ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ ve UYGULAMALI HALK BİLİMİ

Doktora Tezi

Fadime TİKBAŞ APAK

Danışman:

Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Samsun, 2017

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ ve UYGULAMALI HALK BİLİMİ

Doktora Tezi

Fadime TİKBAŞ APAK

Danışman:

Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Samsun, 2017

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

22/12 /2017

Fadime TİKBAŞ APAK

TEZ KABUL VE ONAYI

Fadime Tikbaş Apak tarafından hazırlanan Anadolu Sahası Türk Masallarındaki Olağanüstülük Motifinin Uygulamalı Halk Bilimi Bağlamında İncelenmesi başlıklı bu çalışma, 22.12.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Esma ŞİMŞEK

Üye: Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

Üye: Prof. Dr. Şahin KÖKTÜRK

Üye: Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR

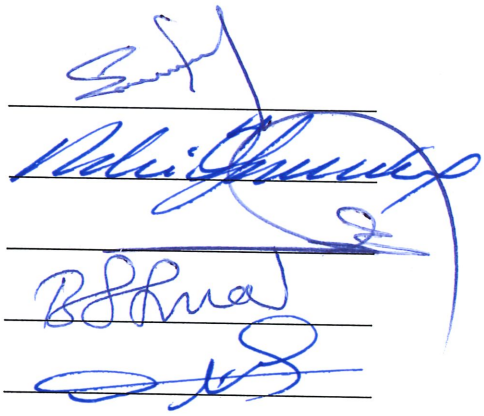

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__/__/____

Prof. Dr. Bozkurt KOÇ

ÖZET

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ ve UYGULAMALI HALK BİLİMİ

Fadime TİKBAŞ APAK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, Aralık/2017
Danışman: Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Bir milleti diğerlerinden ayıran temel göstergelerin başında söz konusu milletin sahip olduğu kültürel miras unsurları gelmektedir. Kültürel mirasın korunarak yaşatılması/yayılması ve sonraki kuşaklara aktarılması, kültürün devamı için bir gerekliliktir. Günümüzün değişen üretim, aktarım ve tüketim ortamları göz önünde bulundurulduğunda kültürel mirasın korunmasında ve yayılımında nasıl bir yol izlenmesi ve hangi aktarım araçlarının kullanılması gerektiği üzerinde durulması gereken hususlardandır. Çalışmamız; bu sorulardan hareketle masallar ve olağanüstülük motifi özelinde kültürel mirasın güncellenebileceği yeni kültürel ekonomik sahaları barındırmaktadır.

Bu çalışmada güncellenecek unsurların belirlenmesi için öncelikle somut olmayan kültürel mirasın sözlü anlatımlar başlığı altında yer alan masallar, olağanüstülük motifi temelinde incelenmektedir. İncelenen masallar; il bazında yapılmış lisansüstü masal tezleri ve halk anlatmaları üzerine yapılmış ilk doktora tezi olan "Mahmutgazi Köyü'nde Halk Edebiyatı" adlı çalışmalar ile masal çalışmalarının öncü isimlerden olan Pertev Naili Boratav'ın "Zaman Zaman İçinde" ve "Az Gittik Uz Gittik" adlı eserlerinde yer alan örneklerdir.

Tespit edilen motifler, Stith Thompson'un "Halk Edebiyatı Motif İndeksi" adlı eserinin F. Olağanüstülükler maddesine göre tasnif edilmektedir. Böylelikle Anadolu Sahası Türk Masallarındaki olağanüstülük motifinin dökümü çıkarılmakta, söz konusu unsurların masallarda nasıl çeşitlendiği görünür olmaktadır. Söz konusu motifler; sinema, edebiyat, müze ve benzeri gibi çoğaltılabilecek kültürel ekonomik alanlarda yeniden işlenerek ulusala ve küresele taşınabilecek, özgün üretimler/tasarımlar için bir veri hazinesi olabilecek özelliktedir. İkinci aşamada ise tespit edilen motiflerin günümüzde nasıl değerlendirilebileceği sorusuna cevap

aranmakta, çeşitli öneriler sunulmaktadır. Bu kapsamda "Kırk Odalı Masal Müzesi"nin kurulabileceği dile getirilmekte; tarafımızca çizimleri yaptırılan aksakallı bilgin KumPir Dede, Peri Kızı Gülperi, Narkız, Arap, Abbas/Deli Gücük, Nohut Oğlan gibi markalaşabilecek masal figürleri sıralanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Masal, olağanüstülük motifi, kültür ekonomisi, uygulamalı halk bilimi, müze.

ABSTRACT

MOTIFS OF MARVELS IN ANATOLIAN TURKISH TALES AND APPLIED FOLKLORE

Fadime TİKBAŞ APAK

Ondokuz Mayıs University, Graduate School of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, PhD., December/2017
Advisor: Assoc. Prof. Dr. Bekir ŞİŞMAN

One of the leading basic indicators that distinguish one nation from the others is the cultural elements inherited by the nation in question. The preservation and dissemination of the cultural inheritance and its transfer to the following generations is a necessity for the continuation of the culture. The methods of preservation and dissemination of the cultural inheritance and the means of transfer to be used are among the issues that have to be emphasized by considering the changing mediums of production, transfer and consumption. Moving from these questions our study covers new areas of cultural economy, specifically in the areas of tales and motifs of marvels.

In this work, in order to determine the elements to be updated, tales, which are categorized under the title of verbal narration of abstract cultural inheritance are investigated in relation to the motifs of marvels. The tales investigated are the samples taking place in the graduate theses made in the province on tales, in "Mahmutgazi Köyü'nde Halk Edebiyatı" the first doctoral study made on the folk narrations, and in "Zaman Zaman İçinde" and "Az Gittik Uz Gittik" the works of Pertev Naili Boratav, one of the leading figures working on tales.

The motifs determined are classified according to the item F. Marvels in Stith Thompson's work, "Motif-Index of Folk-Literature". Thus an account of motifs of marvels in the Anatolian Turkish Tales is given and how the elements in question vary in the tales become apparent. These motifs have the characteristics of becoming a data treasure for original productions/designs that can be carried to the national and global use in the reproducible cultural and economic fields of cinema, literature, museum, etc. In the next stage the answer to the question, "how can the determined motifs be utilized nowadays?" is being sought and various suggestions are proposed.

Within this framework the possibility of setting up a “Kırk Odalı Masal Müzesi” is put forward; the fields in which tale figures like white bearded wise man “KumPir Dede, Gülperi, Narkız, Arap, Abbas/Deli Gücük, Nohut Oğlan” whose illustrations have been drawn by us can be branded are listed.

Key Words: tale, motifs of marvels, culture economy, applied folklore, museum.

ÖN SÖZ

Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, 2011 yılı Mart ayında Samsun'da verdiği bir konferansta Türk sineması ve edebiyatının korku kültürümüzden beslenmediğini, hâlbuki Türk kültürünün bu kapsamdaki zengin içeriğiyle senarist ve yönetmenlerin ilgisini beklediğini söylemiştir. Değişen üretim/aktarım ve tüketim ortamlarında kültürel belleğin/mirasın durumuna ilişkin bir tespiti de içeren söz konusu çağrı, çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Korku kavramını genişleterek olağanüstülük kavramı temelinde özellikle de olağanüstülükle bütünleşen bir tür olarak masallarda olağanüstülüğün yansımalarını açığa çıkarma niyetiyle başlanılan bu çalışma, olağanüstülüğe dair malzemenin tespit ve tasnifi ile elde edilen verilerin günümüzde nasıl işleneceği/değerlendirileceği dolayısıyla güncelleneceği hususlarını barındırmaktadır.

Çalışma vesilesiyle üzerimde emekleri olan, öğrencileri olmaktan gurur ve mutluluk duyduğum Prof. Dr. Nebi Özdemir'e, Prof. Dr. M. Öcal Oğuz'a, doktora sürecim boyunca gerek aldığım dersler gerekse tez izleme komitelerinde paylaştıkları bilgi ve önerileri için Prof. Dr. Şahin Köktürk ve Yrd. Doç. Dr. Cafer Özdemir'e, lisansüstü eğitim hayatımın son durağındaki desteği, teşviki ve inancıyla beni cesaretlendiren, bilgi ve tecrübelerinden yararlanma fırsatı bulduğum danışman hocam Doç. Dr. Bekir Şişman'a şükranlarımı sunuyorum.

Masalın büyülü kapısını aralayıp olağanüstülüğün ardına düştüğüm bu çalışmada yol alırken, cömertçe sunduğu heyecan verici çeşitlilik ve zenginlik içeren masalların geçmişten günümüze yolculuğuna eşlik eden tüm anlatıcılara/araştırmacılara teşekkürü bir borç biliyorum. Çalışmamızın yazım sürecini aynı çalışma ortamında paylaştığımız sevgili arkadaşlarım Arş. Gör. Hanife Alkan Ataman ve Arş. Gör. Hamide Efil Ön'e ve çalışmamızdaki çeşitli katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. İnci Turan Demirağ, Gül Nacakçı'ya, çizimler için Sinem Algan'a; verdikleri destek ve kolaylık için eşime ve aileme; varlıklarıyla hayatımı eşsizleştiren kızlarım Nevşin Deniz ve Ayşin Deniz'e teşekkür ediyorum.

Fadime Tikbaş Apak

Samsun-2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET……iii
ABSTRACT……v
ÖN SÖZ……vii
İÇİNDEKİLER……viii
LİSTELER……x
KISALTMALAR VE SİMGELER ……xii
GİRİŞ…….....1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK MASAL VE MOTİF

1.1.Masal Türü ile İlgili Genel Bilgiler……..10
1.1.1. Masal Kavramı……...10
1.1.2. Yazılı Kaynaklarda Masal……..12
1.1.3. Masalların Sınıflandırılması……...14
1.1.4. Masal Türü Üzerine Yapılan Lisansüstü Çalışmalar…….....25
1.1.4.1. Doktora Tezleri…….....25
1.1.4.2. Yüksek Lisans Tezleri……..27
1.2. Motif İle İlgili Genel Bilgiler…….....33
1.2.1. Motif Kavramı…….....33
1.2.2. Halk Anlatılarında Motif Üzerine Yapılan Çalışmalar……..38
1.2.2.1. Doktora Tezleri……38
1.2.2.2. Yüksek Lisans Tezleri……..41
1.2.2.3. Kitaplar……46
1.2.2.4. Makaleler…….48

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK OLAĞANÜSTÜLÜK VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİNE BİR BAKIŞ

2.1. Olağanüstülük Kavramı…….....68
2.2. Türk Kültüründe Olağanüstülük……...71
2.2.1. Türk Kültürünün Temel Metinlerinde Olağanüstülük Motifi……82
2.2.1.1. Orhun Kitabeleri'nde Olağanüstülük Motifi……82
2.2.1.2. Altun Yaruk'ta Olağanüstülük Motifi…….....83
2.2.1.3. Prens Kalyanamkara ve Papamkara'da Olağanüstülük Motifi…….84
2.2.1.4. Kutadgu Bilig'de Olağanüstülük Motifi…….....87
2.2.1.5. Dîvânu Lügati't-Türk'de Olağanüstülük Motifi…….....89
2.2.1.6. Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstülük Motifi…….....90
2.2.2. Minyatürlü Yazmalarda Olağanüstülük Motifi……..93

2.2.3. Anonim Halk Edebiyatı Anlatı Türlerinde Olağanüstülük Motifi…….....97
2.2.3.1. Mitolojide Olağanüstülük Motifi……...97
2.2.3.2. Efsanede Olağanüstülük Motifi……..101
2.2.3.3. Destanda Olağanüstülük Motifi……..103
2.2.3.4. Halk Hikâyesinde Olağanüstülük Motifi ……..105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ

3.1. Anadolu Sahası Türk Masallarındaki Olağanüstülük Motifinin Halk Edebiyatı Motif İndeksi'ne Göre Kataloglanması……...110
3.1.1. F0-F199. Diğer Dünyalara Seyahatler……..112
3.1.2. F200-F699. Olağanüstü Yaratıklar……...141
3.1.3. F700-F899. Olağanüstü Yerler ve Eşyalar…….242
3.1.4. F900-F1099. Olağanüstü Hadiseler……..278
3.2. Halk Edebiyatı Motif İndeksi'nin Değerlendirilmesi…….305

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ VE UYGULAMALI HALK BİLİMİ

4.1. Uygulamalı Halk Bilimi, Kültür Ekonomisi ve Olağanüstülük Motifi……..308
4.1.1. Fantastik Türlerde Olağanüstülük Motifi…….....314
4.1.1.1. Fantastik Edebiyatta Olağanüstülük Motifi ……..314
4.1.1.2. Fantastik Sinemada Olağanüstülük Motifi……..320
4.1.2. Gotik Türlerde Olağanüstülük Motifi…….....325
4.1.2.1. Gotik Edebiyatta Olağanüstülük Motifi…….....325
4.1.2.2. Gotik Sinemada Olağanüstülük Motifi…….....330
4.1.3. Halk Bilimi Müzelerinde Olağanüstülük Motifi…….339
4.1.3.1. Kırk Odalı Masal Müzesi…….357
SONUÇ…….368
KAYNAKÇA…….....373
SÖZLÜK……..393
DİZİN…….....403
ÖZ GEÇMİŞ…….....407

LİSTELER

Şekil 1: Türkiye'de Hazırlanan Lisansüstü Müstakil Masal Tezlerinin İllere Göre Dağılımı……...25

Şekil 2: Türkiye'de Hazırlanan ve Motif İndeks'e Göre Kataloglanan Lisansüstü Müstakil Masal Tezlerinin İllere Göre Dağılımı……38

Şekil 3: Erlik Han……74

Şekil 4: Çeşitli Erlik Han tasvirleri……74

Şekil 5: Kara, İnsan Başlı Bir Gulyabaninin Devekuşuna Binmesi…….....93

Şekil 6: Elinde Kesik Bir Baş Tutan İnsan Başlı, At Gövdeli Bir Yaratık……...94

Şekil 7: Yedi Başlı Ejderha……94

Şekil 8: İnsana Uyku Basınca Gelen Ağırlık Cini, Melek-i Mûzheb, Melek-i Esved……96

Şekil 9: İblis, Melek-i Maymun-ı Siccanî, Kem Gözle Gelen Yünk (?)……97

Şekil 10: Eskişehir Masal Şatosu……..311

Şekil 11: Eskişehir Masal Şatosu……..311

Şekil 12: Eskişehir Masal Şatosu……..312

Şekil 13: "Bir Varmış Bir Yokmuş" Masal Şenliği……..312

Şekil 14: Masal Küresi Şenliği……..313

Şekil 15: Müzeler ve Masallar Buluşması…….....313

Şekil 16: Çığlık Filminin Afişi……..331

Şekil 17: Drakula İstanbul'da Filminin Afişi……332

Şekil 18: Şeytan Filminin Afişi…….....332

Şekil 19: Büyü Filminin Afişi……...333

Şekil 20: Dabbe Filminin Afişi……334

Şekil 21: Semum Filminin Afişi……334

Şekil 22: Musallat Filminin Afişi…….....335

Şekil 23: Skansen Açık Hava Müzesi……...341

Şekil 24: Skansen Açık Hava Müzesi……...341

Şekil 25: Beypazarı Yaşayan Müze…….....344

Şekil 26: Yaşayan Köy……..345

Şekil 27: Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi…….....346

Şekil 28: Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi……...346

Şekil 29: Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi……...347

Şekil 30: Karagöz Müzesi…….347

Şekil 31: Karagöz Müzesi…….348

Şekil 32: Türk Hamam Müzesi…….349

Şekil 33: Baksı Müzesi……..350

Şekil 34: Özlem Süer, "Dokuz", Ehram Kumaşından 9 Adet Giysi Tasarımı……..351

Şekil 35: Samsun Kent Müzesi…….352

Şekil 36: Samsun Kent Müzesi…….352

Şekil 37: Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi…….353

Şekil 38: Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi…….354

Şekil 39: Kanlı Kontes Evden Kaçış Oyunu…….356

Şekil 4o: Samsun Korku Evi…….356

Şekil 41: "Game of Thrones: A Pop-Up Guide to Westeros" Pop-Up Kitap Sahne Görüntüsü…….358

Şekil 42: KumPir Dede……..359

Şekil 43: Narkız…….360

Şekil 44: Gülperi…….....361

Şekil 45: Arap…….362

Şekil 46: Abbas/Deli Gücük……..363

Şekil 47: Nohut Oğlan.……...364

Şekil 48: Cadı…….....365

Şekil 49: Gezici Bavul Müze Çizimi…….....367

KISALTMALAR VE SİMGELER

AGUG: Az Gittik Uz Gittik

AM: Amasya Masalları

AY: Altun Yaruk

BAM: Balıkesir Masalları

BM: Bolu Masalları

DKH: Dede Korkut Hikâyeleri

DLT: Divânü Lügâti't-Türk

EM: Elazığ Masalları

FABISAD: Fantazya ve Bilim Kurgu Sanatları Derneği

GBM: Gümüşhane ve Bayburt Masalları

GM: Gaziantep Masalları

İA: İslam Ansiklopedisi

İKPÖ: İyi ve Kötü Prens Öyküsü

KAM: Kastamonu Masalları

KB: Kutadgu Bilig

KİM: Kilis Masalları

KM: Kayseri Masalları

MKM: Mahmutgazi Köyü Masalları

MM: Manisa Masalları

MUM: Muğla Masalları

SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras

(T): Halk Edebiyatı Motif İndeksi'nde yer almayan Türk masal motiflerini göstermek için kullanılmıştır.

TM: Trabzon Masalları

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

ZZİ: Zaman Zaman İçinde

GİRİŞ

Kültürel miras/kültürel bellek (kültür belleği/kültür mirası), bir toplumu diğerlerinden ayıran, toplumun özgünlüğünü ortaya koyan temel göstergelerdendir. Küreselleşmenin tektipleştirici etkisinin karşısında kültürel mirasın tespit edilip korunması söz konusu mirasa sahip çıkmanın gereği olduğu gibi geçmişten hareketle günümüz dünyasına aktarılan ve geleceğe de taşınabilecek özgün kültürel üretim, tasarım ve uygulamalar için bir kaynak oluşturma işlevi görür.

Bu bağlamda ortaya atılan ve tespit edilip korunması öngörülen "Somut olmayan kültürel miras terimi; toplulukların, grupların kimi durumda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler -ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar- anlamına gelir (Oğuz, 2013b: 63)."

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün 32. Genel Konferansı'nda 192 devletin çoğunluğunun kabul oyunu alarak 17 Ekim 2003 tarihinde imzalanır. Türkiye sözleşmeye 27 Mart 2006 tarihinde 45. ülke olarak taraf olur (Oğuz, 2013b: 61).

Sözleşmenin korumayı amaçladığı somut olmayan kültürel miras unsurları beş ana alanda belirir:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (Mitler, efsaneler, destanlar, masallar, halk hikâyeleri, fıkralar, deyimler, atasözleri, küfürler, argo sözler, yemin sözleri, selamlaşma sözleri, adlar, sözlü tarih, halk şiiri…)

b) Gösteri Sanatları (Halk müziği, halk oyunları, halk tiyatrosu)

c) Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler (Törenler, kutlamalar ve ritüelleri; halk hukuku, halk sporları)

d) Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar (Mitik, şamanik, kozmogonik, eskatolojik halk inanışları; dünya ve evrenin yaradılışı ile ilgili bilgi ve inançlar, kıyamet, halk hekimliği, halk baytarlığı ve zoolojisi, halk takvimi ve meteorolojisi, halk biyolojisi, halk botaniği, halk matematiği, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk taşımacılığı, halk haberleşme teknikleri, halk tarım ve hayvancılığı, halk mutfağı)

e) El Sanatları Geleneği (Geleneksel Meslekler, giyim-kuşam ve süslenme) (Oğuz, 2013b: 64).

Sözleşmenin öngördüğü koruma terimi statik bir kayıt alma işleminin ötesinde "Somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir; buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma olduğu kadar bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması da dâhildir (Oğuz, 2013b: 65)."

SOKÜM Sözleşmesi'nin korumayı amaçladığı alanlardan biri olarak sözlü gelenekler ve anlatımlar başlığı altında beliren masallar Erich Fromm'un deyimiyle "Kendilerini sembol dili aracılığıyla ifade eden geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleridir (2014: 9)."

Bettelheim; masalların, genellikle kolektif bir bilinç tarafından, bilincin ve bilinçaltının insanlığın hangi problemlerini evrensel görüyorsa ona göre biçimlendirilmesinin ve bu problemler için uygun görünen çözümlerin üretilmesinin sonucu oluştuğunu dile getirir (Akt. Özünel, 2006: 22). Masallar, toplumun zihin haritalarını bir başka deyişle bu masalları anlatan toplulukların neyi sorun olarak görüp, sorunu nasıl çözüme kavuşturduğu en nihayetinde bir mesele üzerine kafa yorma uğraşını içerir. Bu kafa yorma uğraşı "Zihin ve bilinçle bağlantılı olarak hayal gücünün ürünü"dür (Sarı ve Ercan, 2008: 31). Bu tür bir uğraşın mamulü olan masallar; alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade, beklenmedik bir zamanda yapılan, önceden tasarlanmamış olan, harikulade[1] anlamlarına gelen olağanüstülük bağlamında çok sayıda kültürel veri barındırır. Gerek terim yönüyle gerekse hazırlanan kataloglarla halk bilimi araştırmalarında öne çıkan bir kavram olan motif ise Büyük Türkçe Sözlük'te "Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri.", edebiyat terimi olarak ise "Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerden her biri." olarak tanımlanır.[2] Kısaca Motif İndeks olarak bilinen, günümüz halk bilimi motif araştırmalarında halen temel başvuru niteliğinde olan "Motif-Index of Folk Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval

[1] www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

[2] www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends" adlı altı ciltlik eserinde motifleri 23 ana başlık halinde sınıflandıran Stith Thompson ise motifi "Gelenekte sürekli bir var oluş gücüne sahip en küçük masal unsuru[3]." olarak tanımlar (Akt. Ekici, 1998: 31). Uygulamalı halk bilimi ise "Halk biliminin, kendisinin ötesinde bazı amaçlar için kullanımı." tanımlamasıyla Benjamin Botkin tarafından kavramsallaştırılmıştır (Akt. Baron, 2014: 181).

"Anadolu Sahası Türk Masallarındaki Olağanüstülük Motifi ve Uygulamalı Halk Bilimi" başlıklı bu çalışma ilk aşamada masal kapsamında olağanüstülük motifinin Stith Thompson'un Halk Edebiyatı Motif İndeksi'ne göre dökümünün çıkarılmasını ve söz konusu motifin masallarda nasıl çeşitlendiğinin ortaya konulmasını hedeflemektedir. İkinci aşamada ise tespit edilen bu birikimden/verilerden günümüzde nasıl yararlanılabileceği sorusuna cevap bulmayı amaçlamaktadır. Sözü edilen amaçlara yönelik olarak öncelikle Türkiye'de masal ve motif üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş, YÖK'ün lisansüstü tez veri tabanından masal ve motifle ilgili tezler indirilmiştir. Türk Halk Bilimi tarihinde Motif İndeks'e dayalı incelemeler Bilge Seyidoğlu'nun "Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar" adlı doktora teziyle başlamıştır (Seyidoğlu, 1972). O tarihten itibaren gerek masal gerekse motif üzerine ve Halk Edebiyatı Motif İndeksi eserini kaynak alan pek çok tez hazırlanmıştır.[4] Hazırlanan lisansüstü tezlerin bir kısmı kataloğun tamamını içerir ve A'dan Z'ye tüm başlıklarda tespit edilen unsurları ortaya koyar. Bir kısım tezler ise belli bir konu/başlık/motif sınırlandırmasıyla katalogdan faydalanır. Kadriye Türkan'ın "Türk Dünyası Masal Geleneğinde Şamanistik Unsurlar" adlı doktora tezi (2008), Seçkin Sarpkaya'nın "Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar" (2014) ve Pamuk Nurdan Gümüştepe'nin "İslamiyet Sonrası Türk Destanlarında Masal Motifleri Üzerine Bir Değerlendirme" (2016) adlı yüksek lisans tezleri, Prof. Dr. Alimcan İnayet'in ilk baskısı 2007 yılında yapılan "Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz/Celmoğuz" (2010) ve Adem Balkaya'nın "Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları" (2015) adlı eserleri Türk Halk Bilimi çalışmaları tarihinde son on yılda yapılan bir yönüyle masal ve olağanüstü ilişkisine değinen, Türk kültürel mirasındaki olağanüstülük

[3] Stith Thompson, The Folktale, 1946.

[4] Tezin "Kavram Olarak Masal ve Motif" adını taşıyan birinci bölümünde Türkiye'de yapılan masal ve motif kapsamlı tezler, kitaplar ve makaleler kronolojik olarak sıralanmıştır.

anlayışını çeşitli örneklerle ortaya koyan çalışmalardandır. Umay Günay'ın "Türk Masalları'nda Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar" başlıklı makalesi ise geleneksel ve efsanevi yaratıklar üzerine bağımsız olarak yapılmış ilk çalışmadır. Günay, adı geçen makelesinde söz konusu unsurları 1975 yılında derlenip yayımlanmış masallarda ortaya koyar. Bu yaratıkları fonksiyonel açıdan sınıflandırıp ilgili örnekleri sıralar (2011: 756-788).[5]

Masal ve motif çalışmaları üzerinde yaptığımız incelemeler neticesinde Halk Edebiyatı Motif İndeksi'ni kaynak alan bir sınıflandırmanın kullanılmadığı Anadolu sahası masal örneklerini içeren Mahmutgazi Köyü'nde[6] Halk Edebiyatı (Tuğrul, 1969), Zaman Zaman İçinde (Boratav, 2009), Az Gittik Uz Gittik (Boratav, 2011), Gümüşhane ve Bayburt Masalları (Sakaoğlu, 2002), Elazığ Masalları (Günay, 2011), Kayseri Masalları (Deniz, 1992), Gaziantep Masalları (Köksel, 1995), Trabzon Masalları (Akgün, 2000), Bolu Masalları (Karasu, 2002), Kilis Masalları (Doğramacıoğlu, 2002), Balıkesir Masalları (Kumartaşlıoğlu, 2006), Manisa Masalları (Tunç, 2008), Muğla Masalları (Akyol, 2008), Amasya Masalları (Göde, 2011) ve Kastamonu Masalları (Atlı, 2011) adlı kitap ve tezler motif tespiti için seçilmiştir. Tespiti yapılacak malzemenin genişliğinden hareketle seçilen tezlerin il bazında yapılmış ve müstakil olarak masal derlemelerinden meydana gelmiş olmasına dikkat edilmiştir. İstisna olarak Türkiye'de halk anlatmaları üzerine yapılmış ilk doktora tezi olan "Mahmutgazi Köyü'nde Halk Edebiyatı" ve Pertev Naili Boratav'ın "Az Gittik Uz Gittik" ve "Zaman Zaman İçinde" adlı kitapları Türk masal derlemelerinde öncü çalışmalar olmaları sebebiyle çalışmamıza kaynaklık etmektedir. Malzeme tespiti yapılacak metinlerin seçiminden sonra tespit edilen malzemenin sınıflandırılmasında kullanılacak olan Stith Thompson'un "Halk Edebiyatı Motif İndeksi" adlı eseri temin edilmeye çalışılmıştır. http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/ sitesinden ulaşılabileceğini öğrendiğimiz eserin temininde biz de aynı yolu izledik. Bu temel eserin çalışmamızı ilgilendiren başlığı "F. Olağanüstülükler" maddesidir. Olağanüstülükler maddesi, masallardan hareketle günümüzde yeniden işlenebilecek unsurları daha çok içerebileceği öngörüsüyle seçilmiş; çalışma bu kapsamda sınırlandırılmıştır. Zira motif teriminin

[5] Makale ilk kez 1983 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin birinci cilt, birinci sayısında yayımlanmıştır.

[6] Mahmutgazi Köyü, Denizli ilinin Çal ilçesine bağlı bir köydür.

özünde olağanüstülük, belirleyici bir unsurdur ve bu yönüyle kataloğun tamamı güncellenebilecek olağanüstülükler içermektedir. Daha sonra ilgili maddenin çevrilmesine başlanmıştır. Meşakkatli geçen çeviri ve kataloğa yerleştirme sürecinde ilk olarak ana maddeler çevrilmiş, masal metinlerinin okunmasının ardından tespit edilen motiflerin alt başlıklarının tercümesi yapılmıştır. Daha sonra fişlenip bilgisayara aktarılan masal unsurları katalogda uygun yerlere yerleştirilmiştir. Ancak hem masal metinlerinde kimi ayırıcı/belirleyici detayların olmaması hem de katalogda kimi motifler için birden fazla uygun seçeneğin bulunması kataloglama işlemini zorlu bir hale getirmiştir. İlaveten odak noktamız olağanüstülükler maddesi olduğu için bu madde başlığı altına yerleştirdiğimiz bir unsur, tüm katalog göz önüne alındığında başka maddeler altında da kendine yer bulabilmektedir. Örneğin "F10. Üst Dünyaya Seyahatler" başlığı altına yerleştirdiğimiz bir motif aynı zamanda "A. Mitolojik Motifler" ve "B. Hayvanlar" başlıkları altında da değerlendirilebilir. Sadece 23 ana başlık arasında değil aynı ana başlık altında da ikircikli durumlar söz konusudur. Örneğin "F212.0.1. Su Perisi" ve "F420.1.2. Kadın Şeklindeki Su Ruhu" maddeleri ortak motifler içermektedir. "F234.1. Hayvan Şeklindeki Peri" ve "F401.3. Hayvan Şeklindeki Ruh" maddeleri için de aynı durum geçerlidir. Periler ve ruhlar, kahramana yardımcı unsurlar olarak görülmelidir ve bu yönüyle işlevseldir. Yapılan sınıflandırmada perilerle ruhlar; perilerin bir şeyden dönüşüyor (güvercinden, yılandan, kuştan ve benzeri) veya bir şeyin içinden çıkıyor (nardan, elmadan, yumurtadan ve benzeri) olmaları ve ortaya çıktıkları andan itibaren anlatı boyunca varlıklarını sürdürmeleri; ruhların ise anlatıya bir noktada dâhil olup kahramana yardımcı olduktan sonra ortadan kaybolmaları ve anlatı boyunca çoğunlukla ilk şekillerini korumaları yönleriyle birbirinden ayrılmıştır. Katalogda yer almayan motifleri göstermek için ise daha önce yapılmış çalışmalara istinaden (T) simgesi kullanılmıştır.

Bir yandan da yazılı, görsel ve elektronik kaynaklardan konu ile ilgili taramalar yapılarak alıntı fişlemeleri oluşturulmuştur.

Hem Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi hem de Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'yle kültürel mirasın, kültür endüstrileri için bir tasarım belleği olarak değerlendirilmesi teşvik edilmektedir (Özdemir, 2012: 16). Buradan hareketle söz konusu bu çalışma, ulusal ve küresel kültür endüstrisine Anadolu sahası Türk masalları kapsamında ve

olağanüstülük özelinde katkı sunmayı hedeflemekte; bu yönüyle de önem kazanmaktadır. Zira kültür endüstrisi ve ekonomisine, müze bilimine, sinema ve edebiyata yerel katkılar sunan yeni çalışmalara olan ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Bilimsel çalışmalarda maksat söylenmeyeni söylemek, bilinmeyeni bildirmek ve yapılmayanı yapmaktır. Bu ilkeler doğrultusunda yapılan çalışmalar özgünlük vasfını elde edebilir. Bu çalışmadaki temel amaç; bu ilkeler doğrultusunda yeni bir ekonomik saha olarak beliren kültür endüstrisine, kültür turizmine dolayısıyla kültür ekonomisine masallar ve olağanüstülük motifi bağlamında katkı sunabilecek bir proje fikri ortaya koymaktır.

Araştırmanın birinci bölümü "Kavram Olarak Masal ve Motif" adını taşımaktadır. Bu bölümün masal türü ile ilgili genel bilgilerin verildiği ilk ana başlığında, Türk masal araştırmaları tarihinde öne çıkmış Pertev Naili Boratav, Bilge Seyidoğlu, Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Ali Berat Alptekin, Esma Şimşek gibi isimlerin çalışmalarında; son olarak da Mustafa Gültekin'in tezinde öne sürdüğü yaratım ve aktarım, şekil ve yapı özelliği, içerik ve konu özellikleri ile işlev özelliklerini içeren detaylı masal tanımı üzerinde durulmaktadır. Takip eden başlıkta yazılı kaynaklarda masalın izi sürülmekte, bu iz sürmede Pertev Naili Boratav ve Saim Sakaoğlu'nun kılavuzluğuna başvurulmaktadır. Daha sonra masalların sınıflandırılmasıyla ilgili konu, tip ve motifi temel alan çalışmalarla ilgili bilgi verilmektedir. Masal türü ile ilgili genel bilgilerin yer aldığı son bölüm masal türü üzerine Türkiye'de yapılan çalışmaları içerir. Bu bölümde YÖK'ün lisansüstü tez veri tabanından hareketle masal üzerine Atatürk Üniversitesi'nde 1970'li yıllarda yapılan ilk tezlerden itibaren 2017 yılını içine alan masal odaklı tezler kronolojik olarak sıralanmakta; tezler, yüksek lisans ve doktora tezleri olmak üzere iki ayrı başlık halinde sunulmaktadır.

"Kavram Olarak Masal ve Motif" başlıklı birinci bölümünün "Motif ile İlgili Genel Bilgiler" adını taşıyan ikinci ana başlığında "Motif nedir?" sorusuna Arthur Christensen, Stith Thompson, Max Lüthi, Vladimir Propp, Hans-Jörg Uther, Esma Şimşek, Ali Berat Alptekin, Muhan Bali gibi yabancı ve Türk araştırmacıların verdiği cevaplar aktarılmaktadır. Türkiye'de motif üzerine yapılan çalışmalar YÖK'ün lisansüstü tez veri tabanı üzerinden tespit edilmiş olup bunlar doktora ve yüksek lisans tezi olmak üzere iki kısım halinde sunulmaktadır. Kaynakça bilgisi veren üçüncü ve dördüncü başlıkta halk anlatılarındaki motif incelemeleri kitaplar ve

makaleler olmak üzere iki kısımda sınıflandırılmıştır. Kaynakçalarda lisansüstü tezler kitap ve makaleler kronolojik olarak listelenmiştir. Hazırlanan kaynak listeleriyle Türkiye'de yapılan motif çalışmalarına toplu bir bakış sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü "Kavram Olarak Olağanüstülük ve Türk Kültüründe Olağanüstülük Motifine Genel Bir Bakış" adını taşımaktadır. Bahsi geçen bölümün ilk ana başlığı, olağanüstülük kavramının açıklanması ve Türk kültürünün temel metinleri ile anonim halk edebiyatının masal harici türlerinde olağanüstülüğün tespitine ayrılmaktadır. Kavrama ilişkin çeşitli tanımların yanında Tzvetan Todorov'un "Fantastik Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım" adlı eserine başvurularak olağanüstülüğün türleri açıklanmaktadır. İlaveten olağanüstülüğün İslam düşüncesindeki yeri ile ilgili bilgi verilmekte ve Yeni Tarama Sözlüğü'ndeki olağanüstülüğe dair maddeler sıralanmaktadır. "Türk Kültüründe Olağanüstülük" adlı ikinci ana başlıkta sınırlarını Stith Thompson'un çizdiği olağanüstülük motifi kapsamında ilk örneklerini bulacağımız Türk kültüründeki yer, yerüstü, yeraltı tasavvurları, buralarda yer alan Cin, Ecinni, Bizden İyiler, Şeytan, Peri, Al ruhuyla birlikte anılan ruhlar, Cadı, Aksakallı gibi iyi ve kötü varlıklar/ruhlar tanıtılmaktadır. "Türk Kültürünün Temel Metinlerinde Olağanüstülük Motifi" alt başlığında ise Orhun Kitabeleri'nden başlayarak Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Kutadgu Bilig, Dîvânu Lügati't-Türk ve Dede Korkut Kitabı'nda olağanüstü unsurlar tespit edilip, okurun dikkatine sunulmaktadır. Takip eden bölümde "Minyatürlü Yazmalarda Olağanüstülük Motifi" konu edilmekte; Acâibü'l-Mahlûkat türü eserlerden örnekler verilmektedir. "Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde Olağanüstülük Motifi" başlığında ise olağanüstülük motifinin mitoloji, efsane, destan ve halk hikâyesi türlerindeki kullanımlarına örnekler verilmektedir. Olağanüstülüklerin mitolojik eserlerde kullanımıyla ilgili olarak Uluğ Han Ata Bitigçi'de geçen yaratılış ile ilgili kısım, Saha (Yakut) Türklerinin Yaratılış Destanı, Altay Türklerinin Yaratılış Efsanesi (Yerin Yaratılışı) ve yine Altay Türklerine ait diğer bir Yaratılış Efsanesi ile Kaf Dağı mitleri üzerinde durulmaktadır.

Olağanüstülük motifinin efsanelerde kullanımıyla ilgili olarak Saim Sakaoğlu'nun "101 Anadolu Efsanesi" adlı kitabı kaynak kitap olarak kullanılmakta, eserden hareketle taş kesilme, coğrafi unsurların oluşumu, yer isimlerinin oluşumu ve hayvanların nasıl oluştuğuna dair efsane örnekleri sıralanmaktadır. Olağanüstülük motifinin destanlarda kullanımıyla ilgili olarak ise Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur

harfli Paris nüshası, Göktürklerin Ergenekon ve Bozkurt (Türeyiş) destanları; Uygurların Türeyiş ve Göç Destanı'nın olağanüstülük içeren kısımları üzerinde durulmaktadır. Olağanüstülük motifinin halk hikâyesi türünde kullanımı ise Dâsitân-i Ahmed Harâmi ve Kirmanşah Hikâyesi kapsamında ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm Anadolu sahası Türk masallarında olağanüstülük motifinin tespit ve "Halk Edebiyatı Motif İndeksi"ne göre tasnifine yöneliktir. Bu aşamada olağanüstülük motifi tespiti için doğrudan Motif İndeks'e göre bir kataloglandırmanın söz konusu olmadığı Anadolu sahası masal örneklerini içeren ve yukarıda sözü edilen eserler incelenmektedir. Bu kapsamda motif tespiti için incelenen masal sayısı 1033'tür. Tespit edilen motifler Stith Thompson'un Halk Edebiyatı Motif İndeksi'nin "F. Olağanüstülükler" maddesinin ilgili başlığı altına yerleştirilmiş ve öne çıkan motifler değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümü "Anadolu Sahası Türk Masallarındaki Olağanüstülük Motifi ve Uygulamalı Halk Bilimi" adını taşımaktadır. Bu bölümde masalın değişen üretim/aktarım/tüketim ortamlarındaki yayılımı/çeşitliliği üzerinde durulmaktadır. Olağanüstülük motifinin fantastik edebiyat ve sinemada, korku edebiyatı ve sinemasında, müze/mekân tasarımlarında kullanılıp kullanılmadığı, kullanılıyorsa ne şekilde kullanıldığı ve başka hangi şekillerde yeniden üretilebileceği/güncellenebileceği sorularına cevap aranmaktadır. Böylelikle olağanüstülük motifinin edebiyatta, sinemada, müze ve mekân tasarımları ile diğer kültürel tasarımlarda ne şekilde kullanıldığı ve kullanılabileceği açığa çıkmakta ve söz konusu alanlarda yerel ve ulusal kültür verilerinden hareketle özgün ürünlerin üretilmesi adına uygulama örnekleri verilmektedir. FABISAD (Fantazya ve Bilim Kurgu Sanatları Derneği)'ın yayın listelerinin[7] gözden geçirilmesi neticesinde fantastik ve korku edebiyatındaki kullanımlar, Barış Müstecaplıoğlu'nun "Şamanlar Diyarı" adlı üç ciltlik serisi (Şamanlar Diyarı (2015), Keşifler Zamanı (2013), Özgürlük Uğruna(2014)) ve iki ciltlik Anadolu Korku Öyküleri seçkisi (Tetik vd., 2013; Günyaşar vd., 2014) özelinde incelenmektedir.

Olağanüstülüğün sinemadaki yansıması için https://boxofficeturkiye.com/ adresinden hareketle 2000-2016 yılları arasında en çok izlenen[8] 10 yerli fantastik

[7] http://www.fabisad.com/yayin-liste/, 20.05.2017.

[8] Seyirci verileri https://boxofficeturkiye.com/ adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 20.05.2017.

film arasından "Bana Masal Anlatma (2015)"; korku sineması kapsamında 2000-2016 yılları arasında en çok izlenen 10 yerli korku filmi arasından ise "Dabbe 6 (2015)" filmleri incelenmektedir.

Olağanüstülük motifinin ve müze ilişkisinin konu edildiği çalışmanın son bölümünde ise hem Türkiye'deki halk bilimi müzelerinin öncü örnekleri hem de bir yönleriyle kültürel korumaya katkı sağlayan Beypazarı Yaşayan Müze, Yaşayan Köy, Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi, Bursa Karagöz Müzesi, Türk Hamam Müzesi; Baksı Müzesi, Samsun Kent Müzesi, Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi hakkında bilgi verilmiştir. İlaveten 2013 yılı itibariyle Türkiye'de ilk örneği kurulmuş olan tema park kapsamında değerlendirilebilecek Korku Evleri sıralanmakta ve yerinde gördüğümüz Samsun Korku Evi tanıtılmaktadır.

Yine çalışmamızın bu bölümünde kuramsal çerçevesinin sunulduğu, ayrıca bir araştırma ve uygulama merkezi olarak da değerlendirilebilecek olan "Kırk Odalı Masal Müzesi" tasarlanmıştır. Söz konusu edilen bu müzenin kültürel tasarım üretiminin de yapılacağı tam bir "yaşayan müze" özelliğine sahip olması düşünülmektedir. Çizimleri tarafımızca yaptırılan aksakallı bilgin "KumPir Dede[9], Peri Kızı Gülperi, Narkız, Arap, Abbas/Deli Gücük, Nohut Oğlan" gibi markalaşabilecek masal figürleri sıralanmaktadır.

[9] İsimlendirme tarafımıza aittir.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAM OLARAK MASAL VE MOTİF

1.1.Masal Türü ile İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Masal Kavramı

Masal; tanımı, kaynakları, oluşumu, sınıflandırılması, formel ve motifleri ve bunların yapı ve kuruluşu, kurgusu, karakterleri, mekânı, zamanı ve zamansızlığı ve simgesel anlamlılığı gibi çoğaltılabilecek başlıklarla araştırmacıların zihnini meşgul etmiştir. Bu zihin meşguliyetinin ürünü olarak ortaya çıkan ilk masal çalışmalarında yer alan tanımlamalardan birkaçı şöyledir:

"Typen Türkischer Volksmärchen (Türk Masal Tipleri Kataloğu)" adlı kataloğun hazırlayıcılarından biri olan Pertev Naili Boratav, masalı; "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı (2003b: 95)." olarak tanımlar. Boratav'ın masalı dinlik, büyülük inanış ve töre gibi hayata dair unsurlardan ayrı tutması tanımda dikkat çeken eksikliklerdendir.

Tamamı masala dair olan ilk doktora tezini yazan Saim Sakaoğlu, masalı; "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türü (2002: 4)." olarak nitelendirir. Sakaoğlu'nun masallara şahıs kadrosu ve mekân özelliklerini öne çıkaran ve Boratav'ın tersine "inandırma gayesinde" bir tür olarak yaklaştığı görülür.

Dünya masal çalışmalarında motif kapsamında başvuru kaynağı olan "Motif Index of Folk Literature" adlı eseri "Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar" adlı doktora teziyle Türk masal araştırmacılarına tanıtan Bilge Seyidoğlu, masalı;

> Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağan üstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda 'Yediler içtiler muratlarına erdiler.' yahut 'Onlar erdi muradına biz çıkalım

> kerevetine.', "Gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana." gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü (1975: 149).

olarak açıklar. Seyidoğlu'nun söz konusu tanımıyla dikkat çektiği hususlar içinde masal formelleri başı çeker.

Türk masalları üzerinde yapılan öncü çalışmalardan biri olan "Elazığ Masalları ve Propp Metodu" adlı doktora teziyle Vladimir Propp'un yapısalcı yaklaşımını Türk masalları üzerine uygulayan ilk kişi olan Umay Günay, masalları; "Sanayi öncesi toplumların hayata bakışını ve arzularını, hayallerini kalıplaşmış bir yapı içinde aktaran sözlü edebi tür (2011: 677)." olarak tanımlar. Günay'ın sözü geçen tanımıyla masalları dar bir çerçeveden ele aldığı dikkat çekmektedir.

Atatürk Üniversitesi'nde 1970'li yıllarda yapılan ilk masal çalışmalarını takiben tip-motif kapsamında önemli çalışmalar yapan Ali Berat Alptekin, masalı; "Nesirle söylenmiş ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası olmayan, tamamıyla hayal mahsulü olan mensur bir tür (2002: XI)." olarak nitelendirir. Alptekin'in hem masalın iç yapı unsurlarını hem de hayalin yanında gerçeği de barındıran yönünü dikkate almaması tanımlamayı eksik bırakmıştır.

Motif ve tip araştırması yaptığı teziyle masal araştırmalarında bir geleneği devam ettiren ve önemli katkılar sunan Esma Şimşek, masalı; "Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanılan hayat ile hayâl edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayâl mahsulü sözlü anlatım türü (2001(I): 3)." olarak değerlendirir. Şimşek'in özel anlatıcılar diyerek masal anlatıcılarına göndermede bulunması masalı tanımlama denemeleri içinde bir yenilik olarak göze çarpar.

Türk Halk Edebiyatı araştırmaları ve masal eksenli çalışmalarda rağbet gören Stith Thompson'un "Motif Indeks of Folk Literature" adlı eserinde ortaya koyduğu motif inceleme yöntemine başka bir seçenek olarak Jans Jörg-Uther'in The "Types of International Folktales" adlı eserini bilim dünyasına tanıtan Mustafa Gültekin, Metin Ekici'nin bir tanımda bulunması gereken unsurlar olarak öne sürdüğü dört başlığı -yaratım ve aktarım özellikleri, şekil ve yapı özellikleri, içerik ve konu özellikleri, işlev özellikleri (2007: 134)- dikkate alarak masalları;

> "İnsan, hayvan veya olağanüstü varlıkların gerçek olmayan bir zaman ve mekânda başlarından geçen olayların anlatıldığı; toplumsal tecrübe ve gözlemlerin, geleceğe dair ümit ve beklentilerin yansıtıldığı; başında sonunda ve ortasında bazı kalıp ifadelere yer verilen, inandırmak iddiası olmamakla birlikte, dinleyicilerin veya okuyucuların kahramanların yaşadığı olaylara acı, sevinç gibi duygularla katıldığı, kadın ve erkek anlatıcılar tarafından sözlü olarak yaratılıp aktarılan; bazıları çeşitli nedenlere bağlı olarak yazıya geçirilen ve bir kısmı da yazılı olarak yaratılan; dinleyicileri eğitmek, eğlendirmek ve öğüt vermek gibi işlevleri olan halk bilgisi ürünleri (2010: 51)."

olarak detaylı bir şekilde tanımlar.

Biz incelediğimiz metinlerden hareketle olağanüstülük motifi bağlamında masalları; kuşlarla yedi kat yerin yüzüne çıkılan, kara koçlarla yerin yedi kat altına inilen, genellikle "uçmak" fiiliyle birlikte istenilen yere ulaşılan, ayın on dördüne benzer güzellikleriyle çoğunlukla kuş/güvercinden insana dönüşen ya da nar/portakal/yumurta gibi bir şeyin içinden çıkan peri kızları ve oğlanlarının, altın perçemli, inci dişli kız ve oğlanların, Arap gibi bir dudağı yerde bir dudağı gökte olarak tasvir edilen ya da aksakallı biri şeklinde yol-yordam gösteren yardımcıların, cücelerin-devlerin, taşa döndüren kızların, küpe binen cadıların çoğunlukla periler diyarında ve kuyu diplerindeki saraylarda başlarından geçen iyilerin kazandığı, kötülerin cezalandırıldığı, erginlenme maceralarını konu eden şenlikli anlatılar olarak tanımlayabiliriz.

1.1.2. Yazılı Kaynaklarda Masal

Masalların eskiliğinin izini yazılı kaynaklarda süren Saim Sakaoğlu Türkçeye yabancı kültürlerden geçmiş olan masalları;

1. İslamiyetten Önceki Uygur Tabakası (Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Kuanşi im Pusar, Turkische Turfantexte, Uigurica, Türkçe Mani El Yazmaları)

2. Hint Tabakası (Kelile ve Dimne, Tûtînâme, Bahar-ı Dâniş)

3. İslamiyetten Sonra Temasa Geçilen Arap ve Fars Tabakası (Sinbadnâme, Mantıku't-Tayr, Binbir Gece Masalları, Ferec Ba'de'ş-Şidde, Binbir Gündüz Masalları)

4. Tanzimattan Sonra Temasta Bulunulan Batı Kültürleri Tabakası (Aisopos Tercümeleri, La Fontaine Tercümeleri, Fenelon ve Voltaire, Boileu, Grimm Kardeşler) olarak dörde ayırır.

5. Türk Tabakası

Sakaoğlu beşinci tabakayı da Türk müellifleri tarafından meydana getirilen masallar olarak belirler. Sakaoğlu'nun, kütüphanelerdeki bütün yazmaların incelenmesinden sonra zenginleşeceğini tahmin ettiği bu tabakada saydığı eserler şöyledir: Dâstan-ı Ahmed Harami, Mecmaü'l-Letaif, İbni Sina Hikâyeleri, Muhayyelât, Billur Köşk Masalları, Belirli Kişiler Tarafından Yazılan Masallar (2002: 21-36).[10]

Pertev Naili Boratav "Az Gittik Uz Gittik" adlı eserinin "Türk Masalı Üzerine" başlıklı bölümünde Türk masalına dair izlerin bulunduğu eserleri sıralar. Bu sıralamaya göre Türk masalı üzerine en eski bilgiler 13. yüzyılda Mevlana Celaleddin'in eserlerindedir. Mevlana'nın "Fih-mâfîh" adlı eserinde, Tebrizli Şems'ten duyarak anlattığı bir hikâye Türk masalları kataloğunda no:256'da incelenmiş olan bir masalın epizodudur. "Üç sakat adamın başından geçenler" diye adlandırılabilecek tekerleme tipi hikâyenin en eski şekli ise "Mesnevi"'dedir. 13. yüzyılda Âşık Paşa, Türk sözlü geleneğinde pek yaygın olan ve milletlerarası katalogda da yer alan bir latifeyi nazım halinde anlatmıştır. 14. yüzyılda yazıldığı kestirilen ve yazarı bilinmeyen "Dâstan-ı Ahmed Harâmî" Türk masalları kataloğunda incelenmiş (no:153) bir masalın nazma çekilmiş bir anlatmasıdır.[11]

Yunus Emre (13. yüzyıl), Âşıkpaşazade (Âşıki) (15/16.yüzyıl) ve Ümmî Sinan (16. yüzyıl) şiirlerinde "üç sakat arkadaş" tekerlemesini, her biri yeni motifler ekleyerek kullanmışlardır. Kaygusuz Abdal'ın ilk şiirinden mısralar bugün yaşayan masal tekerlemelerinden birinin en eski tipidir. Mistik düşünceleri; insan ve dünya

[10] Masallarla ilgili detaylı bilgi için Saim Sakaoğlu'nun *Masal Araştırmaları* adlı kitabına bakılabilir. Daha yeni tarihli başka bir çalışma için bakınız: İbrahim Gümüş, *Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.

[11] Pertev Naili Boratav, sözü edilen kaynakların künyesini şu şekilde vermektedir:

Fih-mâfîh, Badi'uz-Zamân yayını, Tahran 1330 h.ş., ss.83-84; Meliha Ülker Tarıkâhya'nın Türkçe çevirisi, 2.basım, İstanbul 1958, ss.112-113.

Agâh Sırrı Levend, "*Âşık Paşa'nın Bilinmeyen İki Mesnevisi Daha"*, Türk Dili Araştırmaları, II(1954), s.265 v.d.

Ahmed Talât Onay, *Dâstan-ı Ahmed Harâmî,* 2. Basım, İstanbul, 1946.

olayları üzerindeki görüşleri, şaşırtıcı masal motiflerinin kapalı anlatım perdesi arkasından söylemenin daha eski bir örneği 13. yüzyıl Anadolu'sunda ün kazanmış Barak Baba'nın "Risale"sinde bulunur. Türk sözlü geleneğinde maceraya katılanların yer değiştirmelerini anlatmak için sık sık masalcının kullandığı "kona kona, yiye içe… '' kalıbının en eski örnekleri 16. yüzyıl tarih eserlerinde bulunur: Neşrî Tarihi, Sahib Giray Han Tarihi gibi. Eldeki yazması 14. yüzyılda Ali adlı yazara ait olan "Danişmendnâme"; Arap destâni hikâyeciliğinin ürünleri olan "Zul-Himma" ve "Battâl" romanlarından Türk edebiyatına geçen "Battâlname"; 15. yüzyılda yazılmış eserlerden "Saltukname" ile "Hacı Bektaş Vilayetnamesi", Güvâhî'ye ait "Pendnâme", Binbir Gece'nin bir parçasının "Câmâspnâme"nin 15. yüzyıldan Abdî adlı bir yazarın Türkçe çevirisi, 16. yüzyılda Lâmiî Çelebi'nin yazmaya başlayıp oğlu Abdullah'ın tamamladığı "Letâ'if", Giritli Aziz Efendi'nin 1796'da yazdığı "Muhayyelât-ı Ledün-i İlâhi", 19. yüzyılda Ahmed Mithad Efendi'nin "Kıssadan Hisse" adlı serisi Boratav'ın üzerinde durduğu eserlerdir. (2011: 342-353).

Türk masallarını içine alan en eski derleme ise Fransa Kralı XVI. Lui'nin mütercim ve sekreteri olan M. Digeon'un "Nouveaux Turc et Arabes" adlı eseridir (Sakaoğlu, 2002: 38).

1.1.3. Masalların Sınıflandırılması

Masal üzerinde çalışanların farklı görüşler ortaya koyduğu bir diğer alan masalların nasıl sınıflandırılacağıdır. Bu soruya cevaben kimi araştırmacılar masalların konularını, kimileri tiplerini, kimileri de motiflerini esas alarak çeşitli tasnif denemelerinde bulunmuşlardır. Masalların sınıflandırılmasıyla ilgili ilk girişim ise J.G. von Hahn'a aittir. Von Hahn'ın "Griechische und Albanesische Märchen" adlı eserinin notlarında bir sınıflama teşebbüsü vardır (Sakaoğlu, 2010: 10).

Wundt "Völkerpsychologie (Halk Ruhbilimi)" adlı eserinde masalları yediye ayırır:

1) Mitolojik fabl-masallar

2) Katışıksız olağanüstü masallar

3) Biyolojik masallar ve fabllar

4) Katışıksız hayvan fablları

5) Soy sop masalları

6) Gülmeceli masallar ve fabllar

7) Ahlak fablları (Akt. Propp, 2011: 10).

R.M. Volkov masal konusunda yayımladığı eserinde masalları on beş konuya ayırır:

1) Hırpalanan suçsuzlar

2) Aptal kahraman

3) Üç erkek kardeş

4) Ejderha ile savaşan kahraman

5) Nişanlı kızın aranması

6) Akıllı bakire

7) Büyünün ya da kaderin kurbanı olan kişi

8) Tılsımı elinde bulunduran kişi

9) Büyülü nesneleri elinde bulunduran kişi

10) Aldatan kadın ve benzeri (Akt. Propp, 2011: 12).

Masalların sınıflandırılmasına ilişkin bir diğer deneme David L. Russell'a aittir. Russell, "Literature for Children" adlı eserinde masalları beşe ayırır:

1. Hayvan Masalları

2. Budala Masalları

3. Olağanüstü Masallar

4. Kümülatif Masallar

5. Açıklayıcı Masallar (Akt. Emmez, 2008: 22).

Masalların tip tasnifine ilişkin ilk çalışma ise Antti Aarne'ye aittir. Antti Aarne'nin tasnifi hayvan masalları, asıl masallar ve fıkralar olmak üzere üç ana başlık halindedir.

I. Hayvan Masalları (1-299)

1-99 Vahşi Hayvanlar

100-149 Vahşi Hayvanlar ve Evcil Hayvanlar

150-199 Vahşi Hayvanlar ve İnsan

200-219 Evcil Hayvanlar

220-249 Kuşlar

250-274 Balıklar

275-299 Öteki Hayvanlar

II. Asıl Masallar (300-1199)

A. Sihir Masalları (300-749)

300-399 Tabiatüstü Rakip

400-459 Tabiatüstü veya Sihirli Zevce veya Diğer İlgili Kimseler

460-499 Tabiatüstü Vazife

500-559 Tabiatüstü Yardımcı

560-649 Tabiatüstü Eşya

650-699 Tabiatüstü Muktedir Olma Hali veya Bilme

700-749 Diğer Tabiatüstü Haller

B. Efsane Tarzındaki Masallar (750-849)

C. Kısa Hikâye Tarzındaki Masallar (850-999)

D. Aptal Dev Masalları (1000-1199)

III. Fıkralar

1200-1349 Edepsizlik

1350-1439 Evli Kimselerin Latifeleri

1440-1524 Kahraman Olan Bir Kadının Latifeleri

1525-1874 Kahraman Olan Bir Erkeğin Latifeleri

1525-1639 Kurnaz Adam

1640-1674 Tesadüf Suretiyle Mutluluk

1675-1724 Aptal

1725-1874 Papazların Latifeleri

1875-1999 Yalan Masalları (Akt. Sakaoğlu, 2002: 54).

Stith Thompson, Aarne'nin tip kataloğuna ilaveler yaparak "The Types of the Folktale" adlı eserini yayımlar. Eserin ikinci baskısında daha da genişletilen tasnif; hayvan masalları, asıl halk masalları, şakalar ve anekdotlar, formülle başlayan masallar ve sınıflamaya girmeyen masallar ana başlıklarından oluşur:

I. Hayvan Masalları (1-299)

1-99: Vahşi Hayvanlar

1-69: Tilki (Bazen Çakal): Akıllı hayvanlar

30-35: Çukurun İçinden Kurtuluş

70-99: Tilkinin Dışındaki Diğer Vahşi Hayvanlar

100-149: Vahşi ve Evcil Hayvanlar

150-199: Vahşi Hayvanlar ve İnsan

200-219: Evcil Hayvanlar

220-249: Kuşlar

250-274: Balıklar

275-299: Diğer Hayvanlar ve Objeler

II. Asıl Halk Masalları (300-1199)

A. Sihir Masalları (300-749)

300-399: Tabiatüstü Rakip

400-459:Tabiatüstü veya Sihirli Zevce veya Diğer İlgili Akrabalar

400-424: Karı

425-449: Koca

450-459: Erkek veya Kız Kardeş

460-499: Tabiatüstü Vazifeler

460-462: Sorular

500-599: Tabiatüstü Yardımcılar

500-503: Yün Eğiren Kadınlar

505-508: Müteşekkir Ölü

500-559: Yardımcı Hayvanlar

560-699: Sihirli Objeler

560-568: Kahramandan Sihirli Nesneler Çalınır Fakat O Bunları Geri Alınmasını Zorla Sağlar

610-619: Sihirli Çareler

650-699: Tabiatüstü Kabiliyet ve Malumat

700-749: Diğer Tabiatüstü Masallar

705-712: Kadını veya Evlenmemiş Kişiyi Sürgüne Göndermek

B. Dinî Masallar (750-849)

750-779: Tanrı Mükâfatlandırır ve Cezalandırır

780-789: Gerçek Gün Işığına Çıkar

800-809: Cennetteki İnsan

810-814: Şeytan İnsana Söz Verir

C. Romantik Masallar (850-999)

850-869: Prensle Evlenilir

870-879: Genç Kız veya Kadın, Kahraman Prensle Evlendirilir

880-899: Sadakat ve Masumiyet

900-904: Kurnaz Kadın İyi Bir İnsan Olur

920-929: Nükteli Hareket ve Sözler

930-949: Kader Masalları

950-969: Hırsız ve Katiller

970-999: Diğer Romantik Masallar

D. Aptal Dev Masalları (1000-1199)

1000-1029: İş Kontratı

1030-1059: Ademoğlu ve Dev Ortaklık Kurar

1060-1114: Dev İnsan Mücadelesi

1115-11129: Kahramanı Öldürme Teşebbüsleri

11145-1154: Korkutulan veya Dehşete Düşürülen Dev

1170-1199: İnsan Ruhunu Şeytana Satar

III. Şakalar ve Anekdotlar (1200-1999)

1200-1349: Mankafa Hikâyeleri

1350-1379: Evlilik Hikâyeleri

1380-1404: Akılsız Karı ve Koca

1405-1429: Aptal Adam ve Hanımı

1430-1439: Aptal Çiftler

1440-1449: Kadınlar Hakkında Hikâyeler

1450-1474: Bir Kadına Bakmak

1475-1499: Yaşlı Bakireler Hakkında Fıkralar

1500-1524: Diğer Anekdotlar ve Kadın

1525-1640: Erkekler Hakkında Hikâyeler

1640-1674: Şanslı Kazalar

1675-1724: Aptal Adam

1725-1774: Mezhepler, Dinler ve Vaizler Hakkında Şakalar

1725-1774: Vaizin İhaneti

1775-1799: Papaz ve Zangoç

1800-1849: Dini Emirler Hakkında Diğer Şakalar

1800-1809: Günah Çıkarma Hücreleri Hakkında Şakalar

1850-1874: Diğer Halk Grupları Hakkında Şakalar

1875-1889: Yalan Masalları

1890-1999: Avcı Masalları

IV. Formülle Başlayan Masallar (2000-2399)

2000-2199: Zincirleme Masallar

2000-2013: Numaralara veya Objelere Dayanan Masallar

2019-2020: Evliliği İçine Alan Masallar

2025-2028: Bir Şeyi Yemeyi İçine Alan Zincirler

2200-2249: Hileli Masallar

2250-2299: Bitmemiş Masallar

2300-2399: Diğer zincirleme Masallar

V. Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Akt. Alptekin, 2002: 54-57).

Masal tiplerine ilişkin bir diğer sınıflandırma Hans- Jörg Uther'e aittir. "The Types of International Folktales" adlı eserinde Jörg-Uther masalları; hayvan masalları, sihir (büyü) masalları, dini masallar, gerçekçi masallar-kısa hikâyeler, aptal dev masalları, fıkralar ve şakalar ve zincirleme masallar olarak yediye ayırır:

I. HAYVAN MASALLARI

1-99 Vahşi Hayvanlar

1-69 Akıllı Tilki (Diğer Hayvanlar)

70-99 Diğer Vahşi Hayvanlar

100-149 Vahşi Hayvanlar ve Evcil Hayvanlar

150-199 Vahşi Hayvanlar ve İnsanlar

200-219 Evcil Hayvanlar

220-299 Diğer Hayvanlar ve Nesneler

II. SİHİR (BÜYÜ) MASALLARI

300-399 Doğaüstü Düşmanlar/Rakipler

400-459 Doğaüstü veya Büyülü Karı (Koca) veya Diğer Akrabalar

400-424 Karı

425-449 Koca

450-459 Erkek veya Kız Kardeş

460-499 Doğaüstü Görevler

500-559 Doğaüstü Yardımcılar

560-649 Sihirli Nesneler

650-699 Doğaüstü Güç veya Bilgi

700-749 Doğaüstülükle İlgili Diğer Masallar

III. DİNÎ MASALLAR

750-779 Tanrı Ödüllendirir veya Cezalandırır

780-799 Doğrunun Ortaya Çıkması

800-809 Cennet

810-826 Şeytan

827-849 Diğer Dini Masallar

IV. GERÇEKÇİ MASALLAR-KISA ANLATMALAR

850-869 Bir Erkek Prensesle Evlenir

870-879 Bir Kadın Prensle Evlenir

880-899 Sadakat Delilleri ve Masumluk

900-909 Dikbaşlı Kadın Söz Dinlemeyi Öğrenir

910-919 İyi Kurallar

920-929 Akıllı Hareketler ve Sözler

950-969 Kader Masalları Hırsızlar ve Katiller

970-999 Diğer Gerçekçi Masallar

V. APTAL DEV MASALLARI

1000-1029 İş Sözleşmesi

1030-1059 İnsan ve Dev Arasındaki Ortaklık

1060-1114 İnsan ve Dev Arasındaki Mücadele/Yarışma

1115-1144 İnsan Devi Öldürür (Yaralar)

1145-1154 Dev, İnsan Tarafından Korkutulur

1155-1169 Adam Şeytanı Yener

1170-1199 Ruh, Şeytandan Kurtarılır

VI. FIKRALAR VE ŞAKALAR

1200-1349 Bir Aptal Hakkındaki Hikâyeler

1350-1439 Evli Çiftler Hakkındaki Hikâyeler

1380-1404 Aptal Karı ve Kocası

1405-1429 Aptal Koca ve Karısı

1430-1439 Aptal Çiftler

1440-1524 Bir Kadın Hakkında Hikâyeler

1450-1474 Eş Aramak

1475-1499 Yaşlı (Evde Kalmış) Kızlar Hakkında Şakalar

1500-1524 Kadınlarla İlgili Diğer Hikâyeler

1525-1724 Bir Erkek Hakkında Hikâyeler

1525-1639 Akıllı Adam

1640-1674 Şanslı Tesadüf

1675-1724 Aptal Adam

1725-1849 Papazlar ve Dini Figürler Hakkında Şakalar

1725-1774 Papaz Aldatılır

1775-1799 Papaz ve Zangoç

1800-1749 Dini Figürler Hakkında Diğer Şakalar

1850-1874 Diğer İnsan Grupları Hakkında Fıkralar

1875-1999 Yalan Masalları

VII. ZİNCİRLEME MASALLAR

2000-2100 Zincirlemeli (Eklemeli) Masallar

2000-2020 Numaralara, Nesnelere, Hayvanlara veya İsimlere Dayanan Zincirlemeler

2021-2024 Ölümle İlgili Zincirlemeler

2024-2028 Yemekle İlgili Zincirlemeler

2029-2075 Diğer Olaylarla İlgili Zincirlemeler

2200-2299 Yakalama Masalları

2300-2399 Diğer Zincirleme Masallar (Akt. Gültekin, 2010: 112).

Wolfram Eberhard ile Pertev Naili Boratav 2500 Türk masal metnini inceleyerek hazırladıkları "Typen Türkischer Volksmärchen" adlı eserde 378 tip tespit etmişlerdir:

A. Hayvan Masalları: 1-22

B. Hayvan ve İnsan: 22-33

C. Hayvan veya Bir Ruh İnsana Yardım Eder: 34-82

D. Tabiatüstü Bir Ruh veya Hayvanla Evlenme: 83-109

E. İyi Ruh ve Evliyalarla Yaşama: 110-122

F. Kaderin Hâkimiyeti: 123-142

G. Rüya: 143-145

H. Kötü Ruhlarla Yaşama: 146-168

İ. Sihirbazlar: 169-184

J. Bir Kız Sevgili Bulur: 185-196

K. Bir Erkek Sevgili Bulur: 197-222

L. Fakir Kız Zenginle Evlenir: 223-238

M. Kıskançlık ve İftira: 239-255

N. Hor Görülen Koca Kahramandır:256-258

O. Zina ve Baştan Çıkarma: 259-280

P. Acaip İcraat ve Olaylar: 281-289

Q. Acaip Davalar: 290-301

R. Realist Masallar: 302-310

S. Acaip Tesadüfler: 311-316

T. Komik Hikâyeler: 317-322

U. Aptal ve Tembel Erkekler ve Kadınlar: 323-338

V. Hırsız ve Dedektif: 339-349

W. Akıllı, Hilekâr veya Cimri Erkek veya Kadınlar: 350-378 (1953: V-X).

Türk masalları üzerine yapılan bir diğer tasnif çalışması Warren S. Walker ve Ahmet E. Uysal'a aittir. "Tales Alive in Turkey" adlı eserde yedi başlık tespit etmişlerdir:

1. Tabiatüstü Masallar

2. Şaşırtıcı ve Hünerli Masallar

3. Mizahi Masallar

4. Ahlaki Masallar

5. Köroğlu

6. Dini Küçük Düşürücü Masallar

7. Fıkralar (1966: IX-XI).

Mehmet Tuğrul, "Mahmutgazi Köyü'nün Halk Edebiyatı" adlı tezinde masalları iki yönlü bir sınıflandırmaya tabi tutar. Buna göre masallar;

A. Kahramanlarına göre;

1. Kahramanı hayvan olan masallar

2. Kahramanı insan olan masallar

3. Kahramanı insan veya hayvan olan masallar

4. Kahramanı insan veya olağanüstü mahluk olan masallar

5. Kahramanı sembol olan masallar

B. Genel niteliklerine göre;

1. Realist masallar

2. Olağanüstü masallar olarak sınıflandırılır (1969: V-IX).

Masallar üzerinde yapılan tip ve konu tasniflerinin yanısıra bir de çalışmamızın da örneklerinden biri olduğu motif tasnifleri vardır.

1.1.4. Masal Türü Üzerine Yapılan Çalışmalar

Şekil 1: Türkiye'de Hazırlanan Lisansüstü Müstakil Masal Tezlerinin İllere Göre Dağılımı

Masal, Türk Halk Bilimi çalışmaları içinde rağbet gören bir tür olmaya devam etmektedir. Söz konusu ilgi masal türü üzerine yapılan lisansüstü tezlerin sayısının 2016 yılı dâhil olmak üzere 223 olmasıyla da desteklenmektedir. Masal çalışmalarının 2013 yılına değin detaylı seyri Saim Sakaoğlu'nun "Gümüşhane ve Bayburt Masalları (2002)", Ali Berat Alptekin'in "Taşeli Masalları (2002)", Esma Şimşek'in "Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması (2001)", Nedim Bakırcı'nın "Niğde Masalları (2006)" adlarındaki kitapları ile Muhammed Bekdik'in Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2014 yılında tamamladığı "Ereğli Masalları" adlı yüksek lisans tezinde birbirini kronolojik olarak devam ettiren şekilde yer almaktadır. Bekdik'in bıraktığı yerden devralarak tespit ettiğimiz 2012 yılı itibariyle yapılan lisansüstü çalışmalar ise şu şekildedir:

1.1.4.1. Doktora Tezleri

(2012), Gökmen Boztilki, *Eğitim Boyutuyla Türk Edebiyatında Fantastik ve Masalsı Öğeler,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Yıldız Kocasavaş danışmanlığında hazırlanan çalışmada nitelikli anadili eğitimini gerçekleştirebilmek için Türkçe dersi kitaplarında yer alması gerekli fantastik ve masalsı unsurlar üzerinde durulmuştur.

(2013), Kamile Özer Aytekin, *Aile İçi Etkileşim ve Masallar ile Desteklenmiş Beslenme Eğitiminin 5-6 Yaş Çocukların Beslenme Biçimlerine Etkisinin İncelenmesi,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Nurhan Ünüsan danışmanlığında hazırlanan çalışmada aile içi etkileşim ve masallarla desteklenmiş beslenme eğitiminin 5-6 yaş çocuklarının beslenme biçimlerine etkisi incelenmiştir.

(2013), Sibel Turhan Tuna, *Türk Masallarının Varoluşçuluk Açısından İncelenmesi,* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. M. Naci Önal ve Prof. Dr. A. Osman Gündoğan danışmanlıklarınlarında hazırlanan çalışmada dokuz Türk masalı varoluşçu felsefe kavramları dâhilinde yorumlanmıştır.

(2014), Yavuz Uysal, *Hakas Masalları (İnceleme-Metinler),* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Bayram Durbilmez danışmanlığında hazırlanan çalışmada Hakas masallarının motif sırası, motif yapısı ve formeller incelenmiştir. Masallar Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

(2015), Fatih Ege, *Arketipsel Sembolizm Bağlamında Kuzeydoğu Anadolu Masallarının Analizi,* Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Erdoğan Altınkaynak danışmanlığında hazırlanan çalışmada Kuzeydoğu Anadolu masallarında yer alan arketipler tespit edilip disiplinlerarası bir anlayışla çözümlenmiştir.

(2015), İbrahim Gümüş, *Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlenmesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Öcal Oğuz danışmanlığında hazırlanan çalışmada Max Lüthi'nin tek boyutluluk, yüzeysellik, soyut biçim, tecrit ve her şeye bağlılık ile yüceltme ve dünyayı kapsama olarak belirlediği beş özelliğin Türk masallarında görülen ve görülmeyen yönleri belirlenmiştir.

(2016), Olcay Saltık, *Derlenmiş Masallar ile Kurgulanmış Masalların Çocuğa Göreliği,* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Prof. Dr. Sedat Sever danışmanlığında hazırlanan çalışmada derlenmiş masallar ile kurgulanmış masal ögelerinin (konu, karakter, ileti, dil ve anlatım, temel eğitim ilkeleri) çocuğa göreliği incelenmiştir.

1.1.4.2. Yüksek Lisans Tezleri

(2013), Bengül Biroğlu Şahbaz, *Doğu Anadolu Bölgesinden Derlenen Masalların 7-9 Yaş Çocuklarının Dil Gelişimi Açısından,* Mersin: Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Orhan Özdemir danışmanlığında hazırlanan çalışmada tespit edilen sahada derlenmiş masalların Türkçe öğretiminde işlevsel metinler haline gelmesi amaçlanmıştır.

(2013), Betül Havva Yılmaz, *Masalların Dönüşü, Masalların Dönüşümü: Çağdaş Türk Edebiyatında Grimm Masallarının Metinlerarası Kullanımları (Murathan Mungan Örneği),* Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Ali Gültekin danışmanlığında hazırlanan çalışmada Murathan Mungan'ın hikâye ve romanlarında Grimm masallarının metinlerarası yöntemlerle nasıl kullanıldığı disiplinlerarasılık ilkesi bağlamında halk biliminin kuram ve yaklaşımları ile edebiyat biliminin yöntemleri kullanılarak incelenmiştir.

(2013), Burcu Kaya, *Kazak Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. İsa Özkan danışmanlığında hazırlanan çalışmada elli Kazak hayvan masalı Türkiye Türkçesine aktarılmış, epizot sıraları ve motif yapıları incelenmiştir.

(2013), Elif Serra Şamlıoğlu, *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Pınar Fedakâr danışmanlığında hazırlanan çalışmada Tatar Türkçesi ile yazılmış olan masal metinleri Türkiye Türkçesine aktarılarak masalların yapı ve motif incelemesi yapılmıştır.

(2013), Iryna Smolık, *Türk ve Rus Halk Masallarında Kadın İmgesi,* Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Zekeriya Karadavut danışmanlığında hazırlanan çalışmada seçilen 30'ar Türk ve Rus masalında kadın imgesi incelenmiştir.

(2013), Müzeyyen Eda Özkaynak, *Masal Formellerinin Sembolik Çözümlemesi,* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Esma Şimşek danışmanlığında hazırlanan çalışmada formellerin işlevsel özelliklerinin yanında sembolik anlamları üzerinde durulmuştur.

(2013), Pınar Ünlüer, *Masalların Dini ve Ahlaki Değerler Açısından İncelenmesi: Billur Köşk Masalları Örneği,* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Emine Keskiner danışmanlığında hazırlanan çalışmada Billur Köşk masalları dini ve ahlaki değerler açısından incelenmiştir.

(2014), Abdullah Mert, *Eski Uygur Türkçesiyle Çaştanı Bey Masalı (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım),* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Serkan Şen danışmanlığında hazırlanan çalışma giriş, metin, çeviri, notlar, dizin ve tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır.

(2014), Emin Ölmez, *Domaniç Masallarının Propp Metoduna Göre İncelemesi,* İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Hüseyin Özcan danışmanlığında hazırlanan çalışmada Propp'un yapısalcı yöntemi Domaniç masallarına uygulanmıştır.

(2014), Muhammed Bekdik, *Ereğli Masalları,* Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Nedim Bakırcı danışmanlığında hazırlanmış çalışmada Ereğli masallarının tip/konu sınıflandırılması yapılmış, Aerne-Thomson ve Eberhard-Boratav kataloglarındaki numaraları ile motif ve formel yapısı tespit edilmiş ve masallardaki halk kültürü unsurları belirlenmiştir.

(2014), Pınar Özkan, *Hatay (Antakya) Masallarının Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi,* Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Önay danışmanlığında hazırlanan çalışmada masalın çocuk eğitimindeki yeri, masalın faydaları ve masaldaki eğitsel iletiler ele alınmıştır.

(2014), Seçkin Sarpkaya, *Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Pınar Fedakâr danışmanlığında hazırlanan çalışmada Türkiye sahasından derlenip kitaplarda, doktora tezlerinde ve yüksek lisans tezlerinde yayımlanan masal ve efsane metinlerinden hareketle demonolojik varlıkların adları, tasviri özellikleri, yaşadıkları veya bulundukları mekânlar ve eylemleri üzerine tespitler yapılmıştır.

(2014), Serdar Deniz Özdemir, *Anadolu Masallarında Su ve Ateş,* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Esma Şimşek danışmanlığında hazırlanan çalışmada masallar özelinde insanın araç ve amaç edindiği su ve ateş unsurları gerçek ve sembolik boyutuyla incelenmiştir.

(2015), Ayşe Karabey, *Çocuk Masallarının Plastik İzdüşümleri,* Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Doç. Dr. Aysun Altunöz Yonuk danışmanlığında hazırlanan çalışmada "Masalların sanat objesine yansımasıyla oluşan plastik izdüşümleri nelerdir?" sorusuna cevap aranmıştır.

(2015), Bayram Bilir, *Hayvan Motifli Uygur Halk Masallarının Linguistik ve Metinbilimsel Analizi: Gramer - Metin - Aktarma – Tahlil,* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Ekrem Ayan danışmanlığında yapılan çalışmada sekiz masalın metin aktarma gramer ve metin tahlilleri çalışması yapılmıştır.

(2015), Eda Cerit, *Türkiye'de Yayınlanan Türk Masal Kitaplarının Grafik Tasarım Ögeleri Açısından İncelenmesi: Keloğlan Masalları Örneği,* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doç. Dr. Armağan Gökçeaslan danışmanlığında hazırlanan çalışmada seçilen masal kitaplarında tipografi, illüstrasyon, illüstrasyon metin ilişkisi, renk, özgünlük, karakterlerin hareketleri (jest, mimik, duygu vs.), kültürel özelliklere yönelik alan uzmanı akademisyen ve illüstratör algıları araştırılmıştır.

(2015), Gökçe Arifoğlu, *Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Yönelik Hazırlanan Masal Kitaplarındaki Görsellerin Semantik Açıdan Analizi,* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Tarık Yazar danışmanlığında hazırlanan çalışmada okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal kitaplarındaki görsellerin çocukların yaratıcılık düzeylerine olan etkisini belirlenmiş, semantik açıdan analizler yapılarak daha iyi ürünler ortaya çıkarabilmek için öneriler sunulmuştur.

(2015), Hacer Akçaalan, *İşlevsel Kuram Açısından Masal ve Günümüz Kütahya'sında Masalların Durumu ile İlgili Bir Değerlendirme,* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Ali Torun danışmanlığında hazırlanan çalışmada masalın Kütahya'daki durumu, yeri ve işlevi incelenmiştir.

(2015), Kenan Çiftçi, *Aydın Halk Masalları,* Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Caner Işık danışmanlığında hazırlanan çalışmada Aydın ili ve çevresindeki masal ve masal anlatıcıları incelenmiştir.

(2015), Mariia Talianova, *Türk ve Rus Halk Masallarında Kadın Arketipinin Karşılaştırılması,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan danışmanlığında hazırlanan çalışmada Türk ve Rus masallarındaki kadın arketipi tespit edilerek karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

(2015), Müjde Üzer, *Yabancı Dil Olarak Almanca Dersinde Masalların Kullanımı,* Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Hikmet Uysal danışmanlığında hazırlanan çalışmada "Kırmızı Başlıklı Kız" masalı üzerine bir yabancı dil dersinin tüm aşamalarına yönelik olarak yararlanılabilecek örnek bir ders planı hazırlanmıştır.

(2015), Rifat Evcim, *Anadolu'da Anlatılan Masallarda, Âdet ve İnanmalar Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme,* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Özkan danışmanlığında hazırlanan çalışmada seçilen altı yüz masalda Türk kültürüne ait âdet ve inanmalar tespit edilmiştir.

(2015), Tuba Benli, *Karapapak Kuşkayası Masallarının İşlevselliğinin Değerlendirilmesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Ali Yakıcı danışmanlığında hazırlanan çalışmada Karapapak masallarına işlevsellik açısından yaklaşılmıştır.

(2016), Ayşegül Yıldırım, *Masallarda Büyü Motifi ile Gerçekleşen Dönüşümler,* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Şahin Köktürk danışmanlığında hazırlanan çalışmada dokuz masal kitabı özelinde büyü-dönüşüm ilişkisi incelenmiştir.

(2016), Mehmet Ölçer, *Türk ve Kore Hayvan Masallarının Karşılaştırılması,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Prof. Dr. Sırrı Göksel Türközü danışmanlığında hazırlanan çalışmada 12'şer Türk ve Kore hayvan masalı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

(2016), Mesut Toprak, *Yücel Feyzioğlu'nun Derlediği Türk Dünyası Masallarında Çocuklara Yönelik İstendik Davranışların Değerlendirilmesi,* Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Kıbrıs danışmanlığında hazırlanan çalışmada Yücel Feyzioğlu'nun Türk Dünyası'ndan derlemiş ve kaleme almış olduğu on bir masal kitabı incelenmiştir.

(2016), Mustafa Algül, *Peri Masallarının Yakın Dönem Fantastik Hollywood Sinemasındaki Metinlerarası Anlatı,* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Fatma Okumuş danışmanlığında hazırlanan çalışmada metinlerarası anlatı yöntemleri ve imgelerinin, yeniden uyarlanan peri masallarındaki kullanımı irdelenmiştir.

(2016), Nebahat Sena Bayraktar, *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Türk Masallarından Yararlanılması,* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doç. Dr. Nevin Akkaya danışmanlığında hazırlanan çalışmada Pertev Naili Boratav'ın "Az Gittik Uz Gittik" adlı kitabından seçilen beş masal Türkçe öğretiminde masallardan yararlanma kapsamında ele alınmıştır.

(2016), Onur Urhan, *Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Derslerinde Masalların Yaratıcı Yazma Becerisine Etkisi,* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doç. Dr. Nilgün Açık Önkaş danışmanlığında hazırlanan çalışmada masalların yaratıcı yazma becerisinde bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

(2016), Pamuk Nurdan Gümüştepe, *İslamiyet Sonrası Türk Destanlarında Masal Motifleri Üzerine Bir Değerlendirme,* Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Berna Ayaz danışmanlığında hazırlanan çalışmada İslamiyet'ten sonra gelişme gösteren "Hz. Ali Cenknâmeleri, Hamzanâme, Battalnâme, Danişmendnâme, Saltuknâme ve Oğuz Kağan Destanı"nın İslamiyet sonrası varyantında masal motiflerini incelenmiştir.

(2016), Zeynep Ezgi Erdemir, *100 Temel Eser Listesinde Yer Alan Masallardaki Bibliyoterapik Unsurlar,* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Prof. Dr. Mustafa Volkan coşkun danışmanlığında hazırlanan çalışmada dört masal kitabından seçilen seksen sekiz masal bibliyoterapi açısından ele alınmıştır.

(2016), Zühre Koç, *Masal Kitaplarının 5-6 Yaş Grubu Okul Öncesi Eğitim Çocuklarının Gelişimi Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri,* İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yrd. Doç. Dr. Somayyeh Radmard danışmanlığında hazırlanan çalışmada yirmi yedi masal kitabı Çocuk Edebiyatı kriterleri açısından incelenmiştir.

Masal üzerine yapılan lisansüstü tezlere bakıldığında Doğu Anadolu Bölgesi masallarının başı çektiği görülmektedir. İlaveten masala dair ilk lisansüstü tezlerin Atatürk Üniversitesi'nde hazırlanmış olması Doğu Anadolu Bölgesi'nde masalın yaygın bir halk anlatısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca lisansüstü masal çalışmalarında motif incelemelerinin odak noktası olduğu görülmektedir. Motif çalışmalarının yanı sıra sembolik, işlevsel ve yapısal masal okumaları, masalların dil özellikleri ve eğitimdeki kullanımları incelenmektedir. Az sayıdaki masal tezi ise masalların sinema ve edebiyat gibi kültürel ekonomik alanlardaki kullanımını ele

alır. Söz konusu dağılım halk bilimi araştırmalarının yaşadığı açılımı göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

1.2. Motif ile İlgili Genel Bilgiler

1.2.1. Motif Kavramı

Amerikan halk bilimci Stith Thompson'un Motif Index of Folk Literature (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) adlı altı ciltlik eseriyle sistemli bir biçimde bilim dünyasının dikkatine sunduğu motif terimi, gerek terim üzerine yapılan tanımlamalar gerekse hazırlanan motif katalogları ile ilgi görmeye devam etmektedir.

Motif, Büyük Türkçe Sözlük'te "Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri.", edebiyat terimi olarak ise "Kendi başlarına konuya özellik kazandıran öğelerden her biri." olarak tanımlanır.[12] "Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü" dördüncü cildinde motif, "Konuyu doğuran ve olaya şekil veren güçlü ve etkili ilk unsur (Turan, 2004: 407)." olarak betimlenir. Arthur Christensen motifi, "Canlılıklarıyla kendilerini kabul ettiren, tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve ibtidai fikir silsilelerinden yeni terkiplere girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlar (Akt. Sakaoğlu, 1980: 24)." olarak tanımlar Bu tanımlamayla Christensen'in motifle ilgili öne çıkardığı özellikler; motifin canlılığı (gelenekte yaşaması), anlaşılamayan bir etkiyle dinleyiciyi kendine çekmesi ve başka anlatılara kapı açan bir çekirdek unsur işlevi görmesidir.

Motif çalışmaları deyince akla gelen ilk isim olan Stith Thompson, "Folktale (Halk Masalı)" adlı eserinde motifin bir masaldaki en küçük unsur olduğunu, bu unsurun gelenekte sürekli bir var oluş gücüne sahip olduğunu, bu gücün de görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmaktan geçtiğini söyler. Thompson, halk anlatılarında ortaya çıkma şekillerine göre motifleri üç grupta toplar: Birinci grupta yer alanlar; "Tanrılar, olağanüstü hayvanlar, cadılar, devler ve periler gibi şahane yaratıklar ve hatta gözde olan en küçük çocuk veya hain üvey anne gibi gelenek tarafından bilinen insan karakterlerini de içine alan masalların aktörleridir. İkinci grupta ise bir hareketin arkasındaki büyülü objeler, olağanüstü görenekler, acaip inanmalar ve benzeri gibi unsurlar; üçüncü grupta ise; tek tek olaylar yer alır (Akt. Ekici, 1998: 31)."

[12] www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

Thompson, "Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend (Folklor, Mitoloji ve Efsane Sözlüğü)" adlı sözlükte Folktale'deki sözlerine ilaveten motiflerin çok basit kavramlardan oluştuğunu, şahane dünyaları içine aldığını ve motifte büyünün her zaman güçlü olduğunu iddia eder. Thompson, söz konusu yazıda büyüyü "Görülmemiş fiziki meydana gelişler ve oluşlar (Akt. Ekici, 1998: 31)" olarak açıklayarak olağanüstülükle eş tutar. Thompson, iki örnekle motif terimini anlaşılır kılmaya çalışır:

> "Masalda bir anne olmak motif değildir. Hain üvey anne ise bir motif olabilir, çünkü o en azından görülmemiş bir şey olarak düşünülmüştür. Hayatın gelişigüzel olayları motif değildir. "John giyindi ve kasabaya doğru yürüdü." demek hatırlamaya değer bir tek motif bile ihtiva etmez, fakat "Kahraman kendisini görünmez yapan şapkasını giydi; büyülü, uçan halısına oturdu ve güneşin doğusundaki, ayın batısındaki ülkeye gitti." demek en azından dört motifi; yani şapkayı, halıyı, şahane ülkeyi ve büyülü hava yolcuğundan oluşan motifleri ihtiva eder (Akt. Ekici, 1998: 31)."

Thompson'un motifle ilgili en belirgin özellik olarak olağanüstülüğü öne çıkardığı görülür.

Motifi, "Kendisini a'nanade muhafaza etme gücüne sahip olan, hikâye etmenin en küçük unsuru." olarak tanımlayan Max Lüthi ise motifin olağanüstü yanına değinmez (Akt. Sakaoğlu, 1980: 24). Goethe terimi daraltarak edebî motifi, "İnsan dehasının tekerrür etmiş ve edecek olan fenomenleri." olarak tanımlar. Goethe bu tanımlamayla motifin tekrar edilirliğine dikkat çeker. J.Korner da motifi edebilikle birlikte değerlendirerek onu "Edebî konunun ilk ve tek parçası." olarak tanımlar. W.Fleming motifi "Olayın akışına yön veren impulslar-içtepiler (Karadağ, 1984: 84)." olarak niteleyerek motifin karşı konulamazlığı ve içgüdüselliği üzerinde durur. B.Tomachevsky'ye göre "Farklı eserlerde tekrar tekrar karşımıza çıkan bölünmez, parçalanamaz tematik üniteler motif olarak adlandırılır (Aslan, 1990: 43)." Tomachevsky'nin motifle ilgili söylemeye değer bulduğu iki nokta, motifin tekrar edilirliği ve parçalanamaz birim olma özelliğidir. Veselovsky, motifi, "Hikâyenin parçalanamayan en küçük parçası" olarak tanımlayarak Tomachevsky ile benzer bir noktaya temas eder. Motif terimi yerine fonksiyon terimini kullanan Vladimir Propp, Velesovski'nin motifin daha küçük parçalara ayrılamaz olduğu yargısına karşı çıkar. Propp'a göre motif imgelerle yüklü, temel bir taslak biçiminde kendini gösterir ve

motif mantıksal bir bütünse, masalın her tümcesi bir motif üretir (2011: 17). İbrayev ise motifleri kelimelerden konu oluşturmanın ilk merdiveni (1998: 312) olarak değerlendirir.

2004 yılında yayımlanan "The Types of International Folktales (Uluslararası Masal Tipleri)" adlı eserde Hans-Jörg Uther; motifin bir kişi, bir nesne veya bir olay ya da bu üçünün birleşimi olabileceği üzerinde durur. Motifin geniş bir anlam alanı olduğunu bundan dolayı da edebiyattan etnolojik araştırmalara kadar kullanıldığını söyleyen Uther, motifin diğer motiflerle birleşebilmeyi sağlayan dinamik bir anlatı birimi olduğunu böylelikle anlatıların temel yapı taşlarını oluşturduğunu ileri sürer. Uther ayrıca, sınırlarının belli olmamasından ötürü motifle tip arasında net bir ayrımın olmadığını dile getirir (Kinnes, 2013). Thompson'un tip-motif ayrımına yaklaşımı; Grimm Kardeşler'in koleksiyonundaki gibi bazı uzun masal tiplerinin düzinelerce motif ihtiva edeceği ancak hayvan masallarındaki bazı masal tiplerinin tek bir motif üzerine kurulabileceği ve tek motif üzerine kurulan masallarda tip ve motifin aynı şeyi ifade ettiği (Akt. Ekici, 1998: 32) yönündedir. Uther, bir başka yazısında motifi, "Bir anlatıdaki en önemli en küçük birim, çok fonksiyonlu bir yapısal unsur (2009: 19)." olarak tanımlar Uther'in tanımlamalarında işlevselliğin ve dinamikliğin öne çıktığı fark edilir.

Türk Halk Bilimi çalışmalarına motif terimi Bilge Seyidoğlu'nun "Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar" adlı teziyle girer (Alptekin, 2005: 289). Esma Şimşek motif terimiyle ilgili temel unsurlardan olağanüstülüğü öne çıkaran bir motif tarifi yapar:

> "Bir kelimenin motif olabilmesi için onun, olağanüstü özelliğe sahip olması lazımdır. Mesela, üzerinde yemek yediğimiz bir sofrayı motif olarak alamayız. Ama; "Açıl susam açıl, türlü yemekler saçıl!" dediğimizde bir anda sofranın üzerinde çeşit çeşit yemekler ortaya çıkıyorsa, bu sofra bir motiftir. Yahut da; "Yaşlı kadın, yerinden kalkıp, kızın yanına gitti." dediğimizde, burada, herhangi bir motifin olduğunu söyleyemeyiz. Ama; "Cadı karısı, uçan küpüne binip, kızı aradı." dersek, burada bir olağanüstülüğün olduğu hemen göze çarpar. Ayrıca tek bir cümlede/konuda, harekette, birden fazla motif olabilir. Mesela, yukarıdaki cümlede a) Cadı karısı b) Uçan küp c) Sihirli obje ile havada seyahat ayrı ayrı birer motiftir (2001(I): 157)."

Şimşek, Stith Thompson'un görüş ve örneklerine paralel bir görüş sunar.

Ali Berat Alptekin, motifin olmazsa olmazı olarak olağanüstülüğü sayar: "Halk nesrinde motif olabilmesi için olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Bu olağanüstülük kahramanda, olayda, zamanda ve mekânda kısacası nesirdeki her türlü olayda karşımıza çıkabilir (2005: 289)". Muhan Bali, halk hikâyesi özelinde yaptığı motif tarifinde motifin "Muhtelif halk hikâyelerinde tekrarlanan ve hususi bir mana ifade eden hikâye unsurları (1973: 206)." olduğunu söyleyerek motifin tekrar edilirliği ve özel bir anlam taşıması tarafına değinir. Ömer Yılar, "Motif, edebi eserlerde benzer şekillerde vurgulanan ve insanların zihninde kalıcı izler bırakan en küçük anlatım şifreleridir. Öyle ki bu şifreler bir araya getirildiğinde olay örgüsü benzer metinlere aşina olanlarca anlaşılmış olur (2000: 44)." diyerek motifin tekrar edilirlik ve kalıcılık yönüne dikkat çeker. Yılar, şifre sözcüğüyle motifin, anlatının derin anlamına ulaşmak için ilk adım oluşuna değinir. Kamil Aydın ise motif terimi için, "Sanat yapıtında baştan sona kadar baskın ve duyulan unsur ve düşünce (Akt. Atnur, 2002:127)." tarifini vermekte motifin baştan sona kendini hissettiren yönüne vurgu yapmaktadır. Motifi, anlatıyı oluşturan ve sürdüren bir unsur olarak ele alan Banu Yılmaz, söz konusu terimi "Konunun, olayın şeklinin ve anlamının doğduğu çekirdek, güçlü ve etkili ilk unsur (2009: 6)." şeklinde tanımlar. Ayrıca Bekir Şişman' a göre motifler anlatıyı ayakta tutan, anlamsal açıdan kalıplaşmış ve mutlak manada metni ören işlevsel kodlar olarak kabul edilmelidir (2009a: 26).

Sıraladığımız tanımlama girişimlerinden hareketle Türk Halk Bilimi çalışmalarında motifin "Olağanüstülük vasfının olmazsa olmaz olduğu, tekrar edilen ve özel bir anlama sahip, anlatının anlam dünyasına ulaşmak için ilk adım olan, baştan sona kendini hissettiren bir güç ve etkiye sahip unsuru" akla getirdiği söylenebilir. Tanımlamada dikkati çeken bir husus, Türk Halk Bilimi çalışmalarında motifin çok fonksiyonlu bir unsur oluşunun üzerinde durulmadığıdır. Zira yabancı araştırmacıların çalışmalarından hareketle motifin, "Görülmemişliği ve dinleyiciyi çarpıcı, büyüleyici (olağanüstü) bir güce sahipliğiyle gelenekte sürekli yaşama gücüne ve karşı konulamayan bir etkiye sahip, tekrar edilen, dinamik ve çok işlevli parçalanabilen ya da parçalanamayan en küçük yapısal unsur." olarak tanımlandığı görülmektedir.

Türk Halk Bilimi çalışmalarında motif terimiyle ilgili ortaya çıkan bir diğer husus, terimle ilgili bir kullanım karmaşasının olduğudur. Bu karmaşa halk bilimi

unsuru, öğesi; kültürel öğeler, değerler, unsurlar olarak kabul edilebilecek konu başlıklarının motif terimiyle karşılanmasından doğar. Kimi çalışmalarda ise sözü edilen unsurun Motif İndeks'te karşılığının olmasına rağmen başlıkta İndeks'e bir gönderme olmadığı görülür. Ayrıca yine kimi çalışmaların söz konusu İndeks'e gönderme yapmasına rağmen motif sırasının ve tam olarak karşılık geldiği alt başlığın belirlenerek yazıya dâhil edilmediği tespit edilmiştir. Motif teriminin, Thompson ve takipçileri tarafından formülize edilen motif kataloglarına gönderme yapmayan çalışmalarda da kullanılıyor olması, Türk Halk Bilimi motif kataloğunun hazırlanmasının önünde de bir engel olarak durmaktadır.

Stith Thompson'ın günümüz halk bilimi araştırmalarında halen temel başvuru niteliğinde olan altı ciltlik eseri "Motif Index of Folk Literature" daki motif sırası ise şöyledir:

A. Mitolojik Motifler

B. Hayvanlar

C. Yasak

D. Sihir

E. Ölüm

F. Olağanüstülükler

G. Devler

H. İmtihan

I. Akıllı ve Aptal

K. Aldatmalar

L. Kaderin Ters Dönmesi

M. Geleceğin Tayini

N. Şans ve Talih

P. Cemiyet

Q. Mükâfatlar ve Cezalar

R. Esirler ve Kaçaklar

S. Anormal Zulümler

T. Cinsiyet

U. Hayatın Tabiatı

V. Din

W. Karakter Özellikleri

X. Mizah

Z.Çeşitli Motif Grupları (Akt. Sakaoğlu, 2010: 16).

1.2.2. Halk Anlatılarının Motif Yapısı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Şekil 2: Türkiye'de Hazırlanan ve Motif İndeks'e Göre Kataloglanan Lisansüstü Müstakil Masal Tezlerinin İllere Göre Dağılımı

1.2.2.1. Doktora Tezleri[13]

Türk halk anlatılarında –masal harici- motif incelemesi yapan lisansüstü tezlerin sayısı 2016 yılı dâhil olmak üzere 97'dir. Kronolojik olarak sıralamakla yetineceğimiz bu çalışmalar içinde destanlar üzerine yapılan motif tespitleri öne çıkmaktadır. Destanda motif incelemelerini, efsane ve halk hikâyeleri üzerine yapılan motif çalışmaları izlemektedir. Söz konusu motif çalışmalarının tematik

[13] Masalla ilgili lisansüstü tezler "1.1.4. Masal Türü Üzerine Yapılan Çalışmalar" başlığı altında verildiğinden burada tekrar sıralanmayacaktır.

incelemelerden çok seçilen bir saha ya da metin üzerinde bütüncül bir kapsamda ele alındığı dikkati çekmektedir:

(1987), İsa Özkan, *Yusup Beg-Ahmet Beg Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1990), Gülşen Seyhan, *Köroğlu Destanı (Azerbaycan Varyantı) İnceleme-Metin,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1998), Mehmet Açа, *Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı üzerinde mukayeseli bir araştırma (3. cilt),* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1998), Roustem Soulteev, *Edige Destanı'nın Tatar Anlatımları Üzerinde Bir İnceleme,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1999), Elmira Adilbekova, *Koblandı Batır Destanı ile Dede Korkut Arasındaki İlişkiler,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2000), Filiz Kırbaşoğlu, *Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma –Göroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasan-Han, Miskal Peri; Avazhan, Göroğlu'nun Ölümü (2 Cilt),* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Salahaddin Bekki, *Altay-Türk Destanı Maaday-Kara: İnceleme-Metin,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2002), Gülhan Atnur, *Başkurt ve Tatar Efsaneleri Üzerine Karşılaştırmalı Motif Çalışması,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Selami Fedakâr, *Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2004), Aygerim Dıykanbayeva, *Kırgız Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme-Metin),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2004), Ümral Kırman, *Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı,* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

(2006), Abdullah Demirci, *Türk Kültüründe Yedi Uyurlar Kültü ve Edebi Dönüşümleri,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2008), Pınar Fedakâr, *Karakalpak Efsaneleri (İnceleme-Metinler),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2008), Sevtap Yazar, *Azerbaycan Kaçak Hikâyeleri (İnceleme-Metin),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2009), Abdulselam Arvas, *Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği,* Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2009), Murat Ersöz, *Saha (Yakut) Türklerinin Culuruyar Nurgun Bootur Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Derya Özcan, *Kazak Batırlık Dastanları Üzerine Bir İnceleme,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Ferah Türker, *Altay Türklerinin Efsaneleri (İnceleme-Metin),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Erhan Aktaş, *Hakas Türkleri Destan Kahramanları Üzerine Bir Araştırma: İnceleme-Metin,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Mehmet Surur Çelepi, *Türk Halk Kültüründe Rüya,* Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Mevlüt Metin Türktaş, *Denizli Efsaneleri,* Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Seyfullah Yıldırım, *Kazak Türk Folklorunda Epik Anlatmalar (İnceleme-Metin),* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Şerife Seher Erol, *Türkmen Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma: İnceleme-Metinler,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), Tuğrul Balaban, *Amasya Efsane, Menkabe ve Memoratları (Derleme, İnceleme, Metin),* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Ali Osman Abdurrezzak, *Türk Dünyası Mitolojik Destanları ile Kalevala Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Birsel Çağlar Abiha, *Anadolu Türk Kültür Geleneğinde Şahmaran,* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), İsmail Abalı, Canış, *Bayış Destanı (M. Musulmankulov, C. Canayev, K. Akiyev, S. Dıykanbaev Varyantları) İnceleme-Metin,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Ünsal Yılmaz Yeşildal, *Er Töştük Destanı: İnceleme–Metin,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Somayeh Easy, *Oğuznâme ve Şehnâme Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Esra Bilge Savcı, *Köroğlu Destanı 'Hikâyet-i Köroğlu Sultan',* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Mehmet Alptekin, *Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin),* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Sibel Karadeniz Yağmur, *Âşık Günay Yıldız'ın Hikâyelerinin Epizot ve Motiflerinin İncelenmesi,* Ankara: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1.2.2.2. Yüksek Lisans Tezleri

(1987), İsmail Görkem, *Elazığ Efsaneleri Üzerinde Araştırmalar (Metinler ve İncelemeler),* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1989), Ali Duymaz, *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler),* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1992), Adem Tutar, *Dede Korkud Kitabı'nda Dini Motifler,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1995), Nilgün Çıblak, *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma,* Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1996), Mehmet Erol, *Taşeli Platosu Efsaneleri (İnceleme-Metinler),* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1998), Hüseyin Baydemir, *Rüstem Han Destanı,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1998), Ömer Yılar, *Ferhad ile Şirin Hikâyesi Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1999), Metin Arıkan, *Köroğlu'nun Kazak Varyantları (2 Cilt),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(1999), Selami Fedakâr, *Erali ve Şirali Destanı,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2000), Ebru Şenocak, *Leyla ile Mecnun Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Bilgi Tomo, *Gül ile Sitemkâr Hikâyesinin Varyantları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Halil Çolak, *Özbek Kahramanlık Destanı Zülfizar,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), İhsan Kalenderoğlu, *Nogay Türklerinin Mamay Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Mehmet Mendilli, *Köroğlu'nun Sonu Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,* Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Murat Ersöz, *Kazak Türklerinin Ayman-Şolpan Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2001), Nermin Emine Duman, *Kızcibek Destanı'ndaki Epik Unsurlar,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2002), Satu Arlı, *Azerbaycan Türklerinin Novruz ve Emrah Destanları,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Esra Yıldız, *Dede Korkut Hikâyeleri ile Oğuz Kağan Destanında Geçen Tarihi Motiflerin Kıyaslanması,* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Fatma Yavuz, *Gaziantep Evliya Menkıbeleri ve Kaynakları,* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Hatice Parlak, *Sayatlı Hemra Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Hıdır Tekin, *Antalya Bölgesi Efsaneleri,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Tuğba Kaya, *Osmaniye Halk Hikâyeleri Üzerinde Bir Araştırma,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2003), Yahya Özdemir, *Gaziantep Efsaneleri İnceleme-Metin,* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2004), Orhan Fatih Kuşdemir, *Türk Dünyası Halk İnançlarında Karşılaştırmalı Doğum Motifi ve Dr. Yaşar Kalafat'ın Halk Bilimi Çalışmaları,* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2004), Rukiye Büyükoflaz, *Halk Anlatmalarında Elma Motifi Üzerine Bir Araştırma,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Dilek Yücel, *Melike Ayyar Destanı Motif İncelemesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Ferah Türker, *Kırgız Destanı "Kız Darıyka" Üzerinde Bir Araştırma,* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Meral Yaman, *Şirin ve Şeker Destanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Nuray Demirci, *Geleneksel Türk Kültüründe Yükseliş Motifi,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Oğuz Demirbaş, *Realist Halk Hikâyelerinden Cevri Çelebi Hikâyesi, Hikâye-i Temimdâr ve Ferdane Hanım Hikâyesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2005), Yalçın Zengin, *Hamzaname (Metin İnceleme),* Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2006), Abdülhakim Mehmet, *Uygur Halk Destanları (İcra Merkezli ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2006), Ayşe Farsakoğlu, *Türk Ninnilerinde İslâmi Motifler,* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2006), Jyldyz Alımova, *Coodarbeşim Destanı (Dil ve Üslup İncelemesi),* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2006), Nurhayat Şimşek Akın, *Hamzaname (8. Cilt, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi) Metin- İnceleme,* Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2008), Nuriye Sancak, *Mardin Efsaneleri,* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2008), Reyhan Gökben Saluk, *Köroğlu Destanı'nın Uygur Versiyonu (Metin-Aktarma-İnceleme),* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2008), Veli Gül, *Altayca Almıs Kaan Destanı (Giriş-Metin-Altarma-Dizin),* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

(2010), Fatma Hamzaoğlu, *Epik ve Mitolojik Destanlarda Geçiş Dönemleri, Âdet ve İnanmalar,* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2010), Levent Başarkanoğlu, *Nizip Efsaneleri,* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2010), Nurabübü Borsokeeva, *Türk ve Kırgız Edebiyatında Destanî Unsurların Mukayesesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Başak Acınan, *Türk Sinemasında Köroğlu Destanı,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Emine Çakır, *Hikâye-i Şahmeran Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme,* Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Fulya Alıç, *Halk Hikâyeciliğinin Yeni İcra Ortamı Olarak Sinema ve Sinemaya Uyarlanan Türk Halk Hikâyeleri,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Gülşah Yüksel, *Kastamonu Efsaneleri,* Yozgat: Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2011), Şerife Nilgün Yıldız, *Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri,* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Gülşah Gülegül, *Türk Folklorunda Yılan,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Muhammet Atasever, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Menkıbeler: Anadolu Sahası,* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2012), Serdar Şimşek, *Tatar Türklerinin Tülek Destanı: İnceleme-Metin,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), Asena Gülsüm Güneş, *Kurbani Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme,* Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), Feyzan Göher Vural, *Manas Destanı'nda Yer Alan Müzikal Ögeler,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), Merve Bozdoğan, *Türk Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Üzerine Bir İnceleme,* Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), Neslihan Fulin, *Destanlarda İslam Öncesi Gök Tanrı İnancı ve İlgili Motifler*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2013), *Züleyha Üçay Şentürk, Canış Bayış Destanı Moldobasan Musulmankulov Varyantı (Metin- Aktarma- İnceleme),* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Emine Serpil Koyuncu, *Lokman Hekim'le İlgili Halk Anlatıları Üzerine Bir Araştırma,* Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Fatih Köse, *İslamiyet Öncesi Türk Destanlarında Motif ve Tip İncelemesi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Laura Bolatova, *Bamsı Beyrek Boyunun Alpamıs Destanı ile Deli Dumrul Boyunun Er Töstik Destanı ile Mukayeseli İncelenmesi,* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2014), Mert Can Alemdar, *Türk Destanlarında Büyü ve Fal Motifi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Halil Bunsuz, *Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Dinî Motifler Üzerine Bir Araştırma,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), İbrahim Kağan Deveci, *Sibirya Sahası Türk Destanlarında Kadın (Statü, Rol, İşlev),* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Lütfü Kerem Başar, *Altay Destanlarında Mitolojik Unsurlar,* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Murat Sönmez, *Mitolojinin Türk Halk Oyunlarına Yansıması,* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2015), Özge Kırca Erdem, *Kırgız Destanlarında Hayvan Motifi,* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Halil Çetin, *Koblandı Batır, Alpamış ve Köroğlu Destanlarının Kazak Versiyonunun Halk Bilimsel Açıdan İncelenmesi,* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Nazlı Bal Geldi, *Kerem ile Aslı Hikâyesinin Sembolik Çözümlemesi,* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(2016), Şerife Oral, *Kayseri Yöresi Efsaneleri: İnceleme–Metinler,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1.2.2.3. Kitaplar

Türkiye'de anlatmaya dayalı türlerde motif çalışmaları ile ilgili bilgi veren Esma Şimşek çalışmalarının görünümünü 1991 yılına değin ortaya koymaktadır (2001(I): 159-164). O tarihten bugüne motif incelemesini içeren eserlerden bazıları ise şöyledir:

(1995), Hamide Demirel, *Türk Destanlarında: Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları*, İstanbul: Ötüken.

Eserde destanlarda göze çarpan çeşitli unsurlar ele alınmıştır.

(1999), Mustafa Cemiloğlu, *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi,* Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Eserde doğum motifi halk hikâyeleri kapsamında ele alınmıştır.

(2001), Ali Duymaz, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma,* Ankara.

Halk hikâyeleri içinde önemli bir yeri olan Kerem ile Aslı Hikâyesi eserde karşılaştırmalı olarak incelenmiş, hikâyenin motifleri tespit edilmiştir.

(2003), Özkul Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği,* Ankara: Akçağ.

Eserde Türk Dünyası epik destan geleneği pek çok açıdan karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

(2004), Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Eserde ağaç kültü çeşitli boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

(2005), Ali Berat Alptekin, *Türk Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı,* Ankara: Akçağ.

Eser, halk hikâyelerinin motif kataloğunu hazırlamaya yönelik önem arz eden bir niteliktedir.

(2007), Bekir Şişman- Muhammed Kuzubaş, *Şehnâme'nin Türk Kültür Hayatına Etkileri,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Altmış bin beyitlik Şehnâme'nin tamamına dair bir özetin yer aldığı eserde, çeşitli motiflerle ilgili tespitler de mevcuttur.

(2009a), Bekir Şişman, *Cengiznâme (Haza Kıssa-i Çingiz Han),* Samsun: Etüt.

Eserde, ağaç, av, ışık, imtihan, intikam, kahramanın olağanüstü doğumu, kaleye kapatılan prenses, kurt, sandıkla denize salıverme ve sayı motifine ilişkin örnekler verilmektedir.

(2009b), Bekir Şişman, *Kadın Evliya Menkıbeleri,* İstanbul: Şule.

Kadın evliya menkıbelerinin yer aldığı eserde menkıbelerin motif yapıları üzerinde de durulmuştur.

(2010), Alimcan İnayet, *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz/Celmoğuz,* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Eserde karşılaştırmalı olarak bir dev tipi olan Yalmavuz/Celmoğuz incelenmiştir.

(2012), Ali Berat Alptekin, *Efsane ve Motifleri Üzerine,* Ankara: Akçağ.

Efsane türüne detaylı bir bakışı yansıtan eserde efsane motifleri üzerinde de durulmuştur.

(2015), Adem Balkaya, *Halk Anlatılarında Kahramanın Yardımcıları*, Erzurum: Fenomen.

Eserde "yardım" işleviyle halk anlatılarında beliren motifler incelenmiştir.

(2016), Ömer Yılar, *Şahmaran,* Ankara: Pegem Akademi.

Eserde hem Şahmaran hikâyesi hem de Şahmaran'ın kullanıldığı diğer alanlarla ilgili incelemelerde bulunulmuştur.

1.2.2.4. Makaleler

(1930), Sırrı Numan, "Erzurum'da Alkarası", *Halk Bilgisi Haberleri,* s. 131-133.

(1933), M.Şakir Ülkütaşır, "Cinler ve Periler", *Halk Bilgisi Haberleri,* S. 28, s. 84.

(1933), Melahat Sabri, "Cinler", *Halk Bilgisi Haberleri,* S. 29, s. 143.

(1934), Reşit Rahmeti Arat- Wilhelm Bang, "Türlü Cehennemler Üzerine Uygurca Parçalar", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Mecmuası,* s. 251-163.

(1952), Neriman Refik Balcıoğlu, "Anadolu'da Cinlere, Perilere ve Devlere Dair İnanışlar" *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 35, s. 555-556.

(1956), Saadet Çağatay, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", *TDAY Belleten,* s. 153- 177

(1962), Abdülkadir İnan, "Albastı-Alkarası Üzerine Bir Etüd", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 157, s. 171.

(1962), Osman Saygı, "Sarıgöl Folklorundan Cadılar ve Cadıcılar", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 150, s. 2606.

(1963), Nejat Birdoğan, "Halk Hikâyelerinde Hükümdar Motifi", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 166.

(1963), Nuri Taner, "Halk İnanmalarında Cin ve Cin Tutma", *Türk Folkloru,* S. 43, s. 12-15.

(1964), Mürsel Köse, "Kars'tan Derlemeler: Al-Alkarısı Hakkında", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 181, s. 3594-3608.

(1967), Hasan Özbaş, "Yozgat'ta Congolos", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 212, s. 12.

(1967), Mithat Yılmaz, "Elazığ'da Elkarısı İnanması", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 215, s. 215.

(1967), Ümit Aloğlu, "Elbistan'da Alkarısı İnanması", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 221, s. 4614-4615.

(1972), Ahmet Caferoğlu, "Türklerde Av Kültü ve Müessesesi", *VII. Türk Tarih Kongresi* (25-29 Eylül 1970), s. 169-175.

(1973), İlhan Başgöz, "Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri", *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi,* S. 2, s. 71- 86.

(1974), Fikret Türkmen, "Türk Halk Hikâyelerinde Gökyüzü ile İlgili Allegoriler", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri.* Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 159-165.

(1975), Sıtkı Soylu, "Al Basması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 308, s. 7264-7266.

(1976), Bahaeddin Ögel, "Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* C. 2, s. 265-268.

(1976), Bilge Seyidoğlu, "Türk Masallarında Dönüşüm Motifleri (Transformasyon), *II. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 4-9 Ekim 1976,* İstanbul.

(1976), Hikmet Tanyu, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", *1. Uluslararası Folklor Kongresi,* C. IV, s. 293-304.

(1976), Saim Sakaoğlu, "Masalda İleriye Hazırlık Motifleri", *I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,* C. 2, s. 85-97.

(1977a), Saim Sakaoğlu, "Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Motiflerin Yaygınlığı", *Eskişehir Anma Günleri Dergisi,* S. 4, s. 4-6.

(1977b), Saim Sakaoğlu, "Nasreddin Hoca Fıkralarının Motif Yapısı", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 336, s. 8029-8031.

(1978a), Saim Sakaoğlu, "Silifke Bölgesinde Anlatılan Bazı Masallarda Görülen Değişmeler ve Motif Kayması I", *Çağrı,* S. 240, s. 18-20.

(1978b), Saim Sakaoğlu, "Silifke Bölgesinde Anlatılan Bazı Masallarda Görülen Değişmeler ve Motif Kayması II", *Çağrı,* S. 241, s. 18-20.

(1979), Bilge Seyidoğlu, "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Fantastik Unsurlar", *II. Milli Türkoloji Kongresi, 5-9 Şubat 1979.*

(1980), M. Güner Demiray, "Gemerek'te Tandır, Ferfene, Vicek, Alkarısı, Yunak ve Yakacaklar", *Türk Folkloru,* S. 14, s. 17-19.

(1980a), H. Avni Yüksel, "Türk Folklorunda Dokuz Sayısı", *Erciyes,* S. 30-31, s. 17-20.

(1980b), H. Avni Yüksel, "Türk Folklorunda 7 (Yedi) Sayısı", *Erciyes,* S. 29, s. 18-22.

(1981), H. Avni Yüksel, "Türk Folklorunda Sayılar", *Milli Kültür,* S. 4, s. 46-49.

(1982), Müjgân Cunbur, "Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.1, Halk Edebiyatı,* s. 71- 94.

(1982a), Ali Berat Alptekin, "Bulgaristan Türklerinden Derlenen Bir Masalın Motif ve Tip Yapısı ve Varyantlarının Mukayesesi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* S.16, s.163-175.

(1982b), Ali Berat Alptekin, "Elif ile Yaralı Mahmut Hikâyesi", *Türk Folklor Araştırmaları,* S. 27, s. 179-205.

(1983), Bilge Seyidoğlu, "Cadı Tipi Üzerine Bir Araştırma", *Şükrü Elçin Armağanı,* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 109-111.

(1983), Fikret Türkmen, "Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları", *Köroğlu Semineri Bildirileri,* Ankara.

(1983), Nuri Taner, "Ağrı Bölgesinde Alkarısı ve Alkarısı ile İlgili İnanışlar." *Türk Folkloru,* S. 52, s. 28-29.

(1984), Saim Sakaoğlu, "Bir Kıbrıs Masalının Motif Yapısı", *Journal Of Turkish Studies (Cambridge),* S. 2, s. 357-368.

(1986), Ali Öztürk, "Masallarda Taşlaşma Motifi", *Milli Kültür,* S. 54, s. 18-19.

(1986), Fikret Karadeniz, "Giresun Yöresinde Toplumun Cin, Peri, Büyü, Cadı İnanç ve Masallarına Katılımı" *Türk Folkloru,* S. 80.

(1986), Mehmet Aydın, "Türklerde Hızır İnancı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* S. 2, s. 51-77.

(1987), Aydın Oy, "Kerem ile Aslı Hikâyesi'ndeki 'Kuru Kafa' ile 'Kendiliğinden Yanma' Motifleri Üzerine", *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 1987),* Eskişehir: Eskişehir Kültür Sanat ve Turizm Vakfi Yayınları.

(1987), Sultan Tulu, "Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde Diriltme Motifi", *Türk Dili,* S. 478, s. 102-109.

(1987a), Abdülkadir İnan, "Dede Korkut Kitabı'nda Bazı Motifler", *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 189.

(1987b), Abdülkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorda Ant", *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 317- 330.

(1987c), Abdülkadir İnan, "Türk Destan ve Masallarında Kırklar Motifi", *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 222-224.

(1988a), Abdülkadir İnan, "Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü", *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: TTK Yayınları, C. 2, s. 253– 259.

(1988b), Abdülkadir İnan, "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda", *Makaleler ve İncelemeler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 350-352.

(1988), Şakir İbrayev, "Dedem Korkut Kitabında Motif ve Edebî Malzemelerdeki İç Üslûp Değişiminin İncelenmesinde Motifin Rolü", *Türk Dili,* s. 35-42.

(1989), Ali Berat Alptekin- Esma Şimşek, "Dede Korkut Hikâyelerinin Motif Yapısı", *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 59, s. 111-133.

(1990), Ahmet Turan, "Türk Destan ve Masallarında Şekil Değiştirme (Kuş Şekline Girme) Motifi", *Milli Folklor,* S. 5, s. 35-37.

(1990), Ali Berat Alptekin- Esma Şimşek, "Türk Destanlarının Motif Yapısı I", *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 65, s. 197-254.

(1990), Esma Şimşek, "Çukurova'da Anlatılan Alkarısı Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri", *I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Kültürü Sempozyumu, 21-23 Kasım 1990, Bildiriler,* s. 536-545.

(1991), Hasan Köksal, "Halk Masalları ve Hikâyelerinin Değişmez İki Karakteri: 'Keloğlan' ve 'Köse'", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 6, s. 241- 254.

(1992), Tuncer Gülensoy, "Tunceli Efsanelerinin Tip-Motif Yapısı ve Munzur Efsanesinin Anadolu Varyantları", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri.*

(1993), Ali Duymaz, "Zümrüdü Anka Masalı ve Bazı Mitolojik Motifler", *Erciyes,* S.184, s.23-25.

(1993), İ. Çetin Derdiyok, "Dede Korkut Hikâyelerindeki Olağanüstü Motifler ve Kaynakları", *İçel Kültürü,* S. 27, s. 3-9.

(1993), Kemal Yüce, "Türk Masallarında 'Şekil Değiştirme' Üzerine", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 7, s. 115- 127.

(1993), Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür Tarihinde Su Kültü", *Türk Kültürü,* S. 361, s. 32-42.

(1994), Ali Berat Alptekin, "Hayvan Masalları Tip ve Motif Kataloğuna Doğru", *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55.Yıl Armağanı,* Konya: Kömen, s. 56-97.

(1994), Nerin Köse, "Sevdiğini Yenerek Alan Genç Kız Motifi ve Türk Halk Hikâyeleri", *Milli Folklor,* S. 23, s. 24-30.

(1994), Saim Sakaoğlu, "Bey Böyrek Hikâyesindeki Kıyafet Değiştirme Motifi ile Diğer Bazı Motiflerin Anadolu Masallarında Görülmesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1988),* s. 129- 139.

(1994), Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu'da ve Orta Toroslar'da 'Kırk' Motifi", *Milli Folklor,* S. 22, s. 15-21.

(1995), Ensar Aslan, "Dede Korkut Hikâyeleri ile Türk Destan ve Halk Hikâyelerinde Alp-Kız Motifi", *Folklor/Edebiyat,* S. 5, s. 20-35.

(1995), M. Öcal Oğuz, "Destanlarımızdaki Olağanüstü Doğum Motifi Etrafında Manas", *Milli Folklor,* S. 27, s. 12-13.

(1995), Nerin Köse, "Böyle Bağlar Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma", *Milli Folklor,* S. 25, s. 40-45.

(1995a), Saim Sakaoğlu, "Manas Destanı ile Anadolu Türk Destanlarında Kurtarıcı At Motifi", *Manas 1000 Bişkek Bildirileri, 26-31 Ağustos,* Bişkek.

(1995b), Saim Sakaoğlu, "Türk Masallarında At Motifi", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık,* İstanbul: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, s. 282-288.

(1996), Emine Gürsoy Naskali, "Manas Destanında Kırk Yiğit (Niçin Kırk Yiğit)", *Türk Dili,* C. 529.

(1996), Esma Şimşek, "Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma", *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 105, s. 203-216.

(1996), Nerin Köse- Alimcan İnayet, "Âşık Garib'in Türkmen ve Uygur Varyantları Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. 1, s. 43-57.

(1996), Şeref Boyraz, "Kozı Körpeş Bayan Sulu Hikâyesinin Üç Versiyonu Üzerinde Mukayese Çalışması", *Bilig,* S. 2, s. 121-134.

(1997), Enver Aras, "Elazığ Masallarında Dua ve Halk Hekimliği", *Milli Folklor,* S. 36, s. 42-44.

(1997), Esma Şimşek, "Halk Anlatmalarında "Sandığa Koyarak Denize Atma" Motifi Üzerine", *Milli Folklor,* S. 36, s. 34-41.

(1997), Hasan Özdemir, "Geleneksel Kültürümüzde Şahmeran", *V.Milletlerarası Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri,* Ankara, C. 2, s. 221-228.

(1997), İsa Özkan, "Köroğlu Destanı'nda Kahraman ve Atının Doğuşu ile İlgili Motiflerin Tahlili", *Türk Dili,* S. 549.

(1997), Mehmet Aça, "Türk Destanlarında Aşerme (Yerikleme) Motifinin Destan Kahramanları Üzerindeki Etkisi ve Hayvan Ata (Ecdat) İnancıyla Olan Bağlantısı", *Milli Folklor,* S. 34, s. 78-81.

(1997), Mustafa Cemiloğlu, "Azerbaycan ve Anadolu Halk Hikâyelerinde Kahramanların Âşık Olması ile İlgili Motifler ve Bunların Yapısı", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* S. 3.

(1997), Özkul Çobanoğlu, "Kılavuz Kurt Motifinin Tarihsel Bağlamlarda ve Günümüz Alevî-Bektaşî Tarikatlarındaki Yapısal ve İşlevsel Sürekliliği Üzerine

Tespitler", *Kadri Erdoğan: Hacı Bektaş Veli Armağanı,* Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, s. 165-173.

(1997), Saim Sakaoğlu, "Bir Efsane, İki Tip, Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede Efsaneleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 4, s. 181-190.

(1997), Şükrü Elçin, "Göçebe Türk Destanlarında Ölüp-Dirilme Motifi", *Türk Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları, C. 1, s. 61-62.

(1997), Şükrü Elçin, "Türk Destan, Masal ve Hikâyelerinde Atla İlgili İnanışlar", *Halk Edebiyatı Araştırmaları,* Ankara: Akçağ Yayınları, C. 2, s. 525-528.

(1998), Abdülkadir İnan, "Al Ruhu Hakkında", *Makaleler ve İncelemeler* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, S.259-267.

(1998), Ali Duymaz, "Mitolojik Bir Kuş: Zümrüdü Anka", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, s. 91-97.

(1998), Ayşe Yücel, "Masallarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri" *Milli Folklor,* S. 39, s. 38-46.

(1998), Aziz Kılınç, "Kazak Türklerinin Kambar Batır Destanı ile Köroğlu Destanı Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi", *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu*, s. 331-337.

(1998), Bilge Seyidoğlu, "Dede Korkut'ta Mitolojik Unsurlar", *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni, 6-10 Ekim 1998,* Konya.

(1998), Bilge Seyidoğlu, "Kültürel Bir Sembol: Yılan", *Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı,* Ankara, s. 86-92.

(1998), Emine Kırcı, "Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar", *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı,* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 398–407.

(1998), M. Öcal Oğuz, "Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su", *Milli Folklor,* S. 38, s. 22-24.

(1998), Naciye Yıldız, "Dede Korkut Hikâyelerinde ve Manas Destanında Ağaç", *Milli Folklor,* S. 37, s. 47-50.

(1998), Nerin Köse, "Ak Möör ve Türk Halk Hikâyeleri", *Araştırmalar III,* Ankara, s. 37-49.

(1998), Ramazan Korkmaz, "Dede Korkut Hikâyelerindeki Su Kültünün Mitik Yorumu", *Türk Kültürü,* S. 418 s. 91-98.

(1999), Zeki Cemil Arda, "Anadolu ve Avrupa Mitolojisinde İçerik ve Motif Karşılaştırması", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* S.9.

(1999), Behiye Köksel, "Gaziantep Efsanelerinde Şekil Değiştirme Motifi Üzerine", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu)/Bildiriler, Adana: Adana Ofset, s. 487- 496.

(1999), Gıyasettin Aytaş, "Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* S. 12.

(1999), Mehmet Açа, "Türk Kahramanlık Destanlarında İç Mücadele ve Yakın Akrabaları Tarafından İhanete Uğrayan Kahraman", *Milli Folklor,* S. 44, s. 18-23.

(1999), Metin Ergun, "Balıkesir'de Ağaç Kültü", *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Yayınları, s. 413-417.

(1999), Mustafa Sever, "Türk Mitolojisinde Kuşlar", *Milli Folklor*, S. 42, s. 83-88.

(2000), Ensar Aslan, "Masal Araştırmaları ve Korkak Ali Masalı Üzerinde Bir İnceleme", *Milli Folklor,* S. 52, s. 33-46.

(2000), Metin Ergun, "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları", *Milli Folklor,* S. 47, s. 22-30.

(2000), Orhan Söylemez- Lezzet Aliyev, "Alpamış Batır ve Er Targın Destanlarında Kahraman, Kadın ve At Motifleri Üzerine Bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 14, s. 35-46.

(2000), Ömer Yılar, "Dede Korkut Kitabındaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da Anlatılan Bey Böyrek Hikâyeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi", *Milli Folklor,* S. 48, s. 43-47.

(2001), Ensar Aslan, "Halk Hikâyelerinde İmtihan Motifi Kompleksi", *Milli Folklor,* S. 51, s. 5-14.

(2001), Mehmet Yılmaz, "Manas Destanında Masal Motifleri", *Erciyes,* S. 277, s. 12.

(2001), Metin Ekici, "Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'ndaki Mitolojik Motifler"**,** *Milli Folklor,* S. 52, s. 60-67

(2001), Mustafa Açа, "Yirtöşlik Destanının Sibirya (Tümen) Türkleri Eş Metnindeki Olağanüstü Yardımcı Kahramanlar Motifi Üzerine Bir Deneme", *Milli Folklor,* S. 51, s. 65-74.

(2001), Selami Fedakâr, "Alpamış Destanı ve Bey Böyrek Hikâyesi Arasında Bir Karşılaştırma", *Milli Folklor,* s. 51, s. 51-64

(2001), Ufuk Tavkul, "Karaçay-Malkar Kültüründe Avcılık ve Av Tanrısı Apsatı", *Kırım Dergisi,* S. 34, s. 36-41.

(2001), Ufuk Tavkul, "Karaçay-Malkar Nart Destanlarında Olağanüstü Doğum Motifi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* S. 11, s. 166-190.

(2001), Ülkü Çelik Şavk, "Manas ve Maaday-Kara'da Sayılar", *Mili Folklor,* S. 50, s. 52-57.

(2002), Ahmet Öcal, "Bulgaristan Türk Masalları ile Yozgat (Karakuyu) Masallarının Karşılaştırılması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 13, s. 113-123.

(2002), Ali Abbas Çınar, "Türk Destanlarında Alp Tipi At", *Milli Folklor,* S. 56, s. 153- 157.

(2002), Erdoğan Altınkaynak, "Türk Dünyası Mitolojilerinde Yer Altı Diyarı Kartalları", *TÜRKSOY,* S. 5, s. 11-16.

(2002), Eyüp Akman, "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler," *Kastamonu Eğitim Dergisi,* C. 10, S. 1, s. 1-10.

(2002), Fuzuli Bayat- Hüseyin Doğramacıoğlu, "Kilis Masallarında Mitolojik Motifler", *Folklor/Edebiyat,* S. 32, s. 87- 92.

(2002), İsmet Çetin, "Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır'dan Hızır'a Geçiş", *Milli Folklor,* S. 54, s. 30-34.

(2002), Mehmet Açа, "Şamanlığa Geçişteki Ölüp Dirilme Ritüelinden Türk Destanlarındaki Ölüp Dirilmeye", *Milli Folklor,* S. 54, s. 75–85.

(2002), Merdan Güven, "Oğuz Kağan Destanı'nda Hayvanlar", *Milli Folklor,* S. 57, s. 82-91.

(2003), M. Naci Önal, "Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları", *Bilig,* S. 25, s. 99-124.

(2003), Mustafa Sever, "Masallarda Dış Can (Canın Beden Dışında Saklanması)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 1, s. 39-43.

(2004), Ali Öztürk, "Anadolu Masallarında Motif Kavramı Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Erciyes,* S. 317, s. 7- 9.

(2004), Alimcan İnayet, "Uygur Sahasındaki "Emır Gör Oğlı" Destanının Olay Örgüsü ve Bazı Motifler Üzerine", *Milli Folklor,* S. 61, s. 30-43.

(2004), Bilge Seyidoğlu, "Oğuz Kağan Destanı'nda Mitolojik Motifler", *Türk Halklarının Edebî Geçmişi: Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu,* s. 12-13.

(2004), Gülden Sağol, "Destan Kahramanlarının Evlenmek İçin Göstermek Zorunda Oldukları Hünerler", *Türklük Bilgisi Araştırmaları,* S. 1, s. 301-310.

(2004), Mehmet Açа, "Yaratılış Mitleri, Şamanizm ve Tasavvuf Bağlamında Düşüş, Mahrumiyet ve Hapis", *Milli Folklor,* S. 62, s. 8-18.

(2004), Mehmet Kaplan, "Dede Korkut Kitabında Hayvanlar", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları, C.1, s.51-63.

(2004), Namık Aslan, "Şekil Değiştirme Motifinin Anlatılarımızdaki Bazı Yansımaları Üzerine", *Milli Folklor,* S. 64, s. 37-43.

(2004), Neşe Işık, "Doğu Karadeniz'den Derlenen Olağanüstü Varlıklarla İlgili Efsanelerin Eski Türk İnancı ile İlgisi" *Trabzon'da Edebiyat- Edebiyatta Trabzon Sempozyumu,* Trabzon: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, s. 225-232.

(2004), Nihad Sami Banarlı, "Türk Destanlarının Millî ve Bedii Unsurları", *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* s. 30-39, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

(2004), Nilgün Çıblak, "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR),* S. 15, s. 103-125.

(2004), Salahaddin Bekki, "Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi", *Milli Folklor,* S. 62, s. 53-66.

(2004), Selami Fedakâr, "Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanların Ortaya Çıkışı", *Milli Folklor,* S. 61, s. 134 -141.

(2005), Ayşe Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar ve Uygulamalar", *Bilig,* S. 32, s. 125-144.

(2005), Bilge Seyidoğlu, "Ateş Kültü ve Erzurum", *Beyazdoğu,* S. 4, s. 27.28.

(2005), Fikret Türkmen, "Er Töştük Destanındaki Stereotip Motiflerin Analizi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. 1, s. 235-239.

(2005), Fuzuli Bayat, "Sosyo-Ekonomik Bağlamında Avcılık Kültü ve Av İyesi", *Folklor/Edebiyat,* S. 44, s. 49.

(2005), Pervin Ergun, "Altay Destanlarında ve Anadolu Türk Masallarında Tastarakay-Keloğlan", *Milli Folklor,* S. 68, s. 78-84.

(2006), Şahin Köktürk, "Türk Destanlarında Hapsedilme Motifi", *TÜBAR,* S. 19 s. 383-400.

(2006), Bilge Seyidoğlu, "Al Ruhu- Erk", *Beyazdoğu,* S. 6, s. 29-30.

(2006), Fuzuli Bayat, "Türk Mitolojisinde Dağ Kültü", *Folklor/Edebiyat,* S. 46, s. 47-60.

(2006), Hamdi Güleç, "Süleymanname'de Eski Türk Destanlarına Ait Unsurlar, Dil-Üslup ve Motifler", *Bilig,* S. 36, s. 243-260.

(2006), M. Naci Önal, "Masallardaki Engeller Üzerine Bir Araştırma", *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri,* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, s. 183-197.

(2006), Metin Arıkan, "Türk Sözlü Kültür Geleneğinde Ayrıntılar-2: Hayvan Ata Kültü mü? Atalar Kültü mü?", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. 1, s. 13-18.

(2006), Orhan Şaik Gökyay, "Motifler-Töreler", *Dedem Korkutun Kitabı,* İstanbul: Kabalcı Yayınları, s. 987-1190.

(2007), Ali Berat Alptekin, "Türk Halk Hikâyelerinde Ağaç Motifi Üzerine", *Milli Folklor,* S. 76, s. 33-39.

(2007), Ali Duymaz, "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler", *Milli Folklor,* S. 76, s. 50-58.

(2007), Aziz Ayva, "Beyşehir Gölü Üzerine Anlatılan "Göl Üzerinden Yürüyerek Geçme" Motifi Üzerine", *Milli Folklor,* S. 76, s. 191-201.

(2007), Bayram Durbilmez, "Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeciliği", *Milli Folklor,* S. 76, s. 177-190.

(2007), Çulpan Zaripova Çetin, "Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)", *Bilig,* S. 43, s. 1-32.

(2007), Ebru Şenocak, "Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri", *Milli Folklor,* S. 76, s. 164-172.

(2007), Mehmet Yardımcı, "Türk Destanlarında Tipler ve Motifler", *Destanlar,* Ankara: Ürün Yayınları, s. 50-69

(2007), Ufuk Tavkul, "Kafkas Nart Destanlarında At Motifi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* S.3, s. 196-205.

(2007), Zekeriya Karadavut-Ünsan Yılmaz Yeşildal, "Anadolu-Türk Folklorunda Geyik", *Milli Folklor,* S. 76, s. 102-112.

(2007a), Gülhan Atnur, "Kazan Tatarlarında "Şahsenem ve Garip" Hikâyesi", *Milli Folklor,* S. 76, s. 149-156.

(2007a), İbrahim Dilek, "Sibirya Türk Masallarında Hayvanla Evlenme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 22, s. 207-218.

(2007b), Gülhan Atnur, "Tatar Halk Anlatılarında Şüreli Tipi", *Milli Folklor,* S. 73, s. 26-30.

(2007b), İbrahim Dilek, "Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler", *Bilig,* S. 43, s. 33–54

(2008), Ali Duymaz, "Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı", *Bilig,* S. 45, s. 1-22.

(2008), Ali Duymaz, Halil İbrahim Şahin, "Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 19, s. 116-126.

(2008), Cemile Kınacı, "Saken Seyfullin'in 'Kökşetav' Manzumesi ve "Taş Kesilme" Motifi", *Milli Folklor,* S. 78, s. 109-113.

(2008), Erkan Karagöz, "Başkurt Destanlarında Su Altı Dünyası", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi, TUDOK 2006 Bildiriler, 11-13 Eylül 2016,* İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

(2008), Hayrettin İvgin, "Türk Mitolojisinde Deniz", *Türk Kültüründe Deniz ve Deniz Edebiyatı Sempozyumu, 27 Nisan-2 Mayıs,* Antalya, Bildiriler Kitabı.

(2008), Işıl Altun, "Türk Halk Kültüründe Elma", *Turkish Studies,* S. 3, s. 262-281.

(2008), Kadriye Türkan, "Türk Masallarında Kahramanın ve Şamanın Don Değiştirmesi Arasındaki Benzerlikler", *Türkbilig,* S. 15, s. 136-154.

(2008), Mehmet Açа, "Mitten Destana Beden", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,* S.2.

(2008), Mehmet Yardımcı, "Toplumsal İşlevleri Açısından Sandıklı Efsanelerinin Diğer Türk Efsaneleriyle Mukayesesi", *Türk Halk Edebiyatında Anlatmaya Dayalı Türler,* Ankara, s. 61.

(2008), Naciye Yıldız, "Sibirya Türklerinin Mitoloji ve İnançlarında Kötü Ruhlar", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* C. 5, S. 4, s. 84-93.

(2008), R. Eser Gültekin, "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", *Turkish Studies,* S. 5, s. 9-31.

(2008), Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", *Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan,* s. 563-570.

(2008a), Esma Şimşek, "Ölümsüzlük İlacı Elma", *Turkish Studies,* S. 5, s. 193-204.

(2008b), Esma Şimşek, "Türk Halk Kültüründe Yılan ve Bu Bağlamda Yılan Kale'ye Dair Anlatmaların Değerlendirilmesi", *Ceyhun'dan Ceyhan'a I. Ceyhan Sempozyumu, (29 Mart- 1 Nisan 2006) Adana,* s. 299-305.

(2009), Ali Berat Alptekin, "Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde Görmeyen Gözün Tedavi Edilmesi Motifi Üzerine", *Milli Folklor,* S. 81, s. 18-26.

(2009), Bilge Seyidoğlu, "Yeraltı Dünyası", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 39, s. 201-210.

(2009), Esma Şimşek, "Yakınma/Yakarışlar Dünyasında Felek ve Türk Halk Edebiyatına Yansımaları", *Milli Folklor,* S. 84, s. 34-41.

(2009), Fahriye Caferova, "Azerbaycan Aşk Destanlarında Elmadan Doğuş Motifleri", *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 10, s. 31-35.

(2009), Gülda Çetindağ Süme, "Tuz Kadar Sevgi Bağlamında Tuzun Sembolik Çağrışımları", *Gazi Üniversitesi, Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Dil Öğretimi 29 Nisan-1 Mayıs,* 1-13.

(2009), İlhami Durmuş, "Destan Efsane ve Rivayetlere Göre Türk Kültür Çevresinde Kurt", *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı.*

(2009), İlhami Durmuş, "Türk Kültür Çevresinde Ant", *Milli Folklor,* S. 84, s. 97-106.

(2009), M. Naci Önal-Aysun Dursun, "Zümrüdü Anka Masalı Üzerine Bir İnceleme", *CAFT, Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Dil Öğretimi Kongresi, (28.04.2009-01.05.2009),* s. 225-237.

(2009), Mehmet Ali Yolcu, "Türk Masallarında İnsan Eti Yeme, Totemizm, Ölüm ve Yeniden Doğma", *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı,* İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 319-329

(2009), Nefise Abalı, "Türk Halk Hikâyelerinde 'İlk Görüşte Aşk' Motifi, Ensest Yasağı ve Egzogami", *Milli Folklor,* S. 83, s. 97-102.

(2009), Ömer Özkan, "Tasavvufi Mesnevilerde Sıklıkla İşlenen Bir Motif: Sefer/Seyahat", *Turkish Studies,* S. 3, s. 1755-1778.

(2009), Özkul Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Şeytan Telakkisi Üzerine Tespitler", *Motif Akademi,* S. 1-2, s. 269-282.

(2009a), Ahmet Özgür Güvenç, "Bazı Halk Anlatılarında Kırk Yiğidin İhaneti Üzerine Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 40, s. 179-190.

(2009b), Ahmet Özgür Güvenç, "Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 41, s. 85-97.

(2010), Ahmet Gökçimen, "Türkmen Masallarında Mitolojik Hayvanlar ve Fonksiyonları", *Türkbilig,* S. 20, s. 165-178.

(2010), Ali Selçuk, "Horasanda Eren Anadolu'da Evliya: Acısu Sıraç Köyü Örneğinde Kahraman Atalar Kültü", *Milli Folklor,* S. 87, s. 136-147.

(2010), Ebru Şenocak, "Mitolojik Konulu Bir Türk Halk Hikâyesi 'Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi' Merkezinde Yıldıza Dönüşüm", *Milli Folklor,* S. 86, s. 20-29.

(2010), Elif Sanem Güleç, "Kerem ile Aslı Hikâyesinin Halk Hikâyeleri Motif Yapısı Bakımından Kerem Operasıyla Karşılaştırılması", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* S. 46, s. 155-184.

(2010), Halil İbrahim Şahin, "Seyyid Ali Sultan Velâyetnamesi'ndeki Olağanüstülüklerle İlgili Bazı Motifler Üzerine Bir Değerlendirme", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* S. 53, s. 315-330.

(2010), İbrahim Dilek, "Sibirya Türk Destanlarında Kahramanın Yeraltı ve Gökyüzü Dünyalarıyla İlişkileri Üzerine Bazı Tespitler", *Milli Folklor,* S. 85, s. 46-57.

(2010), Kürşat Öncül, "Masallardaki Devlet Kuşu Motifi", *Milli Folklor,* S. 85, s. 175-181.

(2010), Mehmet Aça-Berna Olgunsoy, "Tıva Kahramanlık Destanlarında Yarış ve Sınamalar", *Acta Turcica,* S. 2/1, s. 1-18.

(2010), Mehmet Emin Bars, "Kerem ile Aslı Hikâyesi'nde Olağanüstülük Motifleri", *JASS,* S. 1, s. 21-30.

(2010), Mustafa Özbaş, "Kurtarıcı Kargadan Burnu Pislikten Çıkmayan Kargaya: Türk Halk Anlatılarında Karganın Dönüşümü", *Milli Folklor,* S. 88, s. 57-65.

(2010), Naciye Yıldız, "Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler", *Milli Folklor,* S. 87, s. 41-51.

(2010), Namık Aslan, "Kurt Motifinin Türk Menşe Efsanelerindeki Anlamı Üzerine", *Milli Folklor,* S. 87, s. 72-77.

(2010), Özkul Çobanoğlu, "Karşılaştırmalı Halkbilimi Bağlamında Eston ve Türk Folklorunda Şeytan Tasarımları", *Prof. Dr. Harun Güngör Armağanı,* İstanbul: Kesit Yayınları, s. 157-174.

(2010), Şahin Köktürk, "Rüya Ekseninde Masallar", *Hece Öykü Dergisi,* S. 36, s. 105-111.

(2010), Zekeriya Karadavut, "Kırgız Masallarında Mitolojik Unsurlar", *Milli Folklor,* S. 85, s. 71-80.

(2010a), Pervin Ergun, "Türk Kültüründe 'Kavaktan İnen Gelin' Motifi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 23, s. 186-195.

(2010b), Pervin Ergun, "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü", *Milli Folklor,* S. 87, s. 113-121.

(2011), Abanoz Küçük, "Doğu Karadeniz Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalarında Cadı/Obur", *Karadeniz,* S. 12, s. 123-136.

(2011), Ali Berat Alptekin, "İmtihan Motifli Nasreddin Hoca Fıkraları", *Bilge Seyidoğlu Kitabı,* Erzurum: Dergâh Yayınları, s.111-122.

(2011), Erhan Aktaş, "Altay ve Tıva Türk Destanlarında 'Haber Verme' Motifi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. 1, s. 45–62.

(2011), Gülhan Atnur, "Anadolu, Tatar(Kazan) ve Başkurt Türklerinin Masallarında İnsan Yeme (Yamyamlık) Motifi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 9, s. 132-151.

(2011), Mustafa, Açа, "Tıva ve Şor Destanlarında Ölüm," *Bilge Seyidoğlu Kitabı,* İstanbul: Dergâh, s.77-89.

(2011), Münir Cerrahoğlu, "Türk ve Yunan Mitolojisinde 'Şekil Değiştirme/Kuş Donuna Girme' Motifinin Mukayesesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi,* S. 49, s. 263-278.

(2011), Nesrin Feyzioğlu, "Gelin Kaya Efsaneleri ve Taş Kesilme Motifi Üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 115-133.

(2011), Okan Alay, "Yusuf ve Züleyha Hikâyesinin Epizot Tahlili ve Motif Yapısı", *Folklor/Edebiyat,* S. 68, s. 167-180.

(2011), Rövşen Alizade, "Tıva ve Şor Kahramanlık Destanlarında Mitolojik Motifler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* S. 1, s. 33-43.

(2011), Şahin Köktürk, "Halk Edebiyatında Seyahat", *Hece Dergisi Gezi Özel Sayısı,* S. 174-175-176, s. 145-150.

(2011a), Umay Günay, "Masallarda Değişen Motifler ve Tesirleri", *Elazığ Masalları ve Propp Yöntemi,* Ankara: Akçağ Yayınları, s. 700-708.

(2011b), Umay Günay, "Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar", *Elazığ Masalları ve Propp Yöntemi,* Ankara: Akçağ Yayınları, s. 756-788.

(2012), Caner Işık, "Halk İnançlarında Kalıp Değiştirme, Ruh Göçü", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi,* S. 8, s. 46-60.

(2012), Erol Aksoy, "İmtihanlar Zinciri Bağlamında Kirmanşah, Yeniden Doğum ve Metinlerarasılık", *Turkish Studies,* S. 1, s. 181-192.

(2012), Ferah Türker, "Altay Türklerinin Anlatmalarında Mitik Bir Varlık: Celbegen", *Milli Folklor,* S. 94, s. 81-90.

(2012), Gülay Mirzaoğlu, "Türk Halk Kültüründe Değirmen Motifi ve Değirmenci Türküleri", *Bilig,* S. 62, s. 159-182.

(2012), Kadriye Türkan, "Türk Dünyası Masallarında Su Kültü", *Milli Folklor,* S. 93, s. 135-148.

(2012), Mustafa Duman, "Bozkurt'tan Hızır'a Türk Anlatmalarında Kılavuz", *Milli Folklor*, S. 96, s. 190-201.

(2012), Münir Cerrahoğlu, "Mitolojilerde ve Türkiye'de Derlenen Masallarda Narın Yeri", *Turkish Studies,* S. 1, s. 643-651.

(2012), Nihan Aytekin, "Reklam Müziğinde Kültürel Motiflerin Kullanımı ve Marka Kişiliğinin Sunumu", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* S. 42, s. 19-35.

(2012), Saim Sakaoğlu, "Masallarımızda Marangozluk Kavramı", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi,* S. 8.

(2012), Simge Özer Pınarbaşı, "Türk Kültüründe Kuşa Dönüşen Kadınlar", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi,* S. 8, s. 96-103.

(2013), Abdulselam Arvas, "Motifin Folklorik Eserlerdeki Kullanımı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* S. 3, s. 214-223.

(2013), Ebru Şenocak, "Göç ve Ergenekon Destanlarında Mitostan Ütopyaya Yolculuk", *Turkish Studies,* S. 1, s. 2525-2537.

(2013), Mehmet Ali Yolcu, "Türk Destanlarında Kahramanın Sevgilisine Ulaşmak İçin Sınanması Motifinin Tip Yapısı", *Akademik Bakış Dergisi,* S. 34, s. 1-11.

(2013), Mehmet Berk Yaltırık, "Türk Kültüründe Hortlak-Cadı İnanışları", *Tarih Okulu Dergisi,* S. 16. s. 187-232.

(2013), Mehmet Mandaloğlu, "Türk Mitolojisinden Anadolu'ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi", *Journal Of International Social Research,* S. 27, s. 382-391.

(2013), Mehmet Özdemir, "Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir Yüce Dağ: Halbaba", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 9, s. 141-163.

(2013), Murat Demir, "Türk Destan ve Hikâyelerinde Don Değiştirme", *Bilim ve Kültür,* S. 4.

(2013), Rezan Karakaş, "Dede Korkut Hikâyeleri'nde 'Tutsaklıktan Kurtarma Motifi' ve 'Bey Oğulları' Arasındaki İlişki", *Turkish Studies,* S. 1, s. 1867-1879.

(2013), Selçuk Peker, "Bekdik Sözlü Anlatılarında Karşımıza Çıkan İki Demonik Varlık: Yallı ve Hokucu", *Bilim ve Kültür,* S.1, s. 141-152.

(2013), Tuğrul Balaban, "Amasya Taş Kesilme Efsaneleri ve Motifleri Üzerine", *Turkish Studies,* S. 8, s. 1671-1686.

(2014), M. Öcal Oğuz, "Kara Koncolos ve Yılbaşı", *Bozok Yazıları,* Ankara:

Geleneksel Yayınları, s. 264-265.

(2014), Mehmet Emin Bars, "Halk Anlatılarında Ölüm Delili Olarak 'Kanlı Gömlek' Motifinin Kullanımı", *Turkish Studies,* S. 9, s. 259-270.

(2014), Satı Kumartaşlıoğlu, "Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri", *Karadeniz Araştırmaları,* S. 43, s. 175-190.

(2014), Sibel Turhan Tuna, "Muğla'da Nazar, Büyü, Fal Üzerine Su Kültürüyle İlgili İnanç ve Pratikler", *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı,* Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, s. 309-320.

(2014a), Seçkin Sarpkaya, "Türkiye Sahası Efsanelerinde Ejderha", *Yılan Kitabı,* İstanbul: Kitabevi, s. 505-519.

(2014b), Seçkin Sarpkaya, "Türkiye Sahası Efsanelerinde Özel Adlı Kötü Ruhlar", *Korku Kitabı,* İstanbul: Kitabevi, s. 251-279.

(2015), Ali Duymaz, "Kanturalı Boyundaki Bazı Motif Ve Unsurlar Üzerine", *Türk Dünyası,* S. 8, s. 360-386.

(2015), Alimcan İnayet, "Yalmavuz/Celmoğuz ve Vampirin Ortak Özellikleri Üzerine", *Uygur Türklerinin Dil, Tarih ve Kültür Araştırmaları Kongresi (10-11 Ekim 2015).*

(2015), Ebru Şenocak, "Halk Anlatı ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar", *International Journal Of Eurasia Social Sciences,* S. 20, s. 79-104.

(2015), Eda Tanyıldızı, "Anadolu Masallarında Ormana Terk Edilme Motifinin İncelenmesi", *ASOS JOURNAL,* S. 14, s. 329-359.

(2015), Gonca Kuzay Demir- Muvaffak Duranlı, "Dede Korkut Anlatmalarında Küçük Düşme Motifi", *Milli Folklor,* S. 107, s. 49-59.

(2015), Kadriye Türkan, "Anadolu Masallarında Çok Eşlilik", *Milli Folklor,* S. 107, s. 43-57.

(2015), Meral Ozan, "Dünden Bugüne Türk Halk Kültüründe 'Kara İyeler'", *Kültür Evreni,* S. 23, s. 41-51.

(2015), Ömer Saraç, "Türk Destanlarında İntikam Motifi", *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* S. 5, s. 141-150.

(2015), Seçkin Sarpkaya, "Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstü Tipler", *Milli Folklor,* S. 107, s. 97-107.

(2016), Asiye Figen Kalkan, "Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu", *Türk Dünyası,* S. 42, s. 27-47.

(2016), Cafer Özdemir, "Yoksulluktan Kurtulma Bağlamında Türk Kadın Tipolojisine Masal Penceresinden Bakmak", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S.1, s .215-237.

(2016), Ensar Aslan, "Halk Hikâyelerinde Kahramanların Kıyafet Değiştirme Motifi ve Arabızengi Tip", *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi,* S. 2, s. 1-10.

(2016), Esma Şimşek, "Türk Kültüründe Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi,* S. 10, s. 51-63.

(2016), Kübra Yıldız Altın, "Türk ve Fin-Ugor Mitolojisinde Dişi Ruhlar Üzerine Bazı Tespitler", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi,* S. 38, s. 85-95.

(2016), Nebi Çelik, "Mesnevi ve Halk Hikâyelerinin Yapı (Zaman, Mekân, Kişi) ve Motif Açısından Mukayesesi", *Journal Of International Social Research,* S. 42, s. 108-114.

(2016), Satı Kumartaşlıoğlu, "Mucizeden Keramete: "Yerden Su Çıkarma" Motifli Efsaneler", *HÜTAD Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* S. 25, s. 119-139.

(2016), Seçkin Sarpkaya, "Türk Kültüründe Vampir: Türk Dünyası Anlatıları ve İnançlarından Hareketle Türk Kültüründe Kan İçen Olağanüstü Varlıklar", *III. Genç Akademisyenler Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* Ankara: Gazi Üniversitesi, s. 583-615.

Sıralanan çalışmaların çokluğu halk anlatılarında motif incelemelerinin üzerinde yoğunlukla durulan bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK OLAĞANÜSTÜLÜK VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİNE GENEL BİR BAKIŞ

2.1. Olağanüstülük Kavramı

Olağanüstü; alışılmıştan, benzerlerinden farklı olan, fevkalade, beklenmedik bir zamanda yapılan, önceden tasarlanmamış olan, harikulade[14] anlamlarına gelir. Olağanüstü sözcüğüne dair bir madde başının bulunmadığı Türk Diyanet Vakfi'nın yayımladığı İslam Ansiklopedisi'nde ise eş anlamlı bir sözcük olarak harikulade "'Delmek, yırtmak; aşmak' mânalarına gelen hark kelimesinden sıfat olan hârik ile 'Alışılmış olan şey' anlamındaki âdet kelimesinden meydana gelen bir tamlama olup 'Alışılmışı ve normal telakki edileni aşan, olağanüstü' mânasına gelir (Özervarlı, 1997: 181)." [15] şeklinde açıklanır.

Olağanüstülüğün gerçeğe yaklaşan ve gerçeği aşan yönlerine dikkati çeken Sarpkaya, olağanüstüyü;

> "Gerçek veya normal olanla ilgili algıları aşan; tasavvur anlamında boyut, görüntü veya şekil olarak gerçek olandaki malzemeleri kullanan ama gerçeğin ve olağanın üstünde, bunların dışında yer alan; eylem anlamında normal bir insanın veya hayvanın eylemlerinin çok üstünde faaliyetleri gerçekleştirme potansiyeline sahip ve gerçeklik sınırlarının dışında bir algı dünyasının bakış açısıyla kabul edilebilen bir olgu, kavram, nesne veya tasviri varlık (2015b: 99)"

olarak nitelendirir. Balkan "olağanüstü mekanizma" adlandırmasıyla yapıtlardaki gerçeğin baştan çıkarıcı bir etkiye sahip olmakla beraber, bazen düzensiz ve büyüleyici bir biçim sergilendiği ve gizemli nesnelerle dolu olduğuna gönderme

[14] www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2017.
[15] http://www.islamansiklopedisi.info/, 24.02.2017.

yapar (2011: 131). Yazarın olağanüstüyü düşe ve büyüye yaklaştıran bir noktadan ele aldığı görülür.

Todorov; olağanüstülüğü bilinmeyen, hiç görülmemiş, gelecek olan bir olayın karşılığı (2004: 48) olarak tanımlar. Yazar, "Fantastik Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım" adlı eserinde olağanüstülüğün çeşitleri olarak hiperbolik, egzotik, enstrümental, bilimsel olağanüstülüğü sayar ve farklarını sıralar. Buna göre;

1. Hiperbolik (abartılı) olağanüstünde olayların doğaüstü olması bizim dünyamızın boyutlarından çok daha büyük olmasına bağlıdır.

2. Egzotik olağanüstünde doğaüstü olaylar farklı biçimde anlatılır. Bu masalları dinleyen kişinin olayların geçtiği yerleri, bölgeleri bilmediği varsayılır; böylece bunlardan kuşku duymasına gerek kalmaz.

3. Enstrümental olağanüstünde küçük gereçler, anlatılan dönem için gerçekleştirilmesi olanaksız ancak tümüyle olanaklı teknik gelişmeler olarak ortaya çıkar.

4. Bilimsel olağanüstünde doğaüstü akılcı bir çerçevede ancak çağdaş bilime yabancı yasalarla açıklanır (2004: 59-61).

Todorov, kanıtı olan, "bahane"si hazır, sınırı belirsiz tüm bu olağanüstü çeşitlerinin karşısına hiçbir şekilde açıklanamayan saf olağanüstü kavramını koyar (2004: 61). "Saf olağanüstü durumunda doğaüstü öğeler ne kişilerde ne de sanal okurda özel bir tepki uyandırmaz. Bu türü belirleyen, anlatılan olaylar karşısındaki davranış biçimi değil, bu olayların kendi doğasıdır." diyen Todorov, peri masallarını saf olağanüstülüğün bir çeşidi olarak kabul eder (2004: 59). Türk masalları özelinde ise daha karma bir olağanüstülük yapısının varlığından bahsedilebilir. Masallar örneğin "Bir dudağı bir dudağı gökte Arap" ile hiperbolik olağanüstülüğe "Kaf Dağı" ile egzotik olağanüstülüğe malzeme sağlar. İlaveten saf olağanüstülüğün özel bir tepki uyandırmama durumu da masalların temel özelliklerindendir. Söz konusu özellik, masal ve okuru arasında görünmez bir sözleşmenin varlığına işaret eder. Buch, bu durumu masallarda gerçeğin oyunsu bir tarzda ortadan kaldırılması olarak açıklar. Buch'a göre "Masalın tabiatı gerçek dışı fanteziden doğmaz. Fakat gerçek oyunsu bir tarzda ortadan kaldırılır. Masalın giriş tekerlemeleri masalı derhal "ters yüz edilmiş dünya"nın ön işaretlerine amade kılar (2006: 358)." Umberto Eco ise

"Bir varmış, bir yokmuş" ile başlayan masalın, sağduyunun ötesine giden bir öyküyü işaret ettiği üzerinde durur (1996: 16).

Olağanüstülüğün bir diğer cephesi din ile bağlantılı olarak ortaya çıkar. İslâm dini çerçevesinde olağanüstülük kavramını iki grupta incelemek mümkündür: Bunlar dini yönü bulunan ve dini olmayan harikuladelerdir.

A) Dinî Yönü Bulunan Hârikulâdeler

1. Mûcize: Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin gösterdiği, iddiasını doğrulayan fevkalâde olaydır. Nübüvvet iddiası taşıdığı için mûcizenin sihir ve hayal ürünü diğer şeylerle karıştırılması ihtimali yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen mûcizeler arasında yer alan ölüleri diriltme, doğuştan körleri ve alaca hastalığına yakalananları iyileştirme (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/49) veya asâyı yılana dönüştürmenin (el-A'râf 7/107, 117) beşerî güç ve kapasite çerçevesinde bulunmadığı zaruri olarak bilinir (Özervarlı, 1997: 181).

2. İrhâs: Peygamberden nübüvvet öncesi dönemde sâdır olan hârikulâdeler için kullanılır. Bu tür olayların nübüvvete bir nevi hazırlık oluşturduğu kabul edilmiştir. Hz. Îsâ'nın doğduktan hemen sonra konuşması (Meryem 19/30-33), Hz. Muhammed'in üzerinde gölge yapmak üzere bulutun dolaşması ve benzeri olaylar irhâs grubu içinde mütalaa edilmiştir (Özervarlı, 1997: 181)

3. Kerâmet: Salih amel işleyen bir müminin elinde zuhur eden fevkalâde olaydır. Kerâmette mûcizenin aksine peygamberlik iddiası ile ilgili olmaksızın kişide harikulade bir hale zuhur etmesidir. Ayrıca bu durum veliliğin de alametlerindendir. (Şişman, 2009b: 17.)

4. Maûnet: Allah'ın herhangi bir mümine yardım etmek üzere gerçekleştirdiği hârikulâde durumlardır. Maûnet, Allah'ın kulunu maddî ve mânevî âfetlerden koruması şeklinde olabileceği gibi dünyevî ve uhrevî alanda ona fevkalâde nimetler lutfetmesi suretiyle de olabilir (Özervarlı, 1997: 181).

5. İstidrâc: Mümin, olgun ve salih amel sahibi olmayan bir kimsenin gösterdiği harikulade duruma denir. Necip Fazıl bu durumu Hint fakirlerinin, papazların ve şeyhlerin gösterdiği sahte keramet olarak tanımlar. (Şişman, 2009b: 18.)

6. İhanet: Ulûhiyyet veya nübüvvet iddiasında bulunan veya büyü yapan bir kimsenin, misyonunu yalanlayacak olaylarla karşılaşmasıdır; başka bir ifadeyle

kâfirin elinde iddiasının aksini kanıtlayan hârikulâdeliklerin vuku bulmasıdır (Özervarlı, 1997: 181).

B) Dinî Olmayan Hârikulâdeler

1. Sihir: Başkasından öğrenilen, bazı vasıtalarla icra edilip temrinlerle geliştirilen ve âdet dışı bir görünüm taşıyan etkilemelerden ibaret olup daha çok güç gösterisinde bulunmak, çıkar sağlamak ve toplumda hâkimiyet kurmak için uygulanır.

2. Şa'beze (şa'veze): "El çabukluğu ile bir şeyi olduğundan başka türlü gösterme" mânasında olup halk dilinde hokkabazlık olarak adlandırılan bir maharettir.

3. Kehanet: Fal açmak, yıldızlara bakmak, yazı çizi türünden şekiller (tılsım) kullanmak vb. yöntemlerle bilhassa gelecek hakkında haberler verme ve bazı sırları çözme iddiasında bulunmaktır (Özervarlı, 1997: 182).[16]

2.2. Türk Kültüründe Olağanüstülük

Stith Thompson'ın "diğer dünyalara seyahatler, olağanüstü yaratıklar, olağanüstü yerler ve eşyalar ile olağanüstü hadiseler" [17] olarak sınırlarını belirlediği olağanüstülük motifinin Türk kültür mirasındaki en belirgin görünümü olağanüstü varlıklarla ilgili olanıdır. İlaveten diğer dünyalara seyahatlere ilişkin veriler de bulunur. Daha çok olağanüstü varlıklarla özellikle ruhlar ve şeytanlarla ilişkili olarak metinlere yansıyan, erken örneklerini Şamanist ve mitolojik anlatılarda bulacağımız bu unsurlar dünyanın üç katmanlı bir yapı ve her yapının kendine has ruhlarla dolu olduğunu kabul eden Türk kültüründe önemli bir yer tutar.

Türk mitolojik geleneklerinde kâinatın dikey modeli yer, yerüstü ve yeraltı olmak üzere üç katlı dünyadan oluşur. Yatay dünya modelinde ise yukarı, orta ve aşağı olarak yine üç dünya vardır (Beydili, 2005: 489). Kötü ruhlar yeraltında, insanlar yeryüzünde, iyi ruhlar gökyüzünde yaşar. Orta dünyada yaşayan insanların etrafında ise periler bulunmaktadır (Küçük, 2013: 113). Gökler büyük tanrılarla iyi

[16] Cafer Özdemir "Peygamber Kıssalarının Türk Masallarına Yansımaları" başlıklı makalesinde masallarda yer alan "asa ve denizin ikiye ayrılması, babasız çocuk dünyaya getirme, balığın karnında yaşama, çocuksuzluk, ejderha, Hızır, kamlı gömlek, kuyuya atılma, ölüleri diriltme, sabır ve hastalıkların iyileşmesi, sandığa koyarak nehre bırakma, talih kuşu, yasak" gibi motiflerin peygamber kıssalarıyla benzeştiği örneklerini ortaya koyar (2017: 41-74).

[17] http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/, Erişim Tarihi: 06.11.2014.

ruhların, perilerin ve meleklerin ikametgâhıdır. Altaylıların büyük tanrısı Karahan ile Ülgen de şamanlarca on yedi kat kabul edilen göklerin üst katlarında oturur. Yakutların Kayadan'ı dokuzuncu, Altaylıların Günana'sı yedinci katta, Ayata'sı altıncı katta, Yakutlar'ın Orangay'ı dördüncü, Kuday ile tanrıça Ayzıt üçüncü katta oturur (Uraz, 1994: 88).

Ülgen ay ve güneşin ötesinde, yıldızların üstünde yaşayan ve iyilikleriyle anılan bir varlıktır. Ülgen'in huzuruna giden yolda yedi (bazı rivayetlerde dokuz) engel bulunur. Ülgen'in sarayı, altından tahtı vardır. Ülgen'in hizmetindeki ruhlardan Yayık, Suyla, Karlık, Utkuçı iyi tanrılar panteonunda (sisteminde) önde gelen ruhlardır (İnan, 2015: 33). Altaylıların ve Yakutların törenleri sırasında şamanlar; Suyla, Karluk, Yula adındaki ruhlarla göklere çıkar, çok durmadan geri dönerler (Uraz, 1994: 90). Cennetler, müşhur (Süt Gölü) ve Kara Han'ın yarattığı Sürve Dağı da Ülgen'in katındaki cennetlerin birinde bulunmaktadır (Uraz, 1994: 87). Dualarda Ülgen'e "beyaz parlak (ak ayas), parlak hakan (ayas kaan)…" diye hitap edilir (İnan, 1987: 412).

Ruhların ikinci zümresini teşkil eden tanrılar ise "kara nemeler" yani kötü ruhlardır (İnan, 2015: 39). Kara nemeler sıklıkla yeraltıyla ilişkilendirilir. Bazı ayinlerde şamanlar yer altına indiklerini ve orada gezdiklerini temsil ederler. Tamu (cehennem) üzerindeki kıl köprüden geçtiklerini, kuzgunlar uçmaz sarı çöller üzerinden uçarken günahlı kamların sayısız iskeletlerini gördüklerini, karanlık tanrıların bulundukları dünyada yılanlara, ejderlere, canavarlara rastladıklarını manzum sözlerle hikâye ederler (İnan, 2015: 107).

Yeraltına mensup kötü ilah ya da ruhlar zümresinin başında şeytana karşılık olarak ele alınabilecek Erlik bulunur. Erlik'in başında yer aldığı kötü ruhlar zümresi insanlara her türlü kötülüğü, hastalığı ve ölümü getirirler. Bunlar daha ziyade korkunç şekilli yaratıklar ya da cinlerden meydana gelir. Erlik türlü hastalıklar göndererek insanlardan kurbanlar ister. Bu kurbanlar verilmediği takdirde öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltı dünyasına götürür ve kendisine köle yapar (Çoruhlu, 2013: 57).

Erlik'in karanlık dünyasına mensup bütün kötü ruhlara Altaylarda kara neme, Yakutlarda Abası denir. Uygurca yekler de aynı anlama gelir (Çoruhlu, 2013: 59).

Memluk Devleti dönemine ait Arapça Kıpçakça Küçük Sözlük'te yek, "kendisine toz bulutlarının eşlik ettiği sert bir rüzgâr"a benzetilir (Roux, 2012: 137).

Mehmet Alparslan Küçük, "Geleneksel Türk Dini İnanışlarından Mitolojiye: Ölüm/Obur Ruhlar" adlı makalesinde çeşitli anlatılardan hareketle Erlik'in görünümünü şu şekilde ortaya koyar:

> Gözlerinde mavi ateş çıkarabilme özelliğine sahip Erlik; yer altı dünyasının beşinci veya dokuzuncu katında oturan, kötü ruhlardan oluşan saray muhafızları tarafından çevrilmiş kara veya gümüş tahtı olan, şişman, göz kapakları bir karış ve yüzü simsiyah veya kıpkırmızı, elinde yılandan bir kamçısı olan varlık şeklinde tasvir edilmektedir. Ayrıca elinde, "yeşil veya siyah demirden bir kılıç ile kalkan ve insan kemiklerinden yapılma bir âsası" olduğu da ifade edilmektedir. Sağlam vücutlu, uzun boylu, atletik yapılı ve yaşlı bir varlık şeklinde betimlenebilen Erlik; dizlerine kadar uzun sakalı, kulaklarının üzerine kadar uzun siyah bıyığı olan bir karakterdir. O ayrıca simsiyah, parlak, dalgalı ve kıvırcık saçlı, tek gözlü, tek göğüslü veya diğer göğsünü omuzu üzerinden geriye atar vaziyette biçimlendirilmektedir. Erlik; tokmağa benzeyen çene yapısına ve ağaç kökünü andıran boynuzlara sahiptir. Yatağı kunduz derisinden olan ve dudağı kurumuş kurban derisine benzeyen Erlik'in bir şeyler içmek için kullandığı kap ise "insan kafatası"dır. Beline kuşağının ve boynuna kucağının yetişmediği rivayet edilen Erlik'in, siyah bir ata (Küheylan) veya büyük bir boğaya/öküze bindiği ve eyerini örtmek için bir atın derisinin yetişmediği belirtilmektedir (2017: 42).

Erlik, yer altındaki "Almıs" (Albus) adlı bir yerde simsiyah, karanlık bir sarayda yaşar (Yuguşeva, 2001: 146). Şaman dualarında Erlik yeraltı diyarında kara çamurdan yapılmış sarayda oturur. Erlik'in sarayı kara demirden olup etrafı duvarla çevrilmiştir. Başka bir rivayete göre Erlik'in karargâhı abra ve yeşil baldırlı, beyaz göğüslü, büyük kayığa benzer çeneli, Yutpa denilen korkunç canavarlarla dolu olan Bay Deniz'in kıyısındadır. Erlik kızıl, kanlı yemekle beslenir ve ciğer kanını içer, yeme ve içme zamanı akşam vakti gökyüzünün kızardığı zamandır (İnan, 2017: 64). Küçük'ün iddiasına göre Erlik'in masallardaki yansıması "cadılar ve devler" şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Küçük, 2017: 44). Ancak incelediğimiz masallarda insan eti yiyen cadı figürünün yaygın bir motif olmaması, Erlik'in cadıdan ziyade insan eti yiyen deve yaklaştığını göstermektedir.

Şekil 3: Erlik Han (Yakaryılmaz, 2009: 60).

Şekil 4: Çeşitli Erlik Han tasvirleri[18]

Altay Türklerindeki kötü/kara ruhların başı olan Erlik'e ilaveten Naciye Yıldız "Sibirya Türklerinin Mitoloji ve İnançlarında Kötü Ruhlar" başlıklı makalesinde Erlik-biy'in dokuz oğlu, Erlik-biy'in kızları, Cebelek, Köbölök, Körmösler'i; Yakut Türklerindeki kötü/kara ruhlar olarak da Abası/Abaahı ve Cay'ı sayar (2008: 85-92).

[18] http://www.turkkozmolojisi.com/2015/09/sibirya-abakandaki-erlik-han-maskesi.html, Erişim Tarihi: 15.09.2017.

Özkul Çobanoğlu "Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları" adlı eserinde ise Türk sosyo-kültürel yapısı içinde yer alan sosyal olarak kabul edilmiş ve iletişim kurduğuna inanılan varlıklar olarak cinler, şeytanlar, periler, Alkarısı veya Alkızı, Ağırlık veya Karabasan, Hınkur-Munkur, Erkebit, Hızır ve Hızır'ın büründüğü yahut göründüğüne inanılan değişik kılıklar, Evliyalar, Şehitler ve Ölüleri sıralar (2015: 82).

Pertev Naili Boratav; Cin, Peri, Mekir, Kara-Kura, Şeytan, Gul Yabani, İfrit, Çarşamba Cadısı (veya Çarşamba Karısı)'nın Türk aktarımında iyi veya kötü niyetli doğaüstü yaratıkların tanımlanmasında tercih edilen adlar olduğunu belirtir. Cin ve perinin aralarındaki benzerlik ve farklılıkların net olmamasından dolayı karıştığını belirten Boratav, iki unsuru cinin daha çok sihirli olayların ve inanışların temel alındığı efsane ve masallarda yer alması; perinin ise daha çok masal türüne ait olması yönüyle birbirinden ayırır. Boratav'ın tespitine göre Mekir ve şeytan da kimi yörelerde cin ve perilerin anlatıldığı öykülerdeki yaratığa benzer. Söz konusu benzerliklerden hareketle en azından bu dört yaratığın aynı yaratık olarak değerlendirilebileceği dikkate alınmalıdır. (2012: 48)

Boratav, Türk kültüründe gizemli varlıklarla ilgili bütüncül bir adlandırmanın varlığına dikkat çekerek cin kavramı üzerinde durur. Olağanüstü varlıkların bütün çeşitlerini adlandırmak için genellikle kullanılan bir kavram olan cin kelimesi Türkçeye Arapçadan, Arapçaya Latince "genius" kelimesinden geçmiştir. Latince anlamı "İnsanları, hayvanları, yerleri koruyan, onların kaderini yöneten ruh ya da tanrımsı varlık" tır (2003a: 99). Cin inancı Asur-Babilonya kültüründen başlayıp günümüze kadar sürüp gelmiş ve hemen bütün dinlerce kabul edilmiştir (Hançerlioğlu, 2013: 100).

Cinin hem dinî hem de kültürel arka planı mevcuttur. İçiçe geçmiş bir yapı oluşturan bu durum cinle ilgili tasavvurlarda kendini hissettirir. Kuran'da cinlerden bahseden on sekiz sure bulunmaktadır (Sarpkaya, 2014: 15). Her şekle girebilen, yiyip içebilen, evlenip çoğalabilen alevden yaratılmış insanların göremediği, duyu organlarıyla algılayamadığı varlık olan cinin en büyüklerine Azazil (İblis) denir. Allah'a üç yüz bin yıl ibadet ettikten sonra isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Allah onların bir kısmını öldürmüş, bir kısmını çöllere, dağlara dağıtmıştır. Daha çok hamam, harabe ve kuyularda yaşarlar ve geceleri ortaya çıkarlar (Kaya, 2014: 207). Geleneksel görüşlerde de cin; yol kenarı, mezarlık, hamam, terk edilmiş yerler ve ev

eşiklerinde insanların karşısına çıkan, genellikle gece görünen, çeşitli hayvan kılıklarında veya belli başlı şekil bozuklukları ile tasvir edilebilen ve bazı kötü durumlar ile hastalıkların açıklanmasında kullanılan olağanüstü varlıkların adıdır (Sarpkaya, 2014: 18).

Dumansız kapkara bir ateşten yaratılan cinler iyi ya da kötü olabildiği gibi erkek ya da dişi de olabilir. Ayrıca canları isteyince havaya karışarak ya da yerin dibine girerek ya da kalın bir duvardan geçerek görünmez olurlar (Borges, 2015: 104).

Şaman dualarından birinde Karaman adlı cinden ve Ciren Tay adlı cin atasından söz edilir (İnan, 2015: 143).

Cinlerle birlikte anılabilecek bir diğer olağanüstü unsur Ecinne/Ecinni'dir. Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da ayaklarının ters olmasıyla dikkat çeken Ecinne/Ecinni kısa boylu, tüylü, pis kokulu, korkunç bir yaratık olarak tasavvur edilir (Bayat, 2012: 315). Ecinniler kalabalık yerlerde yaşarlar. At ahırında kalmayı ve atın yelesini örmeyi severler (Beydili, 2005: 187).

Cini çağrıştıran ve yerel kullanımlarda cinin yerini tutan bir diğer varlık "Bizden İyiler"dir. Bizden iyiler, Azerbaycan Türklerinin demonolojik görüşlerinde cinleri tanımlamak için kullanılır. Bu varlıklar kaos-evren, karanlık-ışık ve benzeri ikilemlerde doğa, kaos ve karanlıkla ilgili şeytani güçlerin izlerini taşırlar. İnsanoğluna devamlı zarar verirler, iğne gibi demir nesnelerden korkarlar. (Beydili, 2005: 104) Söz konusu adlandırmaya Anadolu'da da rastlanır. Anadolu'da korkulan, insanın başına yıkım getireceğine, insanı çarpacağına inanılan gizli güçlere bizden iyiler denir. Bizden iyiler çok tanrıcı dinler çağında yaşadığına, ölümden sonra, gövdeden ayrıldıktan sonra varlığını sürdürdüğüne inanılan kötü cinlerdir. (Eyuboğlu, 2014: 131)

Şeytan da aslen cin taifesindendir (Albayrak, 2004: 98). Şeytan kavramına tek bir kötü varlığı, kötü varlıkların en birincisini ifade eden anlamında bakıldığında Tanrının karşısında yer alan, cennetten kovulmuş bu nedenle düşmüş bir melek gibi düşünülen, kötülüğün kişileştirilmiş hali ve demonların yöneticisi olan bir varlık görülür (Sarpkaya, 2014: 20).

Daha çok olumlu çağrışımlarla anılan peri ise, Latincedeki fatum (kader, alınyazısı) sözcüğünden gelir (Borges, 2015: 214). Daha çok güzel bir dişi olarak

tasavvur edilen perilerin; pınar kıyıları, çeşme başları, hamam gibi, hanımların ve genç kızların bulunduğu yerlerde görüneceğine inanılır (Albayrak, 2004: 441).

Doğaüstü güçlere sahip olan bu dişi varlıklar, çoktanrılı dinlerde sevimli, güler yüzlü, şarkıcı ve neşeli olarak betimlenirken tektanrıcı dinlerde kötücül sayılmışlardır. Hemen bütün çoktanrıcı mitolojilerde dağların, denizlerin, ağaçların, ormanların, nehirlerin ve ırmakların perileri vardır (Hançerlioğlu, 2013: 404). Gümüştepe bu durumu perileri sözü edilen yerlerin iyesi olarak yorumlar. Gümüştepe'ye göre destan ve masallarda geçen, özellikle çeşme başlarında, göllerde, denizlerde kahramanların karşılarına çıkan su perileri, o suyun koruyucu iyelerinden başka bir şey değildir (2016: 66).

Borges da perilerin şarkı söylemeye, müziğe ve yeşil renge olan merakının altını çizer (Borges, 2015: 215).

Türk kültür belleğinde yer alan olağanüstü varlıkların bir kısmı ise "Al ruhu" ile ilişkilidir. Abdülkadir İnan, bugünkü Türk inanmalarında yaşayan "Al" ın kötü bir ruh olarak tasavvur edildiğini; yol şaşırtıcı, yalancı ve hilekâr sayıldığını; eski zamanlarda ise bu ruhun ateş tanrısı, hami ruh olduğunu iddia eder (İnan, 1987: 265).

Al ruhu, dizlerine kadar sallanan göğüslerini, omuzlarının üstünden geriye atan, karışık, acaip saçlı bir kadın olarak düşünülür. Bazen kuş kılığına büründüğüne de inanılan "Al" çoğu zaman karanlıkta kadın şeklinde görünen, belirsiz bir yüzdür (Beydili, 2005: 43). "Al" karakter ve seciye itibariyle bütün Türk inançlarında Albastı, Alkarısı, Albız, Almıs, Abası olarak geçer (İnan, 1987: 259). Alkarısı çoğunlukla lohusa kadınlara musallat olan daha çok nehir, dere yatakları, göl ve harabeleri mesken tutan, oldukça esmer, zayıf, dağınık saçlı, uzun boylu, yağlı vücutlu, uzun dişli, iri dudaklı bir kadındır. İnsan ciğerini, yüreğini ve böbreğini severler. Lohusa kadını al basmaması için Türk kültür coğrafyasında yaygın olarak icra edilen kimi ortak uygulamalar vardır. Lohusa kadının yanına Kur'an-ı Kerim, bıçak, tüfek, kılıç, kazma, süpürge, yumurta, üzerlik ve geldiğinde Alkarısı'na batırması için yorgan iğnesi bulundurulur. Kırkı çıkıncaya kadar lohusa kadın yalnız bırakılmaz. (Kaya, 2014: 68). Alkarısı tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar (İnan, 1987: 261). Alkarısı'ndan korunmak için sağ ve sol bileklere siyah boncuk takmak gerekir. (Beydili, 2005: 35) Alkarısı'nı yakalayanlar kaçmaması için yakasına iğne saplar. Alıp eve getirilen "Alkarısı" evin tüm temizlik işlerini hiç kimse görmeden yapar. Yakasındaki iğne çıkarıldığı anda yok olur

(Beydili, 2005: 34). Esma Şimşek "Alkarısı" inancını insanların sağlığı, huzuru veya güvenliği için alınması gereken tedbirlerin hikâyeleşmiş şekli olarak nitelendirir. Örneğin, lohusa kadınları alkarısından korumak için yalnız bırakmama düşüncesi lohusa kadının yalnızken fenalık geçirebilir, hâlüsinasyon görebilir veya korkabilir olmasıyla ilgili olabilir (2017: 112).

"Al ruhu" ile birlikte ele almamız gereken olağanüstü varlıklar arasında karı ve cadı da olmalıdır. Karı, temelde üreme, verimlilik ve bereketi sembolize eden mitolojik bir bütüncüllükten gelmektedir. Bu bütüncüllük ve ondan kopan koruyucu ruh motifleri bir yandan kısırlara çocuk sahibi olmak için yardım etmek veya çocukların koruyuculuğunu yapmak gibi işlevler yürütürken öbür yandan çocukları kaçırıp yiyebilirler. Karı motifi şeytani bir motif olduğundan yeraltıyla bağlantılıdır. Azerbaycan Türklerinde kullanılan küp karısı ifadesi ise Ulu Ana motifine işaret eder. Küp sembolik açıdan üreme, verimlilik ve ölüp-dirilme kavramlarını kendinde birleştirir (Beydili, 2005: 302). Samsun Yöresi'nde derlenmiş bir halk inancında da Alkarısı'nın küpe bindiği bilgisi mevcuttur ve bu yönüyle Türk masallarındaki cadı tasvirini akla getirmektedir: Cadıkarısı (alkarısı) iman etmemiş bir kocakarıdır. Turşu küpüne biner, mahalle mahalle dolaşır (Şişman, 1994: 118).

Pertev Naili Boratav, Türk inanışlarında cadının hortlayan ölüler olduğunu belirterek çoğunlukla kadınların cadı olduklarına inanıldığını, cadı-karı sözünün de bu inanış kaynaklı olabileceğini ifade eder. Boratav, batı inanışlarındaki vampirle Türk kültüründeki cadıyı eş tutar. Bu karşılaştırmada Boratav, cadıların mezarlardaki taze ölüleri çıkarıp ciğerlerini yedikleri bilgisini verir. İlaveten bir Rumeli anlatması örneğiyle eskiden cadıları zararsız hale sokan uzman "cadıcılar" olduğunu, cadılar üzerine inanış ve hikâyelerin Anadolu'dan çok İstanbul ve Rumeli bölgelerinde yaygın olduğunu dile getirir. (2003a: 105). Akın; cadı, hortlak ve vampire ilişkin değerlendirmesinde vampiri ayrı bir noktadan ele alarak Anadolu'da cadılığın İslam öncesi inançların da etkisiyle hortlak inancıyla bütünüyle örtüştüğünü, hortlak figürünün masallarda yer alan geleneksel bir figür olarak, öldükten sonra dirilen varlığı ifade ettiğini söyler (2011: 143). Akın'a göre Anadolu'daki cadı imajı iki ayrı kaynaktan beslenmiştir. Bunlardan ilki özellikle de Batı bölgelerinde gittikçe yaygınlık kazanan hortlak inanışı, bir diğeri de geleneksel masal cadısı kimliğidir. Türk folklorundaki cadı kavramı daha çok, büyülü güçlere sahip, çocuk düşmanı oluşu ve yaşlı, çirkin, yalnız kadın imajıyla masal cadısına karşılık gelir. Akın, Türk

masallarındaki cadılardan ziyade Alkarısı'nı cin/peri/cadı karışımı bir tasarım ve çocuk düşmanı kimliğiyle modern cadının öncülerinden strix ile benzeştirir (2011: 145).

Hortlak kategorisinde değerlendirilebilecek diğer iki varlık Obur ve Gulyabani'dir. Obur, geceleri mezardan çıkıp etrafı dolaşarak insanları rahatsız eder. Eline geçen her şeyi yiyip yutar. İri başlı, uzun kuyruklu, kocaman bir varlıktır. Ağzından ateş püskürtür ve hareketsiz kaldığı gibi, istediği anda uçabilir (Beydili, 2005: 435). Gulyabani ise kadın kılığında olduğuna inanılan mitolojik bir varlıktır. Vücudu tüyle kaplı, kocaman ve pis kokuludur. Ayakları tersinedir. Gündüzleri mezara gider, geceleri ise hortlayıp çıkar (Beydili, 2005: 223). Ters olan ayakları, pis kokulu ve tüylerle kaplı olan vücut tasviriyle Gulyabani'nin önceki kısımlarda sözü edilen Ecinne ile benzeştiği söylenebilir.

Tüylü, kokulu ve ters ayaklı varlıklar arasına Rıza Türker; Demirkıynak, Germakoçi, Hırtık ya da Hırtik'i de ekler. Demirkıynak, Bigadiç dağlarında yaşayan, her kılığa girebilen, korkunç sesler çıkararak insanların delirmelerine sebep olan, çok pis kokulu kötücül bir yaratıktır. Sudan çok korkar. O göründüğü anda akarsu veya göle giren insanlara bir zarar veremeyeceğine inanılır. Germakoçi, Laz halk inancında orman içlerinde yaşayan, uzun boylu, vücudu kıllarla kaplı, yarı maymun yarı insan şeklinde bir orman yaratığının adıdır. Hırtık ya da Hırtik ise üst kısmının insan, alt kısmının hayvan şeklinde olduğuna inanılan, bedeni tüylerle kaplı, ayakları ters kötücül cin, yaratıktır. Akarsularda (Elazığ yöresinde özellikle Fırat Nehri'nde) yaşadığı kabul edilir (2008: 13-16).

Seçkin Sarpkaya ise Pirabok, Kapoz, Geçkinciler, Haftar, Oğrak, Pispatik, Hıbilik, Davara, Karavura, Zırtlan, Kardek, Karakunduz gibi demonolojik varlıkları Türk Halk Bilimi araştırmacılarının dikkatine sunar (2014: 171-292). Sarpkaya'nın Muğla'dan derlenen bir efsanede tespit ettiği Zırtlan, dev veya canavara benzer fakat onlardan farklıdır. Zırtlan, ağacın altında uyumakta olan adamı sırtına alıp kaçırır. Kaçırılırken uyanan adam belindeki çuvaldızı Zırtlan'a batırınca Zırtlan adamı bırakır (Sarpkaya, 2014: 289). Zırtlan'a etki eden bir unsur olarak efsanede ortaya çıkan çuvaldız, Alkarısı'na karşı alınması gereken tedbirleri akla getirir.

Türk halk anlatmalarında sıklıkla karşımıza çıkan ve yardımcı unsur olarak beliren bir diğer figür aksakallıdır. Bahattin Ögel, "Türk Mitolojisi" adlı eserinin "Türklerde Hızır Anlayışı" adını verdiği bölümde gök sakallı kocadan İslamiyet'teki

Hızır'a ad değiştirerek gelen unsurları "Kökçin Sakal, Kök Ayuk, Gök Sakallı Kocalar, Altın Sakallı Ay Koca, Ak Sakallı Kocalar, Ak Kocalar" şeklinde sıralar (Ögel, 1998(2): 91). Fuzuli Bayat, yolda durmadan at süren Yol Tanrısının sonraları İslamiyet'in tesiri ile boz atlı Hızır/Hıdır kültü ile bütünleştiğini ve varlığını bu şekilde koruyabildiğini dile getirir (Bayat, 2012: 147). Doğan Kaya da Bayat ile aynı görüştedir. Kaya'ya göre Boz Atlı Yol İyesi İslamiyet'in kabulünden sonra darda kalanın imdadına yetişen Hızır'a dönüşmüştür (Kaya, 2014: 186). Derviş, Hızır ya da pir gibi kişiler, atalar kültünü temsil eden yardımcı ve koruyucu ruh sembolüdür (Aydoğan, 2006: 41). Hızır genellikle dilenci, fakir derviş veya aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyar kılığında dolaşır. Nadiren yaya çoğu zaman atlı olarak tasvir edilir. Hızır yeşil elbise (bazen de beyaz) giyen, boz veya kır ata binen, yüzü bazen örtülü bazen açık, elinde mızrak ya da kamçı taşıyan bir süvari şeklinde düşünülmüştür (Ocak, 2012: 119-120).

Yeni Tarama Sözlüğü'nde olağanüstülükle ilgili madde başları ise Bizden yeğler (bizden iyiler): Peri, cin (1983: 36); Böcü: Umacı, öcü (1983: 38); Cidos: Umacı (1983: 46); Cin Tutmak: Delirmek (1983: 46); Ocuk: Şeytan (1983: 159); Suya Bakıcı (Suya Bakan): Falcı, cinci (1983: 193); Uçuk Tutmak: Sara tutmak, cin tutmak (1983: 216); Yaban âdemisi: Gulyabani (1983: 229); Yöcü: Öcü, umacı (1983: 251)'dır.

Eski Türk düşüncesine göre kâinat -kimilerinden yukarıda sözü edilen- iyi ve kötü ruhlarla dolu bir âlemdir ve ruhlar toprağa, suya, ateşe ve ocağa gösterilen saygının sembolüdür (Beydili, 2005: 476). Bu anlayışı animizmle açıklamak mümkündür. Animizm (ruhçuluk, canlıcılık) doğadaki bütün varlıkların ruh sahibi olduğuna inanmaktır. Eski Türkler tabiatta bulunan hemen her şeyin arkasında birtakım gizli güçlerin varlığını kabul etmişlerdir (Sarıtaş, 2016: 50). Şamanist Türk boylarında rastlanan dağ, su (ırmak, göl, pınar), ağaç-orman, kaya kültü eski Türk Yazıtları'nda yer-sub adı altında toplanmıştır. Dağlar, göller, ırmaklar (yer-su) hep canlı nesnelerdir (İnan, 2015: 48-50).

Animizm inancı iye kavramını akla getirir. Türk kültüründe ateş, su, orman, ocak gibi kutsallık atfedilen yerlerin asıl sahiplerinin iye/ruh adı verilen bilinmeyen varlıklar olduğu ve onların rahatsız edilmemesi gerektiği inancı hüküm sürmektedir. Eğer bu ruhlara rahatsızlık verilirse, onların da insanların vücutlarına nüfuz ederek hasta edebileceği düşünülmektedir. Türkçede hafif rüzgâr anlamına gelen "yel"

kelimesinin cin veya ruh anlamlarında da kullanılması, insanların vücutlarındaki çeşitli ağrılara "yel girdi" denmesi de bu ruhlara atfedilerek kullanılmıştır (Duvarcı, 2005:136). Sahip, koruyucu bir ruh olan iye çoğu kez insan, nadir olarak da hayvan şeklinde tasvir edilir. Eril ya da dişil özellik gösterebilir (Dilek, 2014: 69).

İlaveten söz konusu ruhların kendisine has bir rengi (örneğin su ruhu beyaz; toprak ruhu yeşil, güneş ruhu sarı, od/ateş ruhu kırmızı gibi) olduğu inancı da mevcuttur (Küçük, 2017: 26).

Ali Duymaz ruhla ilgili malzemeyi iki hususu dikkate alarak tasnif eder. Bu tasnife göre ruhlar, olumlu ve olumsuz oluşlarına göre ve bedenle ilgili konumlarına göre sınıflandırılır. Bunlardan ilkinde mükemmel, iyi, yüce, üstün ruh ve kötü ruh olmak üzere iki tür; bedenle ilgili konumlarına göre de iç ruh ve dış ruh olmak üzere yine iki çeşit ruhtan söz edilebilir (2008: 2).

Fuzuli Bayat ise ruhları beş kategoriye ayırır: Işıklı ruhlar, koruyucu ruhlar, bunlara yakın olan ev eşik koruyucuları, kötü ruhlar ve ecdat ruhları (2012: 206).

Potapov şamanist ruhları özelinde ruhları, koruyucu ve yardımcı ruhlar olmak üzere ikiye ayırır: Koruyucu ruhlar yüce tanrı ve ruhlardır: Ülgen ve onun oğulları, ateş iyesi, kutsal dağ iyeleri gibi. Yardımcı ruhlar da kendi içlerinde iki gruba ayrılır: Gruplardan birini tös adıyla şamanın atalarının ruhları oluşturur. İkinci grubu ise çeşitli görevlerde yer alan ve şamanın kâinatın çeşitli bölgelerine yaptığı yolculuğunda yanında bulunan ve ayin başlamadan önce tefiyle çağırdığı ruhlar oluşturmaktadır (2012: 99).

Lucien Levy-Bruhl yerlilerin "imunu" dedikleri kavramı ruh olarak tercüme eder. Levy- Bruhl'un tespitine göre yerliler; kendisine kötülük yapabileceğini düşündüğü ve korktuğu, tuhaflığı nedeniyle kendisinden ürktüğü, kendisini koruyacağına inandığı için hoş tutmaya çalıştığı, sevgiyle koruduğu her şeyin imunu olduğunu söyler (2006: 20). Buradan hareketle ruh anlayışının sadece Türk kültür ve düşünce sisteminde değil milletleri aşan bir biçimde tüm dünyada aynı işlevsel özellikte belirdiğini söyleyebiliriz. Edward B. Tylor'a göre insanlık, ruh inancına rüya aracılığıyla varmıştır:

> "İnsan rüyasında çeşitli olayları yaşamakta, uzak ve değişik yerlere gitmekte, tanımadığı kimselerle karşılaşmakta, bunlarla birlikte avlanmakta, dostluk kurmakta ve savaşmaktadır. Oysa rüyayı gören kimse, bütün bunlar olup biterken kulübesinde

> yatmaktadır. O halde uyuyan kimseyi, kendi başına buyruk, istediği gibi hareket edebilen bir şey terk etmektedir. Bu ise uyuyanın biraz uçucu, biraz flu olan benzerinden başka bir şey değildir; yani ruhudur (Örnek, 2014: 29).

Ayrıca, ilkel insan rüya ve ölümün dışında kendinden geçme, ateşli hastalıklar gibi ruhsal ve fizyolojik yaşantılarla da ruh kavramına varmış, bunu bedenden ayrı ve canlı bir ilke olarak tasarımlamıştır (Örnek, 2014: 30).

2.2.1. Türk Kültürünün Temel Metinlerinde Olağanüstülük Motifi

Türk kültürünün temel metinleri olarak üzerinde duracağımız eserler Orhun Kitâbeleri, Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Kutadgu Bilig, Dîvanu Lügâti't-Türk ve Dede Korkut Kitabı'dır.

2.2.1.1. Orhun Kitabeleri'nde Olağanüstülük Motifi

Türk dilinin bilinen en eski yazılı belgeleri 8. yüzyıl olarak tarihlendirilen Kül Tigin, Bilge Kağan ve Vezir Tonyukuk yazıtlarıdır. Yazıtlarda olağanüstülük motifi baskın bir şekilde göze çarpmaz. Tespit ettiğimiz olağanüstü unsurlar ise yukarıda yaşayan Tanrı ve onunla işbirliği içindeki kutsal yer ve su ruhlarıdır. Öldükten sonra göğe uçma inancı yazıtlardan edindiğimiz bir başka bilgidir. Göğe kaldırma yazıtlarda rastladığımız bir diğer unsurdur. Vezir Tunyukuk yazıtında tanrı adının bildirilmesi ve kutsal koruyucuları Tanrı Umay'ın, yer ve su ruhu olarak birleştirilir.

Kül Tigin Yazıtı

D10 …Yukardaki Türk Tanrısı (ve) Türk kutsal yer

D11 ve su (ruhları) şöyle yapmışlar: Türk halkı yok olmasın diye, babam İlteriş hakanı (ve) annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup (daha) yükseğe kaldırmışlar muhakkak ki (OY, 41)[19]

(Halkınızı) değerli evladınızdan, tay (gibi) oğullarınızdan daha iyi besliyor idiniz. Uçup gittiniz. Gök(ler) de de hayattaki gibi (olasınız) (OY, 53).

Bilge Kağan Yazıtı doğu yüzü onuncu satırda Kül Tigin Yazıtı'ndaki ifadenin çok az değişmiş bir hali görülür:

[19] Salih Demirbilek, *"Orhon Yazıtlarında Geçen t(e)ŋri töp(ü)sinte tut(u)p yüg(e)rü kötürm(i)ş İbaresi Üzerine"* başlıklı makalesinde ilgi kısmı "Tanrı, Türk halkı yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlteriş Kağanı (ve) annem İlbilge Katunu [(diğer Kök(Türklerin)] üzerinde tutup tahta oturtmuş/(tu) şüphesiz." şeklinde çevirir. Demirbilek, buradan hareketle "göğe kaldırma" ifadesini "tahta oturtmak" anlamında yorumlar (Demirbilek, 2016: 50).

D10 Türk Tanrısı, Türk kutsal yer (ve) su (ruhları) şöyle yapmışlar şüphesiz: Türk halkı yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İlteriş hakanı (ve) annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinde tutup (daha) yukarı kaldırdılar şüphesiz (OY, 65).

Tunyukuk Yazıtı'nda ise

B3…Galiba, Tanrı Umay, kutsal yer ve su (ruhları bize) yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz? (OY, 91) ifadesi mevcuttur.

2.2.1.2. Altun Yaruk'da Olağanüstülük Motifi

Aslı Sanskritçe olan ve sekizinci yüzyılda Çinceye muhtemelen onuncu yüzyılda da Uygurcaya Şingko Şeli Tutung tarafından çevrilen Altun Yaruk adlı eserin yirmi altıncı bölümü (onuncu kitap) Aç Bars üzerinedir. Uygurca nüsha çevirmen ve müstensihler tarafından eklemeler yapıldığı için Çince metne göre ayrıntılıdır (Ahmet, 2009: v). Saim Sakaoğlu'nun masallardan iz bulduğu eserlerden biri olan bu öykü (2002: 21) üç prensin küçüğü ve bir aç kaplan arasında gelişir. Öykünün 278 23 ve 291 16 arasındaki bölümü küçük prens Mahasatve'nin, kendi canını feda ederek aç kaplanı doyurmak için kanını akıtması ve bundan sonra gelişen olağanüstü olayları içerir. Söz konusu kısımda Rahu (karanlıklar perisi) ifadesi ve yer altının altı türlü titreyip, gökyüzünün kararması, gökyüzünden ilahi kokulu çiçeklerin yağması, ormanın çiçeklerle dolup gökyüzündeki tanrıların hayranlık duyması olağanüstülükler içermesi bakımından önemlidir. İlaveten masallarda da örneğini gördüğümüz küçük kardeş motifine burada da denk geliriz:

278 23 Kaplanın yanına geldiği

279 1 zaman bu ağır büyük kara

280 2 yer altı türlü titredi

281 3 öyle ki büyük (bir) yelin eserek göl suyunu

282 4 vurup dalgalandırdığı gibi, yukarı ve aşağı dağıttı,

283 5 çalkalandı; gökyüzündeki gün

284 6 tanrı Rahu (karanlık perisi) tarafından yutulmuş (kapatılmış) gibi ışıksız

285 7 (ve) soluk (renksiz) oldu;

286 8 bütün etraf tamamıyla karardı;

287 9 kara dumanla örtüldü; gök

288 10 yüzünden ilahi misk kokulu, çiçek-

290 11 ler yağdı; o orman içi

291 12 çiçeklerle doldu, o zaman

291 13 yukarıdaki tanrılar bu işi görüp

291 14 büyük bir hayranlığa kapılıp Buda'nın (Mahasatve)

291 15 şaşırtıcı olağanüstü doğum efsanesinden dolayı

291 16 sevinip (onu) överek..(AY, 108).

Masallarda ortaya çıkan başka bir motif olan rüyanın gerçekleşmesi veyahut da rüya yoluyla haberdar edilme motifinin iki örneği "Aç Bars" öyküsünde mevcuttur. Küçük Prens Mahasatve'nin vücudundan geçip kaplana yem olması annesine rüyasında malum olur. Söz konusu kısım dönemin rüya tabirini ortaya koyması bakımından da bilgi verir:

506 1…rüyamda ben

507 2 bu işareti açıkça görmüşüm; iki mememin

508 3 beraber dibinden kesildiğini gördüm, azı

509 4 dişim koparak düşüyor (AY, 113)."

Başka bir rüyada ise doğanın, üç güvercin yavrusunu sıkıştırıp birini götürmesi küçük oğlanın kaybıyla yorumlanır:

512 7 burada başka (rüya); üç güvercin

513 8 yavrusunu; doğan üçünü koşup (bir yere sıkıştırıp), bir-

514 9 ini yakalayıp götürmüştü. Şimdi kaybet-

515 10 tim en küçük sevgili yavrucuğumu (AY, 113)."

2.2.1.3. Prens Kalyanamkara ve Papamkara ve Olağanüstülük Motifi

"Prens Kalyanamkara ve Papamkara" adıyla bilinen "İyi ve Kötü Prens Öyküsü"nün Uygurca el yazmalarından biri, Çin'deki Dunhuang mağarasında bulunmuş ve Paris Bibliothèque Nationale'de muhafaza edilen X. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen seksen sayfalık bir metindir. Londra'daki British Museum'da ise aynı

konuyu işleyen ve yalnızca iki sayfası bulunabilmiş Uygurca başka bir el yazması da mevcuttur. Her iki yazma da Buddhacılığın, aslı Çince olan klasik bir öyküsüne dayanır. Çeşitli Asya dillerinde çevirileri bulunan bu öykü, Uygurca el yazmasında ayrı bir üslupla ve Türk zevkine uygun olarak anlatılmaktadır (İKPÖ, s.VII).

Öyküde kralın, oğlunun gitmek istediği okyanusu tasvir ederken karşılaşacağı tehlikeleri anlattığı bölüm, su ile ilgili olağanüstü unsurları göstermesi bakımından dikkate değerdir. Uyanık iken karşılaştığı insanları yutan canavar balık, su rengindeki dağlar, sudaki şeytanlar kralın sözünü ettiği olağanüstü tehlikelerdir:

> "Kral babası, okyanus ırmağına gitmek isteyen oğluna "Niçin ölümlü yere gideceksiniz? Orada beş türlü tehlike var. Birinci tehlike şudur: Canavar balık(makara) uyanık iken, insan dikkat etmeyip onunla karşılaşırsa, o, (yolcuların) hepsini gemiyle birlikte yutar. İkinci (tehlike): suda su renginde dağlar vardır; gemi su alıp parçalanır, insanların hepsi ölür. Üçüncü (tehlike): suda şeytanlar saldırır ve gemiyi suya gömerler. Dördüncü (tehlike): onu büyük bir anafora sokarlar; su fırıl fırıl döner ve her yönden çırpınır. Beşinci (tehlike): gök delinir (yırtılır), korkunç bir rüzgar çıkar, gemi ters döner ve insanlar ölür. Bunca korkunç tehlikelere girip ölürsünüz, ve bizi mutsuz kılarsınız." dedi (İKPÖ, 19)."

Masallarda örneğini gördüğümüz ejderha, yılan hazineleri motifine söz konusu öyküde de denk geliriz:

"Prens şöyle arz eder: "Ejderhaların Hanında çintamani mücevheri var; eğer talihli ve mutlu bir kişi bu mücevheri bulursa, bütün canlılara yarar ve çıkar sağlar. Onun için okyanusa gitmek istiyorum." dedi (İKPÖ, 21)."

Masallarda sıkça rastladığımız bir diğer unsur olan coğrafi öğelerin altın ya da gümüşten olmasına bu öyküde de rastlarız. İlaveten formel bir sayı olan yedi, bu öyküde de kendini gösterir:

"İyi Düşünceli Prens yaşlı rehberi kolundan tutarak, yedi gün boyunca, bellerine, boğazlarına kadar su içinde yürüdüler ve gümüşlü adaya, gümüşlü dağa eriştiler. Oranın yeri ve kumu, tümüyle gümüştendi (İKPÖ, 28)."

Masallarda aksakallı, pir, derviş, Hızır gibi çeşitlenen adlandırmalarla karşımıza çıkan motif, öyküde "ihtiyar" şeklinde ifade edilmiştir. İhtiyar, tehlikelerden haberdar edip öğüt verir, yol gösterir. Metinde geçen "mavi lotus

çiçeği" ifadesi bizi Umay Günay'ın "Elazığ Masalları" kitabında yer alan "Zülfü Mavi" masalına götürür. Söz konusu masalda Zülfü Mavi'nin bahçesi taşlaşmış insanlarla doludur (2011: 181). "Mavi" ortaklığında oluşturulan bu tehlike durumu dikkat çekicidir:

> "(İhtiyar) O zaman, prense şöyle arz etti: "Oğlum, ilerde, doğu yönüne doğru, bir altın dağ var. Görünüyor mu? Bakın!" dedi. İhtiyar şöyle devam etti: "O altın dağa ulaşırsanız, mavi lotus çiçekleri göreceksiniz. Bu lotus çiçeklerinin her birinde binek olarak birer zehirli yılan vardır. Onların zehirli nefesi uzaktan, sanki her bir lotus çiçeği duman çıkarıyormuş gibi görünür. Bu durumda ona, en korkunç (en büyük) tehlike denebilir (İKPÖ, 29).
>
> Eğer bu lotus yolunu aşabilirseniz bir süre sonra, Ejderhalar Hanı'nın mücevherli şehrine ve sarayına ulaşacaksınız. O şehrin etrafında yedi katlı hendek içinde, her tarafta, zehirli ejderhalar ve yılanlar yatar. Onların arasından yürürseniz (onları çiğnerseniz) şehrin içine gireceksiniz. Ejderhalar Hanı'na görüneceksiniz ve mücevheri bulacaksınız (İKPÖ, 30)."

Saçlarından çekip gergef işleyen kızlar masallarda yer alan bir unsurdur. Öyküde benzer bir şekilde mücevherli ipleri eğiren kızlar görünür. İlaveten Türk halk anlatı geleneği içinde (kırk sayısı hariç) tek sayılar üzerinden yapılan simgeleştirmenin öyküdeki karşılığı dört, sekiz gibi çift sayılardır:

> "(Prens) (surların) eteğine ulaştı. Kapıda tertemiz iki kız duruyordu, elleri mücevherli ipleri eğiriyordu. O zaman prens sordu: "Siz kimsiniz?" O kızlar: "Biz kapının bekçisiyiz." dediler. Sonra prens şehrin içine girdi. Doğudaki kapıya ulaştı. O zaman dört güzel kızın, beyaz gümüş bir ipi eğirdiklerini ve kapıya bekçilik ettiklerini (gördü). Prens sorunca "Biz kapıcı kızlarız." dediler (İKPÖ, 31).
>
> Sonra daha da içeri girdi ve saray kapısına ulaştı. O kapıda sekiz güzel olağanüstü temiz kız, sarı altın ipi eğiriyorlardı. Prens, onların güzelliğini hayranlıkla seyrettikten sonra sordu: "Sizler, Ejderhalar Hanı'nın eşleri misiniz?"; onlar da "Biz saray kapısının bekçisiyiz." dediler (İKPÖ, 32)."

Uçarak ulaşım öyküde rastlanan bir diğer olağanüstü unsurdur:

"…Ejderhalar Hanı onu karşılamak için ilerledi. Elini tutarak onu içeri soktu ve mücevherli tahta oturttu (İKPÖ, 33).

Sonra, ejderhalar, (prensi) (havaya) kaldırarak götürdüler. Okyanus ırmağına, sınırlarına ulaştırdılar (İKPÖ, 37).”

Irşi adındaki cin ise öyküde İyi Düşünceli Prens’i düştüğü güç durumdan kurtarması ve ona rehberlik etmesiyle yer alır:

> “Oysa oralarda Irşi diye bir cin vardı. Prensin acısını göremeyerek (dayanamayarak) prense şöyle söyledi: “Sizin hırsız diye söz ettiğiniz de ne ki? O sizin öz ağabeyinizdi. Sizi ölsün diye bu hale getirdi ve kaçıp gitti. Şimdi ağlamayın, kalkın. Ben rehberlik edip sizi götüreceğim” dedi. O zaman, İyi Düşünceli Prens ayağa kalktı. Meleği, bağırarak yol gösteriyordu (İKPÖ, 40).
>
> İyi Düşünceli Prens kendi üstün gücü ve talihi sayesinde, koruyucu meleğini izleyip, kayınpederinin ülkesine ulaştı (İKPÖ, 42).”

Yazmanın British Museum’daki “A Kalıntısı” nüshasında da “…Eğer [bir] adama karşı hata etmiş, yanılmışsam, gözleriniz (her zaman) böyle güçsüz olsun. Ama hatam yoksa, bir gözünüz parlasın ve güneşi görsün.” Bunun üzerine, prensin bir gözü parladı, tam ve dolu oldu. O zaman kız şöyle söyledi: “Şimdi bana inandınız mı?” Prens de: “Şimdi size gerçekten inandım.” dedi (İKPÖ, s.57).” bölümünde görmeyen gözün/kör edilen gözün tedavisine yönelik olağanüstü bir olay söz konusu edilir.

2.2.1.4. Kutadgu Bilig’de Olağanüstülük Motifi

“Kutlu olma bilgisi” anlamına gelen Kutadgu Bilig’de insanın her iki dünyada mutlu olması için gerekli bilgiler yer alır. Herat, Fergana ve Mısır nüshaları mevcut olan eser 1069-1070 yılında Yusuf Has Hacip tarafından yazılmıştır. Eserde olağanüstülük bağlamında karşımıza alt dünya tasavvuru ile bağlantılı olarak masallarda da örneklerine rastladığımız “kara yer altı” ve “yedi kat yer” ifadeleri geçer:

213 Kara yer altındaki altın taştır

Eğer çıkarsa beylerin başına tuğ tokası olur (KB, 38).

395 Tek başıma da kalsam kara yer altında

Sonsuz rahmetin orada ulaşır bana (KB, 54).

883 Ana karnında oluşan yaradılış

Kara yer altında biter artık (KB, 85).

1144 Dönek kutla avunup güvenen cesur insan

Kara yer altında parçalar yüreğini (KB, 104).

1419 Yüksek, geniş ve süslü sarayların burada kalıp

Kara yer altında yatacaksın sen ağlayıp (KB, 123).

1427 Avuncun olan sevinçlerle avunan bedenin

Kara toprak altında dümdüz yatacak (KB, 123).

3464 Töre yapan bu beyler yaşamasalardı

Tanrı yedi kat yerin düzenini bozardı (KB, 265).

Bilge kişiler, yol göstericiler olarak "aksakallı" adlandırmasına rastlanır:

667 Ne der işit şimdi şu Türkçe meseli

Başından neler geçirmiş bir aksakallı (KB, s.70).

1798 Buna benzer söylemiş Türkçe meseli

Başından geçirmiş bir aksakallı (KB, s.150).

5085 Ne der işit ak saçlı er

Görmüş geçirmiş, uzun yaşlı er (KB, s.378).

Masallarda karşımıza çıkan değerli madenden eşya unsuruna Kutadgu Bilig'de gümüş taht olarak rastlanır:

786 Ay-Toldı dedi: Ben şuna şaşırdım

Nedir bu oturduğun gümüş tahtın (KB, s.78).

Ejderha her şeyi yiyen olağanüstü bir unsur olarak eserde yer alır:

1202 Konak yeridir bu dünya, gelen geçer

Her şeyi yiyen ejderha gibidir, yedikçe acıkır (KB, s.108).

Masallarda bir baba vasiyeti olarak karşımıza çıkan sol yoldan uzak durmak gerektiği Kutadgu Bilig'de de konu edilir:

1392 Yolun sağa doğruysa yolundadır işin

Eğer sola doğruysa inleyip başını yerden yere vurur (KB, s.121).

Eserde efsunculardan bahsedilirken efsuncuların cin, peri hastalığını iyileştirdikleri bilgisi verilir:

4361 Bunlardan sonra gelir efsuncular

Cin, peri hastalığını bunlar sağaltırlar (KB, s.327).

2.2.1.5. Dîvânu Lügati't-Türk'te Olağanüstülük Motifi

Kâşgarlı Mahmud tarafından yazımı 1074 yılında tamamlanan Dîvânu Lügati't-Türk Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek ve Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla yazılmıştır. Sözlükte olağanüstülük motifi bağlamında değerlendirebileceğimiz peri, gulyabani, cin ve bunlarla ilgili uygulamalar mevcuttur. Söz konusu bilgileri içeren maddeler şöyledir:

"Isrık", çocukları perilere ve göz dokunmasına karşı afsunlamak için ilaç yapıldığı zaman söylenir; çocuğun yüzüne tütsü verilerek "ısrık ısrık" denir ki " ey peri, ısırılmış olasın." demektir (DLT, C.1, 99).

"Uçmak", cennet. "Türlü çiçekler açıldı/ İpek kumaştan yaygı serildi/ Cennetin yeri görüldü/ Kış gene gelecek değildir." (DLT, C.1, 119).

"Abacı", umacı. Çocukları korkutmak için "Abaçı keldi." denir (DLT, C.1, 136).

"Üŋüjin", çölde insanı öldüren umacı, gulyabani (DLT, C.1, 145).

"Keküк", seksek kuşu. Kemiği büyü ve tılsım yapmakta kullanılır (DLT, C.2, 287).

"Yėlpik", cin çarpması, yel çarpması, yele uğraması (DLT, C.3, 46).

"Yėlpindi", oğlan yelpindi, çocuk yele cine çarpıldı (DLT, C.3, 108).

"Yėl", cin (DLT, C.3, 144).

"Kovuç", cin çarpması eseri. Böyle olan adamın yüzüne soğuk su serpilir, sonra "Kovuç kovuç" denir. Üzerlik ve öd ağacı ile tütsülenir. Bu "Kaç kaç" demek olsa gerektir (DLT, C.3, 163).

"Kovuz", Oğuzlar "kovuç" yerinde kullanırlar. "Yel kovuz bitigi" denir ki "Cin çarpmasına karşı afsun, üfürük" demektir (DLT, C.3, 163).

"Çıwı", cinlerden bir bölük. Türkler şuna inanırlar ki iki bölük birbiriyle çarpıştığı zaman bu iki bölüğün vilayetlerinde oturan cinler dahi kendi vilayetinin halkını kollamak için çarpışırlar. Cinlerden hangi taraf yenerse onlardan yana çıktığı vilayet halkı da yener. Geceleyin bu cinlerden hangisi kaçarsa onların bulunduğu vilayetin hakanı da kaçar. Türk askerleri geceleyin cinlerin attıkları oktan korunmak için çadırlarına saklanırlar. Bu, Türkler arasında yaygındır, görenektir (DLT, C.3, 225).

2.2.1.6. Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstülük Motifi

Bilinen ilk yazması Dresden Krallık Kütüphanesi'nde diğer yazmaları Berlin ve Vatikan'da bulunan kısaca Dede Korkut Kitabı olarak bilinen Kitâb-ı Dedem Korkut âlâ Lisân-ı Taife-i Oğuzân; Fuad Köprülü'nün "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar." dediği önemde bir eserdir. Türk kültür tarihinin temel taşlarından olan bu eserde olağanüstülük motifine dair verilerin bulunması şaşırtıcı değildir. Aksallı yerine geçebilecek ağzı dualı, güçlü kahraman figürü, yardıma koşan Boz Atlı Hızır, Kara Göne, Uruz Koca gibi kişiler metinde yer alan, masallarda da örneği bulunan unsurlardandır:

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde, Dirse Han'ın Hatun'u bir ağzı dualının yakarışıyla ve Allahu Teâla'nın inayetiyle hamile kalır (DKH, 79).

Boğaç Han, boğayı tek yumruğuyla alt eder (DKH, 82).

Boğaç Han'a düştüğü yerde boz atlı Hızır görünür, yarasını sıvazlayıp yaranın dağ çiçeği ve anne sütüyle iyileşeceğini söyler (DKH, 88).

Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesi'nde; Salur Kazan'ın çobanı Karaçuk Çoban taşı tükenince koyun, keçi demeden sapanının arasına koyup kâfirlere karşı koyar (DKH, 99).

Karaçuk Çoban koca ağacı köküyle koparıp sırtına alır (DKH, 105).

Kazan Bey'in kardeşi Kara Göne; öfkelenince kara taşı kül eder, bıyığını ensesinde yedi yerde düğümler (DKH, 112).

Kazan Bey'in dayısı at ağızlı Uruz Koca altmış keçi derisinden kürk yapsa topukları örtülmez, altı keçi derisinden külah dikse kulakları kapanmaz (DKH, 1989: 113).

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde, Dede Korkut başına kılıcı vurmak isteyen Deli Karçar'a "Çalarsan elin kurusun." der. Deli Karaçar'ın eli havada asılı kalır. Deli Karçar tövbe edince Dede Korkut dua eder, Allah'ın yardımıyla eli sapasağlam olur. Deli Karçar kardeşi Banı Çiçek'i Bamsı Beyrek'e vermek için "dişisini görmemiş bin deve, kısrakla çiftleşmemiş bin aygır, hiç koyun görmemiş bin koç; bin kuyruksuz, kulaksız köpek, bin pire ister (DKH, 126).

Bay Püre'nin gözü Bamsı Beyrek'in serçe parmağından çıkan kanlı mendili gözüne sürmesiyle açılır (DKH, 151).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi'nde; Deli Dumrul Azrail'le konuşur, Azrail'i sakalı akça koca, gözleri nursuz koca ve al kanatlı olarak tarif eder. Azrail bir güvercin olup pencereden uçup gider (DKH, 179).

Deli Dumrul ve onun yerine canını vermeyi kabul eden eşi yüz kırk yıl daha yaşar (DKH, 184).

Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi'nde, Arşın oğlu Direk Tekür altmış batman gürz sallar (DKH, 203).

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi Hikâyesi'nde, Basat'ı bir aslan bulup besler (DKH, 206).

Uzun Pınar denilen meşhur pınara periler konar (DKH, 207).

Uruz'un çobanı Koca Sarı Çoban, peri kızlarından biriyle münasebet kurar. Bu münasebetten Tepegöz peyda olur (DKH, 207).

Bayındır Han beyleriyle birlikte gezerken başı sonu belli olmayan, teptikçe irileşen ibretlik bir şey görür, vücudu insan gövdesi gibi ancak tepesinde gözü olan bir canlı görür (DKH, 208).

Tepegöz'e günde bir kazan süt yetmez, çocukların burnunu, kulağını yer. Tepegöz ağacı yerinden koparıp elli, altmış kişiyi helak eder. Günde iki adam ile beş yüz koyun ister. Tepegöz Basat'ı ayakkabısının içine sokar (DKH, 208-212).

Tepegöz'e peri olan annesi "Sana ok batmasın, tenini kılıç kesmesin." diyerek bir yüzük verir (DKH, 208).

Tepegöz'ün mağarasındaki kümbetin içi altın, akçe yığılıdır. Tepegöz, Basat'ı kümbetle birlikte darmadağın etmeye niyetlidir ancak Basat "La İlahe İllallah

Muhammedün Resulullah!" deyince kümbet yarılır, yedi yerden yedi kapı açılır (DKH, 213).

Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Kurtarması Hikâyesi'nde Oğuzların yedi gün uyuduğundan söz edilir (DKH, 234).

Türk kültürünün temel metinleri olarak olağanüstülüğün izini sürdüğümüz Orhun Kitâbeleri, Altun Yaruk, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Kutadgu Bilig, Dîvanu Lügâti't-Türk ve Dede Korkut Kitabı söz konusu kapsamda dikkat çekici veriler barındırmaktadır. Orhun Kitâbeleri'nde gökte yaşayan Tanrı, koruyucu ruh Umay ve yer-su ruhlarından söz edilerek hem gök-Tanrı inancı hem de ruhlar dolayısıyla animizme bir gönderme söz konusudur. Altun Yaruk'ta olağanüstü mekân ve hadise tasvirlerinin yanısıra masalların şahıs kadrosunun başı çeken unsurlarından olan küçük kardeş motifine rastlanır. Bu durum motifin eskiliğini göstermesi bakımından da önemlidir. Altun Yaruk'ta rüya tabirine ilişkin verilerin bulunması ve bu konuda masallarla benzeşmesi ise masalların rüya tabiri dolayısıyla hem sembolik hem de kültür sosyolojisi kapsamında da incelenebileceğini düşündürmektedir. Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde insanları yutan canavar balık, ejderha, yılan hazineleri, su rengindeki dağlar, sudaki şeytanlar gibi suya ilişkin motiflerin varlığı dikkat çekmektedir. Daha çok bir masal unsuru olarak nitelendirilen eşyaların altın ya da gümüşten olması söz konusu hikâyede kendini göstermektedir. Formülistik bir sayı olan yedi ve yol gösteren ihtiyar motifleri anlatıya yerleşen kültürel kodlardandır. İlaveten söz konusu metinde mavi lotus çiçeğiyle birlikte tehlikenin işaret edilmesi renk bilimi açısından da değerlendirilebilir. Metinde mücevherli ipleri eğiren ve bekçi olduklarını söyleyen kızlar, masal geleneğinde gergef işleyen kızlar olarak karşımıza çıkar. Kutadgu Bilig'de ise daha çok yerin yedi katlı yapısı, değerli madenden eşya, yönlerin (sağ-sol) sakınılan ve tercih edilen yapısı gibi kültürel görüş ve kabullerin izi bulunmaktadır. Dîvanu Lügâti't-Türk'te ise daha çok cin kavramıyla ilgili madde başları tespit edilmiştir. Bu Türk kültüründe olağanüstü varlıkların genellikle "cin" kavramıyla açıklandığı bilgisiyle de örtüşmektedir. Tespit edilen verilerden hareketle Türk kültürünün temel metinlerinde olağanüstülüğün belirleyici ve öne çıkan bir unsur olmadığı sonucu çıkmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda ise Boğaç Han'ın tek yumruğuyla boğayı alt etmesi, boz atlı Hızır'ın Boğaç Han'ın yardımına koşması, Karaçuk Çoban'ın taşı tükenince koyun, keçi demeden sapanına koyup fırlatması,

Basat'ı bir aslanın bulup büyütmesi ve bir periden doğma Tepegöz gibi olağanüstü unsurlar mevcuttur. Bu yönüyle Dede Korkut' un destansı hikâyeleri olağanüstülüğe daha çok kucak açmış bir metin görünümündedir. Bu sonuç sözlü ortamda üretilip yazıya geçirilmiş bir metin ile ve yazılı ortamda üretilmiş metinlerin muhataplık (anlatıcı-dinleyici ilişkisi) ve işlevsel farklılıklarının anlatılara yansıması olarak değerlendirilebilir.

2.2.2. Minyatürlü Yazmalarda Olağanüstülük Motifi

Olağanüstülük motifinin belirdiği bir diğer alan Acâibü'l-mahlûkat türünden eserlerdir. Kozmonoloji, coğrafya, astroloji, tıp ve gizli bilimler gibi minyatürlü yazmaların tümü Acâibü'l-mahlûkat olarak isimlendirilir. Kazvini adıyla ünlenen Zekeriya bin Muhammed bin Mahmud Ebu Yahya'nın 13. yüzyılda yazdığı "Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât" adlı eseri bütün araştırmacılara göre acâib türünün arketipini temsil eder. Yapılan son araştırmalar Acâibü'l-Mahlûkât'ın bir doğa tarihi ansiklopedisi olduğunu ortaya koymuştur (Von Hees, 2014: 143). Eserde gök cisimleri, astroloji, melekler, cinler, hayvanlar, bitkiler, yeryüzündeki ilginç yerler, kimi peygamber ve hükümdarlar, edebiyatın ünlü kahramanları ve hayvanlarla birlikte çeşitli fantastik yaratıkların minyatürleri yer alır (And, 2015: 61).

Şekil 5: Kara, insan başlı bir gulyabaninin devekuşuna binmesi (And, 2015: 61).

Şekil 6: Elinde kesik bir baş tutan insan başlı, at gövdeli bir yaratık (And, 2015: 62).

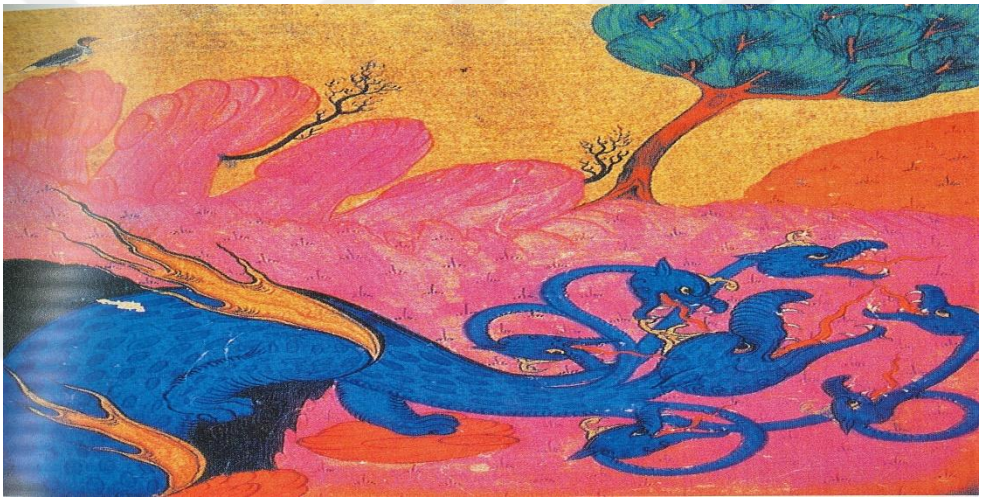

Şekil 7: Yedi başlı ejderha (And, 2015: 325).

Eserin hem Türkçeye hem de Farsçaya tercümeleri yapılmıştır. Türkçede Acâibü'l-Mahlûkât adındaki tercümeler arasında Rükneddin Ahmet'in Acâibü'l-Mahlûkât tercümesi, Yazıcıoğullarından Ahmed Bican'ın Acâibü'l-Mahlûkât'ı ve Sürûrî-i Kadim'in Kitâb-ı Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât'ı sayılabilir. Günay Kut "Türk Edebiyatında Acâibü'l-Mahlûkât Tercümeleri Üzerine" başlıklı yazısında yapılan on tercüme üzerinde durur. (Kut, 2010: 1-9)

Seçkin Sarpkaya "Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar" adlı yüksek lisans tezinde demonolojik varlıklarla ilgili bilgi veren kaynaklar arasında, içinde cinlerle ilgili bilgiler, büyü formülleri ve minyatürler bulunan 15. yüzyılda Uzun Firdevsi tarafından yazılan "Da'vetnâme"yi sayar. Eserdeki cinlerin nesli ve ilk cinle ilgili tasvirler Türk kültürü için önem arz eder (2014: 36). Eser üç bölümdür: İlk bölüm gök cisimleri, ikinci bölüm melekler ve

cinler üçüncü bölüm ise büyü ve tılsımlarla ilgilidir. Tek resimli yazması İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir. Yazmada 141 resim vardır (And, 2015: 60).

Firdevsi'nin bir diğer eseri "Süleymannâme"dir. Süleymannâme'de Hz. Süleyman'ı emrinde ve hizmetinde olan insan, hayvan ve cinlerle gösteren iki minyatür bulunur (And, 2015: 61).

Cin, dev, Şahmaran gibi varlıklarla ilgili tasvirler bulunan bir diğer eser Yazıcıoğlu Ahmed Bican tarafından yazılmış olan "Dürr-i Meknun"dur. Eserde yer âlemi ve yeryüzündeki acaiplikler ile Simurg-u Anka hakkında bilgiler verilir. İnsanların birbirini yediği Tabes kavmi, Cerba adlı yerdeki uçan ama gözleri olmayan bir kavim, detaylı cehennem tasvirleri eserde sözü edilen diğer olağanüstülüklerle ilgili unsurlardır. (Sarpkaya, 2014: 40)

16. yüzyıl şairlerinden Abdî'nin Farsça'dan uyarladığı "Câmâsbnâme" adlı eseri, kahramanlardan birinin bir peygamber ve onun oğlu etrafında başı kadın bedeni yılan olanlar, Kaf Dağı, kuğuların peri kızlarına dönüşümü, Kaf Dağı'nın ötesindeki cinler ülkesi gibi olağanüstü unsurlarla örülmüştür (And, 2015: 63).

Tuğba Kutlu "Osmanlı Minyatürlerinde Fantastik Yaratıklar" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde "Şehname, Mantıku't Tayr, Kazvinî'nin Acaibü'l- Mahlûkat, Matali-us Saadet, Zübdetü't-Tevarih, Falname, Siyer-i Nebi, Hamse-i Nizami, Süleymannâme ve Hümayûnnâme" adlı eserlerde fantastik yaratıkların izini sürer. Kutlu; Simurg, ejder, devler, cinler, balık ve türevleri, atlar, burç yaratıkları, kuş ve türevleriyle ilgili örnekler verir. Örneğin Şehname'ye ait bir minyatürde dev, yeşil gövdeli, siyah boynuzlu, ağzından dışa doğru çıkan dişleri, siyah benekli eteği ve eteğinin beline sıkıştırdığı kılıcıyla tasvir edilmiştir. Bir başka minyatürde ise dev; benekli ve kuyruklu bedeni, uzun tırnakları, topuklarından çıkan ayrıca bir tırnağı, iki boynuzu, kırmızı gözleri, mavi sakallı yüzü ile korkunç bir görünüme sahiptir. Üzerinde sarı ve mavi renkli çiçek desenli kısa eteği, kol ve ayak bileklerinde, pazularında, dizlerinde ve boynunda bulunan halhalları ile dikkati çekmektedir (2014: 63-64)

Mantıku't Tayr'a ilişkin bir minyatürde cinler siyah boynuzlu, ayak bileklerinde, dizlerinde ve el bileklerinde halhal bulunmaktadır. Sağ ve solda olanlarının üzerlerinde sadece etek benzeri bir giysi bulunmakta olup ortadaki cinin alt ve üst bedenini kaplayan bir giysisi vardır (Kutlu, 2014: 71).

Metâliü's-Saade ilişkin bir minyatürde yerde uyuyan bir insan figürü yastık ve yorgan ayrıntısıyla verilmiştir. Cin figürü ise tepe takla olmuş havada durur biçimde uyuyan insanın üzerine yerleştirilmiştir. Cin figürü kanatlı, büyük bir bedene sahiptir. Bedeni gri, kanatları ise turuncu renklidir. Başının üstünde iki tane geriye doğru kıvrımlı boynuzu vardır. Bunların yanı sıra minyatürün sağ alt ve sol üst bölümlerinde iki tane daha cin figürü bulunmaktadır. Bunların boyutları daha küçük ve biri pembe, diğeri açık gri renkte bedene sahiptir (Kutlu, 2014: 122).

Şekil 8: İnsana uyku basınca gelen ağırlık cini, Melek-i Mûzheb, Melek-i Esved (And, 2015: 268).

Esere ait başka bir minyatürde cinin, insan tenine yakın renkte bir bedeni vardır. Başında iki siyah boynuzu, sivri uzun kulakları, sivri dişleri ve vücudunun ayrıntı çizgileri dikkati çekmektedir. Ellerinde beşer parmak vardır. Ayaklarında ise üçer parmak olduğu siyah renk tırnaklarından anlaşılmaktadır. Oturur pozisyonda verilen cin figürünün üzerinde mavi renk alt giysi bulunmaktadır. Kollarını çapraz bağlamış elleriyle, baş, işaret ve serçe parmakları görünür şekilde bir işaret yapmaktadır. Sağda ve solda duran küçük boyutlu cinlerin boynuzları yoktur. Vücut renkleri ise daha farklıdır. Üzerlerindeki alt giysi ikisinde de turuncu renktedir. İkisi büyük cine bakar vaziyette tasvir edilmişlerdir (Kutlu, 2014: 122).

Şekil 9: İblis, Melek-i Maymun-ı Siccanî, Kem Gözle Gelen Yünk (?) (And, 2015: 269).

Sözü edilen minyatürlü yazmalar, Türk kültüründe olağanüstülüğün sadece sözlü veyahut yazılı değil görsel bir bellekten beslendiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

2.2.3. Anonim Halk Edebiyatı Anlatı Türlerinde Olağanüstülük Motifi

2.2.3.1. Mitolojide Olağanüstülük Motifi

Mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun bir gerçekliğin yaşama nasıl geçtiğini anlatır. Mit, her zaman bir yaratılışın öyküsüdür (Eliade, 2016: 17).

Türklerin yaratılışıyla ilgili metinler mitoloji kapsamında değerlendirilebilir. Üzerinde duracağımız metinler Uluğ Han Ata Bitigçi'de geçen yaratılış ile ilgili kısım, Saha (Yakut) Türklerinin Yaratılış Destanı, Altay Türklerinin Yaratılış Efsanesi(Yerin Yaratılışı) ve yine Altay Türklerine ait diğer bir Yaratılış Efsanesi ile Kaf Dağı mitidir.

Türk mitolojisinde yaratılışla ilgili olarak elimizdeki veriler ışığında en eski kaynağın 6. yüzyıla ait olma ihtimali vardır. Ebûbekir bin Abdullah bin Aybek ed-Devâdârî 14. yüzyılın ilk yarısında yazdığı Dürerü't-Tican ve Tevârîh-i Gurerü'z-Zamân adlı eserinde Türkler arasında Uluğ Han Ata Bitigçi ve Oğuzname isimlerin elden ele dolaştığını söyler. Ebûbekir ed-Devâdârî, bu eserden hareketle, kendi eserinde ilk insanın yaratılışıyla ilgili bir miti nakletmektedir (Yıldız, 2015: 323). Söz konusu mitte insanın yaratılışı, kırk sayısı, ay yüzlü benzetmesi ve altın kapı unsurları olağanüstülük bağlamında değerlendirilebilir:

> "…İlk çağda yağmurdan hâsıl olan seller Karadağcı denilen
> bir dağdaki mağaraya çamur sürükleyip getirdi ve bu çamurları

> insan kalıbına benzeyen yarıklara döktü. Su ile toprak bir müddet bu yarıklarda kaldı. Güneş Saratan burcunda idi ve sıcaklığı çok kuvvetli idi. Güneş, su ve toprak döküntülerini kızdırdı, pişirdi. Mezkûr mağara, kadının karnı vazifesini gördü. Su, toprak ve güneşin harareti (ateş) unsurlarından ibaret olan bu yığın üzerinden dokuz ay mutedil rüzgâr esti. Böylece dört unsur birleşmiş oldu. Dokuz ay sonra bu yaratıktan insan şeklinde bir mahlûk çıktı. Bu insana Türk dilince "Ay Atam" denildi ki "Ay baba" demektir. Bu "Ay Atam" denilen kişi sağlam havalı ve tatlı sulu yere indi. Kuvvet ve neşesi günden güne arttı, orada kırk yıl kaldı. Sonra seller bir daha aktı, yukarıda zikredildiği gibi mağaradaki yarıklara toprak doldurdu. Güneş Sünbüle yıldızında idi. Binaenaleyh bu toprağın pişmesi zamanı güneşin aşağı indiği devre tesadüf etti ve bundan dolayıdır ki bu topraktan yaratılan kişi dişi oldu. Bu dişi kişiye "Ay-va" adı verildi ki "Ay yüzlü" demektir. Ay Atam ile Ay-va evlendiler. Bunlardan kırk çocuk dünyaya geldi. Yarısı erkek yarısı dişi idi. Bunlar birbirleriyle evlendiler. Ana ve babalarını öldürdükten sonra çıktıkları mağaraya gömüp ağzını altın kapı ile kapadılar ve kapının yanına çiçekler koydular." (Akt. Yıldız, 2015: 324).

Saha (Yakut) Türklerinin Yaratılış Destanı'nda Ak yaratıcı Ürüng-ayıg-toyon büyük denizin üzerinde, su üstünde yüzen bir köpük görür ve köpükle konuşunca onun suyun ta dibinde yaşayan bir şeytan olduğunu öğrenir. Şeytan su altında yer olduğunu kanıtlamak için suyun dibine dalar ve elinde az bir toprakla çıkar. Tanrı toprağı alıp suya atar, toprak büyümeye yayılmaya, sertleşmeye başlar (Sakaoğlu ve Duymaz, 2016:167).

Radloff'un derlediği Altay Türklerine ait yerin yaratılışıyla ilgili efsanede şekil değiştiren ve uçan kişi, yerin yaratılışı, fenalık düşünen ve günahlı olan Erlik, hayvanların bekçiliği, cezalandırma, üç kat yerin altı, kötü ruhlar, yardımcı ruhlar ve Tanrıların gökte yaşaması gibi unsurlar yer alır:

Sadece suyun olduğu başlangıçta Tanrı (Kuday) ile kara kaz şekline girip su üzerinde uçan kişinin varlığından söz edilir. Kişi rüzgâr çıkarıp suyu dalgalandırıp kendini Tanrı'dan büyük zanneder ancak suyun içine dalınca boğulacak gibi olur. Tanrı kişiye yukarı çıkmasını söyler. Tanrı kişiden suya dalıp toprak çıkarmasını ister. Tanrı suyun dibinden çıkan toprağı suyun üzerine atarak yeri yaratır. Kişi, kendi için de toprak alıp kendi başına iş görmek düşüncesiyle toprağı ağzına sokar.

Tanrı diğer toprağı suya atarken kişinin ağzındaki toprak da büyümeye başlar. Kişi Tanrı'dan yardım diler, ağzındaki toprağı atar, topraktan küçük tepeler meydana gelir. Tanrı kendisine fenalık düşünen ve günahlı olan kişiye Erlik adını verir.

Tanrı dalsız budaksız ağaca bakmak hoş değil diyerek ağaçta dokuz dal bitirir. Dokuz dalın kökünden dokuz kişinin ve bunlardan dokuz ulusun oluşmasını söyler. Tanrı kavmine ağacın güneşin doğduğu yanda bulunan beş dalının meyvelerini yemelerini buyurur, diğer yanda kalan dört dalın meyvesini yemeyi yasaklar. Yılan ile köpeği ağaca bekçi koyar. Erlik yılanın ağzına girip Törüngey denen kişiye Tanrının yalan söylediğini, ağaca çıkıp dört dalın meyvelerini yemelerini söyler. Törüngey'in karısı Eje meyveyi yer, kocası Törüngey'in de ağzına sürer. O anda ikisinin de tüyleri dökülür. Tanrı gelince yılan, köpek, Törüngey ve Eje suçu birbirine atar. Tanrı yılana "Sen şeytan oldun, herkes sana düşman olsun."; Eje'ye "Sen bundan sonra gebe olacaksın, çocuk doğuracaksın, doğum sancıları çekeceksin."; Törüngey'e "Şeytanın sözüne kananlar karanlık dünyada bulunacaklar, benim nurumdan mahrum olacaklar.'' der.

Tanrı Şeytan'ı üç kat yerin altında, ay ve güneşi olmayan karanlık dünyaya atar. Tanrı göklerde yaşar. İnsanlara araba yapmayı, aş olarak otları tayin etmeyi öğreten Maytere, Erlik'in kabul edilmesi için Tanrı'ya altmış yıl yalvarır. Tanrı'nın yanına göklere çıkan şeytan, kendi için de gökler yapar. Tanrı'nın öz kişisi Mangdaşire, Erlik'in kişilerinin gökte olmasına içerler. Bir zaman sonra Tanrı, Mangdaşire'ye bir kargı verir. Mangdaşire, Erlik'in göklerine çıkıp, göklerini parça parça eder. Göklerin parçaları dümdüz olan yeryüzüne düşer, bu parçalardan dağlar, kayalar oluşur. Erlik'in avanesi yere, suya dökülür. Tanrı Erlik'i yerin altına atar, üzerine kat kat kilitler koyar. Erlik eline çekiç, körük, örs alır alır; vurdukça kurbağa, yılan, ayı, domuz, kötü ruh, deve çıkar. Tanrı, Erlik'in körük, çekiç ve örsünü ateşe atar. Körük bir kadın, çekiç erkek olur. Tanrı kadını yakalayıp yüzüne tükürür, kadın eti yenmez, tüyü yelek olmaz Kurday denilen bir kuş; yüzüne tükürülen erkek ise Yalban denilen bir kuş olur.

Tanrı yardımcı ruhları Yapkara, Şal Yime ve Mangdaşire'ye öğütler vererek göklere döner (Sakaoğlu ve Duymaz, 2016: 168-172).

Radloff'un derlediği Altay Türklerine ait başka bir yaratılış mitinde; su üzerinde uçarak gezen Tanrı Kayra Han ve kiji, yerin oluşumu, ışık diyarı,

karanlıklar diyarının üçüncü katına sürülen Erlik, on yedi katlı gökyüzü, güçlü yardımcılar gibi unsurlar olağanüstülüğün kurgusunda yer almaktadır.

Metinde Tanrıların en yükseği, insanoğullarının ata ve anası Tengere Kayra Han'ın kendisine benzeyen bir varlık yaratıp ona kiji dediği ve Kayra Han ile kişinin su üzerinde iki kaz gibi sakin sakin uçarak süzüldüğü anlatılır. Kişi Kayra Han'dan daha fazla yükselmek isteyince uçma özelliğini kaybedip, dipsiz kuyuya, derinliklere yuvarlanır. Kişi boğulacak raddeye gelince Kayra Han, ondan suyun derinliklerinden toprak çıkarmasını söyler. Kişi ağzına gizliden bir parça atar. Ancak su yüzüne çıkınca kişinin ağzındaki toprak şişer. Kişinin ağzından fışkıran toprak her tarafa sıçrar. O zamana dek düz olan yaratılan yerde bataklıklı tepecikler olur. Kayra Han kişiye Erlik adını verir ve onu ışık diyarından kovar. Yerden dokuz dallı bir ağaç büyüterek her dalın altında bir kişi yaratır. Erlik, insanları kandırıp kötü yola sevk edince Tanrı onu karanlıklar diyarının üçüncü katına sürer. Kendisi için de on yedi katlı gökle onun sakinlerini yaratır. On yedinci kata kendi çıkar. May-Tere'yi kişioğlunun koruyucusu ve öğreticisi olarak geride bırakır. Güzel semayı gören Erlik, kendisi için de bir sema yapıp, oraya emrindekileri yerleştirir. Kötü ruhların Tanrı'nın yeryüzünde yarattığı insanlardan çok daha iyi yaşamasına hiddetlenen Kayra Han, Erlik'in göğünü yıkmak için Mandışire Bahadır'ı gönderir. Mandışire'nin şiddetli darbeleri ile sarsılan göğün parçaları yere dökülür; dağlarla, derin uçurumlar, sığ ormanlıklar oluşur. Kayra Han Erlik'i güneş ve ayın bulunmadığı, yıldız ışıklarının ulaşmadığı en alt kata sürüp, sonsuza dek orada kalmasını emreder. (Sakaoğlu ve Duymaz, 2016:173-174)

Bilge Seyidoğlu'nun aktardığı "Kaf Dağı" mitinde ise masal dağı Kaf Dağı'nın yaratılışı ve özellikleriyle ilgili bilgiler mevcuttur: Yeryüzünün dörtte biri Bahr-i muhit ortasında karpuz gibi durur. Tanrı yetmiş altı bin altı yüz yetmiş üç dağ yaratır yine de arz sükûnete erişmez. Sonunda bir melek Tanrının emri ile cennet derelerinden bir lacivert cevher çıkarıp yerin etrafına bastırır. Bundan Kaf Dağı peyda olur. Kaf Dağı zeberced rengindedir. Yüksekliği beş yüz fersahtır. Dağın altında cinler bulunur, ejderhalar da melekler tarafından oraya götürülür (2015: 47).

2.2.3.2. Efsanede Olağanüstülük Motifi

Efsane, bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini anlatan küçük hikâyelerdir (Sakaoğlu, 2013: 47). Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır. Kişi ve efsaneler, olaylar çoğunlukla doğaüstü unsurlarla anlatılır. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren anlatmalardır (Sakaoğlu, 2013: 23).

Olağanüstülüğün bir çeşidi olan taş kesilmeyle ilgili anlatmalar Türk efsaneleri içinde geniş bir yer bulur:

"Gelin Taşı" efsanesinde istemediği biriyle evlendirilen kız, giderken babasının elini öpüp hayır duasını almaz. Elinin öpülmemesine sinirlenen ağa kızının taş olması için beddua eder. Kızı ile yanındaki gelinci yenge taş olur (Sakaoğlu, 2015: 19).

"Gelin Kayaları" efsanesinde gelin olacak kızı seven bir başka delikanlı düğün günü alayın önünü kesip ne kadar erkek varsa hepsini öldürür. Gelin ellerini açıp Allah'a "Sevgili kullarından isem beni zalimlerin eline bırakma. Ya kuş yap, uçur; ya da buracıkta taş ediver!" diye yalvarır. Gelin ve beraberindekiler develerle birlikte taş olur (Sakaoğlu, 2015: 20).

"Gelin Taşı ve Dede Tepesi" efsanesinde halkın baştan çıktığını gören pir, halka nasihatte bulunarak akıllarını başlarına toplaması gerektiğini söyler. Pire kimse kulak asmadığı gibi bir de altın ve gümüş dolu iki kuyunun arasına ekmek ve su vermeksizin hapsederler. Pirin haline acıyan bir kız, kimselere görünmeden bu ihtiyara ekmek ve su getirir. Bir müddet sonra kızın düğünü olur. Düğün alayı gelenek gereği kuyunun başına gelir. Tam gelin su içeceği sırada pir karşılarına çıkar. "Durmadan arkamdan yürüyün, yoksa hepiniz taş olursunuz." der. Korkan halk, pirin peşinden gider. Arkalarından gürültüler kopar, çığlıklar atılır. Buna dayanamayan biri arkasına dönüp "Yandım." deyince diğerleri de arkalarına bakar. Pirin sözünü dinlemedikleri için taş kesilirler (Sakaoğlu, 2015: 26).

"Büyük ve Küçük Ağrı" efsanesinde ormanda odun toplarken kavgaya tutuşan iki kardeş birbirlerine beddua eder. Biri "Allah seni öyle bir dağ etsin ki yaz kış üstünden kar eksik olmasın!" der. Diğeri "Sen de öyle bir dağ olasın ki başından yılan çıyan eksik olmasın." der. Her ikisinin de duaları kabul olur. Biri Büyük Ağrı, diğeri Küçük Ağrı dağı olur (Sakaoğlu, 2015: 47).

Türk efsane geleneğinde sıklıkla yer alan bir başka konu coğrafi unsurların ne şekilde oluştuğudur.

"Evrenli Dağı" efsanesinde dağa büyük bir ejderha gelir. Ejderhanın köy halkına zarar vereceğini gören melekler bu duruma razı olamazlar; hemen köyün daha aşağılarına inmeden ejderhayı göğe çekerler. Köylülerin inanışına göre ejderhanın inebildiği yerler sonradan siyahlaşmış, buralarda ot bitmezmiş (Sakaoğlu, 2015: 57).

"Hazreti Ali ve Sürüsü" adlı efsanede ise Hazreti Ali düşmanları ile yaptığı savaşı kazandıktan sonra kendisine ait koyun ve keçileri alarak dağa çıkar. Daha evvel yendiği düşmanları Hazreti Ali'ye beddua eder. Düşmanların ettiği beddua Hazreti Ali'ye geçer. Koyun ve keçileri orman haline gelir. Yıkadığı şalvarı ise iki kolu olan bir dere olur (Sakaoğlu, 2015: 58).

Yer isimleri etrafında oluşan efsaneler de olağanüstülük bakımından veri sunarlar:

"Ulu Burnu" adlı efsanede vapurun biri dalgaların en azgın olduğu bir sırada fırtınaya tutulur. Tekne alabildiğine kayalara doğru sürüklenmektedir. Tam kayalara çarpacağı sırada geminin direğinde yeşil bir ışık yanar. Söylendiğine göre orada bir ulu şahsın mezarı vardır. Gemicilerin kötü sonlarını gören bu ulu zat yeşil sarıklı olarak tekneye hâkim olur (Sakaoğlu, 2015: 62).

"Çobandede Köprüsü" efsanesinde bir gün köprünün bulunduğu yerin hemen yakınlarına bir köprü yapılmaya karar verilir. Yapılan tüm çalışmalara rağmen köprünün ayakları tutmaz. Bir çoban gelir, sağına soluna bakınır. Biraz düşündükten sonra elindeki değneği Aras Nehri'nin uygun bir yerine saplar. Orada bulunanların hayret eden bakışları arasında aynı yeri eliyle işaret edip sürüsünün başına döner. Çobanın işaret ettiği yerleri köprüye ayak olarak seçerler (Sakaoğlu, 2015: 66).

Efsane geleneğinde öne çıkan bir diğer başlık hayvanların nasıl oluştuğuna ilişkin anlatmalardır:

"İbibik Kuşu" efsanesinde İbibik kuş olmadan önce çok güzel bir kızdır. Günün birinde evlenir ancak hem kokar hem de tembel olduğu için kaynanası ile arası açılır. Kaynanası Allah'a yalvarıp gelinin elinden kurtulmayı diler. Gelin bir kuş olup uçar gider (Sakaoğlu, 2015: 145).

"Kumru" efsanesinde Ankara'nın köylerinden birinde bir kız çocuğu ile erkek kardeşi üvey anneleri ile birlikte yaşar. Çok insafsız olan üvey anneleri çocuklara iş verip dışarı çıkar. Erittikleri yağı yanlışlıkla ocağa döken çocuklar "Allah'ım bizi bu kötü kadının elinden kurtar, bizi kumru yap." diye dua ederler. Duaları kabul olunur (Sakaoğlu, 2015: 147).

2.2.3.3. Destanda Olağanüstülük Motifi

Destanı çeşitli açılardan ele alan Metin Ekici türün tanımını şöyle izah eder:

> "Bir millet veya toplumun hayatında derin bir iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlarından bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsî değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü veya yazılı edebi yaratmadır (2002: 18).

Olağanüstülük motifinin destanlarda kullanımıyla ilgili tespitte bulunduğumuz metinler İslâmiyet öncesi Türk destanlarından olan Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur harfli Paris nüshası, Göktürklerin Ergenekon ve Bozkurt (Türeyiş) destanları; Uygurların Türeyiş ve Göç Destanı'dır.[20] Söz konusu destanlarda güzellik, doğum, büyüme, kızların ortaya çıkışı, rüya, dağın erimesi, hayvanla münasebet, yol gösterici/yardımcı ihtiyar gibi unsurlar etrafında olağanüstülük kurgulanmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur harfli Paris nüshasında Ay Kağan'ın doğurduğu erkek çocuk "Yüzü gök, ağzı ateş gibi kızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi." diyerek tasvir edilir. Çocuk anasından ilk sütünü emer ve sonra çiğ et, çorba kımız ister. Dile gelir; kırk gün sonra büyür, yürür.

[20] Pamuk Nurdan Gümüştepe 2016 yılında tamamladığı *"İslamiyet Sonrası Türk Destanlarında Masal Motifleri Üzerine Bir Değerlendirme"* adlı yüksek lisans tezinde İslamiyet'ten sonra gelişme gösteren "Hz. Ali Cenknâmeleri, Hamzanâme, Battalnâme, Danişmendnâme, Saltuknâme ve Oğuz Kağan Destanı"nın İslamiyet sonrası varyantını esas alarak söz konusu destanlarda masal motiflerini inceler. Gümüştepe incelediği destanlarda masala dair motifleri periler, devler, cinler, cadı/câzû/büyücü, ejderhalar/canavarlar, harikulâde yerler, büyülük/sihirlik olaylar, Hızır-İlyas, şekil (don) değiştirme veya değişme, formülüstik sayılar olmak üzere on başlık altında örneklendirir (2016: 65).

Ayakları öküz ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibi, vücudu tamamen tüylüdür (Gömeç, 2009: 48).

Oğuz Kağan bir yerde tanrıya yalvarmaktayken karanlık basar, gökten bir ışık iner. Işığın içinde bir kız vardır. Başında ateşli ve parlak tacı vardır. Kutup yıldızı gibidir. Kız öyle güzeldir ki; gülse gök güler, ağlasa gök ağlar (Gömeç, 2009: 50).

Oğuz Kağan ava gider, gölün ortasında bir ağaç görür. Ağacın kovuğunda yalnız başına oturan kız çok güzeldir. Gözü gökten daha gök, saçı ırmak gibi dalgalı, dişi inci gibidir (Gömeç, 2009: 50).

Oğuz Kağan'ın Buz Dağı'nın eteğindeki çadırına güneş gibi bir ışık girer. O ışıktan tüylü ve gök yeleli büyük bir erkek kurt çıkıp, Oğuz Kağan'a kılavuzluk edeceğini söyler (Gömeç, 2009: 52).

Rüyayı doğrular nitelikte Uluğ Türük'ün rüyasında gördüğü üzere Oğuz Kağan'ın oğulları Gün, Ay ve Yıldız avlanırken yolda bir altın yay bulur. Gök, Dağ ve Deniz avlanırken yolda üç gümüş ok bulur (Gömeç, 2009: 56).

Göktürklerin Ergenekon Destanı'nın Cami'üt-Tevarih'te yer alan anlatmasında "Etrafı dağlar ve ormanlarla çevrili yurtlarından çıkmak için halk ormandan odun topladı, eşek yükleriyle kömür yığdı; yetmiş baş at ve öküz kestiler. Derilerini soyup debbağladılar ve demirci körükleri yaptılar. Odunlar ve kömürler madenin olduğu yere dizildi. Ateş yanıp da körükler üflenmeye başlayınca, dağ eriyip delinecekti. Ateşler yandı, körükler işledi ve sonunda dağ parçalandı (Gömeç, 2009: 197)." ifadeleri geçmektedir.

Göktürklerin Bozkurt (Türeyiş) Destanı'nda **"**Korkunç baskından kurtulan tek çocuğun yanına Tanrı dişi bir kurt gönderir. Dişi kurt çocuğa et ve yiyecek getirir. Büyüyen çocuk kurtla birleşir ve kurt ondan gebe kalır. Kurtla çocuk bir dağa kaçar. Dağın içerisinde çok büyük bir mağara vardır. Mağaranın ortasında otları, ağaçları, nehirleri ve gölleri olan bir ova bulunuyordu. O kadar güzel bir yerdi ki Tanrı bu Türk çocuğunu adeta cennetin dünyadaki bir eşi olan bu yere özellikle getirmişti (Gömeç, 2009: 205)." şeklindeki ifadelerini olağanüstülük kapsamında değerlendirebiliriz.

Uygurların Türeyiş Destanı'nda, Tolga ve Selenge nehirlerinin arasında bulunan iki ağacın arasına gökten bir ışık iner. Arkasından yanındaki dağlar yavaş yavaş büyümeye başlar. Uygurlar yanaştıkları sırada müzik nağmeleri duyarlar. Her

gece buraya bir ışık inmeye ve ışığın etrafında otuz defa şimşek çakmaya başlar. Başka bir gün de aynı yerde ayrı ayrı kurulmuş beş çadır görürler. Çadırların her birinde birer çocuk vardır. Çadırın zemini gümüşle kaplıdır (Gömeç, 2009: 232).

Böğü Kagan bir gece sarayında uyurken, pencereden bir kız hayali belirir ve bu durum onu uyandırdı. Kız üçüncü kez görününce Bögü Kagan onu alıp Ak Dağ'a gider, bu buluşma ve konuşmalar yedi sene, altı ay ve yirmi iki gün her gece böyle sürer (Gömeç, 2009: 234).

Kağan bir gece uyurken, rüyasında beyazlar giyinmiş bir ihtiyar görür. Adam ona yaklaşıp, çam kozalağı büyüklüğünde bir yeşim taşı vererek "Bu taşı muhafaza edebilirsen, dünyanın her tarafı senin tâbiyetine girecektir." der. Bögü Kagan'ın veziri de aynı gece bu rüyayı görür. Bu defa batıda bulunan ülkelere doğru akın yapmayı kararlaştırırlar (Gömeç, 2009: 235).

Cüveyni'nin Uygurların Göç Destanı ile ilgili rivayeti şöyledir: Uygurlar atların kişnemesinden, vahşi hayvanlar ve köpeklerin ulumasından, sığırların böğürmesinden, koyun ve keçilerin melemesinden, kuşların ötmesinden, çocukların ağlamasından kısaca her şeyden "göç göç" diye ses duymaya başlar. Yerlerinden kalkarlar, seslerin kesildiği yerde beş mahalleli bir şehir kurarlar (Gömeç, 2009: 236).

İlaveten İslâmiyet sonrası dönemin eseri olmakla birlikte Cengiznâme'de kaleye kapatılan Ülemâlik'in ilk gördüğü güneş ışığından hamile kalması, gökten ışık içinde gelen kurdun Alango'yu hamile bırakması, Ülemâlik Körkli'nin "Saçını tarasa inciler dökülür; tükürse altın-gümüş biter." şeklindeki olağanüstü güzelliğinin tasviri gibi unsurlar hem İslâmiyet öncesi destanlarla benzerlik göstermekte hem de masalla ortaklığını sağlamaktadır (Şişman, 2009b: 26-37).

2.2.3.4. Halk Hikâyesinde Olağanüstülük Motifi

Halk hikâyesi, göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı anlatmalardır (Alptekin, 2005: 18).

Olağanüstülük motifinin halk hikâyesi türündeki kullanımını örneklendirdiğimiz metinler Dâsitân-i Ahmed Harâmi ve Kirmanşah Hikâyesi'dir.

Taşıdığı dil özellikleri itibariyle XIII. yüzyıl sonları ve XVI. yüzyılın başlarında telif edildiği sanılan, orijinal ismi "Dasitan-ı Ahmed Harâmî'' olan hikâyenin bilinen yegâne nüshası Ahmet Talat Onay tarafından bulunmuştur. Bu nüsha, talik yazıyla Hicrî 1000 (Miladî 1591-1592) yılında Mekke'de Nuh bin Mustafa tarafından yazılmıştır ve hikâye üç bölümlü bir mecmua içerisinde bulunmaktadır. Dil, halkbilim ve edebiyat açısından önem arz eden hikâyenin tamamı 816 beyittir. Konusu aşktır. Eserin asıl ismi destan olmakla beraber, eser muhteva yönü ile bugünkü anlamda destandan ziyade halk hikâyesi hüviyeti gösterir. Bazı bölümlerde vakanın Türklerin bulunduğu illerde (Kırım, Bağdat, Şiraz...) geçmesi, hikâyenin Arapça veya Farsçadan nakledilmeyip, Türk muhayyilesinin ürünü olduğu ihtimalini doğurmaktadır.[21]

Dâsitân-i Ahmed Harâmi'de güçlü/korku salan kadın/erkek kahramanlar, aya benzeyen güzellik, inci dişli kız, altın gereçler, kalenin kapısını bekleyen aslan gibi unsurlar masallarla ortaklık kurduğumuz unsurlardandır:

Ahmet Harami'nin gece gündüz beraberce dertleştiği dokuz arkadaşı vardır. Bu gürbüz yiğitleri gören korkusundan kan işer. Ahmet Harami bir tılsım okur ve hazine inleyerek tamamen açılır. Gülendam dokuz gürbüz yiğidin başını keser. Oğlanın gözü nergise, yüzü aya ve güle benzer. Yedi kız inci dişli, güle benzer bal gibi tatlı sözlüdür. Altın ve gümüşten yapılmış tepsi ve çanakların içleri yiyecek ve içecek doludur. Ahmet Harami dört demir kazık çıkarıp sultanın kızını çarmıha gerer (Akaydın, 1972: 39-87).

Şehrin sultanı kirpiği oka, kaşı yaya benzeyen bir oğlandır. Gülendam'ın boyu servi ve çınara, yüzü güle, yanağı narçiçeğine benzer. Gümüş ve altın çanaklar, siniler yemek doludur. Pencereler altından yapılıdır, her tarafı beyaz incilerle süslüdür. Kalenin kapısında bekleyen iki arslan vardır. Karşılarındaki erkek dev bile olsa onu parçalayıp yok ederler. Adam genç arslan gibi cesur ve yakışıklıdır. Ahmet Harami'nin başını keser, gövdesini kalenin burcuna asarlar (Akaydın, 1972: 103-145).

Olağanüstülüğün halk hikâyelerindeki yer alışına dair örnek verebileceğimiz metinlerden bir diğeri Behçet Mahir'den derlenen Kirmanşah Hikâyesi'dir. Hikâye görünüp kaybolan ve öğüt veren derviş, göğe ve yer altına ulaşabilen kemend, yedi

[21] Yayımlandığı yer: AKM, Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_ahmet_harami_destani.pdf

başlı, uçan Ağ Dev, olağanüstü hızıyla kahramana yardımcı at, dağların arasını dolduran ejderha, insanın ayak basmadığı topraklar, sihirle yapılmış canavarlar, Kaf Dağı, rüya, uzun uyku ve benzeri gibi çok sayıda olağanüstü unsur içerir. Hikâyenin özeti şöyledir:

Tiflis Şahı Hurşit Şah, çocuğu olmamasının verdiği üzüntüyle veziriyle gurbete çıkar. Bir su kenarında mola verdiklerinde karşılarına çıkan derviş söylediği şartları yerine getirmesi koşuluyla Hurşit Şah'ın çocuğu olacağını söyler ve ortadan kaybolur. Çocuk doğar ve ismini koyacakları sırada Hazreti Hızır gelir. Okuyup üfleyip adını Kirmanşah koyar. Yemen padişahının kızı senede beş yüz pehlivan öldürür. Kızı durdurmayı başaran onunla evlenecektir.

Babası Hurşit Şah'ın Yemen padişahının kızıyla güreşmeye gitmesine izin vermediği Kirmanşah Allah'a yalvarır. Hurşit Şah'ın rüyasına giren Pir Dede, Hurşit Şah'a izin vermesini söyler. Kirmanşah kızın sarayına varır. Kızın yanına çıkabilmesi için Hazreti Pir Dede ona bir kemend verir. Bu kementle isterse göğe isterse yerin yedi kat dibine inebilecektir. On sekiz yaşındayken Kirmanşah'ın odasına aksakallılar dolar. Kirmanşah'a üç bade içirirler. Üçüncü badeyi Adil Han kızı Mahperi uğruna içen Kirmanşah'a dervişler parmaklarının aralarını açıp Mahperi'yi gösterirler. Aynı dervişler Kirmanşah'ın aşkı adına bade içtiği Adil Han'ın kızı Mahperi'ye de üç bade içirir ve Kirmanşah'ı gösterirler.

Ağ Dev adındaki dev Kirmanşah'ın peşine düşer. Bir tepede duran Hazreti Pir Kirmanşah'ın imdadına yetişir. Havadan gelen Ağ dev bir gıcırtı ile duman gibi çökerek gelirken Kirmanşah "Ya Allah" deyip atına kamçı vurur, pir de devin pençesinden Kirmanşah'ı kurtarır. Kiminin kolunu kiminin ayağını yiyen yedi başlı dev Kirmanşah'ın amcasının iki oğlunu alıp kaçar.

Kirmanşah on dört yıllık yolu yedi ayda tamamlar. Yol üstünde üç korkutucu şeyle karşılaşır. Bir ejderha iki dağ arasını doldurmuştur. Diri diri yutmak için Kirmanşah'a doğru ateşli ateşli hücum eder. "Ya Hazreti Allah ya Hazreti Pir" deyip havaya kalkan ejderhayı bir kılıç vurur. Ejderhanın gövdesi bir tarafa kuyruk tarafı bir tarafa yıkılır. Bir ay daha yol gider. Sağından aslan solundan kaplan gelir. İkisinin kafasını birbirine vurur vurmaz kafaları darmadağın olur. Koca Arap'ın remilcisi Kirmanşah'ın geleceğini haber verir. Kirmanşah herkese korku salan Koca Arap'ın hakkından gelir. Koca Arap Karakaytaz atını Kirmanşah'a verir. Ağ Dev,

Kirmanşah'ın bulmak için yola düştüğü Mahperi'yi uçarak gelip kaçırır. Kirmanşah, pirden Ağ Dev'in Mahperi'yi kaçırdığı Kaf Dağı'na nasıl ulaşacağını öğrenir.

Kirmanşah'ın bundan sonra gideceği yola insan ayağı değmemiştir. Üç gün gittikten sonra Davutoğlu Süleyman'ın bahçesine girer. Levhada "Davutoğlu Süleyman'ın dört taş diktiği birincisi kahraman-ı katilin ikincisi Zaloğlu Rüstem'in üçüncüsü Hamza-ı Sahipgıran'ın dördüncüsü İmam-ı Ali'nin olup hepsi taşlarını atmıştır. Beşincisi Kirmanşah'ındır. Levhada taşını çıkarmadan yola devam edemez." yazılıdır. Yolda gördüğü acayip yaratıklar hepsi camdan olup Ağ Dev'in tılsımıdır. Su ve yemek olmadan yoluna devam eden Kirmanşah'ın imdadına Hazreti Pir yetişir. Ona Kaf Dağı'na vardığında ilk hamleyi düşmanın yapmasını, devi kesecek kılıcın da devin başucundaki sandığın içindeki "tığ-ı hat" isimli kılıcın olduğunu öğütler. Sihirle kilitlenen sandık besmele çekince açılacaktır. Kirman'ın yoluna altı ateş üstü kar olan "Billur-i ezem" çıkar. Hazreti Hızır'ın yardımıyla orayı da aşan Kirmanşah nihayet kapısı penceresi olmayan devin kalesine ulaşır. Devin uykusu kırk sekiz saattir. Devi öldüren Kirmanşah amcaoğullarının gazabına uğrar. Yaralanan Kirmanşah ve Mahperi Karakaytaz'la birlikte kırk gün kırk gece yol alırlar ve Kirmanşah'ın memleketine varırlar. Atın bir günlük yolu atların bir haftalık yoluna denk gelir. Kirmanşah'ı kaybeden Mahperi bir değirmencinin önüne düşer ve yedi yol ayrımına saraylar yaparak gelen geçenden Kirmanşah'ı sorar. Türlü olaylar sonunda Kirmanşah ve Mahperi kavuşur. (Alptekin, 1999: 131-270).[22]

Halk edebiyatı anlatı türleri bağlamında mitoloji, efsane, destan ve halk hikâyelerinde örneklerini bulduğumuz olağanüstülük motifi bu yönüyle sürekli ve ortak bir unsur olarak belirmektedir. Formülistik sayı olan kırk, "ay yüz" kalıbıyla anlatılan güzellik, altından eşyalar, "uçma" eylemi, kötünün simgesi olan ve "kara" renge yakıştırılan Erlik, yerin ve göğün katlı yapısı, yardımcı ruhlar mitolojik anlatılarda yer alan olağanüstülük örneklerindendir. Söz konusu örneklerden hareketle olağanüstülüğün anlatıyı oluşturan tüm ana unsurlarda -kişi-varlık, yer, zaman ve olay- varlığı gözlemlenebilmektedir. Söz konusu motiflerin mitolojik metinlerde bulunması motiflerinin eskiliğini göstermesi bakımında da önemlidir. Efsane metinleri ise en çok taş kesilme ekseninde masallarla olağanüstü bir bağ kurmaktadır. Bu bağ, cezalandırma veyahut korku salma işleviyle beliren taş

[22] Halk hikâyelerinde tespit edilen diğer olağanüstülükler için bknz: Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.300-305.

kesilme/taşa döndürme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Olağanüstülüğün destanlarda kullanımıyla ilgili tespitte bulunduğumuz motifler kahramanın güzelliğini anlatan kalıp ifadeler, kahramanın gücünü perçinleyen tasvirlerle kendini göstermektedir. Ancak masal ve destanın tasavvur açısından bazı farklılıklar içerdiği görülmektedir. Örneğin Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan, yüzü gök gibi saçları ve kaşları kara olan bir erkek çocuğu olarak tasvir edilmiştir. Ancak masallardaki çocuklar ay yüzlü ve sırma veya altın saçlıdır. Oğuz Kağan'ın gökten bir ışık içinde inen karısı ise parlak tacıyla ve kutup yıldızı gibi oluşuyla tasvir edilmiştir. Kız öyle güzeldir ki; gülse gök güler, ağlasa gök ağlar. Oysa masallardaki güzeller ayın on dördü gibidir ve doğar aya "Sen doğma, ben doğayım." demektedirler. Oğuz Kağan'ın ağaç kovuğunda gördüğü kız ise inci dişleriyle masal kişilerini andırır ancak ağacın kovuğunda oturmasıyla masaldan ayrılır. Zira masallarda kızlar ağaç kovuklarında değil, ağaç tepelerinde oturmaktadırlar. İlaveten destanlarda dişi kurt ve adamın çocuk sahibi oluşuna masallarda ayı ve kadının yarı insan yarı ayı çocuk sahibi olması şekliyle rastlarız. Yol gösterici ihtiyarın/aksallının destan metinlerindeki varlığı türlerden bağımsız bir şekilde beliren kahramanın erginleşme sürecindeki ana duraklardan biri olarak değerlendirilebilir. Olağanüstülüklerin halk hikâyelerinde de oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Dinleyicinin ilgisini çekme, anlatıcının hünerini gösterme, nispeten daha uzun metinler olma gibi faktörlerin de etkisi olduğunu düşündüğümüz bu çeşitlilik mitolojik anlatılardan halk hikâyelerine uzanan kimi kalıplaşmaları da barındırmakta, kültürel kodları anlatılara yerleştirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ

3.1. Anadolu Sahası Türk Masallarındaki Olağanüstülük Motifinin Halk Edebiyatı Motif İndeksi'ne Göre İncelenmesi

Folklorun Babası Stith Thompson'un ilk kez 1932-1937 yılları arasında yayımlanan (Dorson, 1994: 21) eserinde 23 ana motif mevcuttur:

A. Mitolojik Motifler

B. Hayvanlar

C. Yasak

D. Sihir

E. Ölüm

F. Olağanüstülükler

G. Devler

H. İmtihan

I. Akıllı ve Aptal

K. Aldatmalar

L. Kaderin Ters Dönmesi

M. Geleceğin Tayini

N. Şans ve Talih

P. Cemiyet

Q. Mükâfatlar ve Cezalar

R. Esirler ve Kaçaklar

S. Anormal Zulümler

T. Cinsiyet

U. Hayatın Tabiatı

V. Din

W. Karakter Özellikleri

X. Mizah

Z. Çeşitli Motif Grupları (Akt. Sakaoğlu, 2010: 16).

Çalışmamıza konu olan F. Olağanüstülükler maddesinin alt başlıkları ise şöyledir:

F0-F199. Diğer Dünyalara Seyahatler

F10-F79 Üst Dünyaya Seyahatler

F80-F109 Alt Dünyaya Seyahatler

F110-F199 Çeşitli Diğer Dünyalar

F200-F699 Olağanüstü Yaratıklar

F200-F299 Periler ve Cinler

F300-F399 Periler ve Ölümler

F400-F499 Ruhlar ve Şeytanlar

F500-F599 Olağanüstü İnsanlar

F600-F699 İnsanlar ve Olağanüstü Güçler

F700-F 899 Olağanüstü Yerler ve Eşyalar

F900-F1099 Olağanüstü Hadiseler (Thompson, 1955-1958)[23]

Altı ciltten oluşan kataloğun birinci cildinde 27 sayfalık bir giriş, bütün ciltlerde bulunan motiflerin yüzlü sisteme göre özeti, bibliyografya; A, B ve C maddeleri, ikinci cildinde D ve E maddeleri, üçüncü cildinde F, G ve H maddeleri, dördüncü cildinde J ve K maddeleri, beşinci cildinde L, M, N, P, Q, R, S, T, U, V, W, X, Z maddeleri yer almaktadır. Altıncı cilt ise dizinden oluşmaktadır (Bekki,

[23] http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/, Erişim Tarihi: 06.11. 2014.

2007: 82). Yirmi üç ana ve onlarca alt başlıkla oluşturulan katalog, sisteme yeni motiflerin eklenmesine imkân veren güncellenebilir bir yapıdadır.

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

3.1.1. F0-F199. Diğer Dünyaya Seyahatler

F0 - F199. Diğer Dünyaya Seyahatler

F0. Diğer Dünyaya Seyahatler

F0.1. Diğer Dünyanın İsimleri

Şehzade, Kaf Dağı'ndaki Ulu Ağaç'ın dibinde bekler (AGUG, 2011: 69).

Cinler, Kemlik'i saklandığı yerde bulur; topa sokup Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (MKM, 1969: 344).

Padişahı Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (EM, 2011: 255).

Padişahın kör olan gözü Kaf Dağı'nın ardındaki aslanın sütüyle iyi olur (TM, 2000: 170).

Oğlan; pöstekiye oturur, gözlerine sürme çeker, asayı pöstekiye vurup Kaf Dağı'nın ardına gider (MM, 2008: 168).

Yedi oğlan, yedi dağın ardındaki Kaf Dağı'nda yaşar (MUM, 2010: 569).

Adamı Kafdağı'nın arkasına atarlar. Gördüğü ağaçtan iki kestane alınca kulaklarının arkasında bir arşın uzunluğunda iki boynuz meydana gelir. İncir ağacından iki incir yiyince boynuzları kaybolur (KAM, 2011: 274).

Küflüdağ'ın başında bir şehir vardır (AGUG, 2011: 94).

Köpek Karo, sırrını ortaya döken kızı Sırr-ı Osman dağının tepesine atar (KİM, 2002: 66).

Kız, şehzadeye kuyunun dibindeki iki koçtan ak koça binerse Ak Dünya'ya, kara koça binerse Kara Dünya'ya gideceğini söyler. Şehzade yanlışlıkla kara koçun sırtına binip Kara Dünya'ya iner (AGUG, 2011: 99).

Yaşlı bir adam, Şah Mehmet'e ışık dünyanın yolunu gösterir (KAM, 2011: 300).

Melikşah, Gehergin Kalası'nı aramaya çıkar. Yüz yaşındaki adam yerini bilmeyince kuşlara sorar. Kuşlar bilmediklerini söyler (GBM, 2002: 402).

Adam, kuşlar padişahıdır. Kuşları çağırıp Kal'a-yı Gövhernikin'in yerini sorar. Bilen çıkmayınca oğlanı büyük kardeşine gönderir (KİM, 2002:147).

Padişah, Laçin Ülkesi'ne harbe gider (GM, 1995: 311).

Balık padişahı, Rah Şehri'nde yaşar (MUM, 2010: 436).

Keloğlan kırk yük keçe, kırk yük şarap, kırk yapıcı, kırk çekici, kırk yontucuyu alıp Kösten Göl'e gider (MKM, 1969: 318).

Cin padişahının sarayı Şap Denizi'nin ortasındadır (MKM, 1969:320).

Serendip Adası'nın üstü kayalık, dikenlidir(KAM, 2011: 325).

F6. Ölümle İlişkilendirilen Diğer Dünyaya Giriş

"Neydim, ne oldum, ne olacağım?" diyen çocukla dedesi yerin yedi kat altına gelirler, burada bir kapı açılır. Her taraf mis kokulu çiçeklerle doludur. Burası cennettir (MM, 2008: 181).

Kadın mezarda bir süre yattıktan sonra mezardan bir yol açılır. Kadın cennet bahçelerinin olduğu yere yaklaşır (TM, 2000: 186).

F10 - F79. Üst Dünya

F10. Üst Dünyaya Seyahatler

F62. Kuş, Kişiyi Üst Dünyaya veya Üst Dünyadan Taşır

F62.1. Kuşlar, Kişiyi Üst Dünyaya Taşır

Karga, oğlanı yedi kat yukarı dünya yüzüne çıkarır (BAM, 2006: 417).

Anka, oğlanı göğün yedi kat üzerine çıkarır (KAM, 2011: 291).

F67. Ak Koyun Üst Dünyaya, Kara Koyun Alt Dünyaya Taşır

(T)F67.1. Ak Koç Üst Dünyaya, Kara Koç Alt Dünyaya Taşır

İki koçtan ak olana binilirse Ak Dünya'ya, kara olana binilirse Kara Dünya'ya gidilir. Şehzade, yanlışlıkla kara koçun sırtına binip Kara Dünya'ya iner (AGUG, 2011: 99).

Kara koç, yedi kat yerin altına indirir; ak koç dünya yüzüne çıkarır. Ayıkulak, kara koçun üstüne denk gelip yedinci kat yerin altına geçer (MKM, 1969: 312).

Kuyunun dibine Cuma günü iki koç gelir. Beyaz koç, yeryüzüne çıkar; siyah koç, yedi kat yerin dibine iner (EM, 2011: 141).

Beyaz koç gökyüzüne çıkar. Kara koç yedi kat yerin dibine iner (EM, 2011: 375).

Biri siyah, biri beyaz iki koç gelir. Beyaz koça binen yeryüzüne, siyah koça binen yer altına gider (TM, 2000: 182).

Adamlar bir kara koça atlar, yedinci kat yerin altına inerler (TM, 2000: 229).

Kara koça binen yedi kat yerin dibine, ak koça binen gökyüzüne çıkar (BAM, 2006: 268).

Bir ak koçla kara koç dövüşür. Keloğlan, kara koçun üstüne binip yedi kat yerin altına iner (BAM, 2006: 382).

Beyaz bir koç gelip kızları yukarı çıkarır. Oğlan, kızın verdiği çöpü çatmaya çalışırken çöpün biri yere düşer. Kara koç gelip oğlanı dünyanın yedi kat altına götürür (MUM, 2010: 534).

Şah Mehmet, ak koçun bacağını çekip yedi kat gökyüzüne çıkacağı yerde kara koçun bacağını çekip yedi kat yerin dibine gider (KAM, 2011: 300).

(T)F67.2. Ak At Üst Dünyaya, Kara At Alt Dünyaya Taşır

Biri beyaz, biri siyah iki at gelir. Oğlan, beyaz ata binip yukarılara çıkacağı yerde siyah ata binip yedi kat yerin dibine iner (KAM, 2011: 290).

(T)F77. Üst Dünyanın Katları

Ana at, oğlu olan Bostancı Dede'nin atına dönüp Bostancı Dede'yi yedi kat gökten aşağı atmazsa analık hakkını helal etmeyeceğini söyler. Bostancı Dede yere düşünce bin parça olur (ZZİ, 2009: 228).

Karga oğlandan kırk kilo et, kırk kilo su ister. Oğlanı yedi kat yukarı dünya yüzüne çıkarır (BAM, 2006: 417).

Oğlan kırk tulum et kırk tulum su bulur. Anka "lık" dedikçe su, "luk" dedikçe eti verir. Göğün yedi kat üzerine çıkarlar (KAM, 2011: 291).

F80 - F109. Alt Dünya

F80. Alt Dünyaya Seyahat

F80.1. Alt Dünyanın Fiziki Özellikleri

F80.1.2. Alt Dünyanın Karanlığı

Arap'ın kızı kolundan tutup kayanın altına çektiği yer, mağara gibi karanlık bir yerdir (ZZİ, 2009: 192).

Kadın, yerin altında karanlık bir yere varır (KİM, 2002: 338).

(T)F80.1.3. Alt Dünyanın Isısı

(T)F80.1.3.1. Alt Dünyanın Sıcaklığı

Büyük ve ortanca şehzade "Yandım!" diyerek kuyudan aşağıya inemez. Küçük şehzade sıcağa dayanıp kuyunun dibine kadar iner (AGUG, 2011: 99).

İğ Eğiren ve Taş Yoğuran "Yandım yandım!" deyip kuyuya inemez (EM, 2011: 139).

Katıroğlu Mehmet'i kuyuya sallarlar. "Yanıyorum, yandım!" diye diye kuyunun dibine iner (KM, 1992: 239).

Büyük ve ortanca kardeşler yandıklarını söyleyerek kuyuya inemezler. Keloğlan yana yana aşağı iner (BAM, 2006: 380).

Oğlan, ateş fışkıran kuyuya beline bir urgan bağlayıp iner (MM, 2008: 159).

Büyük ve ortanca şehzade "Yandım!" diyerek kuyudan aşağıya inemez. Küçük şehzade sıcağa dayanıp kuyunun dibine kadar iner (MUM, 2010: 531).

Çiftçiyi kuyuya salarlar. Çiftçi "Yanıyorum!" deyince yukarı çekerler (KAM, 2011: 299).

(T)F80.1.3.2. Alt Dünyanın Soğukluğu

Değirmenci, kopan kafanın ardından kuyuya iner. "Donuyorum!" deyince yukarı çekerler (KAM, 2011: 299).

(T)F80.1.4. Alt Dünyanın Katları

Yedi kat yerin dibinde bir dudağı gökte bir dudağı yerde bir Arap, Arap'ın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa vardır (ZZİ, 2009: 141).

Araplar Keloğlan'ı elsiz ayaksız bırakıp yedi kat yerin altına gömerler (MKM, 1969: 300).

Yedinci kat yerin altında yer altı hocası vardır (TM, 2000: 228).

Yedi kat yerin altında büyük bir kasaba vardır (BAM, 2006: 383).

"Neydim, ne oldum, ne olacağım?" diyen çocukla dedesi yerin yedi kat altına gelirler, burada bir kapı açılır. Her taraf mis kokulu çiçeklerle doludur. Burası cennettir (MM, 2008: 181).

Oğlan çatmaya çalışırken çöpün biri yere düşer. Kara koç gelip oğlanı dünyanın yedi kat altına götürür (MUM, 2010: 534).

F90. Alt Dünyaya Giriş

F92. Alt Dünyaya Çukur, Delik, Çatlak veya Oyuk Yoluyla Giriş

Keloğlan'ın girdiği deliğin altı mağaradır. Mağaranın içi koyunla doludur. Bir dev, hem koyunları sağar hem de süt içer (EM, 2011: 192).

Ecinniler, oğlanı bir taşın deliğinden içeri sokarlar (EM, 2011: 250).

Deliğin altındaki oda gibi bir yerde saçlarından çektikleri telle nakış yapan üç bacı vardır (EM, 2011: 343).

F92.2. Yeryüzü İnsanı Yutar ve Alt Dünyaya Götürür

Kız Cuma geceleri ortaya çıkar. Yer sarsılır, kız yere girer (KM, 1992: 220).

Fakir kızın duası kabul olur. Yer yarılır içine giriverir. Yerin dibindeki kediler çamaşır kurutup asar. Bir üst kattaki kediler soğan soyup salata yapar. Daha üsttekiler temizlik yapar. Bir kat daha üstte içinde altın bir taht olan bir oda vardır. Tahtta Tekir adında bir kedi oturur. Kedi kıza bir bohça hediye eder (BM, 2002: 205).

Kızın kardeşi de kıskanıp yerin dibine girer. Kedilere küfreder, kedilerin padişahı Tekir ona da bir bohça verir. Bohçanın içinden yılanlar çiyanlar çıkar (BM, 2002: 206).

Fakir kadının biri yellenince utancından "Yer yarılsaydı da içine gireydim." der. Yer yarılır, kadın içine girer. Kadın yerin altında karanlık bir yere varır. Burada farelerin ev silkelediğini, kedilerin ev yıkadığını görür. Büyük bir kedi kuş tüyü yataklarda yatar. Kadın hepsine güzel sözler söyler. Yer altında rastladığı kediler kadına bir çuval dolusu altın verir (KİM, 2002:339).

Fakir kardeşini unutan zengin kadının biri de zorla yellenir. Yer yarılır, yerin içine girer. Rastladığı fare ve kedilere kötü sözler söyler. Fareler ona içi yılan dolu bir çuval verir (KİM, 2002:341).

Yellenen kadın yer yarılıp içine girer, yerin içinde kadın haklı bulunur. Kadına biraz altın ve para verip dışarı çıkarırlar (MUM, 2010: 574).

Altın almak için zorla yellenen kadın yerin dibine girer. Kadını haksız bulurlar. Verdikleri torbanın içinden yılanlar, akrepler çıkar (MUM, 2010: 577).

F92.3. Açılan Kayalardan Alt Dünyayı Ziyaret

Oduncu ve kızı kayanın dibine gelir. Kaya yerinden oynayınca bir Arap çıkıp kızı kayanın altına çeker. Bir merdivenden aşağıya inip birçok odanın açıldığı bir sofaya varırlar (ZZİ, 2009: 193).

Kayanın dibinden bir tuluk çıkar. Kendi kendine gidip çeşmeden su doldurur, kendi kendine ağzını bağlayıp kayanın dibine girer. Kız kayanın dibindeki deliği genişletip başını sokar. Bir yiğit görür (EM, 2011: 261).

Kaya dibinden akan suyu içmek isterken kaya yarılır, kız kayanın içinde kalır. Kayanın içinde kırk göz oda vardır. İçleri altın, gümüş, yiyecek, giyecek doludur. Odalardan birinde bir delikanlı ölü gibi yatmaktadır (KM, 1992: 148).

Köpek Karo kayaya tekme atar, merdivenlerden aşağıya inip güllük gülistanlık bir yere varırlar (KİM, 2002: 61).

F92.7. Alt Dünyadaki Yılan Krallığına Delikten Giriş

Yılan, taş yığınının altındaki deliğe girer; delik genişler, oduncuyu da içeri alırlar (MKM, 1969: 265).

Yılanların olduğu yere bir kapak açılır. Yılanlar burada eğlenir (MKM, 1969: 285).

Yılan evine gitmek ister. Keloğlan ile birlikte ufacık bir deliğe varırlar (MKM, 1969: 296).

Oğlanın kurtardığı yılan büyür. Yılan, Şahmeran'ın oğludur. Oğlanı bir kuyu başına götürür. Şahmeran, oğlana yüzüğünü verir. Oğlan, yüzüğün üzerine düşen saman çöpünü diliyle yalayınca iki Arap çıkıp "Yapalım mı, yıkalım mı?" diye sorar (EM, 2011: 332).

Yılan, meşeye varıp bir değirmen taşına rastlar. Kafasını taşın deliğine sokup çıkarınca "Vuralım mı, kıralım mı?" diyen iki Arap peyda olur (GBM, 2002: 319).

Yılanların başı Şahmeran, deliğin dibindeki kuyudadır (KM, 1992: 119).

Yılanların padişahı Şah Meran'dır ve deliğin dibindeki sarayda yaşar (TM, 2000: 154).

Kurtardığı yılan, adamı bir delikten geçirerek anne babasının yanına götürür (BAM, 2006: 453).

Keloğlan'ın kurtardığı yılan, yılanlar padişahının kızıdır. Sarayları yerin altındadır (KAM, 2011: 262).

Yılanlar padişahı; kocamandır, çakılın içinden çıkar. Keloğlan'ın ağzına üç kere tükürür. Keloğlan hayvan dilinden anlamaya başlar (KAM, 2011: 262).

Adam yılan yavrusunu büyütür. Yavru, adamı alıp deliğin dibindeki yılanlar şahına götürür. Yılanlar şahı adamın ağzına tükürünce bütün mahlûkatın dilini anlar (KAM, 2011: 265).

Çobanın kurtardığı yılan, yılanlar padişahının kızıdır. Yılanlar padişahının kızı, çobanı yer altındaki yılan krallığına götürür. Yılan padişahı çobana kirli kese, kirli tas, kirli kâse verir. Beş kuruş keseye girince çeyrek olur. Kese boşalınca tekrar dolar (KAM, 2011: 269).

Adamın kurtardığı kız, yılanlar padişahının kızıdır. Kız adamı yeraltındaki yılanlar padişahına götürür. Yılanlar padişahı, kızını kurtaran adama kirli bir fes, kese bir de kaval verir. Keseye bir altın koyar, kese altınla dolar. Adam kavalı çalar, karşısına "Ne emrin vardır?" diyen iki Arap çıkar (KAM, 2011: 273).

Çocuğun kurtardığı yılan, yılanlar padişahının kızıdır. Yılanlar padişahı, bir deliğin içinde yaşar. Padişah, kızını kurtaran çocuğa bir çapçapan verir. Eliyle çapçapana vurunca içinden "Emret!" diyen bir Arap çıkar (KAM, 2011: 277).

F95. Alt Dünyaya Giden Yol

F95.1. Mezardan Alt Dünyaya Giden Yol

Babasının üç ekmek bırakmasını vasiyet ettiği oğlan ekmeği kabristana uzattıktan sonra delik genişleyip çocuğu içine alır (GBM, 2002: 232).

Mezarlıktaki delikten girilen odada üç hocadan biri vadesi dolanların defterini siler, biri doğanları yazar, biri de filanın kızını filanın oğluna yazar (GBM, 2002: 332).

Kadın mezarda bir süre yattıktan sonra mezardan bir yol açılır. Kadın cennet bahçelerinin olduğu yere yaklaşır (TM, 2000: 186).

Üç İhlas ve bir Fatiha okuyunca mezar açılır. Mezarın içi çok güzeldir (MUM, 2010: 491).

F96. Alt Dünyaya Giden İp

Mehmet'i ipe bağlayıp kuyuya sallandırırlar (ZZİ, 2009: 141).

Küçük şehzade bir ipe bağlanıp kuyuya iner (AGUG, 2011: 99).

Ayıkulak'ı kuyuya sallarlar. Kuyunun dibinde demir bir kapı ve oda vardır (MKM, 1969: 311).

Köylü, belindeki bir iple kuyunun içine sarkar (GBM, 2002: 340).

Küçük şehzadenin beline bir kement bağlayıp kuyuya sarkıtırlar (GBM, 2002: 410).

Ahmet bir senet imzalayıp kuyuya iner. Halattan tutacağı sırada bir Arap bileğinden sarılır, Ahmet'i çekip alır götürür (GBM, 2002: 475).

Ayı Kulağı, beline urgan bağlayıp aşağı iner (EM, 2011: 139)

Dul kadının oğlunu, kollarına sicimleri bağlayıp kuyudan aşağı indirirler (EM, 2011: 164).

Oğlan, beline halat dolayıp kuyunun içindeki ejderhanın yanına iner (EM, 2011: 373).

Oğlan, beline ip bağlayıp kuyunun dibine iner (KM, 1992: 213).

Katıroğlu Mehmet'i kuyuya sallarlar (KM, 1992: 239).

Ayı Mehmet, iple kuyuya iner (BAM, 2006: 373).

Oğlan, beline ip bağlayıp kuyuya iner (BAM, 2006: 415).

Küçük oğlan, bir iple kuyunun dibine iner. Kuyunun dibinde bir saray, sarayın içinde de dünya güzeli bir kız vardır (MM, 2008: 156).

Küçük oğlan, ateş fışkıran kuyuya beline bir urgan bağlayıp iner (MM, 2008: 159).

Geyik olan Maşacık, kuyuya düşen kardeşi Isırancık'ı kuyuya bir ip sallayıp kurtarır (MUM, 2010: 257).

Büyük oğlan halatla kuyuya iner. Aşağıda odalar vardır, odaların biri mücevher doludur (KAM, 2011: 289).

F101. Alt Dünyadan Dönüş

F101.3 Kartal Üzerinde Alt Dünyadan Dönüş

Oğlan, kırk camız eti ile kırk camızın gününden tuluma su doldurur. Kartal "lak" dedikçe et, "luk" dedikçe su verir. Kara Dünya'dan Ak Dünya'ya çıkarlar (AGUG, 2011: 101).

Oğlan kartalın bir tarafına kırk tulum et, bir tarafına kırk tulum su koyar. Kartal "gak" dedikçe et, "guk" dedikçe su verir. Dünya yüzüne çıkarlar (MUM, 2010: 538).

F101.6. Alt Dünyadan Hayvan Sırtında Dönüş

F101.6.1. Alt Dünyadan Kuş Üzerinde Kaçış

Leylek kırk tuluk et, kırk tuluk da su ile Ayıkulak'ı dünya yüzüne çıkarmayı vaat eder. Oğlan, leylek "lark" dedikçe et, "lurk" dedikçe su verir. Dünya yüzüne çıkarlar (MKM, 1969: 313).

Zümrüdüanka; oğlandan kırk deve gövdesi et, kırk deve tuluğu su ister. Oğlan, Anka "gak" dedikçe su, "guk" dedikçe et verir. Yeryüzüne çıkarlar (EM, 2011: 377).

Katırcıoğlu Mehmet kuyunun dibindeyken Zümrüdüanka Kuşu gelir, Mehmet'i kanadına bindirip başka bir şehre götürür (KM, 1992: 240).

Karga, oğlandan bir tencere kavurma ve bir kilo şarap ister. Oğlanı yeryüzüne çıkarır (TM, 2000: 182).

Anka kırk tulum et ile kırk tulum suyu yüklenir. Keloğlan, Anka "lark" deyince et, "lurk" deyince su verir. Yeryüzüne çıkarlar (BAM, 2006: 386).

Oğlan, kuş "lark" dedikçe et, "gark" dedikçe su verir. Kuyunun dibinden çıkarlar (BAM, 2006: 270).

Karga, oğlandan kırk kilo et, kırk kilo su ister. Oğlanı yedi kat yukarı dünya yüzüne çıkarır (BAM, 2006: 417).

Kuş, oğlandan kırk koyun eti ve kırk kova su ister. Oğlan; kuş "lark" dedikçe koyun, "lırk" dedikçe su verir. Dünya yüzüne çıkarlar (MM, 2008: 158).

Anka Kuşu, oğlanı kanatlarının üstüne alıp yeryüzüne çıkarır (MM, 2008: 161).

Anka; oğlandan kırk tulum et, kırk tulum su ister. Oğlan, Anka "lık" dedikçe su, "luk" dedikçe eti verir. Göğün yedi kat üzerine çıkarlar (KAM, 2011: 291).

Şah Mehmet; kuş "lok" deyince et, "luk" deyince suyu verir. Işık Dünya'ya çıkarlar (KAM, 2011: 301).

F102. Kazayla Alt Dünyaya Geliş

F102.1. Kahraman, Canavarı veya Hayvanı Vurur. Onu Alt Dünyaya Kadar Takip Eder

Oğlan; bir yönü yerde, bir yönü gökte dönüp duran şeyin elmalarını çaldığını görür. Ondan bir kıl çeker. Kanını akıtarak bir kuyunun içine giren şeyi takip eder (BAM, 2006: 267).

Kardeşler, yaralı devi takip edip bir kuyuya gelirler (BAM, 2006: 380).

Oğlan, elmaları almaya gelen devi parmağından vurur; kanını takip edip bir kuyuya varır (BAM, 2006: 415).

Kardeşler, devin kanını takip edip bir kuyuya varırlar (MUM, 2010: 531).

Oğlan, narları almaya gelen devi yaralar. Devi takip ederek bir kuyuya varır (KAM, 2011: 293).

F110 - F199. Çeşitli Diğer Dünyalar

F110. Diğer Dünyalara Seyahat

F112. Kadınlar Diyarına Seyahat. Kadınlar Adası, Genç Kızlar Diyarı, Amazonlar Ülkesi ve Benzeri

112. 2. Kadınlar Şehri

Denizin ortasındaki adada bir kız yaşar (GBM, 2002: 419).

F115. Doğmamışlar Diyarına Seyahat

Mezarlıktaki delikten girilen odadaki üç hocadan biri vadesi dolanların defterini siler, biri doğanları yazar, biri de filanın kızını filanın oğluna yazar (GBM, 2002: 332).

F116. Ölümsüzler Diyarına Seyahat

F116.1. Gençlik Diyarına Seyahat

Dünya Güzeli'nin yedi deniz ötesinde bir adada kısrakları vardır. Deniz aygırı suları yarıp denizden çıkar. Eyer sırtına vurulup üstüne binilince Kısraklar Adası'na gider (AGUG, 2011: 73).

Şehzade, yedi deniz ötesindeki adada bulunan al kısrağın sütünü altın kovaya doru kısrağın sütünü gümüş tavaya sağıp Dünya Güzeli'ne gönderir. Dünya Güzeli, doru kısrağın sütüyle padişahı yıkadıkça padişahın etleri dökülür. Şehzadeyi ise al kısrağın sütüyle yıkar. Böylece oğlan Dünya Güzeli'ninki gibi geçmeyen, tükenmeyen bir gençlik kazanır (AGUG, 2011: 73).

Cinlilerin[24] al öküzün pınarının suyundan bir damla içen yüz yaşındaki biri on beş yaşında delikanlı olur (GBM, 2002: 302).

F127. Hayvan Padişahlığına Seyahat

F127.1. Yılan Padişahlığına Seyahat

Küçük şehzadenin epey uzak bir yol gittikten sonra vardığı konak yılanlar padişahı Şahmeran'ın konağıdır (AGUG, 2011: 97).

Ortanca kızın kocası, yılanlar padişahıdır. Oğlan, gide gide kız kardeşinin evine varır (BAM, 2006: 348).

(T)F127.4. Karınca Padişahlığına Seyahat

Küçük oğlan, rüyasında gördüğü kızı bulmak için yola çıkar. Karınca padişahının toprakları olan memlekete varır. Oğlan karınca padişahına kızı görüp görmediğini sorar. Karınca padişahı iki yüz senedir padişahlık ettiğini böyle bir kızı görmediğini söyler (ZZİ, 2009: 217-218).

(T)F127.5. Bülbül Padişahlığına Seyahat

[24] Cinniler şeklinde kullanılması gerektiğini düşündüğümüz kelimenin kaynak metindeki hali "Cinliler" dir.

Küçük şehzade rüyasında gördüğü kızı bulmak için yola çıkar. Bülbül padişahının toprakları olan memlekete varır (ZZİ, 2009: 217).

(T)F127.6. Kuş Padişahlığına Seyahat

Kanadı sarayın içini ışıtan kuş, kuşlar padişahıdır. Kuşlar padişahı, senede bir gün Kaf Dağı'nın eteğinde bütün kuşları toplar; gökyüzünden yere doğru bir nur gibi süzülerek iner (AGUG, 2011: 69-70).

Melikşah, Gehergin Kalası'nı aramaya çıkar. Gehergin Kalası'nın yerini bilmeyen adam kuşları çağırıp, kalenin yerini sorar (GBM, 2002: 402).

Küçük oğlanın, ortanca ablası atmaca padişahı ile evlidir. Oğlanın gide gide vardığı yer, atmaca padişahının kalesidir (EM, 2011: 99).

Ortanca kızın kocası, kuşlar padişahıdır (KM, 1992: 172).

Adam kuşlar padişahıdır. Kuşları çağırıp Kal'a-yı Gövhernikin'in yerini sorar. Bilen çıkmayınca oğlanı büyük kardeşine gönderir (KİM, 2002:147).

(T)F127.7. Köpek Padişahlığına Seyahat

Köpek, kızı alıp köpekler padişahının memleketine getirir (GBM, 2002: 324).

(T)F127.8. Maymun Padişahlığına Seyahat

Melikşah, bir kayığa binip maymunlar diyarına gider (GBM, 2002: 397).

Melikşah, maymunlar diyarından kaçmak için yol öğrenir. Yolun birinden gidildiğinde devrilen ve sihir yapan ağaçlar adam öldürür. Başka bir yolda da insan yiyen karıncalar vardır (GBM, 2002: 398).

(T)F127.9. Kurt Padişahlığına Seyahat

Oğlan, kurt memleketine varır (KM, 1992: 127).

(T)F127.10. Tilki Padişahlığına Seyahat

Küçük şehzadenin büyük ablası, tilki padişahıyla evlidir. Oğlanın gide gide vardığı yer, tilki padişahının kalesidir (EM, 2011: 99).

(T)F127.11. Kedi Padişahlığına Seyahat

Yerin dibinde içinde altın bir taht olan bir oda vardır. Tahtta Tekir adında bir kedi oturur. Kedi, kıza bir bohça hediye eder. Bohçanın içi çil çil altın doludur (BM, 2002: 206).

Kadın, yerin altında karanlık bir yere varır. Burada farelerin ev silkelediğini, kedilerin ev yıkadığını görür. Büyük bir kedi, kuş tüyü yataklarda yatar (KİM, 2002:338).

Kediler, fakir kadını kedi krala götürürler. Kedi kralın boynunda katar gibi altın vardır; sarı gözlü, kara kaşlıdır. Kediler; kadının torbasını altın, yiyecek, içecek ve parayla doldururlar (MUM, 2010: 589).

(T)F127.12. Aslan Padişahlığına Seyahat

Yelden at, oğlanı aslanlar padişahının yanına götürür (GM, 1995: 370).

F129. Çeşitli Diğer Dünyalar

F129.5. Dönüşü Olmayan Yere Seyahat

Üç şehzade, üç yol ayrımındaki bir yere varır. Yolun birindeki taşta "Bu yola giden gelir.", ikincisinde "Bu yola giden ya gelir ya gelmez.", üçüncüsünde "Bu yola giden gelmez." yazılıdır. Küçük şehzade giden gelmez yoldan gider (AGUG, 2011: 97.)

Giden gelmez yolda Şahmeran'ın sarayları vardır. Oğlan ardarda karşısına çıkan üç sarayda sırasıyla Gülperi, Gülizar ve Gülbahar adlarındaki üç kız kardeşle karşılaşır (AGUG, 2011: 98).

Yakası Çalar Kendi Oynar'ın yerine giden, sağ dönmez (AGUG, 2011: 112).

Hana diri giren, ölü çıkar (AGUG, 2011: 133).

Oğlan, para kazanmak için "giden gelmez yolu" denen yoldan gider (MKM, 1969: 278).

Devlerin şimşir tarağını almaya giden, geri gelmez (GBM, 2002: 314).

Küçük şehzade, "Allah'ın izniyle şemşırak taşlarını getirmeye gidiyorum." deyip giden gelmez yoldan gitmeye talip olur (GBM, 2002: 405).

Has bahçeye padişahın kızı çıkar. Kimi işaret ederse o kişi, saraya gider; iki gün sonra saraydan ölüsü çıkar (EM, 2011: 304).

Babaları çocuklarına vasiyet bırakır. Büyük ve ortanca çocuklar babalarının sözünü dinlemeyip aşağı ve yukarı yönlerden gider ve geri dönmezler. Küçük oğlan orta yoldan gidip bir tarla içindeki dervişi bulur (EM, 2011: 328).

Üç kardeş, üç yol ağzına gelir. Yolun birinden giden bir senede gelir, diğerinden giden iki senede döner, üçüncüsünden giden ya gelir ya gelmez. Küçük oğlan giden ya gelir ya gelmez yoldan gider (EM, 2011: 365).

Ölümü yaklaşan padişah, mallarını üç oğlu arasında paylaştırıp sarayın yanından ayrılan yoldan gitmemelerini vasiyet eder. Yolun sonunda gidenin gelmediği Dünya Güzeli vardır (EM, 2011: 398).

Ahmed, "Gitme!" denilen yere gider. Bir geyiğin peşine düşüp ormanın içine girer. Elinde değneğiyle bekleyen bir cadı karıyla karşılaşır. Cadı kadın değneği vurup Ahmed'i ve beraberindeki aslanla kaplanı taş eder(KM, 1992: 164).

Padişahın üç oğlu evlenmek üzere yola çıkar. Küçük oğlan giden gelmez yola gider (GM, 1995: 303).

Küçük kardeş "gider gelmez yolu" denen yola gider (AM, 2011: 248).

(T)F129.8. Feleği Bulmak İçin Seyahat

Fakir adamın biri feleği bulmak için yola çıkar (GBM, 2002: 337).

İşleri ters giden çiftçi alnının yazısını düzeltmesi için feleği bulmaya çıkar (GM, 1995: 229).

Çiftçi, tepenin üstünde bir ucu yeryüzünde olan ve dönen bir direk görür. Tepede dayalı, döşeli bir ev vardır. İçeride nur yüzlü aksakallı birkaç yaşlı ihtiyar vardır. Burası felek denilen yerdir. Aksakallılar da kaderleri düzeltmekle vazifelidir (GM, 1995: 231).

F137. Diğer Dünyanın Uzaklığı

Şehzadenin memleketi dokuz ay uzaklıktadır. Sultan, bu yolu kuş kılığındaki şehzadenin sırtında gider (ZZİ, 2009: 175).

Padişahın büyük oğlu, babasının gözünün açılması için yedi dağ ardındaki uçurumun dibinden toprak getirir (AGUG, 2011: 67).

Padişahın ortanca oğlu, babasının gözünün açılması için yedi bayır ardındaki Çetin Tepe'nin doruğundan toprak getirir (AGUG, 2011: 67).

Dünya Güzeli'nin yedi deniz ötesindeki bir adada kısrakları vardır (AGUG, 2011: 72).

Kızın evinden çıkıp duvarın yarılmasıyla devam ettiği yol yedi yıllıktır (AGUG, 2011: 79).

Sarı Dev'in memleketi altı senelik yoldaki bir yer altı köyüdür (EM, 2011: 209).

Kuşun gideceği dünya üç gün sürer. Kızla oğlan kuşun sırtına biner; "gak" dedikçe et, "guk" dedikçe su verirler (MUM, 2010: 304).

Kurbağa kızın abisi, yedi dağın ardında yaşar (AM, 2011: 201).

F150. Diğer Dünyaya Giriş

F150.2. Canavarlar Tarafından Korunan Diğer Dünyaya Giriş

F150.2.1. Dev Tarafından Korunan Diğer Dünyaya Giriş

Arap kapıda nöbetçidir. Çocuğu saraya sokmaz (MKM, 1969: 339).

Üç yumurta, Kaf Dağı'nda yaşayan devler tarafından korunur (MM, 2008: 170).

F151. Diğer Dünyaya Giden Yol

F151.1. Diğer Dünyaya Giden Tehlikeli Yol

Yedi kardeşli kızın gideceği yolda canavarlar, dağda devler vardır (ZZİ, 2009: 110).

Oğlan açık kapıyı örter, örtük kapıyı açar. Atın önündeki eti ite, itin önündeki otu ata verir (AGUG, 2011: 131).

Melikşah, maymunlar diyarından kaçmak için bulduğu yollardan birinde ağaçlar devrilip sihirle adam öldürür. Diğer yolda insan yiyen karıncalar vardır (GBM, 2002: 398).

Şemşırak taşları filanca bahçedeki köşkün içerisindedir. Oğlan, dağdan aşağı inince ovada kötü diken ağaçlarına rastlar. Bunları görünce "Vay mübarek gül ağaçları ne güzel. Bunların dibinde biraz yatsam da uyusam." der. Orayı geçince bir musluğundan kan, bir musluğundan irin akan bir çeşmeye varır. Onlar kan ve irin değildir, sihirlidir. Oğlan onlardan birer yudum içip "Mübarek has suymuş, sanki abıhayatmış." der. İleride kötü, biçimsiz, dikenli iki ağaç vardır. Oğlan, "Şu mübarek selvi ağaçlarının altında biraz uyusam da geçsem." der biraz da orada oturur. Oğlan yola devam ederken gecenin karanlığında padişahın kızını bir yamçı arasında köşkün

kapısında yatar halde bulur. Onu çiğneyerek geçer, şemşırak taşlarını alıp gider. Kız uyanınca açık kapıya, kapalı kapıya, kan ve irin çeşmelerine, ata ite bağırır. Hiçbiri oğlanı tutmaz (GBM, 2002: 408).

Ahmet mağaraya Euzu besmele çekip Amenerresülu okuyup girer. Gelen gürültüden korkmadan içeriye ilerler. Gider gitmez kızın saçlarını eline dolayıp mağaradan çıkar. Aksi takdirde korkup çarpılacaktır (GBM, 2002: 426).

Nöbetçileri usturalara, oradan geçmeye çalışan yiğidi tutmalarını emreder. Oğlan oradan geçmeyi başarır. Oğlan, usturaları geçince sustalı bir kapıya denk gelir. O kapının da rezenesini açar, örter, yağlar, açık bırakır. Kapı yiğidi tutmasını söyleyen nöbetçisini dinlemeyip oğlana yol verir. Oğlan kapıyı geçince bir bahçeye varır. Bahçede bir tarafından kan bir tarafından irin akan bir çeşme vardır. Bir yudum kandan bir yudum irinden içer. Çeşme yiğidi tutmasını söyleyen nöbetçisini dinlemez, oğlana üç narın yerini söyler. Üç nara giden yolun birinde aslan birinde kaplan vardır (EM, 2011: 271).

Oğlanın Dünya Güzeli'ni bulmak için gittiği memlekete kimse giremez. Memleketin önünde açılır, örtülür bir dağ vardır. Dağın arasından çok hızlı geçilmelidir (EM, 2011: 400).

Altın saçlı oğlan ihtiyar adamın dediğini yapıp açık kapıyı örter, kapalı kapıyı açar. Atın önündeki eti, itin önüne; itin önündeki otu ata verir. İrin suyundan ne tatlı su diyerek içer. İtburnu adlı çalıyı ne güzel gülmüş diyerek koklar (KM, 1992: 227).

Oğlan, Mahnur Hanım'ın kapısının önündeki insanı kıyma gibi kesen bıçaklara besmele çekip basar, bıçaklar bir şey yapmaz. Kapıda asılı bıçaklardan da besmele çekip geçer. Mahnur Hanım'ın parmağındaki yüzüğü alır, kendi parmağına takar (GM, 1995: 300).

Kız, devenin önündeki dikenleri alır domuzun önüne koyar. Domuzun önündeki samanları alır devenin önüne koyar (TM, 2000: 194).

Kral, kadının tarif ettiği gibi kuzunun otunu köpeğe, köpeğin etini kuzuya verir. Dikenleri incitmeden geçer. Pınarı kirletmeden su içer, üç elmayı alır (BM, 2002: 250).

Kız oğlanın dediği gibi kan deresini "Aman ne güzel akıyor bal gibi.", irin deresini "Babamın evinin yağı gibi, balı gibi.", dikenli tarlayı "Babamın evinin gülü

gibi." diyerek geçer. Köpeğin önündeki otu, atın önüne; atın önündeki eti, köpeğin önüne koyar (KİM, 2002: 85).

Yüzükten çıkan, oğlana Gülbani'ye ulaşmanın yolunu tarif eder. Oğlan onun tembihlediği gibi kimsenin yüzüne bakmadan, duyduğu seslerden korkmadan yoluna devam eder (KİM, 2002:107).

Oğlan, köpeğin önündeki otu, koyuna; koyunun önündeki eti, köpeğe verir. Sivri taşın üstüne çıkıp "Arap" diye bağırır. Üçüncü seferde demir kapı açılır. Ak naneyle gök naneyi alıp geri döner (BAM, 2006: 246).

Padişah "Gülü gülünü, gülü dikenini neylesin." sözünün manasını öğrenmeye gelenlerin kafasını keser (BAM, 2006: 356).

F151.1.1. Diğer Dünyaya Giden Tehlikeli Vadi

Kral padişahının kızını almaya giden oğlana, iki tarafı sarp bir dağ geçidinde bir ejderha rastlar (AGUG, 2011: 81).

Oğlan, Gülükan Çiçeği'ni almak için besmele çekip iki dağ arasından geçer. Gülükan çiçeği güne karşıdır. Çiçekten bir dal kopartır, atının terkisine koyar. Gene besmele çekip iki dağ arasından geçip döner (EM, 2011: 350).

Devlerin giremediği iki dağ arasında bir canavar vardır (GM, 1995: 270).

F156. Diğer Dünyaya Açılan Kapı

Kızın babası kapıyı omuzlar, açamaz; annesi zorlar olmaz. Kızın kapıyı itmesiyle kapı açılır. Kız içeri girince kapı kendiliğinden kapanır. Tekrar açılmaz (ZZİ, 2009: 199).

Sarayın sağ tarafındaki kapının ardında kırk kız vardır (GBM, 2002: 419).

Kuşun başına bir şey geleceğini haber verdiği kız, su içerken çeşmenin kapıları kapanır; kız içeride kalır (KAM, 2011: 359).

F159. Diğer Dünyaya Ulaştıran Başka Yollar

F159.2. At Sırtında Diğer Dünyaya Yolculuk

Atın üstünde gelen derviş, Sitti Nusret'i alır gider. Kıza "Yum gözünü!" der, kız gözlerini yumduktan sonra "Aç gözünü!" der. Kız kendini koca bir konakta bulur (ZZİ, 2009: 181).

Şehzade eyere atlar, bir lahzada uçarak kulübeye gelir (ZZİ, 2009: 232).

Oğlan, ak bir ata binip küçük sultanla birlikte yol alır. O sırada uyuz bir ata binmiş sakalı bıyığına karışmış bir adamla karşılaşırlar. Delikanlı başından geçenleri anlatınca ihtiyarın altındaki uyuz at, iki yanında kanat doru bir küheylan olur. İhtiyar kızı kaptığı gibi atıyla birlikte havalanıp uçar. İhtiyarın adı Bostancı Dede'dir. Bostancı Dede'nin atı, sahibini yedi kat gökten aşağı atar (ZZİ, 2009: 226-228).

Şehzade atıyla birlikte Kaf Dağı'na gider (AGUG, 2011: 69).

Kızla oğlan, ata binip uçup kaçar (MKM, 1969: 292).

Tayyare gibi bir şey gelir. Gelen Milli Padişahı'nın aygırıdır. Aygır, havadan gelip oğlanın atının terkisinden kızı kaptığı gibi gider (MKM, 1969: 331).

Leyli Kısrağı, rüzgâr gibi bir mahlûktur. Kavağın altındaki çeşmeden su içer, kasırga şeklinde gökten iner. Saçları yanık, tayı yitiktir. Muskaları, kırk tayı vardır (GBM, 2002: 300).

At; oğlanı alınca havalanır, padişahın sarayına bırakır (GBM, 2002: 316).

Cinpulat, sihirle bir at yapıp küçük oğlana verir. At üç bacaklıdır ve havalanarak, makineler gibi fren yaparak gider (GBM, 2002: 419).

Allah'ın Belası'nın atı kanatlanıp uçar (EM, 2011: 210).

Gül Sinan meselesini öğrenen küçük oğlan, ata biner; at şimşek gibi uçar (EM, 2011: 402).

Oğlan; yel atına biner, Mahnur Hanım'ı götürdükleri yere gelir (GM, 1995: 301).

At, havalanıp Şah Muhammed'i kaçırır (GM, 1995: 365).

Yel atı, oğlanı aslanlar padişahının yanına götürür (GM, 1995: 370).

Bostancı Dede'nin uçan beygirinin annesi Afrika'daki padişahın beygiridir. "Hadi koca beygirim, aktar!" deyince beygir uça uça Bostancı Dede'nin konağına konar (BAM, 2006: 354).

Keloğlan'ın beğendiği küçük at uçar (BAM, 2006: 457).

Devin gökte uçak gibi uçan bir atı vardır (MUM, 2010: 591).

Denizden çıkan aygır gökte uçar. Aygır, üç ayaklıdır (MUM, 2010: 594).

Oğlan ata vurur vurmaz at, kuş gibi uçar (AM, 2011: 250).

(T)F159.5. Kuş Sırtında Diğer Dünyaya Yolculuk

Kuşlar Melikşah'ı alıp havalandırır; elmas, inci cevahir, altın dolu bir dağın üzerine bırakırlar (GBM, 2002: 398).

Altı yüz yaşındaki kartal kuşu Gehergin Kalası'nın yerini bilir. Melikşah bir miktar kuyruk bir miktar su alıp kartalın sırtına biner. Kuş, Gehergin Kalası'na yaklaşıp da ağacın oraya gelince Melikşah'ı indirir (GBM, 2002: 402).

Bir batman et, bir batman su yüklenen Zümrüdüanka'nın sırtına üç yüz yaşındaki kerkenez bindirilir. Oğlan, kerkenez "gak" dedikçe et, "gık" dedikçe su verir. Oğlan, Anka'nın sırtında Ateşkâr Oğlan'ın memleketine varır (EM, 2011: 101).

Zümrüdüanka oğlandan kırk batman su, kırk batman et ister. Oğlan, Zümrüdüanka'ya "gak" dedikçe et, "guk" dedikçe su verir. Yedi denizin ortasında bulunan yedi odalara gelirler (EM, 2011: 395).

Kerkekez[25] oğlanı filan sallığın dibindeki eve götürür (KM, 1992: 173).

Kuş kızı kanadına alır. Üç gün üç gece uçtuktan sonra kızı kocaman bir evin önüne bırakır (BM, 2002: 227).

En büyük kardeşin padişahlığındaki kuşlardan biri Kal'a-yı Gövhernikin'in yerini bilir. Kuş kanatlarına kırkar koyun ve kırkar tuluk su koyup oğlanı Kal'a-yı Gövhernikin'e götürür (KİM, 2002:150).

Kuşun gideceği dünya üç gün sürer. Kızla oğlan kuşun sırtına biner; "gak" dedikçe et, "guk" dedikçe su verirler (MUM, 2010: 304).

(T)F159.6. Köpek Sırtında Diğer Dünyaya Yolculuk

Kız, köpeğin sırtına biner; gözünü yumup açınca kendini bir kayanın dibinde bulur (KİM, 2002: 60).

(T)F159.7. Tosun Sırtında Diğer Dünyaya Yolculuk

Üvey annenin kesilmesini istediği tosun, oğlanı sırtına alır. İkinci turda havalanıp gözden kaybolur, oğlanı bir deniz kenarına indirir (KM, 1992: 116).

[25] Kerkenez şeklinde kullanılması gerektiğini düşündüğümüz kelimenin kaynak metindeki kullanımı "Kerkekez" dir.

(T)159.8. Diğer Dünyaya Açılan Duvar

Derviş açılan duvarın içinden çıkar, Sitti Nusret'in üç çocuğunu sırasıyla alıp duvarın içine geri döner. Giderken Sitti Nusret'in ağzına kan sürer (ZZİ, 2009: 185).

Sitti Nusret canına kıyacağı sırada duvar yeniden yarılır, içinden çıkan derviş kızı sınamak için çocuklarını aldığını söyler. Yedi, beş ve üç yaşlarına gelmiş çocuklarını kıza teslim eder (ZZİ, 2009: 188).

Babasıyla evlenmemek için Allah'a yalvaran kız, açılan duvardan aşağı atlar (ZZİ, 2009: 204).

Kedi bahçe duvarının önüne gelir gelmez duvar ortadan ikiye ayrılıp yol açar. Duvarın ikiye ayrılıp verdiği yol, ağaçlarda değerli taşların asıldığı bir bahçeye çıkar (AGUG, 2011: 78).

Oğlan gelen sese "Gel be!" diye cevap verince duvar yarılır, ortaya ayın on dördü gibi güzel bir kız çıkar. Kız ellerini çırpıp "Deli Gücük" deyince bir ses "Efendim." diye cevap verir. Duvar yarılır bir karış boylu, bir arşın külahlı birisi çıkar. Deli Gücük hemen bir tabla yemek getirir (AGUG, 2011: 134).

Kadın hamamda bir kız çocuğu dünyaya getirir. Duvar yarılıp içeri üç derviş girer (MKM, 1969: 275).

Kara köpek şeklindeki peri duvara bir kırbaçla vurunca kırk kız çıkar (MKM, 1969: 325).

Duvar yarılınca içeri giren hoca, adama bir muska verip çocuğu olacağını müjdeler (MM, 2008: 229).

F162. Diğer Dünyanın Manzarası

F162.9. Diğer Dünyadaki Dağlar

Şehzade Kaf Dağı'ndaki Ulu Ağaç'ın dibinde bekler (AGUG, 2011: 69).

Şehzade atıyla birlikte Kaf Dağı'na gider (AGUG, 2011: 69).

Kanadı sarayın içini ışıtan kuş, kuşlar padişahıdır. Bütün kuşlar senede bir gün Kaf Dağı'nın eteğinde toplanır (AGUG, 2011: 69).

Cinler Kemlik'i saklandığı yerde bulur. Topa sokup Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (MKM, 1969: 344).

Padişahı Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (EM, 2011: 255).

Padişahın kör olan gözü Kaf Dağı'nın ardındaki aslanın sütüyle iyi olur (TM, 2000: 170).

Oğlan pöstekiye oturur, gözlerine sürme çeker, asayı pöstekiye vurup Kaf Dağı'nın ardına gider (MM, 2008: 168).

Küçük oğlan Şahmaymun Kadın'ın kürkünü yakınca peri kızı Kaf Dağı'nın arkasına uçup gider (MM, 2008: 168).

Üç yumurta Kaf Dağı'nda yaşayan devler tarafından korunur (MM, 2008: 170).

Yedi oğlan yedi dağın ardındaki Kaf Dağı'nda yaşar (MUM, 2010: 569).

Devler âlemi Kaf Dağı'nın arkasındadır (MUM, 2010: 614).

Padişahın kölesi atıyla birlikte Kaf Dağı'na gidip elmayı getirir. Padişahın kızı elmayı yiyince iyileşir (MUM, 2010: 614).

Adamı Kafdağı'nın arkasına atarlar. Gördüğü ağaçtan iki kestane alınca kulaklarının arkasında bir arşın uzunluğunda iki boynuz meydana gelir. İncir ağacından iki incir yiyince boynuzları kaybolur (KAM, 2011: 274).

Kafdağı'nın arkasında perilerin olduğu yerde çiçekli ağaçlar vardır (KAM, 2011: 377).

Kara köpek şeklindeki peri ve dadısı hizmetçinin kızı Mehpare'yi bir mecane (ıssız) dağa atar (MKM, 1969: 325).

Bir Küflüdağ'ın başında bir şehir vardır (AGUG, 2011: 94).

Oğlan bir küflü dağın başına varır. Orada kardeşlere yolu tarif eden dede oturmaktadır (GBM, 2002: 407).

F166. Diğer Dünyadaki Eşyalar ve Nesneler

F166.0.1. Diğer Dünyadaki Tüm Eşyalar ve Nesneler Altındandır

Kuş, altın bir leğenin içinde yıkanıp güzel bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 174).

Kuş kılığındaki şehzade çekmeceden altın bir mahfaza içinde makas, yüksük, gergef çıkarır (ZZİ, 2009: 174).

Kuş şeklindeki peri altın bir leğenin içine girip güzel bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 174).

Padişah, önünde duran altın leğenden altın ibrik ile su alıp kızının eline döker (AGUG, 2011: 58).

Derviş baba dolaptan altın bir leğen çıkarır (AGUG, 2011: 124).

Padişahın önüne altın tabaklarda türlü nefis yemekler verilir (AGUG, 2011: 154).

İlik Sultan'a altın ibrik hazırlanır (AGUG, 2011: 194).

Devin oğlana verdiği küflü tabağın içinden altın tabak, kaşık, çatal çıkar (MKM, 1969: 281).

Kara köpek şeklindeki peri dadısından altın tabak ister (MKM, 1969: 325).

Cariyeler yıkanması için oğlana altın bir leğen içinde su getirir (GBM, 2002: 314).

Padişaha altın tabaklar, altın tepsiler, altın bardaklar, altın fincanlar, altın kaşıklarla yemek ikram edilir (GBM, 2002: 355).

Sinaver kaz çobanına altın tepsi ve üç tane altın kupa yaptırtır (GBM, 2002: 457).

Padişahın kızları karpuzları altın tabağın üstüne koyar, yanına da altın çatal ve bıçak hazırlarlar (GBM, 2002: 468).

Yeryüzünde görülmemiş bir konağa girer. Konakta sedirde oturmuş bir delikanlı görür, bir tarafta altın sinisi, meydanda sininin üzerinde yeşil bir kurbağa vardır (GBM, 2002: 475).

Padişaha altın tepsi içinde altın çatal, altın bıçak yemekler gelir (EM, 2011: 264).

Cariyeler Gülükan'ın başını altın leğende altın ibrikten yıkarlar (EM, 2011: 353).

Padişahın kızının yerine geçen küçük kız, oğlandan altın bir şemsiye ister. Altın şemsiye üç yılda yapılır (GM, 1995: 217).

Padişahın kızının yerine geçen küçük kız, oğlandan altın bir çanta ister. Altın çanta üç yılda yapılır (GM, 1995: 217).

Devin seccadesi altındandır (KM, 1992: 133).

Padişahın oğlunun altın leğenle ibriği vardır (KM, 1992: 177).

Kuyu dibindeki kızların elinde altından yapılma oyuncaklar vardır (KM, 1992: 240).

Bir kat daha üstte içinde altın bir taht olan bir oda vardır. Tahtta Tekir adında bir kedi oturur. Kedi kıza bir bohça hediye eder (BM, 2002: 205).

F166.4. Diğer Dünyadaki Sihirli Nesneler

F166.4.2. Diğer Dünyadaki Sihirli Kazan

Kız dağa giderken kazanla et pişiren birine rastlar. Adam padişahın kızını alamadığı için ona sihir yapmaktadır (GBM, 2002: 325).

Padişahın oğlu delirir. Parayla fakirlerin kızlarını alıp onları yer. Ocaklar söndürülüp kazanlar boşaltılınca oğlan akıllanır (EM, 2011: 330).

Hint padişahının sarayındaki zincirli kız içeriye atılan kızları yer. Küçük kız bir kazan başında gömlek kaynatan dev karısını görür. Dev karısı yedi yıldır insan yiyen kızın gömleğini kaynatmaktadır. Kazan sönünce kız da iyileşir (AM, 2011: 207).

(T)F166.4.3. Diğer Dünyadaki Sihirli Tokmak

Şehzade, Arap Lala'ya bir tokmak verir. Tokmağı küçük çekmeceye vurunca oradan bir kese altın çıkar (ZZİ, 2009: 152).

Şehzade, Arap Lala'ya bir topuz verir. Topuzu büyük çekmeceye vurunca dülgerler gelip saray inşa eder (ZZİ, 2009: 153).

Küçük kızı babasına "Vur tokmağım vur." deyince önüne gelene vuran bir tokmak verir (TM, 2000: 164).

(T)F166.4.4. Diğer Dünyadaki Sihirli Ayna

Dev padişahının sarayındaki aynaya bakınca içinde bütün ecdadı görülür (ZZİ, 2009: 221).

Aynaya bakar bakmaz istediğin yerdeki adam görünür (GBM, 2002: 502).

(T)F166.4.5. Diğer Dünyadaki Sihirli Çubuk

Kaynanasının değnekle vurduğu padişah köpek olur. Değnek kime vurursa, ne kılığa sokmak isterse sokar (ZZİ, 2009: 231).

Dede Keloğlan'a çomak verir. Çomağın marifeti denileni yapmasıdır (MKM, 1969: 297).

İki çubuğun birini vurup çüş deyince adam, eşek olur; öbür çubuğu vurunca eşek de adam olur (GBM, 2002: 390).

Filanca dağdaki ağaçtan yedi çubukla oğlanın her yanına vurulur. Oğlan hapşırır on beş yaşında bir delikanlı olur (EM, 2011: 103).

Adam ihtiyara demir bir çubuk vurup köpeğe döndürür (EM, 2011: 396).

(T)F166.4.6. Diğer Dünyadaki Sihirli Asa

Derviş oğlana bir asa verir. Asanın marifeti istenen şeyi çabucak getirmesidir (AGUG, 2011: 83).

Dervişin asası istenileni getirir (KAM, 2011: 355).

(T)F166.4.7. Diğer Dünyadaki Sihirli Külah/Fes

Derviş oğlana bir külah verir. Külahın marifeti başına geçireni görünmez yapmasıdır (AGUG, 2011: 85).

Fesi örten kişi görünmez olur (GBM, 2002: 316).

Singiloğlunu başına geçiren görünmez olur (GBM, 2002: 389).

Külahı başına geçiren görünmez olur (EM, 2011: 361)

Külahı başına giyen görünmez olur, istediği her yere gider (GM, 1995: 220).

Dervişin külahını giyen görünmez olur (KAM, 2011: 355).

(T)F166.4.9. Diğer Dünyadaki Sihirli Sofra/Mendil

Keloğlan mendili alır. Yılan, oğlana acıkırsan "Açıl mendilim açıl! de." der. Öyle deyince mendilin içinden türlü yemekler saçılır (MKM, 1969: 296).

Sofraya "Açıl sofram açıl, türlü tevir yemekler seçil." denince sofra yemekle dolar (GBM, 2002: 389).

Sihirli sözcük söylendiğinde sofranın üstü kırk nimet dolar (TM, 2000: 163).

Keloğlan yılan kızın dediğine uyarak kızın babasından mendilini ister. Mendile "Açıl." dersen, türlü yemekler çıkar (AM, 2011: 255).

(T)F166.4.10. Diğer Dünyadaki Sihirli Fincan

Arap bütün saray halkıyla aslanla kaplanın uykularını bağlayıp bir fincana koyar. Tılsım fincanı devrilince herkes uyanır (ZZİ, 2009: 197).

(T)F166.4.11. Diğer Dünyadaki Sihirli Kurna

Derviş baba dolaptan iki kurna çıkarır. Birini bir köşeye birini bir köşeye yapıştırır. Kurnaların her birinin üst başına papağanın kanından birer parmak sürer. Kurnalardan birinden altın ötekinden gümüş akmaya başlar (AGUG, 2011: 124).

Padişahın oğlunun yaptırdığı iki çeşmenin birinden bal öbüründen yağ damlar (GM, 1995: 176).

F167. Diğer Dünyanın Sakinleri

F167.3. Diğer Dünyada Devler

Kızın evlendiği derviş aslında bir devdir (MKM, 1969: 332).

Büyük devden bir vilayet aşırı yerde ortanca devin yeri vardır. Ortanca devden bir vilayet aşırı yerde küçük devin yeri vardır. Mecana bir dağda bir saray, önünde bir çeşme ve çeşmenin yanında bir söğüt ağacı vardır. Burası küçük devin yeridir (MKM, 1969: 332).

Deniz kıyısında bulunan cevahirler devlerindir (MKM, 1969: 339).

Küçük kızın uzaktaki ışığı takip ederek ulaştığı kocaman sarayın içinde yarı belinden yukarısı çıplak kocaman bir dev vardır (AGUG, 2011: 59).

Uzak bir yerdeki yedi devin kapısında bülbüller asılıdır (GBM, 2002: 294).

Memlekete yılda bir defa bir dev gelip padişahı yer (GBM, 2002: 312).

Çamın üzerinde oturan kız Karabulut adındaki devin korkusundan ağaçta durup toprağa basamaz (GBM 2002: 425).

Hiçbir iş görmeyen adam yolu eline alır; az gider çok gider, devlerin memleketine düşer (EM, 2011: 201).

Dümbülkıle adlı devden korunmak için sarayın merdivenine aslan, kaplan, köpek bağlıdır (KİM, 2002:130).

Devler âlemi, Kaf Dağı'nın arkasındadır (MUM, 2010: 614).

Keloğlan deliğe girer. Deliğin altı bir mağaradır. İçi koyunla doludur. Bir dev hem koyunları sağar hem süt içer (EM, 2011: 192).

F171.6. Diğer Dünyadaki Gizemli Cezalar

Yaşarken süte su karıştıran kadın öteki dünyada sütü sudan ayıramaz (GBM, 2002: 304).

Kadın, kocasına oğlunu öldürüp karısını almasını söylediği için cayır cayır yanar (GBM, 2002: 303).

Cinler, Kemlik'i saklandığı yerde bulur. Topa sokup Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (MKM, 1969: 344).

Ana at, oğlu olan Bostancı Dede'nin atına dönüp Bostancı Dede'yi yedi kat gökten aşağı atmazsa analık hakkını helal etmeyeceğini söyler. Bostancı Dede yere düşünce bin parça olur (ZZİ, 2009: 228).

Tilki, ayı ve kurt sırlarını duyan Namert'i paramparça edip yer (GBM, 2002: 285).

Kurt ve ayı sırlarını duyanı ikiye ayırıp akşamdan kalma odunlarla yeniden ateş yakıp kızartıp yerler (GBM, 2002: 287).

Kılıçla kesilen padişahın kafası sağa sola yuvarlanır (GBM, 2002: 310).

Arslan "Ben senden deli adamı nereden bulacağım." diyerek feleği arayan adamı yer (GBM, 2002: 339).

İğci Baba, büyük kızı kesip duvara asar; ortanca kızı keser (EM, 2011: 110).

Kız, İğci Baba'yı bağlayıp bacanın içine koyup yakar (EM, 2011: 111).

Padişah, oğlu Şah İsmail'i kuyuya attırır. Arap, padişahı satırla öldürür (EM, 2011: 161).

Padişahın oğlu babasının elini, zengin olsun fakir olsun gelen misafirden sigara aldığı için keser (EM, 2011: 172).

Katırcı kendisini almayan kızın hem büyük hem küçük oğlunu keser (EM, 2011: 225).

İftiraları ortaya çıkan müezzinle katırcının boyunları vurdurulur (EM, 2011: 226).

Saraydan elmas çalan kadını öldürüp, oğlanın önüne bir tepside kafası parçalanmış kadını gösterirler (EM, 2011: 294).

Padişah kılıcını vurur, Arap'la kızın kafalarını keser (EM, 2011: 336).

Hileyle kırk gün ölü başı bekleyen kızın yerine geçen Arap kızını çivi dolu tarlaya sürerler (KM, 1992: 150).

Dağda yaşayan Ebemgarı kınalı boyalı bir gelin yer (KM, 1992: 223).

Padişah kara dadıyı kırk satırla dövdürür, köpeklere attırır (GM, 1995: 210).

Ceylan Hanım padişahın kırk kızı, kadını dövüp kırk merdivenden aşağı yuvarlar (GM, 1995: 222).

Ahmet Bey'in karısı başından geçeni anlatınca padişah bezirgânı astırır (GM, 1995: 238).

Dev insan leşi yemeyen adamın büyük kızını memesinden çengele asıp öldürür (GM, 1995: 259).

Nene kadın civcivlerini beslemeyen üvey kızı kömür kuyusuna batırıp çıkarır, kız kapkara olur (BM, 2002: 194).

Bahçedeki köpekler, köpek Karo'yu parçalar (KİM, 2002: 69).

Kötülük'ün kendilerini dinlediğini fark eden cinler, şeytanlar onu paramparça ederler (MM, 2008: 155).

Anka Kuşu küçük oğlana ihanet eden abilerini alıp savurur (MM, 2008: 161).

Padişahın oğlu hile yapan Arap kızını "Kırk satır mı kırk katır mı?" diyerek memleketten sürdürür (MM, 2008: 173).

Aslan kendilerini dinleyen Yahudi'yi bir vuruşta öldürür, diğer hayvanlar da yer (MUM, 2010: 609).

F171.6.4. Atlar Kuyruklarına Bağlanan İnsanları Yerde Sürükler

Bir kır atı kırk gün kırk gece aç bırakırlar. Gurbet kızını kuyruğuna bağlarlar. Kırat gurbet kızını dağdan taşa çarpar, bir kulağını geri getirir (EM, 2011: 145).

Alnındaki hortumun ucunu emzik gibi emen kızı katırın kuyruğuna bağlarlar, köpekleri de katıra salarlar (EM, 2011: 241).

Oğlanın teyzelerini iki pis katırın kuyruklarına bağlarlar, her bir parçaları bir dağda kalır (EM, 2011: 356).

Ahmed'i yaralayan ve yalan söyleyip kızı kurtardığını söyleyen adamı bir atın kuyruğuna bağlarlar (KM, 1992: 163).

Altın saçlı kızla oğlanın teyzeleri iki atın kuyruğuna bağlanır. Kadınlar parça parça olur (KM, 1992: 229).

Kızın yerine geçen Arap hizmetçiyi kırk katırın kuyruğuna bağlarlar (GM, 1995: 276).

Padişahın oğlu ağacı parçalayan nişanlısını kırk katıra bağlar (GM, 1995: 278).

Altın saçlı çocukların teyzeleri çamış katırın kuyruğuna bağlanır, etrafa çarpa çarpa parçalanırlar (GM, 1995: 331).

Padişah, Gülperi'nin teyzesi ile teyzesinin kızını çamış katırın kuyruğuna bağlar. Arkalarına da yedi sekiz köpek bırakır (GM, 1995: 339).

Kızın teyzesi ve teyzesinin kızını iki katıra bindirip katırları kovalarlar. Her bir parçaları bir yerde kalır (GM, 1995: 345).

Üvey anneyi atın arkasına bağlarlar. Kadının geriye bir tek saçları kalır (TM, 2000: 179).

Padişah sekiz satır mı bir katır mı istersin diye sorar. Cadı kadın sekiz satır deyince onu orada öldürür. Vezirin de derisini yüzer (TM, 2000: 208).

Kızın kardeşi de kıskanıp yerin dibine girer. Kedilere küfreder, kedilerin padişahı Tekir'e de hakaret eder. Tekir ona da bir bohça verir. Bohçanın içinden yılanlar çiyanlar çıkar (BM, 2002: 206).

Yalan söyleyip fakir kızın yerine geçen kızın saçı kırk katırın kuyruğuna bağlanır (BM, 2002: 229).

Kızın teyzesini atın kuyruğuna bağlarlar. Teneke kırığı, cam kırığı gibi şeyler de eklerler. Teyze paramparça olur (KİM, 2002:190).

Hile yapan kızı çamış katırın kuyruğuna bağlarlar. Katır sağa sola çarpıp kızı parçalar (KİM, 2002:295).

Çingene kızı kırk katıra bağlarlar. Duman olur gider (BAM, 2006: 232).

Gülünce güller açan kızın yerine geçen yengesinin kızını katırın üstüne bindirirler, parçalanıp gider (BAM, 2006: 299).

Muradına Nail Olmayan Dilber'in üvey annesiyle kardeşini kırk katırın kuyruğuna bağlarlar (BAM, 2006: 424).

Foyası meydana çıkan Beyoğlu'nun annesini katırın kuyruğuna bağlayıp gönderirler (MM, 2008: 224).

Kadın hile yaptığı için camışın arkasına bağlanır, o dağdan bu dağa parçalanarak can verir (MUM, 2010: 403).

İki eltinin bir bacağını susuz kalan katırlarına bir bacağını aç kalanlara bağlarlar. Kadınların bacakları birbirinden ayrılıp ölürler (MUM, 2010: 573).

Padişah kızını kocasını bıraktığı için kırk katırın kuyruğuna bağlar. Kız paramparça olur (MUM, 2010: 625).

Kızı göle atan kumasını kırk katıra bağlarlar (AM, 2011: 238).

Hile yapan Arap kadını saçlarından kırk katırın arkasına bağlarlar (AM, 2011: 240).

Kumandan kervancıyı kırk katırın yelesine, kuyruğuna bağlayıp parça parça eder (KAM, 2011: 321).

Hile yapan Arap kızı kırk katırın kuyruğuna bağlanıp paramparça olur (KAM, 2011: 360).

F199. Diğer Dünya ile İlgili Diğer Motifler

(T)F199.1. Diğer Dünyaya Olağanüstü Hızda Seyahat

Yıldırım padişahı toz dumana, duman toza karışarak gelir. Kız kendini Yıldırım Padişahı'nın odasında bulur (ZZİ, 2009: 208).

Derviş kıza "Yum gözünü!" der. Kız gözünü açınca kendini büyük, virane bir konağın önünde bulur (AGUG, 2011: 117).

Deli Gücük, şehzadeyi sırtına bindirip "Yum gözünü." der. "Aç gözünü" deyince şehzade kendini sarayın önünde bulur (AGUG, 2011: 137).

Canı sıkılan Üşengeç "Allah'ın emri üzere boz yılanın kavli üzere beni kulübeme götürsünler." der, kendini kulübesinde bulur (AGUG, 2011: 152).

Peri kızı da Melikşah'ı aramaya iki adam gönderir. Adamlar Melikşah'ı fark edip "Biz de seni arıyorduk, yum gözünü!" derler. Melikşah gözünü açtığında kendini padişahın huzurunda bulur (GBM, 2002: 403).

Çocuk askeri görmesiyle hemen tayyareye binip "Ya Allah!" deyip havalanır (GBM, 2002: 498).

Talaz bir çalının dibinde uyurken Hızır gelir. "Yum gözünü, aç gözünü!" deyince oğlanı bilinmedik bir yere bırakır (KM, 1992: 150).

Kız ailesine özler. Eyvah kızı alır, "Yum gözünü, aç gözünü!" deyince kendilerini kebap pişirdiklerini yerde bulurlar (GM, 1995: 204).

3.1.2. F200-F699. Olağanüstü Yaratıklar

F200 - F699 Olağanüstü Yaratıklar

F200-F299 Periler ve Cinler

F212. Su Altındaki Periler Diyarı

F212.0.1. Su Perisi

Dülger ağaçtan kocaman bir kız bebek yapar, onu süsler, pencereye oturtur. Padişahın oğlu kıza âşık olur. Dülgerin karısı ırmaktan geçerken ağaçtan kızı ırmağa atar. Dalgıcın birinin eline bir tutam saç gelir. Saçı çekince ardından ayın on dördü gibi bir kız çıkar (ZZİ, 2009: 156).

Portakaldan çıkan kızın başındaki üç tel koparılınca kız güvercin olup uçar. Güvercin şeklindeki kızın kanının aktığı yerde bir selvi ağacı çıkar. Kökünü bir sığır çobanına verirler. Selvi kökünün içinden ayın on dördü gibi bir kız çıkıp evi süpürür (MKM, 1969: 337).

Denizin dibindeki peri gemileri istediği kadar bekletir (GBM, 2002: 494).

Balık canlanır, soyunur, içinden aya "doğma ben doğacağım." diyen bir kız çıkar (GBM, 2002: 306).

Oğlan, Hızır'ın öğütlerine uyarak narları bulup koparır. Dönüş yolunda içinde ne var diyerek narların birini keser. Narın içinden ay parçası gibi bir kız çıkar. Kız "Yiğidim su!" der. Oğlan suyu yetiştiremeyince kız ölür. İkinci narın içinden de ay parçası gibi bir kız çıkar. Oğlan ona da suyu yetiştiremez; kız "Su!" diyerek ölür. Oğlan, üçüncü narı bir çınar ağacının yanındaki çeşmede keser. Narın içinden ay

parçası gibi bir kız çıkıp "Yiğidim su!" deyince oğlan suyu hemen ağzına getirir (EM, 2011: 271).

Gurbet kızı nardan çıkan kızın elbiselerini giyip kıza tekme atıp ağaçtan düşürür. Çınar ağacının yanında bir nar ağacı biter. Oğlan nardan çıkan kız sanarak gurbet kızıyla evlenir. Bir çocukları olur. Gurbet kızı nar ağacını kestirip kapısına eşik, çocuğuna beşik yaptırır. Çocuk büyüyünce beşiği yakarlar. Beşiğin küllerini dökerken içinden bir çuvaldız düşer. Nene kadın çuvaldızı eve götürür. O gidince çuvaldız yere düşüp güzel bir kız olur, evi silip süpürür, yemek yapar. Nene kadının gelmesine yakın "çing" çuvaldız olur (EM, 2011: 273).

Hastalanan padişah iyi olana dek herkesten birer ikişer at alıp bakması istenir. Nene kadın üç ayaklı, zayıflıktan kımıldamayan bir beygir alıp avluya bağlar. Nardan çıkan kız seccadeye yatıp at olur. Bir daha yatınca çayır çimen olur. Padişahın zayıf atı ottan yiyip semirir. Padişahın adamları atı almak için geri gelir. Nardan çıkan kız, yanına gelmedikçe atın yerinden kalkmamasını tembihler. At, kızın sözünü dinler (EM, 2011: 275).

Padişahın oğlu limonun birini keser, içinden çok güzel bir kız çıkar. Kız "Su, su!" diye bağırıp ölür. İkinci limondan ilkinden daha güzel bir kız çıkar, o da "Su, su!" diyerek ölür. Oğlan üçüncü limonu havuzun yanında kesip suya atar. Kız havuzda su içip büyür (GM, 1995: 177).

Limondan çıkan kızın yanına gelen siyah kız, onun saçına tarak vurur. Tarak vurulunca limondan çıkan kız uçup gider. Kuş olan limondan çıkan kızı tanıyan siyah kız, onu kestirir. Kuştan sıçrayan kan yere düşünce orada limon kız yeniden ortaya çıkar (GM, 1995: 178).

Yahudinin biri hamurdan kız yapıp giydirir, padişahın oğlu hamurdan kızı görür görmez âşık olur. Yahudi kızın hamurdan olduğu ortaya çıkmasın diye kızı geçerken denize atar. Padişahın oğlu önce yüz, onlar sudan çıkmayınca yüz asker daha gönderir. Onlar da çıkmayınca yüz asker daha gönderir. Suyun altında peri padişahının kızı yaşar (GM, 1995: 180).

Su altında yaşayan peri padişahının kızının kirpikleri uzun, saçı boz, gözleri yeşildir (GM, 1995: 182).

Peri padişahının kızı kuzuya "Yat!" deyince kuzu yatar, "Boğazlan!" deyince boğazlanır, "Yüzül!" deyince yüzülür. Kız kuzunun kanını boşaltır. Kızgın yağda

kızartır. Peri kızının yaptıklarının aynısını yapmak isteyen oğlanın amcasının kızı ölür (GM, 1995: 182).

Peri kızı jiletle burnunu keser. Burnuna makası getirmesini söyler, burun makası getirir. Peri kızının yaptıklarının aynısını yapmak isteyen oğlanın amcasının ikinci kızı da ölür (GM, 1995: 183).

Peri kızı kendire "Çekil!" deyince çekilir, çamaşırlara "Silkelen!" deyince silkelenir. Peri kızının yaptıklarının aynısını yapmak isteyen oğlanın amcasının üçüncü kızı da ölür (GM, 1995: 185).

Fakir kadının biri serçeler gelmesin diye buğdayların ortasına çömçe gelin yapıp koyar. Padişahın oğlu çömçe geline âşık olur. Kadın padişahın kızı olmadığını anlamasın diye helvadan bir kız yapar. Murat nehrinden geçerken kızı suya atar. Padişahın oğlu suya girer, eline gelen saçı çekince bir su kızı gelir (GM, 1995: 188).

Su kızı "Ay anan başı için, yıldız baban başı için" denilmeden konuşmaz (GM, 1995: 188).

Dereden sıçrayan güzel kırmızı balık, oduncuya suya düşürdüğü nacağı geri verir ve suya atlayıp kaybolur (BM, 2002: 178).

Kral çeşmenin yanına gidip elmanın birini keser. Elmadan çıkan kız "Su!" deyip ölür. İkinci elmadan çıkan kızın akıbeti de aynı olur. Kral üçüncü elmayı keser. İçinden çıkan kıza hemen su içirir. Kızla evlenir (BM, 2002: 251).

Padişahın oğlu devleri dinlemeyip üç yumurtanın ikisini su kenarına varmadan kırar. İçinden çıkan ay parçası gibi kızlar su olmadığı için ölür. Oğlanın suyun kenarında kırdığı üçüncü yumurtanın içinden ay parçası gibi bir kız çırılçıplak olarak çıkar, su içip yaşamaya devam eder (MM, 2008: 171).

Arap kızı yumurtadan çıkan kızı ağaçtan indirmek isterken kız bir kuş olup uçar. Padişahın oğluyla evlenen Arap kızı, kuşu kestirir. Kanın aktığı yerde bir ağaç biter. Ağaç Arap kızı geçerken dikenlenir, padişahın oğlu geçerken çiçek açar. Ağacı keserler. Etrafa mis gibi bir koku yayılır. Yaşlı bir kadın ağaçtan bir dal alıp evine gider. Dal parçası kıza dönüşür, bu kız evi toplayıp temizler (MM, 2008: 172).

Çocuğu olmayan karı koca bir korkuluk yapar. Padişahın oğlu kız sandığı bostan korkuluğuna âşık olur. Padişahın oğlunun kız sanıp âşık olduğu korkuluğun

sahipleri denize açılıp kaçmak ister. Denizden aniden bir kız çıkıp kayığa biner. Kız padişahın oğluyla evlenir (MUM, 2010: 300).

Denizden çıkan kız denizin üstüne bir yaygı yayar, üstüne oturup balıkları besler (MUM, 2010: 300).

Denizden çıkan ve konuşmayan kız "Deniz ananın, babanın hatırı için." denince konuşmaya başlar (MUM, 2010: 301).

F219. Perilerin Diğer Yaşam Alanları

F219.2. Periler Diyarı İçindeki Bahçe

Periler diyarında bulunan bahçedeki ağaçlarda inciler, mercanlar asılıdır (AGUG, 2011: 78).

Peri padişahının bahçesinde yanına gidince ağlamaya başlayan narla; yanına gidince gülmeye başlayan ayva vardır (GBM, 2002: 315).

Melikşah dayanamayıp kırk birinci odayı açar. Bu odada içinde güller ve havuz olan bir bahçe vardır. Melikşah gül ağacının dibine yatar. Üç kuş gelip silkinir ve üç kız olur. Bunların adı Şad-Banu, Kamer- Banu, Şemse- Banu'dur. Kızlar bahçeye yılda bir gün gelir (GBM, 2002: 399).

Perilerin bostanı vardır (BAM, 2006: 394).

Peri padişahının sarayının bahçesi güllük gülistanlıktır, güllerin dalında bülbüller öter, altından ırmaklar akar (MM, 2008: 178).

F220. Perilerin Yaşadığı Yer

Keloğlan bakınırken mağaraya üç kuş gelir. İki tanesi aşağıda kalır, biri yukarı çıkar. Odanın ortasında duran leğene girip çırpınınca ayın on dördü gibi bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 172).

Çember Tiyar'ın evi dev evidir (AGUG, 2011: 129).

Keloğlan etrafı ormanlık, in cin olmayan bir yere çıkar. Yolu takip ederek bir saraya varır. Sarayda bir sofra kurulmuş, üç kaşık, üç çatal ve bir tabak da pilav vardır. Üç peri kızı gelip bunları yer, gülüp oynarlar (GBM, 2002: 494).

Peri kızının evi ıssız bir yerdedir (EM, 2011: 76).

Tepenin başındaki güzel havuzda bir sürü güvercin yıkanıp insan kılığına girip güzel karyolalar, eşyalar olan bir mağaraya giderler (EM, 2011: 235).

Dağın arkasında etrafı çitli, güzel, yeşillik içinde beyaz bir konak vardır. Kara köpek bir yatakta uyur (EM, 2011: 324).

Kafdağı'nın arkasında perilerin olduğu yerde çiçekli ağaçlar vardır (KAM, 2011: 377).

F221. Peri Evi

F221.5. Kapısı Olmayan Peri Evi

Kızın babası kapıyı omuzlar, açamaz; annesi zorlar olmaz. Kızın kapıyı itmesiyle kapı açılır. Kız içeri girince kapı kendiliğinden kapanır. Tekrar açılmaz (ZZİ, 2009: 199).

Küçük kardeşin önüne bir saray çıkar. Hiçbir yerde içeri girebileceği bir kapı bulamaz. Gürzünü vurup bir tarafını yıkar; içeri girince gergef işleyen kız görür. Saray beş başlı devin sarayıdır (GBM, 2002: 406).

Padişahın kırk oğlu vardır. Evlenmek üzere yola çıkarlar. Bir düzün ortasında kapısı bacısı olmayan bir saraya rastlarlar (GBM, 2002: 418).

Adamın karşısına ne kapısı ne de içine girilecek bir yeri olan bir saray çıkar (GBM, 2002: 483).

Şah İsmail ne penceresi ne kapısı olan düz binayı kılıcını sallayarak yarar, binanın içinden bir kız çıkar (EM, 2011: 151).

Salonun her tarafı duvardır, kapısı yoktur. İnce bir teli çekince kapı arkasına devrilir (EM, 2011: 306).

Gülükan, geçilmesi zor olan dağdan sonraki bahçededir. Bahçenin orta yerinde ne kapısı ne de bacası olan, sadece penceresi görünen bir bina vardır (EM, 2011: 353).

Padişah ve karısının açamadığı gümüş kalenin kapısını kız açar, kapı tekrar kapanır (GM, 1995: 275).

Kapısı olmayan sarayın duvarında kırkıncı güne yaklaşırken bir kapı açılır (MM, 2008: 212).

F222. Peri Kalesi/Sarayı

F222.1. Perilerin Yeraltı Sarayı

Periler, yeraltındaki sarayın ortasında havuzu olan bir odasında yaşar (AGUG, 2011: 147).

Büyük kardeşleri küçük kızı kuyuya atar. Kız kuyunun dibinde bir kaya görür. Işığın içeri girdiği küçük bir deliği parmağıyla büyütüp baktığında içinde kırk kazan pilav, kırk kazan fasulye olan güzel bir bahçe görür (KİM, 2002:235).

Kuyunun dibinde göz göz odalar vardır. Odaların birinde su vardır. Çok güzel bir kızla zenci adam vardır. Zenci adam peri oğludur (KM, 1992: 213).

F222.2. Peri Kalesi/Sarayı

Peri kızı Melikşah'a beni bulmak istersen "Gehergin Kalası" diyerek gelesin deyip "pırr" diye uçup gider (GBM 2002: 401).

Gömleğini evin temelinde bulup alan kuş uçup gider. Adına Gülbani dendiğini Kal'a-yı Gövhernikin'de olacağını söyler (KİM, 2002:147).

Beyaz bir köşkün önüne gelince kara kedi silkinip aslan gibi bir delikanlı olur (AGUG, 2011: 78).

Şehzade periler padişahının sarayına gider (AGUG, 2011: 82).

Çınar ağacının karşısındaki saraydan bir demet peri kızı çıkar. Peri kızları havuzda yıkanmaya, şarkı söylemeye başlar (KM, 1992: 157).

Peri padişahının sarayının bahçesi güllük gülistanlıktır; güllerin dalında bülbüller öter, altından ırmaklar akar (MM, 2008: 178).

F232. Perilerin Vücudu

F232.4. Periler Uzun Saçlıdır

Nalıncı Mehmet Ağa'nın kapının arkasına koyduğu kütüğün içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız ve onun ardından birbirinden güzel on dört tane daha kız saçlarını yerlere sürüyerek çıkar (ZZİ, 2009: 209).

Ahmet'e mağaraya girer, gider gitmez kızın saçlarını eline dolayıp mağaradan çıkmalarını korkarsa çarpılıp orada kalacağını söyler (GBM, 2002: 426).

Fakir oğlanın biri odun yararken içinden saçı belinin ortasında ayın on dördü gibi parlayan güzel bir kız çıkar (KİM, 2002:113).

F232.4.1. Sarı Saçlı Tatlı Peri

Dülgerin kızı sırma saçlarından çektiği tellerle gergef işler (ZZİ, 2009: 157).

Kütükten çıkan kız sırma saçlarını sürüyerek kütüğe girer, kütük kapanır (ZZİ, 2009: 210).

Padişahın kızı sırma saçlıdır (GBM, 2002: 365).

(T)F232.9. Perilerin Vücudunda Anahtar Vardır

Delikanlının cebindeki kırk bir anahtar alınınca ciğeri yanar (GBM, 2002: 325).

Peri padişahının göbeğinin üstünde bir anahtar vardır. Kız anahtarı çevirince kapı açılır. Bir merdivenden aşağı iner. Çarşı içinde kuyumcuların altın işlediğini görür. İlerleyince marangozların beşik yaptığını görür. Kız geri döner, merdivenden çıkar, kapıyı kapatır, göbeği kilitler (GM, 1995: 206).

Köpek sihirlidir, gece olunca yakışıklı, sarışın, babayiğit bir delikanlı olur. Alnının ortasında anahtar şeklinde mührü vardır (GM, 1995: 212).

Köpek oğlanın oğlu alnının ortasında anahtar mührüyle doğar (GM, 1995: 214).

F233. Perinin Rengi

F233.9. Siyah Renkli Periler

Bir dudağı yerde bir dudağı gökte çok kuvvetli Arap, sırrı açığa çıkınca güvercin olan yılan perinin annesidir (EM, 2011: 235).

F234. Şekil Değiştiren Peri

F234.0.1. Peri Kendini Dönüştürür

Çember Tiyar; devlerden kaçmak için kızı bostan, kendini de sağır bir bostancı yapar. İkinci seferde kızı ağaç, kendini de büyük bir yılan yapar. Üçüncü seferde Çember Tiyar ve kız bir top gül olur. En sonunda Çember Tiyar ve kız bir avuç darı olur. Devler kuluçkalı tavuk olup darıları toplar (AGUG, 2011: 132).

Kara köpek şeklindeki peri, hizmetçinin kızı Mehpare'ye bir şamar vurup onu bir çeşme yapar, kendi de bir tas olur. İkinci seferde Mehpare'ye bir şamar vurup onu

koyun-kuzu yapar, kendi de bir çoban olur. Üçüncü seferde Mehpare'ye bir şamar vurup onu bir deniz yapar, kendi de bir yunus balığı olur (MKM, 1969: 326).

Peri oğlu, kızı ağaç edip atını bağlar, kendi de derviş olup ağacın altına oturur. Peri oğlu bir deniz meydana getirir. Kızla kendisi de ördek olur (GBM, 2002: 323).

Kaya deliğinin dibindeki yiğit, kızın kocasıdır. Oğlan annesinden kaçmak için kızı bostan, kendini de bostancı yapar. İkinci seferde kızı bağ yapar, kendi de bağban olur. Üçüncü seferde kızı değirmen yapar, kendi de değirmenci olur (EM, 2011: 262).

F234.1. Hayvan Şeklindeki Peri

F234.1.2. Keçi Şeklindeki Peri

Keçi kız çok güzeldir, hünerlidir. Evin içi yıldız gibi yanar (BAM, 2006: 446).

Keçi kızın kabını yakınca keçi kız da yanıp kül olur (BAM, 2006: 447).

F234.1.6. Kurbağa Şeklindeki Peri

Yedi kat yerin dibinde bir dudağı gökte, bir dudağı yerde bir Arap; Arap'ın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa vardır (ZZİ, 2009: 141).

Padişahın oğlu gölden çıkıp "Vak vak!" diye öten kurbağanın sesine vurulur. Kurbağayı yakalayıp sarayın rafına koyar. Kurbağa padişahın oğlu yokken bir kıza dönüşüp evi silip süpürür (GBM, 2002: 303).

Ahmet yeryüzünde görülmemiş bir konağa girer. Konaktaki sedirde oturmuş bir delikanlı görür. Bir tarafta altın sinisi, meydanda sininin üzerinde yeşil bir kurbağa vardır. Delikanlı Ahmet'e "Ben mi, kız mı, Arap mı, sininin üzerindeki kurbağa mı güzel?" der. Ahmet "Gönül kimi severse güzel odur." deyince kurbağa yavaş yavaş şişmeye başlar. Ahmet cevabında ısrar edince kurbağa patlar. Oğlan bunun nikabını çekip alır. Nikabın altında bir kız dikiliverir (GBM, 2002: 476).

Büyük ve ortanca kardeşler göle birer taş atar. Gölden çıkan kızlarla evlenirler. Küçük oğlan göle taş atınca gölden bir kurbağa çıkar. O da kurbağayla evlenir. Kurbağa derisinden çıkıp güzeller güzeli, ay parçası gibi bir kız olur (BM, 2002: 231).

Adam su almak için kuyuya iner. Kuyunun dibinde bir dizinde kurbağa bir dizinde bir dünya güzeli oturan bir adama rastlar. Adamın "Kurbağa mı, dünya güzeli mi güzel?" sorusuna "Gönül kimi severse güzel odur." cevabını veren adama altın yüzükler verilir (KİM, 2002:352).

Padişahın küçük oğlunun attığı ok kurbağaya düşer. Oğlan kurbağayla evlenir. Kurbağa, kabuğundan çıkıp çok güzel bir kadın olur (AM, 2011: 199).

Kuyu dibindeki devin sarayının kırkıncı odasında altın bir tepsinin içinde bir kurbağa vardır. Kurbağa tepsiden yere atlayıp güzel mi güzel bir dev kız olur (AM, 2011: 294).

Padişahın üç oğlu oklarını atarlar, oklar hangi bacadan girerse o evdeki kızlarla evlenirler. Küçük oğlanın oku bir gırbonun arkasına saplanır. Gırbo bir peri kızıdır. Kafesten çıkıp kıza dönüşür, evi silip süpürür, sofrayı kurar (KAM, 2011: 302).

Padişahın kızının altın topu kurbağanın kafasına düşer. Kurbağa yakışıklı mı yakışıklı, boylu poslu bir delikanlı olur (KAM, 2011: 383).

F234.1.7. Yılan Şeklindeki Peri

Oğlanın öldürdüğü ejderhanın karnından bir kız çıkar (AGUG, 2011: 82).

Adamın bakmak için eve getirdiği yılan dile gelir. Annesiyle babasını özlediğini söyler. Oduncu onu götürür. Yılan oduncuya babam sana dileğini söyle deyince dağarcığını dile diye tembih eder (MKM, 1969: 265).

Allah'tan "Bir oğul ver de isterse yılandan olsun." diye çocuk isteyen oduncunun yılandan bir çocuğu olur. Yılanın yattığı yerde her gün bir altın bulurlar. Yılan kılığından sıyrılıp bir peri oğlu olur (GBM, 2002: 320).

Allah'tan bir evlat isteyen çiftin evine bacadan bir yılan düşer. Yılan dile gelip "Cenab-ı Allah evlat olarak beni size gönderdi." der. Yılan derisinden çıkınca güneş gibi bir delikanlı olur (EM, 2011: 232-234).

Yılan babasını bir dere kenarına gönderir. Babası yılanın dediğine uyarak eline üç taş alıp Murat'ın kenarındaki taşa isabet ettirir. Oğlundan selam söyler. Binanın altından bir avuç toprakla her ağaçtan bir çiğit alır. Arkasına bakmadan geri döner. Yılan yerde dolaşarak daireler çizer. Ahmet Ağa her dairenin içine tohum serper gibi o topraktan serper, adım başına bir çiğit atarlar. Sabah olunca büyük bir saray meydana çıkar (EM, 2011: 233).

Bir dudağı yerde bir dudağı gökte çok kuvvetli olan Arap, sırrı açığa çıkınca güvercin şekline dönüşmüş olan yılan perinin annesidir (EM, 2011: 235).

Çin-i Maçin Padişahı'nın kardeşi olan ejderha meseleyi öğrenince bir dünya güzeli kız olur (EM, 2011: 397)

Tarla kazarken adamın önüne çıkan yılan, adamdan kızını ister. Küçük kız yılanı öpünce yılan, çok yakışıklı bir prens olur (TM, 2000: 155).

Fakirin biri susayan yılana su verir. Günlerden sonra yılan ağzında bir altınla adamın karşısına çıkar. Adam böyle böyle zengin olur (BM, 2002: 180).

Yılan için dünürcü kürsüsüne oturulur. Padişah ondan kırk deve yükü altın, altından sini, altın arpa, altın buğday içinde altın tavuk ve sarayının karşısında kendi sarayı gibi bir saray ister. Yılan bu şartları yerine getirir (KİM, 2002: 80).

Padişahın kızını isteyen bir yılandır. Yılan, kılığından çıkıp bir babayiğit olur. Sırrını kimseye söylememesi için kızı tembihler (KİM, 2002: 81).

Fakir oğlanın biri bir yılan bulur. Yılan kocaman olunca bakamayıp bulduğu yere götürür. Bu yerden yer altına doğru bir kapı açılır (BAM, 2006: 306).

Yılan, küçük oğlanın "Gülü gülünü gülü dikenini neylesin." sözünün manasını öğrenmesinden sonra silkinip ayın on dördü gibi bir kız olur (BAM, 2006: 359).

Padişahın oğlu yılan şeklinde doğar ve evlenmek istediği bütün kızları öldürür. Annesi babası olmayan bir kızı yılana vermek isterler. Kız annesinin mezarına gider. Annesi ona yılandan, kirpi derisinden bir urba istemesini öğütler. Kızın üzerindeki kirpinin dikenlerine batan yılan da derisinden çıkar, bir oğlan olur (BAM, 2006: 413).

Keçiyi yutuncaya kadar yılan, güzel mi güzel bir kız olur (MM, 2008: 162).

İsterse yılan olsun yeter ki çocuğumuz olsun diyen ailenin yılan çocukları olur. Yılan, padişahın kızını ister. Yılan derisinden çıkınca on dokuz yaşında yakışıklı bir genç olur (MM, 2008: 183-185).

Kız yılanın sırrını verince deprem olmaya başlar. Bir toz bulutu kalkar, ne saraylar kalır ne başka bir şey (MM, 2008: 186).

Çocuğunun olmayan padişahın karısı "Allah'ım bana bir evlat ver de ne olursa olsun." deyince karayılan şeklinde bir evladı doğar (MUM, 2010: 306).

Karayılan evlenmek istediği kızları öldürür. Öksüz kızı üvey annesi yılana vermek ister. Kız annesinin mezarına gidip derdini anlatır. Kız mezardaki annesinin öğütlediği gibi kirpi derisinden bir gelinlik yaptırır. Yılan oğlan kıza soyun derse de o soyunmaz, yılan soyunup derisini atar. Kız yılanın derisini yakınca ortaya ay parçası gibi bir oğlan çıkar (MUM, 2010: 306).

Adamın süt verdiği yılan her gün bir altın bırakır (MUM, 2010: 381).

Padişah vaat ettiği gibi kızını ilk isteyen siyah bir adama verir. Adam kızı alıp giderken uçan siyah bir yılana dönüşür, bir süre uçup mağarasına varır (MUM, 2010: 428).

F234.1.8. At Şeklindeki Peri

Padişahı atı, sadece padişahın küçük kızının verdiği üzümü yer. At, ahır tenha kalınca silkinip on beş yaşında bir civan olur (AGUG, 2011: 127).

Peri oğlanın tılsımı at donundadır. Kız, at donunu/kıyafetini yakınca oğlan güvercin olur. Oğlan, "Demir çarığın delindiği demir asanın eğildiği yerde beni Çember Tiyar diyerek arayasın." deyip gider (AGUG, 2011: 128).

Kara at bir peridir, oğlan kılığındaki kızı altı aylık yere yarım saatte götürür (GBM, 2002: 312).

F234.1.9. Köpek Şeklindeki Peri

Kadın kara köpeğe "Bir mendil altın koy kızı da vereyim." deyince köpek bir ipek mendil dolusu altın getirir. Kızı kuşağından tutup götürür. Kara köpek delikanlı, kabadayı bir oğlandır (MKM, 1969: 325).

Kara köpek şeklindeki peri, duvara bir kırbaçla vurunca kırk kız çıkar (MKM, 1969: 325).

Köpek bir hoplayınca insan, bir hoplayınca köpek olur (GBM, 2002: 324).

Köpek, çocuğu olmayan kadına "Kızın olursa bana verir misin?" diye sorar. Kadın vereceğini söyleyince köpek, kadına kız çocuğu olacağı müjdesini verir (GBM, 2002: 324).

Köpekler padişahı bir delikanlıdır (GBM, 2002: 325).

İt tüyünden çıkıp pencereden iner. Bir delikanlı olur (EM, 2011: 76).

Kara köpek sır sahibidir, kâh insan kâh köpek olur (EM, 2011: 322).

Kadın torununu kapıya gelen köpeğe verir. Köpekle kız bir dağın başında, bir kayanın dibine gelir. Köpek uluyunca kaya devrilir. Kayanın içinde odalar ve güzel mi güzel bir yatak vardır. Köpek kızı orada bırakıp gider. Köpek sihirlidir, gece olunca yakışıklı, sarışın, babayiğit bir delikanlı olur. Alnının ortasında anahtar şeklinde mührü vardır (GM, 1995: 212).

Köpek oğlanın oğlu alnının ortasında anahtar mührüyle doğar (GM, 1995: 214).

Çocuğu olmayan kadın Allah'tan bir çocuk diler. Çocuğu kim isterse ona vereceğini vaat eder. Bir kızı olur. Kapıya gelip kızını isteyen köpeğe kızını verir (KİM, 2002: 60).

Çocuğu olmadığı için kocasının dövdüğü kadının yardımına yetişen kişi kadının karnına pamuk koyar ve hamile olduğunu söylemesini tembihler. Kadın dövülmekten kurtulur. Doğum zamanına yakın bir köpek ağzında yeni doğmuş bir bebekle gelir (KİM, 2002:135).

Küçük kız nasibindeki Yedi Zincirli Köpek'i boş bir evde uyurken bulur. Yedi Zincirli Köpek gürültüyle gelip zincirler ortadan çekilince köpek şeklini alır (MUM, 2010: 311).

Yedi Zincirli Köpek, çocuğunun göbeğinden kalan parçayı yediği için insan halinde kalır (MUM, 2010: 312).

"Ne olursa olsun bir çocuğum olsun." diyen kadın bir köpek doğurur. Ay ile gün gibi olan kız, köpek kılığındaki kızdır (MUM, 2010: 406).

Köpek peridir (AM, 2011: 195).

Padişahın küçük kızı mendilini kelbe atar. Kelp kızı alıp bir saraya götürür (KAM, 2011: 308).

F234.1.15. Kuş Şeklindeki Peri

Sultan gergef işlerken beyaz bir kuş gelip önce makasını başka bir gün yüksüğü başka bir gün de gergefi kaptığı gibi uçar gider (ZZİ, 2009: 170).

Keloğlan bakınırken mağaraya üç kuş gelir. İki tanesi aşağıda kalır, biri yukarı çıkar. Kuş, odanın ortasında duran leğene girip çırpınınca ayın on dördü gibi bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 172).

Kuş altın bir leğenin içinde yıkanıp güzel bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 174).

Sultan ninni söylediği sırada beyaz bir kuş gelip cama vurur, "Bahtiyarım uyuyor mu? Uyusun uyusun, üstünü güller bürüsün." deyip gider (ZZİ, 2009: 175).

Cariye bir altın leğen getirip içine su koyar. Pencereyi açınca bir kuş gelir. Bu kuş suya girince bir delikanlı olur (GBM 2002: 314).

Üç kuş gelip silkinir ve üç kız olur. Bunların adı Şad-Banu, Kamer- Banu, Şemse- Banu'dur. Yılda bir gün bahçeye gelen kızlar, peri padişahının kızlarıdır (GBM, 2002: 400).

Karga çocuklara gelecekten haber verir. Üvey anneleri kendilerini kovalarsa saçlarından üç tel atmalarını söyler. Çocuklar saçlarından üç tel atınca arkaları orman olur (TM, 2000: 181).

Zümrüt kanatlı kuş büyük kızın boyunluğunun ışıltısına üç gün yol geldiğini söyleyip içeri girmek ister. Kız oralı olmaz, kuş yalvardıkça taşlar kararır. Küçük kızın iyiliği zümrüt kanatlı kuşun büyüsünü bozar. Zümrüt kanatlı kuş, bir şehzade olur (BM, 2002: 211).

Bahçenin içindeki havuza giren kuşlar kız olur (KİM, 2002:145).

Gülbani adındaki kuş gömleğini evin temelinde bulur. Gömleğini evin temelinde bulup alan Gülbani Kal'a-yı Gövhernikin'e uçup gider (KİM, 2002:147).

Kuyunun altındaki bahçedeki havuza giren kırk kuş kırk kız olur (KİM, 2002:235).

Altınlı kızın tepesine bir iğne saplayınca kuş olup gider. İğne çıkarılınca altınlı kız, eski haline döner (BAM, 2006: 242).

Şamdanlı kızın saçına tarağı batırırlar, kız bir kuş olur, uçar gider. Şamdanlı kız kuşu kestirir. Kuşun kanından bir selvi ağacı çıkar. Ağacı kesip beşik yaparlar. Yaşlı kadının biri yongaları alıp evine götürür. Yongadan çıkan kız evi siler süpürür, yemek yapar (BAM, 2006:304).

Oğlan dev anasının dediğine uyar. Devlerin bahçesindeki dünya güzeli rengârenk kuşu olur. Ne kadar çırpınırsa kuşu bırakmaz. Kuş, dünya güzeli bir kız olur (MM, 2008: 223).

Küçük kızın istediği kutudan altın bir saksı içinde eşi benzeri görülmeyen bin bir çeşit mücevherle bezenmiş çiçek çıkar. Çiçek akşam ezanından sonra peri padişahının oğluna dönüşür, sabah olunca kuş olup uçar (MM, 2008: 177).

Kanatları ışıl ışıl bir kuş gelip padişahın bahçesindeki elmayı koparır. Prens kuşu kanadından vurur. Kuşu vurunca güzeller güzeli bir kız olur (AM, 2011: 198).

Kuş odanın içindeki havuzda yıkandıktan sonra aslanlar gibi yakışıklı mı yakışıklı, eşi görülmemiş bir genç olur. Kuş aslında peri padişahının oğlu olup adı Muhsin'dir. Kuşun sırrı açığa çıkınca sır bozulur (KAM, 2011: 308).

Şah Mehmet kuyu dibindeki kırkıncı odayı açar. Odanın içinde bir havuz ve üzerine konmuş teke bir kuş vardır. Parmağını havuza sokunca parmağına altın suyu bulaşır. Kız kuşlar padişahının kızıdır (KAM, 2011: 370).

F234.1.15.2. Güvercin Şeklindeki Peri

Alt dünyadaki havuza akşam vakti gelen kırk bir güvercin havuzun sularına dalıp kırk bir tane ayın on dördü gibi kız olur (ZZİ, 2009: 204).

Odaya bir güvercin gelir, havuza girip yıkanıp silkininceye dünya güzeli bir kız olur (AGUG, 2011: 148).

Kız sıçana vurur, sıçan bir güvercin olup uçar gider (EM, 2011: 260).

Oğlan ava gidince kız kardeşi sıkılmasın diye peri kızları gelir. Oğlan eve dönünce kızlar güvercin olup uçup gider (EM, 2011: 348).

Çingene kızı kavaktaki kızın saçından bir tel koparınca kız güvercin olup gider. Çingene kızı güvercin olup uçan kuşu kestirir. Akan kandan bir selvi ağacı çıkar. Çingene kızı ağacı da kestirir. Yaşlı kadının biri yongayı alıp evine gider. Kız yongadan çıkıp yaşlı kadının evini temizler (BAM, 2006: 230).

Havuza peri kızları gelirler, orada birer güvercine dönüşürler (BAM, 2006: 448).

Gece olunca salonun ortasındaki havuza bir sürü güvercin gelir. Güvercinler havuzda yıkandıktan sonra aslanlar gibi delikanlı olurlar (KAM, 2011: 310).

Çocuk doğunca topal dev, kızın böğrüne bir iğne takar, kız güvercin olup uçar gider (KAM, 2011: 350).

Güvercin olan kız kafasını adamın yüzüne sürünce yeniden kız olur (KAM, 2011: 350).

(T)F234.1.17. Kara Kedi Şeklindeki Peri

Beyaz bir köşkün önüne gelince kara kedi (Benli Bahri) silkinip aslan gibi bir delikanlı olur. Kara kedi kapılar sımsıkı kapalı olduğu halde odadan dışarı çıkar. Kırk odalı konaktaki kara kedi peri padişahının oğludur. Hemen silkinip civan gibi bir delikanlı olur (AGUG, 2011: 79).

Kara kedi konuşması bitince ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 79).

Peri kızı kedi gibi bir şeydir. Adı Şahmaymun Kadın'dır (MM, 2008: 167).

Peri kızı Şahmaymun Kadın, küçük oğlana bir sopa verir. Oğlan kızın dediği çeşmeye gider. Çeşmenin oluğunu sopayla karıştırır. Oluktan bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap çıkar. Peri kızının istediği elbiselerini verir (MM, 2008: 167).

Şahmaymun Kadın'ın elbisesinin içine döktüğü yemekler kuş olup uçar (MM, 2008: 168).

(T)F234.1.18. Eşek Kafası Şeklindeki Peri

Çiftçi Arap'ın verdiği elmadan çocuk mu olur diyerek elmanın hepsini yer. Aradan dokuz ay geçince çiftçiye çift sürerken bir sancı gelir. Çiftçi abdest bozayım derken karnından koca bir eşek kafası çıkar. Çiftçi yeri kazıp eşek kafasını oraya gömer, eve gelip karısına olanları anlatırken eşek kafası öteden "Ben buradayım, babacığım." diye ses verir. Eşek kafasını sarıp sarmalayıp denizin derin bir yerine atarlar, eve geldiklerinde eşek kafasını sular aka aka köşede oturur bulurlar. Bu bizim kaderimizmiş deyip eşek kafasını dolaba bir minder serip oturturlar. Annesi eşek kafasını tepsinin üzerine koyup üstüne bir havlu atar, padişahın kızı havluyu açınca eşek kafası yere düşer, silkinince ayın on dördü gibi bir delikanlı olur. Sultanın bir gözü kör olan dadısı eşek kafasını görüp , "Bu eşek kafayla nasıl hayat sürdürülür." diye feryada başlar. Eşek kafa sırrımı meydana vurdun diyerek ortadan kaybolur Eşek Kafası, havuza girip silkinince civan gibi bir oğlan olur (AGUG, 2011: 143-147).

Ev toz duman içinde gezinirken birden ocağın içindeki küllerin arasında bir eşek başı çıkar. Eşek başı, incecik bir delikanlı olur. Eşek başının sırrı açığa çıkınca tılsımı bozulur, ortadan kaybolur (KM, 1992: 156).

(T)F234.1.19. Kaplumbağa Şeklindeki Peri

Padişahın üç oğlu evlenecekleri kızları belirlemek için kemend atar. Büyük oğlanın kemendi sağ vezirin evine, ortanca oğlanın kemendi sol vezirin evine, küçük oğlanın kemendi iki kayanın arasındaki kaplumbağaya düşer. Kaplumbağa kabuğundan sıyrılır, güzel bir kız olur. Kaplumbağa meğer bir peri kızıdır. Padişahın küçük oğlu kaplumbağanın kabuğunu ateşe atar. Kaplumbağa kız olarak kalır (GM, 1995: 164).

Kaplumbağa şeklindeki peri kızla padişahın küçük oğlu kırk gün kırk gece toy düğün yapıp evlenir (GM, 1995: 165).

Kaplumbağa peri kızı el çırpar, gaipten bir tepsi baklava gelir (GM, 1995: 165).

Kaplumbağa peri kızı ilikli bir kemik alır, bir sağ avurduna bir sol avurduna sürer. Her yanağında birer Muhammediye gülü açılır (GM, 1995: 166).

Kaplumbağa peri kızının eteğine doldurduğu pilav, çorba, yemekler; altın, elmas ve cevahire dönüşür (GM, 1995: 167).

Küçük oğlan okunu atar, ok çalının üstüne düşer. Çalının altında da bir kaplumbağa vardır. Küçük oğlan nasibim bu diyerek kaplumbağayı eve getirir. Kaplumbağa kabuğunu çıkarıp dünya güzeli bir kız olur (BAM, 2006: 306).

Kaplumbağa gelin çomağı çatınca bir taksi meydana gelir (BAM, 2006: 307).

Padişah küçük oğlundan vakitsiz zamanda tüm köyün yiyeceği bir salkım üzüm ister. Kaplumbağa kız küçük oğlanı kendisini bulduğu yere gönderir. Oğlan çalının dibinden çıkan kızın annesinden, asmadan bir salkım üzüm vermesini ister (BAM, 2006: 308).

Kaplumbağa kızın annesi küçük oğlana bir kutu verir. Kutunun içinde bir dede vardır. Dedenin tırnakları yabancıyı görünce beyazlaşır. Dede kutunun içinden çıkar. İnsanlar hep kara taş olur (BAM, 2006: 309).

(T)F234.1.21. Maymun Şeklindeki Peri

Padişahın üç oğlu evlenecekleri kızları bulmak için birer ok atarlar. Büyük oğlanın oku büyük vezirin evine, ortanca oğlanın oku ortanca vezirin evine, küçük oğlanın oku da fıstık ağacına saplanır. Padişah gelinlerine örmeleri için iki yumak

iplik gönderir. Küçük oğlanın kulağına bir ses gelir. Oğlan sesin dediğini aynen yapar. Fıstık ağacının altına gidip "Meymunu Şibani, Meymunu Şibani, Şimişah'ın sana selamı var." der. İki yumak iplikten bir kat kadın, bir kat erkek elbisesi, bir pençe de altın ister. Padişah oğullarını davet eder. Küçük oğlan davete maymunla nasıl gideceğini düşünürken maymun isteklerini sıralar. Babası istekleri kabul eder. Oğlan fıstık ağacının altına gidip "Meymunu Şibani, Meymunu Şibani, Şimişah'ın sana selamı var. Otuz dokuz tane maymun vermeliymiş." der. Maymunlar gelip elbiselerinden çıkar, saçlarını tarayıp diğer elbiselerini giyerler. Oğlan, kızın maymun donunu/kılığını yakar. Kız, demir çarık yırtılana kadar beni ara deyip ağzına bir boncuk atıp uçar. Maymun peri kızı yerini söyleyenin kafasını uçurur (GM, 1995: 168- 171).

Maymunlar etrafı parlak gemide yaşar. Parlak gemiyi gören padişahın suskun kızı konuşmaya başlar. Padişah, kızını maymunla evlendirir. Maymun kürkünü çıkarınca altından yakışıklı bir delikanlı belirir (AM, 2011: 200).

(T)F234.1.22. Fare Şeklindeki Peri

Sıçan annesini padişahın kızını istemeye gönderir. Padişahın isteklerini yerine getirmek için annesi sıçan oğlunun dediğine uyarak bir deliğin başına gider. "Ahmet Mehmet sana selam söyledi. Bu gece padişahın sarayı ile bizim evin arasına biraz sıçan dikeni taşıyacaksın." der. Sabah olunca isteği yerine gelir (EM, 2011: 260).

Anne gene o deliğe gidip "Ahmet Mehmet sana selam söyledi. Bizim padişahın evinin karşısına birkaç kesme mermer taşıyacaksın." der. Sabah olunca padişahın evinden daha güzel, yüksek bir ev yapıldığını görür (EM, 2011: 260).

Kadının gene deliğe gidip "Ahmet Mehmet sana selam söyledi. Bir cemaat çağıracak biraz yemek göndereceksin." der. Yemeği ordular yer; yemek gene de bitmez (EM, 2011: 260).

Kadının deliğe gidip "Ahmet, Mehmet sana selam söyledi. Biraz ufak tefek kumaş parçaları göndereceksin, lazım." der. Hadsiz hesapsız ipekler kumaşlar gelir (EM, 2011: 260).

Sıçan, oğlandan ayrılma vaktinin geldiği sırada bir peri olur (EM, 2011: 409)

F234.4. Diğer Şekil Değiştiren Peri Unsurları

(T)F234.4.2. Cevizden Çıkan Peri

Çocuğu olmayan kadın en sonunda gebe kalır. Paşa Hamamı'nda iki ceviz doğurur. İki ceviz bir dalında inciler bir dalında mercanların olduğu bir ağaca dönüşür. Ceviz ağacının içinden göz kamaştıran bir mahbubi dilber çıkar (GM, 1995: 279).

(T)F234.4.3. Kütükten/Değnekten Çıkan Peri

Nalıncı Mehmet Ağa'nın kapının arkasına koyduğu kütük ikiye ayrılır, içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız ve onun ardından birbirinden güzel on dört tane daha kız saçlarını yerlere sürüyerek çıkar. Kütükten çıkan peri kızları Nalıncı Mehmet Ağa'nın evini siler süpürür, her tarafa kırmızı atlaslar yayar, binbir çeşit yemek pişirir (ZZİ, 2009: 209).

Kütükten çıkan peri kızları Nalıncı Ahmet'in evini siler süpürür, her tarafa yeşil atlaslar yayar, yemekleri tazeler (ZZİ, 2009: 210).

Kütükten çıkan peri kızları Nalıncı Ahmet'in evini siler süpürür, her tarafa pembe atlaslar yayar, yemek pişirir (ZZİ, 2009: 211).

Peri padişahının kızı olan değnekten çıkan kızla Nalıncı Mehmet Ağa evlenir (ZZİ, 2009: 212).

Fakir oğlanın biri odun yararken içinden saçı belinin ortasında ayın on dördü gibi parlayan güzel bir kız çıkar (KİM, 2002:113).

Beyin üç oğlu değnekleri kimin evine düşerse onlarla nişanlanır. Küçük oğlanın değneği terslik tepesine düşer. Oradan bir peri kızı çıkar, yemek yapar, evi süpürür (MM, 2008: 166).

(T)F234.4.3. İnciden Çıkan Peri

Küçük kız kırk kilo inciyi kırk gün dövüp, kırk gün eler. Kırk kilo kolonya ile kırk gün yoğurur. Bir bebek haline getirir. İnci bebek ağladıkça gözünden inci dökülür (MUM, 2010: 435).

F235. Perilerin Görünürlüğü

F235.8. Periler Görünmezlik Gücünü Kaybeder

F235.8.1. Sırrı Açığa Çıkınca Periler Görünmezlik Gücünü Kaybeder

Padişahın küçük kızı dayanamayıp perinin sırrını açığa çıkarınca oğlan güvercin olur (AGUG, 2011: 128).

Sultanın bir gözü kör olan dadısı eşek kafasını görüp , "Bu eşek kafayla nasıl hayat sürdürülür." diye feryada başlar. Eşek kafa "Sırrımı meydana vurdun." diyerek ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 146).

Kız en sonunda dayanamayıp kocasının kim olduğunu söyler, o anda çıkan rüzgârla ne yana gittiğini bilemez, peri oğlu ortadan kaybolur (GBM, 2002: 321).

Melikşah gül fidanlarının dibinde Şemse-Banu'yu bekler. Kız kılıfını çıkarınca saklar. Böylece Şemse-Banu tekrar kuşa dönemez (GBM, 2002: 399).

Oğlan inşa ettirdiği sarayın içerisine tunçtan bir çekmece yaptırıp kılıfı içine koyar; bu çekmeceyi de sarayın temeline yerleştirir. Şemse-Banu kılıfın temelin içinde olduğunu koklayınca anlar. Elini uzatıp kılıfı çıkarır. Kız, Melikşah'a "Beni bulmak istersen Gehergin Kalası diye gelesin." deyip "pırr" diye uçup gider (GBM 2002: 401).

Yılanın sırrı ortaya çıkınca bir güvercin olup uçar (EM, 2011: 234).

Kadın köpek kocasının sırrını açığa çıkarır. Köpeği demirden bir çarık dikip, demir bir değnekle aramaya çıkar. Çarığın dibi delinince köpeği bulur (EM, 2011: 323).

Eşek başının sırrı açığa çıkınca tılsımı bozulur, ortadan kaybolur (KM, 1992: 156).

Padişahın küçük oğlu; kabuğunu ateşe atınca kaplumbağa kız olarak kalır (GM, 1995: 164).

Oğlan, kızın maymun donunu/kılığını yakar. Kız, "Demir çarık yırtılana kadar beni ara!" deyip ağzına bir boncuk atıp uçar (GM, 1995: 170).

Kız oğlanı ayık görünce, oğlanın (köpeğin) sihri bozulur (GM, 1995: 213).

Küçük oğlan Şahmaymun Kadın'ın kürkünü yakınca peri kızı Kaf Dağı'nın arkasına uçup gider (MM, 2008: 168).

F236. Perilerin Elbisesi

F236.1. Perilerin Giysilerinin Rengi

F236.1.1. Kırmızı Giysili Periler

At şeklindeki peri, bir gün meydan al atlı, al giyinmiş, al değnekli bir yiğit olarak gelir (AGUG, 2011: 128).

Peri oğlu, al ata binip al urba giyip ciride gider (GBM, 2002: 320).

F236.1.3. Beyaz Giysili Periler

At şeklindeki peri, bir gün meydan ak atlı, ak elbiseli, ak değnekli bir yiğit olarak gelir (AGUG, 2011: 128).

Peri oğlu, beyaz ata binip beyaz urba giyip ciride gider (GBM, 2002: 320).

(T)F236.1.7. Siyah Giysili Periler

Peri oğlu, kara ata binip kara urba giyip ciride gider (GBM, 2002: 320).

F239. Perilerin Görünümü ile İlgili Diğer Motifler

F241. Perilerin Hayvanları

F241.1. Perilerin Atları

Keloğlan peri padişahının kızının kıratını alır. Yumup gözünü açınca kendini bostanda bulur (BAM, 2006: 395).

F241.1.1. Perilerin Atlarının Rengi

F241.1.1.1. Periler Beyaz Atlara Binerler

At şeklindeki peri, bir gün meydan ak atlı, ak elbiseli, ak değnekli bir yiğit olarak gelir (AGUG, 2011: 128).

F241.1.1.3. Mavi, Kırmızı, Sarı Atlar

At şeklindeki peri, bir gün meydan al atlı, al giyinmiş, al değnekli bir yiğit olarak gelir (AGUG, 2011: 128).

F242. Perilerin Ulaşımı

F242.1. Perilerin Arabası

F241.1.3. Değerli Metalden Peri Arabası

Arif Yusuf peri kızının hediye ettiği inci mercanla süslü taksiyle gelenleri evlerine gönderir (EM, 2011: 316).

Peri kızı Şahmaymun Kadın'ın soyu sopu altın arabalar, gümüş tekerlerle gelir (MM, 2008: 167).

F243.4. Peri Yiyeceği Yendikçe Azalmaz

F251. Perilerin Kökeni

(T)F251.15. Ay ve Günün Çocuğu Olan Peri

Dülger kızı meğer peri kızıdır. Dülger kızı "Ay babamın, gün anamın başı için tez gelin." der (ZZİ, 2009: 159).

F252. Perilerin Yönetimi

F252.1. Peri Kral/Peri Padişah

Periler padişahlarının oğlunu ağacın altına getirirler (ZZİ, 2009: 147).

Büyük kızın kocası periler padişahıdır. Gelir gelmez evin insan eti koktuğunu anlar (BAM, 2006: 346).

F252.1.0.2. Su Altı Dünyasının Peri Kralı/Padişahı

Eyvah peri padişahının oğlunun yardımcısıdır (GM, 1995: 205).

F252.3. Peri Ordusu

Hanın duvarı birdenbire yarılır, içeriye ordusuyla birlikte peri padişahının oğlu girer (MM, 2008: 177).

F253. Perilerin Olağanüstü Güçleri

F253.1. Perilerin Olağanüstü Fiziksel Güçleri

(T)F253. 2. Perilerin Diğer Olağanüstü Güçleri

Dülger kızı, "Kahve çabuk piş de gel." der. Kahve o saat tepsinin üstünde hazır olur. Dülger kızı "Tabak, çanak!" diye seslenir. Tabakla bıçak tıngır mıngır gelirler. Dülger kızı "Bir tava yağ yan da gel." der. Tavayla yağ yanar gelir. Dülger kızı "Tandır yan da gel." der. Tandır yana yana gelir (ZZİ, 2009: 158).

Kız, "Eğil selvi kavağım eğil." deyip selvi eğilir; "Doğrul selvi kavağım doğrul." deyince doğrulur (GBM, 2002: 378).

Peri oğlana her şey ayan olur (GBM, 2002: 322).

Peri oğlan sineklere "Allah'ınızı severseniz yerinize girin." deyince sinekler kutuya geri döner (GBM, 2002: 322).

Peri padişahına kızını kurt yediği ayan olur (GBM, 2002: 404).

Peri kızına her şey ayan olur, gizlice onu ve delikanlıyı izleyen kızı görür (EM, 2011: 77).

Kız söğüt ağacına "Eğil söğüdüm eğil." deyip üzerine çıkar (KM, 1992: 177).

Kız fırına "Yan da gel." deyince yanar, hamur "Yoğrul da gel." deyince yoğrulur (KİM, 2002: 287).

Kız ibriklere "Su getirin." der. İbrikler tıkır tıkır gider (KİM, 2002:289).

F258. Periler Toplu Halde Yaşarlar

(F)258.2. Peri Kızları Toplu Halde Yaşamlarını Sürdürür

Kırk beyaz kırk siyah cariye sofraları hazırlar (ZZİ, 2009: 152).

Alt dünyadaki havuza akşam vakti gelen kırk bir güvercin havuzun sularına dalıp kırk bir tane ayın on dördü gibi kız olur (ZZİ, 2009: 204).

Kütükten önce ayın on dördü gibi güzel bir kız, sonra da birbirinden güzel on dört kız saçlarını yere sürüyerek çıkar (ZZİ, 2009: 209).

Sarayın orta katından kızın üst kattaki kapısına kadar birbirinden güzel kırk halayık dizilidir (AGUG, 2011: 121).

İlik Sultan birbirinden güzel kırk cariyesiyle gemi seyahatine çıkar (AGUG, 2011: 190).

Yelkenleri atlastan, direği altından geminin kırk kız tayfası vardır (AGUG, 2011: 199).

Kara köpek şeklindeki peri duvara kırbaç vurunca kırk kız çıkar (MKM, 1969: 325).

Padişahın kırk oğlu ile kırk kız evlenir (GBM, 2002: 421).

Vapurda her biri bir çeşit, bir renk kırk cariye vardır (EM, 2011: 287).

Gül ve beraberindeki kırk cariye atlarına binip kırk haramiye gider (EM, 2011: 402)

Bir top güvercin gelir, batan adam olup çıkar (GM, 1995: 191).

Küçük kız kırk kız hazırlatır, kırkına da asker elbisesi giydirir (GM, 1995: 311).

Kuyunun dibinde kırk kız vardır (TM, 2000: 182).

Bahçenin içindeki havuza giren kuşlar kız olur (KİM, 2002:145).

Peri padişahının kırk bir kızı vardır (KİM, 2002:315).

Peri padişahının sarayında kırk cariye çalışır (KAM, 2011: 357).

Şah Mehmet kuyunun içinde kırk kız görür (KAM, 2011: 368).

F259. Perilerin Diğer Özellikleri

F259.1. Perilerin Ölümü

Perilerin ölümü yanıktan olur, dertlerine derman bulunmaz (GM, 1995: 206).

F259.1.2. Periler Ölümlüdür

Şemse-Banu yıkanırken bir kurt gelip onu yer (GBM, 2002: 404).

F259.1.4. Periler Ölümsüzdür

Dülgerin kızı "Ya Allah Ya Bismillah!" deyip beş parmağını tabağın içine doğrar. Parmakların heri biri birer körpe salatalık olur (ZZİ, 2009: 157).

Tavayla yağ yanıp gelir. Dülgerin kızı sol elini tavaya sokar, beş parmağı beş taze balık olur (ZZİ, 2009: 157).

Tandır yana yana gelir. Dülger kızı bir bismillah çekip kendini tandıra atar. Bir sağa bir sola döner. Kıpkırmızı bir kuzu tepsi içinde vezir kızının önüne gelir. Dülger kızı da tandırdan sapasağlam çıkar (ZZİ, 2009: 158).

Kız, "On parmağım on balık." deyip elini tavaya sokar, parmakları balık olur. Kız "On parmağım on çeşit ipek" deyince her parmağından ipekler çıkar (KİM, 2002: 289).

F262. Periler Müzisyendir

F262.1. Periler Şarkı Söyler

Çınar ağacının karşısındaki saraydan bir demet peri kızı çıkar. Peri kızları havuzda yıkanmaya, şarkı söylemeye başlar (KM, 1992: 157).

F265. Peri Banyosu

(T)F265.2. Periler Leğende Yıkanır

Keloğlan bakınırken mağaraya üç kuş gelir. İki tanesi aşağıda kalır, biri yukarı çıkar. Odanın ortasında duran leğene girip çırpınınca ayın on dördü gibi bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 172).

Kuş altın bir leğenin içinde yıkanıp güzel bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 174).

Cariye altın bir leğen getirip içine su koyar. Bir kuş gelip suda çırpınır, bir delikanlı olur (GBM, 2002: 314).

(T)F265.3. Periler Havuzda Yıkanır

Alt dünyadaki havuza akşam vakti gelen kırk bir güvercin havuzun sularına dalıp kırk bir tane ayın on dördü gibi kız olur (ZZİ, 2009: 204).

Eşek Kafası havuza girip silkinince civan gibi bir oğlan olur (AGUG, 2011: 147).

Güvercin havuza girip yıkanıp silkinince dünya güzeli bir kız olur (AGUG, 2011: 148).

İçinde güller ve havuz olan bahçeye üç kuş gelip silkinir ve birer kız olur (GBM, 2002: 399).

Cariye bir altın leğen getirip içine su koyar, pencereyi açınca bir kuş gelip çırpınarak suya girince delikanlı olur (GBM 2002: 314).

Kızlar havuzda yıkandıktan sonra tekrar kuş olup giderler (GBM, 2002: 399).

Tepenin başındaki güzel havuzda bir sürü güvercin yıkanıp insan kılığına girer. Sonra da güzel karyolalar, eşyalar olan bir mağaraya girerler (EM, 2011: 235).

Çınar ağacının karşısındaki saraydan bir demet peri kızı çıkar. Peri kızları havuzda yıkanmaya, şarkı söylemeye başlar (KM, 1992: 157).

Bir top güvercin gelir, batan adam olup çıkar (GM, 1995: 191).

Bahçenin içindeki havuza giren kuşlar kız olur (KİM, 2002:145).

Kuş odanın içindeki havuzda yıkandıktan sonra aslanlar gibi yakışıklı mı yakışıklı, eşi görülmemiş bir genç olur. Kuş, aslında peri padişahının oğlu olup adı Muhsin'dir (KAM, 2011: 308).

F282. Periler Hava Yoluyla Seyahat Eder (Uçar)

Peri padişahının kızı çocuğunu da alıp uçar gider (ZZİ, 2009: 154).

Şemse-Banu kocasını sırtına alıp uçar (GBM, 2002: 403).

F300-F399. Periler ve Ölümler

F301. Âşık Peri

F301. 3. Kız Periler Ülkesine Gider ve Periyle Evlenir

Hizmetçinin kızı Mehpare kendisini kuşağından tutup götüren kara köpekle evlenir (MKM, 1969: 324).

F302. Adam Peri Kadınla Yaşar ya da Evlenir

F302.2. Adam Periyle Evlenir ve Onu Evine Götürür

Peri padişahının kızı olan değnekten çıkan kızla Nalıncı Mehmet Ağa evlenir (ZZİ, 2009: 212).

F302.5. Adamın Peri Sevgilisi ve Ölümlü Eşi

F302.5.1. Peri Sevgilisi Adamı Ölümlü Eşine Teslim Eder

(T)F302.5.1.2. Ölümlü Eşin İyiliğinden/Sabrından Dolayı Peri Sevgili, Adamı Eşine Teslim Eder

Sultan; kediyi takip ederek vardığı havuzun yanında büyük bir karyola, içinde bir kadınla tığ gibi bir delikanlının yatmakta olduğunu görür. Kadın peri padişahının kızıdır. Yanlarındaki küçük karyolada da bir çocuk vardır. Şehzadenin konağında sultanı olduğunu öğrenen peri "Şimdiye kadar benimdin. Artık tılsımın bozuldu, bugünden sonra onunsun." der (ZZİ, 2009: 154).

Kırkıncı odanın kapısında bir köle bağlıdır. Köle, kızı kandırıp kapıyı açtırır. İçeride peri padişahının kızıyla yatan Arif Sultan vardır. Kız kapıyı kilitleyip dışarı çıkar. Peri kızı, Arif Yusuf'a "Böyle sabırlı kız görmedim, dünya ahiret kardeşimsin." der. Sarayını, tahtını, tacını, elmaslarını, altınlarını kendilerini gören kıza bırakır (EM, 2011: 315).

F303. Periyle Ölümlünün Düğünü

(T)F303.2. Genellikle Kırk Gün Kırk Gece Süren Peri Düğünü

Beyoğlu ile Nardaniye Hanım'a kırk gün kırk gece düğün yapılır (ZZİ, 2009:119).

Padişahın oğlu ile Dülger Kızı'nın düğünü kırk gün kırk gece sürer (ZZİ, 2009: 159).

Yıldırım Padişahı ile kızın kırk gün kırk gece nikâhları, kırk gün kırk gece düğünleri olur (ZZİ, 2009: 208).

Benli Bahri (kara kedi) ile fakir kızın nikâhı kıyılır (AGUG, 2011: 80).

Çember Tiyar ile padişahın küçük kızının kırk gün kırk gece düğünü olur (AGUG, 2011: 132).

Eşek kafası kılıfından kurtulan peri ile padişahın kızının kırk gün kırk gece düğünü yapılır (AGUG, 2011: 150).

Padişahın küçük kızı periler padişahının oğlu ile evlenir (GBM, 2002: 314).

Peri padişahının kızı ile Melikşah evlenir (GBM, 2002: 403).

Muradına nail olmayan dilberle padişahın oğlu kırk gün kırk gece düğün yapar (GBM, 2002: 444).

Keloğlan ile üç peri kızının nikâhları kıyılıp toy düğün edilir (GBM, 2002: 495).

Peri oğlanla padişahın kızı yeni baştan düğün yapıp nikâh kıyar (EM, 2011: 236).

Nardan çıkan kızla padişahın nikâhları kıyılır. Kırk gün kırk gece toylar, düğünler tutulur, açlar tok olur, çıplaklar taze olur, yiyip içip muratlarına geçerler (EM, 2011: 275).

Kaplumbağa peri kızla padişahın küçük oğlu kırk gün kırk gece toy düğün yapıp evlenir(GM, 1995: 165).

Peri padişahının kızı ile padişahın oğlu nikâh kıyıp, toy düğün eder (GM, 1995: 185).

Padişahın oğlu ve su kızı kırk gün kırk gece düğün dernek kurup muradına erer (GM, 1995: 189).

Kuş kılığındaki oğlan insan kılığına girer. Sırma saçlı kızla evlenir (GM, 1995: 194).

Peri padişahının oğlu ile kız kırk gün kırk gece kendi usullerine göre düğün yapar (GM, 1995: 211).

Padişahın oğlu ağaçtan çıkan kızla kırk gün kırk gece düğün yapıp evlenir (GM, 1995: 278).

Padişahın oğlu ceviz ağacından çıkan sırma saçlı, güzel dilberle evlenir (GM, 1995: 281).

Peri padişahının kızıyla Keloğlan kırk gün kırk gece davul çaldırırlar (BAM, 2006: 399).

Şahmaymun Peri'yle oğlanın kırk gün kırk gece düğünü olur (MM, 2008: 169).

F312. Peri, Çocuğun Doğumuna Refakat Eder

F312.1 Çocuğun Doğumunda Periler Olağanüstü Hediyeler Verir

F312.1.1. Periler Yeni Doğan Çocuğa İyi Dileklerde Bulunur

Kadın hamamda bir kız çocuğu doğurur. Duvar yarılıp içeri üç derviş girer. Dervişin biri "Bu çocuğun dediği dedik olacak."; biri "Yürüdükçe ayağının altında çimen bitecek, güldükçe yüzünde güller açacak, ağladıkça gözünden inci dökülecek, tepesine su attıkça altın olacak."; diğeri de "Koluna pazubent bağlayacağım bu pazubent çıkarsa ölecek, takılırsa dirilecek." der (MKM, 1969: 275).

Fakir bir kadın Hamamcı Ayşe Molla'nın hamamında doğum yapar. Çocuk doğduktan sonra hamamın dört duvarından dört peri çıkar; "Güldükçe güller dökülsün, ağladıkça mercanlar dökülsün; yürüyünce ayaklarının altına çimen bitsin, çimdiği zaman suyu altın kesilsin, bu pazubent kolunda durdukça yaşasın, çıkardığı müddetçe de baygın vaziyette olsun." derler (GBM, 2002: 440).

Kadın yıkık bir kulübenin içinde bir kız çocuğu doğurur. Üç peri kızı çıkar. "Tuttuğu altın olsun, güldüğünde güller açılsın, gezdiği yerler çayır çimen olsun." derler (EM, 2011: 237).

Fakir kadının biri hamamda doğum yapar. Hamamın kubbesine üç kuş inip birer peri kızı olur kadını doğurturlar. Doğan kıza Gülperi adını koyarlar. Periler Gülperi'ye halat takarlar. "Yürüdükçe çayır çimen bitsin; ağladıkça gözünden inci mercan saçılsın. Güldükçe yanağında güller açılsın." deyip uçar giderler (GM, 1995: 333).

Diğer kardeşleri zenginlik içinde yaşarken külhancıyla evlenen küçük kız fakirlik çeker. Doğum yapacağı sırada üç peri ellerinde lambayla hamamın

duvarından çıkıp gelir kızı doğurtur. Hamam duvarından çıkan üç peri yeni doğan kıza "Yıkandığı sular altın olsun, güldüğü zaman yüzünde güller açılsın, ağladığı zaman gözlerinden inci dökülsün, yürüdüğü yerde çayır çimen bitsin." diye dua eder (GM, 1995: 342).

Fakirin biri hamamda doğurur. Duvardan üç kadın çıkar. Biri "Ağladıkça inci mercan saçılsın. Güldükçe yanağında gül bitsin. Yürüdükçe çayır çimen bitsin.", diğeri "Yıkandıkça altın olsun." deyip ortadan kaybolurlar (KİM, 2002:180).

Yoksulun biri doğum yapar. Üç Arap gelir. Biri, "Yürüdükçe ayağının altında çimen bitsin. Başına dökülen sular altın olsun.", biri "Güldü mü yanaklarında gül açsın, ağladı mı gözlerinden inci dökülsün.", diğeri de "Bunun adı Muradına Nail Olmayan Kız" olsun der (BAM, 2006: 421).

Fakir kadının biri hamamda doğum yapar. Güzeller güzeli nur topu gibi bir kızları olur. O arada etrafi sis sarar. Güzeller güzeli bir peri kızı belirir. Çocuğun koluna bir pazubent bağlayıp "Bu pazubent durdukça kızınız yaşasın, alırsanız ölsün.", bir diğer peri kızı "Kızınız güldüğü zaman yanaklarında güller açılsın.", bir diğer peri peri kızı "Kızınızın yürüdüğü yerlerde çimenler açsın." ve en son gelen peri kızı da "Ağladığı zaman gözlerinden inci dökülsün, yıkandığı su altın olsun." deyip gider (AM, 2011: 268).

F316. Peri, Yeni Doğan Bebeğe Beddua Eder

(T)F316.3. Peri, Annesinin Kötülüğünden Dolayı Yeni Doğan Bebeğe Beddua Eder

Zengin kardeş, fakir kardeşine özenip yıkık bir kulübede doğum yapar. Üç huri kızı gelip kızı "Alnına, ağzına, eme" diyerek yıkar. Çocuğun alnında bir hortum çıkar (EM, 2011: 238).

Fakir kadının zengin kardeşi de hamamda doğum yapmak ister. Kardeşine eziyet ettiği için periler onu cezalandırır. "Alnında havuç büyüklüğünde bir et uzasın, kessinler kessinler bitmesin." diyerek beddua eder (GM, 1995: 334).

Üç peri külhancının karısının büyük ablasını da doğurtur. Ona "Yürüdüğü yerde çakır dikeni bitsin, ağladığı zaman gözlerinden keçi kılı çıksın" diye beddua ederler (GM, 1995: 343).

Fakir kadını küçük gören kız kardeşi de hamamda doğum yapar. Duvar yarılır içinden üç adam çıkar. "Ağladıkça taşlar saçılsın, yürüdükçe arkasından diken bitsin, alnında eşek kuyruğu bitsin kestikçe uzasın." derler (KİM, 2002:182).

F321. Peri, Beşikten Çocuk Çalar

Periler Hüsnü Yusuf'u yedi döşeğinde çalar (ZZİ, 2009: 174).

F321.1. Bebek Değiştirme

F321.1.4. Değiştirilen Bebek Ortadan Kaldırılır

F321.1.4.1. Değiştirilen Bebek Suya Atılır ve Sürgün Edilir (Sandığa Koyarak)

Kız, çocuğu sandığın içine koyup ağzına da bir emzik verip denize atar (MKM, 1969: 284).

Ebe, yerlerine iki enik koyduğu altın perçemli kızla oğlanı bir sandığa koyup denize atar (AGUG, 2011: 107).

Teyzeleri bir cadıya para verip inci dişli kızla altın perçemli oğlanın yerine iki gözü açılmamış enik koyar. Cadı, çocukları sandıkla nehre bırakır (EM, 2011: 346).

Altın perçemli kızla oğlan doğuran kardeşlerini çekemeyen kardeşler, çocukları bir sandığa koyup denize atarlar; kızın altına iki köpek eniği koyarlar (KM, 1992: 225).

Ebe, küçük kızın doğurduğu altın saçlı kızla oğlanın yerine iki kedi yavrusu koyar. Çocukları sandığa koyar, denize atar. Sandığı bir oduncu bulur (GM, 1995: 328).

Küçük kardeşlerinin altın saçlı ikiz çocuklarını kıskanan diğer kardeşler, çocukları bir kavanoza koyup dereye atarlar (TM, 2000: 190).

Kızın, yıldız gibi kızı ay gibi oğlu olur. Kızı kıskanan kardeşleri çocukları alıp yerlerine iki köpek yavrusu koyarlar. Çocukları da sandığa koyup denize atarlar (TM, 2000: 222).

Padişaha vaat ettiği gibi sırma saçlı oğlanla altın saçlı kız doğuran kızı, ablaları kıskanır. Köpek yavrularıyla çocukları değiştirirler. Çocukları bir sandığa koyup denize atarlar (BAM, 2006: 244).

Padişahın adamları, çocuğu bir kıl torbanın içine doldurup denize atar. Çocuğu bir hoca bulup büyütür, çocuğun adı Kıl Torba kalır (MM, 2008: 191).

Padişah; bir sandık yaptırıp oğlanla konuşan kızını sandığa kapatır, denize atar (MUM, 2010: 557).

Küçük kız altın saçlı kızla altın dişli oğlan doğurur. Kardeşleri bunu kıskanıp çocukları köpek yavrularıyla değiştirir, çocukları sandığa koyup denize atarlar (KAM, 2011: 373).

F339. Diğer Müteşekkir Periler

(T)F339.4. Periler, Kendilerine İyi Davranıldığı İçin Müteşekkirdir

Kocakarı, kıza "Kara su geçerse seslenme, gök su geçerse seslenme, sarı su geçerse, ak su geçerse haber ver." der. Kocakarı, kızı sarı suya batınca kızın her yanı şangır şungur altın olur. Kocakarı, kızı ak suya batırınca her yanı gümüş para ile dolar (MKM, 1969: 295).

Üvey annenin kızı kara su geçince kocakarıya haber verir. Kocakarı, kızı kara suya batırınca kızın her yeri ziftle katran; gök suya batırınca gök boncuk olur (MKM, 1969: 295).

Derenin kenarında rastladığı ninenin isteğini geri çevirmeyen kız, nineyi yıkar. Kız ninenin gösterdiği suda yüzünü yıkayınca dünya güzeli olup çıkar (MM, 2008: 148).

Üvey annenin kızı ninenin saçlarını yıkamayı kabul etmez, suya kendini sokunca Arap gibi oluverir (MM, 2008: 149).

Nene kadın civcivlerini besleyen Fatma'yı altın kuyusuna koyup çıkarır. Fatma sapsarı altın olur parıl parıl parlar (BM, 2002: 194).

Gelininin evden gönderdiği nene, yolda kendisine rastlayan iki adamla yemeğini paylaşır. Adamlar giderken "Yürüdükçe çayır çimen bitsin arkandan, güldükçe güller açılsın, dilin söyledikçe ağzından altın dökülsün, suya girdiğinde altın olsun. Süt gibi beyaz bir huri ol, karabiber gibi benlerin olsun." diye dua ederler. Kadın iyiliğinin ödülünü bulur (KİM, 2002:227).

Kızı annesini de kayınvalidesini gönderdiği yere gönderir. Kadın şikâyet edip durur. Adamlar "Böyle kara olasın, alnının ortasında kuyruk sallansın, yürüdükçe

dikenler, güldükçe ağzından pislikler çıksın." diye beddua ederler. Kadın kötülüğünün cezasını bulur (KİM, 2002:232).

Kız çeşme, dere ve fırını temizlediği için bir anda kızın boynuna bir katar altın takarlar (BAM, 2006: 241).

Kocakarı, kendisine iyilik eden kızı sarı suya sokar; kız sudan altınla çıkar (MM, 2008: 241).

Kocakarı, kendisine iyilik etmeyen kızı kara suya sokar; kız orada kıvrana kıvrana ölür (MM, 2008: 242).

İyilik yaptığı cadı, dev kızı altın renginde suya sokar; kızın her tarafı altın olur (MUM, 2010: 229).

Cadı, tembel kızı simsiyah akan suya sokar; kızın her tarafi bit, kene olur (MUM, 2010: 232).

İki oğlan, "Yazı da severim kışı da!" diyen kadına bir çuval altın verir (MUM, 2010: 451).

İki oğlan "Kışı sevmem, yazı severim." diyen kadına içi yılan dolu bir çuval verirler (MUM, 2010: 451).

F340. Perilerden Gelen Hediyeler

F341. Periler Dilekleri Yerine Getirir

Perilerin şehzadesini güldürüp iyileştiren kadın gençlik güzellik diler. Perilerin biri "Yüzüm geline yüz olsun.", biri "Ellerim geline el olsun.", biri "Boyum geline boy olsun.", öteki "Huyum geline huy olsun." der. Biri saçını, öteki yaşını, hasılı her biri en güzel nesi varsa geline verir (ZZİ, 2009: 147).

Arap "Emret Sultanım" deyince altın perçemli kız daha önce taşa döndürülenlerin yeniden insan olmasını ister (AGUG, 2011: 113).

Peri padişahının kızını güldürüp iyileştirdiği için perilerin her biri Fatma'ya ellerinin güzelliğini, yeşil gözlerini, burnunu ve aklını verir (KİM, 2002:315).

Peri padişahının kardeşinin boğazındaki kılçık yaşlı gelini görünce çıkar. Yaşlı gelin peri kızından on beş yaşında bir gençlik diler. On beş yaşında su gibi güzel bir genç kıza dönüşür (MM, 2008: 217).

Genç kız sanıp evlendiği gelinin yaşlı biri olduğunu gören Beyoğlu kızı pencereden aşağı atar. Kız gül ağacının üstüne düşer. Ayın on dördü gibi, peri padişahının kızı gibi olur (MUM, 2010: 418).

Peri padişahının kızının boğazına keklik kemiği kaçar. Yaşlı bir kadını gelinlikle görünce güler, boğazındaki kemik çıkar. Peri padişahı yaşlı kadının, genç kız olma dileğini yerine getirir (MUM, 2010: 419).

Prens yaşlı olduğunu anladığı Şehriban'ı dışarı atar. Kadının ağaçta takılı hali padişahın hiç gülmeyen kızını güldürür. Şehriban dileğini soran padişaha ayın on dördüne benzeyen güzel bir kız olmak istediğini söyler. Padişah kadının isteğini yerine getirir (AM, 2011: 258).

Arkadaşlarını uyaran yiğidin aldığı taş peri kızına dönüşür. Peri kızı gencin dileklerini yerine getirir (AM, 2011: 308).

F341.1. Perilerin Üç Hediyesi

Peri kızı, Mehmet Ağa'yı kendisini bulduğu kütüğün yanına gönderir. Mehmet Ağa, kızın öğrettiği gibi oradaki büyük kayaya kamçıyla vurur. Ortaya çıkan Arap, Mehmet Ağa'ya gözün gördüğü bütün yerleri örtecek bir halı, kış mevsimindeyken bütün saray halkının yiyip bitiremeyeceği yaz meyvelerinden oluşan bir sepet ve yeni doğmuş bir bebek getirir (ZZİ, 2009: 212-213).

Periler padişahının kızı, oğlana bir ceviz verir. Acıkınca "Açıl sofram açıl, bir kişilik yemek saçıl." deyince cevizin içinden tatlısıyla sütlüsüyle bir sofra çıkar. Oğlana rastlayan dervişler; cevize karşılık marifeti istenilen şeyi getirmek olan asa, "Arap" diye seslenince için "Efendim, emret!" diyerek çıkan bir Arap'ın olduğu kabak, başına geçireni görünmez yapan külah ve uçan seccade vermeyi teklif ederler (AGUG, 2011: 83-85).

Kızın gösterdiği yerdeki Arap, Keloğlan'a bir kutu verir. "Açıl kutum!" deyince kutu açılır içinden türlü yemekler çıkar; yemekleri bitirince "Kapan kutum!" der. Kutu kapanır. Keloğlan kutuyu çaldırınca tekrar ağacın yanına gider. Arap ona bir sopa verir. "Tık sopam!" deyince, sopa yerinden kalkıp oğlanı bir güzel döver. Arap, son olarak Keloğlan'a bir eşek verir. Keloğlan "Anır eşeğim anır!" deyince eşek anırmaya başlar, kuyruğunun altından tıkır tıkır altınlar dökülür (AGUG, 2011: 208-210).

Yılanın babası oduncuya bir dağarcık verir. Dağarcığın içinde para kesesi, düdük ve keçe fes vardır. Kese beş on kuruşu, beş on tane sarı liraya çevirir. Düdüğü üfleyince içinden bir Arap fırlayıp çıkar "Emret!" der. Keçe fesi giyen, kaybolur (MKM, 1969: 267).

Kara köpek şeklindeki Sedefkâre perinin annesi, Mehpare'ye bir ispirte[26], bir nar ve bir ceviz verir (MKM, 1969: 326).

Peri kızı, oğlanı kendisini bulduğu yere gönderir. Oğlan kızın dediği gibi yaparak gölden öteki dünyadaki anahtarın yerini, padişahın bütün askerlerinin yemek yiyip yarısının boş kalacağı halıyı, konuşan yeni doğmuş bir çocuğu alır (GBM, 2002: 303-304).

Peri kızı, oğlanı kendisini bulduğu yere gönderir. Suya selam verip bin batman gelecek balığı; yumurtanın içinden çıkan bir o yana bir bu yana kuyruğunu "vuu" diyerek sallayacak olan yabani hayvanı, bıyıklarını büküp kamçı elinde gezen yeni doğmuş oğlanı getirir (GBM, 2002: 307-310).

Sudan çıkan kız Keloğlan'a bir eşek verir. Eşekten dışkı yerine altın dökülür. Sudan çıkan kız Keloğlan'a çırçır[27] verir. Çırçırin bir gözüne çiğit[28] koyunca öbür gözünden altın çıkar (KİM, 2002:176).

Kurtardığı yılan adamı bir delikten geçirerek anne babasının yanına götürür. Adam yılanın sözüne uyarak yılanlardan eski sandığı ister. Sandıkta eski bir para kesesi, bir de takke vardır. Para kesesi kuruşları sarı liraya çevirir, takke insanı görünmez yapar (BAM, 2006: 454).

Bir kara köpek kızı alır gider. Ona "Açıl tabakam." deyince türlü yemekler saçan bir tabaka, altın pisleyen eşek ve "Vur topuzum." deyince vurmaya başlayan bir topuz verirler (MM, 2008: 165).

Kuyudan çıkan cin Keloğlan'a "Dile benden ne dilersen." deyip bir sini verir. Sini "Açıl sinim açıl." deyince çeşit çeşit yemekle donanır (MUM, 2010: 321).

Keloğlan kuyuya ekmek atınca cin tekrar gelir. Sinisi çalınan Keloğlan'a "Yumurtla tavuğum yumurtla." deyince altın yumurtlayan bir tavuk verir (MUM, 2010: 322).

[26] Kibrit.
[27] Pamuk eğirmeye yarayan bir alet.
[28] Pamuk çekirdeği.

Cin altın yumurtalayan tavuğunu da çaldıran Keloğlan'a "Vur tokmağım." deyince hırsızları ortaya çıkaracak bir tokmak verir (MUM, 2010: 320-322).

Yılanlar padişahı kızını kurtaran adama kirli bir fes, kese bir de kaval verir. Keseye bir altın koyar, kese altınla dolar. Adam kavalı çalar, karşısına "Ne emrin vardır?" diyen iki Arap çıkar (KAM, 2011: 273).

Padişah, küçük oğlunun karısını almak için küçük oğlana yapılması imkansız şartlar sunar. Oğlanın peri olan gırbo karısı, oğlanı kendisini bulduğu dereye gönderir. Oğlan kızın öğütlediği gibi "Arap" diye bağırır. Bağırınca dereden çıkan uzun boylu Arap'a kızın selamını söyleyip en büyük sofrasını ister, Arap bir tane kabuklu ceviz getirir. "Açıl cevizim açıl" deyince kuş sütü eksik bir sofra açılır. Padişahın askerleri sofradaki yemeklerden yer gene de bitmez. Sofra "Yumul cevizim yumul." deyince kapanır, yeniden bir ceviz olur (KAM, 2011: 304).

Padişahın ikinci şartı olan tüm askerine yetecek üzümü küçük oğlan karısının yardımıyla getirir. Onu bulduğu derenin yanına gidip seslenince çıkan Arap'tan bir salkım üzüm alır. Üzüm yedikçe çoğalır (KAM, 2011: 305).

Padişahın üçüncü isteğini yerine getirmek için küçük oğlan karısının öğüdüne uyarak deredeki Arap'a gider. İki karış boyu, bir karış sakalı olan bir Köse'yi alıp padişaha getirir (KAM, 2011: 305).

F343. Perilerden Gelen Diğer Hediyeler

F343.5. Periler Güzel Giysiler Verir

Sedefkâre'nin verdiği narın ve cevizin içinden türlü çeşit elbise çıkar (MKM, 1969: 328).

Eşek başı; anasının bir cebine altın, bir cebine gümüş doldurur. Bir güzel saray arabası verir. Yanına iki muhafız verir, kendisini de güzelce giydirir (KM, 1992: 155).

Küçük oğlan, kızın verdiği üç tel saçı birbirine çatar. Fındık kabuğunun içinde el değmemiş, dikiş dikilmemiş bir elbise çıkar (MM, 2008: 159).

F343.10.1. Peri Kişiye Sihirli Kılıç Verir

At, oğlan kılığındaki kıza devi bir vuruşta ikiye bölecek bir kılıç verir (GBM, 2002: 312).

(T)F343.21. Perilerin Diğer Hediyeleri

Kırk odalı konaktaki kız, kedinin yattığı yeri düzeltirken yumurtadan büyük bir taş bulur. Taşın kıymetine çarşıdaki bütün esnafın kasalarındaki para yetmez (AGUG, 2011: 77).

Tepenin başındaki köşkte yatan huri gibi kızın verdiği kara tavuğun yumurtasıyla adam zengin olur (AGUG, 2011: 93).

Kuyunun dibindeki Arap kız, "Gönül kimi severse güzel odur." cevabını veren köylüye iki yüz altın verir (GBM, 2002: 340).

Periler padişahı Ahmet'e içi cevher dolu bir nar verir (GBM, 2002: 476).

Peri kızı Arif Yusuf'un karısına sabrından dolayı sarayını, tahtını, tacını, elmaslarını, altınlarını bırakır (EM, 2011: 315).

İnci Salkım sarayın penceresinden güvercin biçiminde gelir. Sabah giderken bir altın bırakır (GM, 1995: 197).

F360 Hain ve Yıkıcı Periler

F360.0.1. Diğer Dünya İçinde Kötü Niyetli ya da Düşmanca Varlıklar

Atın üstünde gelen derviş, Sitti Nusret'i alır gider. Kıza "Yum gözünü!" der. Kız gözlerini yumduktan sonra "Aç gözünü!" der. Kız kendini koca bir konakta bulur. Odalardan birinde bir pösteki, bir tespih, bir de Kur'an vardır (ZZİ, 2009: 181).

Derviş açılan duvarın içinden çıkar, Sitti Nusret'in ilk çocuğunu alıp götürür. Giderken de Sitti Nusret'in ağzına kan sürer. Kızın ikinci ve üçüncü çocuğunu da aynı şekilde kaçırıp duvara geri döner (ZZİ, 2009: 185).

Yıldırım padişahı toz dumana, duman toza karışarak gelir. Kız kendini Yıldırım Padişahı'nın odasında bulur (ZZİ, 2009: 208).

Küçük şehzade ak bir ata binip küçük sultanla birlikte yol alır. O sırada uyuz bir ata binmiş sakalı bıyığına karışmış bir adamla karşılaşırlar. Delikanlı başından geçenleri anlatınca ihtiyarın altındaki uyuz at, iki yanında kanat doru bir küheylan olur. Bostancı Dede saçını sakalını küçük kız için ağartır. Kızı küçük şehzadenin atının terkisinden kaptığı gibi atıyla birlikte havalanıp uçar (ZZİ, 2009: 226).

Ana at, oğlu olan Bostancı Dede'nin atına dönüp Bostancı Dede'yi yedi kat gökten aşağı atmazsa analık hakkını helal etmeyeceğini söyler. Bostancı Dede yere düşünce bin parça olur (ZZİ, 2009: 228).

Bostancı Dede'nin iki yanında kanat olan doru bir küheylanı vardır (ZZİ, 2009: 226).

Bostancı Dede küçük şehzadeye bir temiz dayak atar (ZZİ, 2009: 227).

Derviş kıza "Yum gözünü." der. Kız gözünü açınca kendini büyük, virane bir konağın önünde bulur. Konaktaki odalardan birinde bir pösteki ve bir tespih vardır (AGUG, 2011: 117).

Kara köpek şeklindeki peri ve hizmetçinin kızı Mehpare kaçarken enselerine bir toz dumanı çöker. Dumanın içinde perinin teyzesi vardır (MKM, 1969: 326).

Milli Padişahı'nın aygırı havadan gelir, oğlanın atının terkisinden kızı kaptığı gibi gider (MKM, 1969: 331).

Devlerin diyarından sonra Milli padişahı'nın olduğu yere varılır (MKM, 1969: 332).

Cinpulat, denizin ortasında kızı getirmezse oğlanı paramparça edeceğini söyler (GBM, 2002: 419).

İğci Baba büyük kızı kesip duvara asar, ortanca kızı keser. İğci Baba, oğlanın başına bir şişe koyar, mahalleye ölü toprağı serper. Sopayla küçük kıza vurur (EM, 2011: 108-111).

Cadı tay, tazı kılıklarında Ahmedle Memed'i takip eder. Cadıya dokunanı ateşi yakar (KM, 1992: 182).

Cadı anahtar deliğinden cıva gibi akarak odaya girmeye çalışır (KM, 1992: 183).

Cadı kadın oğlanın üstüne ölü toprağı atar. Kuşlar oğlanı ayıltacak sırrı kardeşlerine söyler. Ağaçtan dökülen yaprakları alır, havanda döver, kardeşlerinin burnuna sıkarlar. Oğlan ayılır (GM, 1995: 306).

Köpek Karo kıza kırk anahtar verir. Kırkıncı kapıyı açmamasını tembihler. Kız dinlemeyip kapıyı açar, odadaki delikten dışarı bakınca bir mezarlık ve yeni gömülmüş bir ölüyü çıkarıp yiyen Karo'yu görür. Sırrını veren kızı köpek Karo Sırr-ı

Osman dağının tepesine atar. Köpek Karo bir top kumaş, kuzu, beşik kılıklarında kızın yanına girmeye çalışır (KİM, 2002: 62- 69).

Gülbani yanına gelenlerin başını keser (KİM, 2002:106).

Padişahın kızının amcasının oğluna yazdığı mektup Dümbülkıle adlı devin eline geçer (KİM, 2002:125).

Kız delikteki taşı kaldırınca bir mezarlık görür. Ölüleri gömüp giderler. Dümbülkıle'nin tırnakları uzar, ölüyü çıkarıp yer, ciğerini kıza getirmek üzere ayırır (KİM, 2002:126).

Dümbülkıle beşik olup kızın evine girer. Bebeği kanlar içinde bırakır (KİM, 2002:130).

Kadın söz verdiği için kızı olunca köpek Güro'ya verir (KİM, 2002:263).

Güro kızı bulur. Güro'nun dişi kızın ayağına batar. Kız orada ölür. Ayağından dişi çıkarınca kızın ağzından köpüklü bir kan akar, kız canlanır (KİM, 2002:266).

Sağa ayrılan yolda insan kanından pilav yapan Arap Üzengi vardır (BAM, 2006: 282).

Arap Üzengi'nin bir dağarcığı vardır. Giydi mi bir dudağı yerde bir dudağı gökte olur (BAM, 2006: 282).

Yolda rastladıkları ihtiyar küçük oğlanın karısını beygirine atar, beygir uçar, gözden kaybolurlar. İhtiyarın adı Bostancı'dır (BAM, 2006: 347).

Bostancı Dede derenin içine kurulmuş bir çardakta yaşar (BAM, 2006: 349).

Bostancı Dede'nin uçan beygirinin annesi Afrika'daki padişahın beygiridir. Kırk yaşındadır (BAM, 2006: 351).

"Hadi koca beygirim, aktar!" deyince beygir uça uça Bostancı'nın konağına konar (BAM, 2006: 354).

F361. Perilerin İntikamı

F361. 1. Periler, Kendilerine Saygısızlık Edildiği İçin İntikam Alır

Dülger kızının yaptığı gibi parmaklarını doğrayan büyük vezirin kızı düşer ölür (ZZİ, 2009: 157).

Dülger kızının yaptığı gibi elini kızgın tavaya sokan ikinci vezirin kızı yanar ölür (ZZİ, 2009: 158).

Dülger kızının yaptığı gibi kızgın tandıra giren üçüncü vezirin kızı yanar kül olur (ZZİ, 2009: 158).

Dülger kızı bir peri kızıdır. Şehzade, "Dülger Kızı aşağı, Dülger Kızı yukarı" dediği, Dülger Kızı'nın üstüne evlendiği için cezalandırılır (ZZİ, 2009: 159).

F361.17. Perilerin Verdiği Diğer Cezalar

Havuz başındaki kırk bir kız kızın kendilerini izlediğini görünce onu döver (ZZİ, 2009: 204).

Altın perçemli kızla oğlanın yerine iki enik koyan ebe ve kız kardeşler kırk katırın kuyruğuna bağlanır (AGUG, 2011: 114).

Muradına ermeyen dilberin yerine geçen kız ve annesi darağacına asılır, etleri makasla kırktırılır (MKM, 1969: 278).

Kara köpek şeklindeki Sedafkâre perinin annesi oğluna ve Mehpare'ye "Sudan çıktınız mı kırk gün biriniz bayılın, kırk gün biriniz." diye beddua eder (MKM, 1969: 327).

Mehpare'nin yerine geçen Arap kızını katırın kuyruğuna bağlanan kazanın içine koyarlar. Katır kızı dağdan dağa sürükleyip durur (MKM, 1969: 329).

Güvercin şeklindeki kız bey oğlunun evinin önüne konup "Konduğum dallar kurusun; bey oğluna saran kollar kurusun" der. Dallar kurur (MKM, 1969: 337).

Arap kızını kuma gömerler (MKM, 1969: 338).

Kadın kocasına oğlunu öldürüp karısını sen al dediği için cayır cayır yanar (GBM, 2002: 303).

Oğlandan öteki dünyadan anahtar, kocaman halı, konuşan körpe çocuk isteyen padişah çocuk konuştukça taş kesilir (GBM, 2002: 304).

Hak tarafından bir delikanlı haline gelen sepetteki çocuk padişahın kafasını keser (GBM, 2002: 310).

Muradına nail olmayan dilbere hile yaptıkları için teyzesi ve teyzesinin kızı kırk katıra bağlanıp dağa salıverilir (GBM, 2002: 444).

Annesi, sır sahibi oğlunun değirmen kılığına girdiğini anlayıp değirmeni ortadan yarar. Kızla oğlan ölür (EM, 2011: 262).

Nardan çıkan kızın yerine geçen gurbet kızıyla çocuğunu bir katırın kuyruğuna bağlarlar, her bir parçası bir dağda kalır (EM, 2011: 275).

Maymun peri kızı yerini söyleyenin kafasını uçurur (GM, 1995: 171).

Kuş kılığındaki kırk kız, kırk birinci odayı açan kızı yedi dağın başına fırlatırlar. Kırk kızın biri yağmur, biri bulut, biri dolu, biri kar olup yağar. Kırk birinci odayı açıp Filcan Ağa'yı gören kızı düğün günü geri getirirler (KİM, 2002:240).

Kızın yaptığı gibi elini tavaya sokan evin hanımı ölür (KİM, 2002:288).

Gülünce güller açan kızın yerine geçen yengesinin kızını katırın üstüne bindirirler, parçalanıp gider (BAM, 2006: 299).

Muradına Nail Olmayan Dilber'in üvey annesiyle kardeşini kırk katırın kuyruğuna bağlarlar (BAM, 2006: 424).

Periler kendilerini dinleyip suyu bulduğunu sandıkları Nasıh'ı boğarak öldürürler (KAM, 2011: 288).

F381. Perilerden Kurtulma

(T)F381.14. Perilerden Hile Yaparak Kurtulma

Hüsnü Yusuf'u perilerden kurtarmak için dağda büyük bir ateş yakılır. İçine Hüsnü Yusuf'un çıkardığı kuş kılıfı atılır. Kırk siyah kırk beyaz cariye "Hüsnü Yusuf şehzade kendini ateşe attı." diyerek feryat eder. Periler de Hüsnü Yusuf'u kurtarmak için kendilerini ateşe atar. Böylece Hüsnü Yusuf kurtulur (ZZİ, 2009: 178).

Eşek kafasını kuşlar padişahının kızı zapt etmiştir. Ondan kurtulmak için meydana bir kafes yaptırılır. İçi kızla oğlanın sığacağı genişliktedir. Kafesin tellerinin ucu dışarı doğru dikenli olur. Kuşlar padişahının kızı içeridekileri parçalamak için askerlerini yollar. O dikenlere çarpan kuşlar ölür. En son da kuşlar sultanı kendisi gelir. O ölünce kurtulurlar (AGUG, 2011: 150).

Peri kızları oğlana büyü yapıp eşek başına çevirir. Yüksek dağın başında ateş yakıp Şahmerdan'ın saçını ateşe atarlar. Peri kızları kokuyu duyup gelir, "Şahmerdan

Bey yanıyor, biz de yanalım." deyip onlar da kendilerini ateşe atarlar (KM, 1992: 159).

F387. Periler Tutsak Edilir

Bahtiyar yedi sene bir kuşu hapseder, kuş da Bahtiyar'ı yedi sene kabristana koyar (KM, 1992: 130).

Evden kovulan kız "Bahtiyar'ın başı için beni içeri alın." diyerek Bahtiyar'ın evine gider. Bahtiyar kuştan izin alıp oğlu ve karısını görmeye gelir (KM, 1992: 132).

F399. Diğer Peri Motifleri

(T)F399.5. Perilerle İlgili Çeşitli Motifler

Periler için mesafe yoktur. Şemse Banu "Bize uzak yakın yok." der (GBM, 2002: 403).

Perilerin çocuğu babasının yüzünü görmeden doğmaz (GM, 1995: 210).

Peri padişahının aynası ölüyü canlandırır (BAM, 2006: 395).

Perilerin kanununda insanlara görünmeleri yasaktır (AM, 2011: 195).

Bir evin içinde devlerle periler savaşır (AM, 2011: 278).

Periler gece olunca tekneye gelir (KAM, 2011: 286).

F400-F499 Ruhlar ve Şeytanlar

F400. Ruhlar ve Şeytanlar

F401. Ruhların Görünüşü

F401.3. Hayvan Şeklindeki Ruh

Arılar kendilerini kurtaran Keloğlan'a bir kanat verir (BM, 2002: 225).

Güvercinler kendilerini kurtaran Keloğlan'a bir kanat verir (BM, 2002: 225).

Kertenkeleyi takip eden oğlan üç çuval altın bulur (KİM, 2002:319).

F401.3.1. At Şeklindeki Ruh

At, oğlana yelesinden kopardığı iki kılı verir (ZZİ, 2009: 232).

At, gaipten seslenerek küçük şehzadeye parlayan kuşun kanadını eline almamasını aksi halde kanadın bela getireceğini söyler (AGUG, 2011: 68).

Tuz su, su da kan olunca oğlanın al tayı; yıldırım gibi oğlanın imdadına koşar. Oğlanı cazı kız kardeşinin elinden kurtarır (AGUG, 2011: 104).

Tay, kıza cinlilerin al öküzün pınarından suyu nasıl alacağını öğretir (GBM, 2002: 301).

At, Şah Muhammed'e üvey annesiyle vezirin onu öldüreceğini söyler (GM, 1995: 363).

Yel atı, Şah Muhammed'e tüyünden iki tane verir (GM, 1995: 366).

Yel atı, oğlanı aslanlar padişahının yanına götürür (GM, 1995: 370).

At, oğlanı başına geleceklerden haberdar eder. Oğlana kaşlarından birer tane tüy verir (TM, 2000: 169).

At padişahın kölesine kuyruğundan iki kıl verir (MUM, 2010: 614).

At, kıza başı sıkıştığında kendisini çağırması için tüyünden verir. Kız tüyleri birbirine sürtünce ortaya çıkan at, isteği üzerine kızı erkeğe çevirir (KAM, 2011: 316).

At, oğlana çiçekleri nasıl alacağını öğretir (KAM, 2011: 378).

F401.3.3. Köpek Şeklindeki Ruh

Adam çocuğu olmadığı için karısını döver. İmdadına yetişen bir kişi, kadının karnına pamuk koyar ve kadına hamile olduğunu söylemesini tembihler. Bebeğin doğum zamanına yakın bir köpek ağzında yeni doğmuş bir bebekle gelir (KİM, 2002:135).

F401.3.4.2. Karınca Şeklindeki Ruh

Karıncalar kendilerini sudan geçiren oğlana iki yumurta verir (KM, 1992: 234).

Karıncalar kendilerini kurtaran Keloğlan'a bir kanat verir (BM, 2002: 225).

F401.3.7. Kuş Şeklindeki Ruh

Oğlanın yılandan kurtardığı leyleklerin anneleri, oğlana her gün bir kızarmış tavuk getirir (ZZİ, 2009: 240).

Kuş, kadının yanına gelir. Kadın, kuşun dediğini yaparak yerdeki toprağı fırına atar. Toprak yanınca aslanla kaplan uyanıp adamı paramparça eder (MM, 2008: 291).

F401.3.8. Yılan Şeklindeki Ruh

Adamın kedinin pençesinden kurtardığı yılan, her gece bir sarı lira getirir (ZZİ, 2009: 240).

Yılan, Üşengeç'e, "Senin başın sıkışınca Allah'ın emri üzere, boz yılanın kavli üzere, dersin dilediğini söylersin. Ben senin her istediğini yerine getiririm." deyip ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 152).

Yılanın yattığı yerde her gün bir altın bulurlar (GBM, 2002: 318).

Kurtardığı yılan, adamı bir delikten geçirerek anne babasının yanına götürür. Adam yılanın sözüne uyarak yılanlardan eski sandığı ister. Sandıkta eski bir para kesesi ve bir de takke vardır. Para kesesi kuruşları sarı lira, takke insanı görünmez yapar (BAM, 2006: 454).

Adamın süt verdiği yılan her gün bir altın bırakır (MUM, 2010: 381).

(T)F401.3.10. Fare Şeklindeki Ruh

Altınlarının çalındığını fark eden padişahın oğlu, yarasına tuz basıp bunu yapanı beklemeye koyulur. Bir sıçan ortaya çıkıp dile gelir. "Ben senin yardımcınım." der (EM, 2011: 404).

(T)F401.3.11. İnek (Öküz) Şeklindeki Ruh

İnek, üvey annesinin bir dilim arpa ekmeği verdiği kıza, kulağına girmesini orada güzel yemekler olduğunu söyler (EM, 2011: 256).

Kızın ağladığını gören inek, pamuğu yutar; pamuk kulağından incecik makara ipliği gibi çıkar (EM 2011: 256).

İnekten şüphelenen üvey anne ineği kestirir. İnek etini kız haricindekilere haram eder. İneğin eti şeker gibi gelen kız, ineğin kemiklerini beyaz bir patikaya sarar. Yemliğin altına koyar (EM, 2011: 257).

Kız yemlikteki inek kemiklerine bakınca altın işlemeli elbiseler, atlar görür (EM, 2011: 258)

Üvey annelerinin yemek vermeyip çobanlığa gönderdiği çocuklara inek dile gelip "Boynuzlarımı çekin, boynuzlarımdan yemek çıkacak." der (TM, 2000: 176).

Çocuklara yemek veren Sarıkız kesilir. Sarıkız'ın kemikleri dile gelir, "Bizi çekin, yemek çıksın da yiyin." der (TM, 2000: 176).

Tosunun sağ boynuzundan çeşit çeşit yemek, sol boynuzundan süt ile bal çıkar. Üvey annesinin yemek vermediği oğlan karnını bunlarla doyurur (KM, 1992: 114).

Denizden kırmızı bir tosun çıkar. Kırmızı tosun; oğlana iki kıl verip dara düştüğünde kılları birbirine sürtmesini öğütler ve denize geri döner (KM, 1992: 116).

Oğlan tosunun kemiklerini gömer. Kemiklerin yerinde bir ağaç yetişir (KM, 1992: 117).

Üvey annesinin zorlu bir iş verdiği kız yapağıyı döker. İnek yer, arkasından ip çıkar (BAM, 2006: 317).

Üvey annesi kıza yardım eden ineği kestirir. Kız ineğin söylediği gibi kemiklerini bir kuyunun içine atar. Başı dara düşünce iki damla gözyaşı düşürür. Kuyudan iki kişi çıkar. Kıza verilen işleri bitirir (BAM, 2006: 318).

Kız ahırdaki ineğin memesini emerek karnını doyurur (KAM, 2011: 284).

Kız süt emdiği ineğin kemiklerini toplayıp gömer. Kemikleri gömdüğü yer altın, gümüş, yiyecek dolar (KAM, 2011: 284).

(T)F401.3.12. Keçi Şeklindeki Ruh

Üvey annesi kızına bir batman pamuk verip, hepsini eğirmesini ister. Kız bir mağaraya gidip ağlar. Kızı duyan keçi pamuğu alıp ben yiyeyim sen sar der. Pamuğu yiyince arkasından iplik olarak çıkar (KİM, 2002:167).

Üvey annesi keçiyi öldürmek ister. Keçi kızı yanına çağırıp "Etim onlara zehir olur. Sen karnımı boşalt, onların yemeyip atacakları ne varsa mağaraya koy." der (KİM, 2002:168).

Kız keçinin bağırsaklarını koyduğu yere gidinde kürk manto, bilezik bulur (KİM, 2002:169).

F401.6. İnsan Şeklindeki Ruh

Dervişin verdiği elmayı yedikten sonra padişahın karısı hamile kalır (AGUG, 2011: 187).

Hızır'ı bulup getirmeyi taahhüt eden fakir adamın yanında peyda olan çocuk Hızır'dır. Hızır daha sonra ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 207).

Küçük oğlanla karısına altın doğuran kazan veren ihtiyar, ortadan kaybolur (MKM, 1969: 336).

Padişah'ın "Hızır'ı bulup getirene dünyalığını verip ahretliğine karışmayacağım." çağrısına Keloğlan en azından kırk gün karnımı doyururum diyerek talip olur. Kırkıncı gün padişahın kapısından içeri girerken taze bir delikanlı peşine takılır. Delikanlı "Ben Hızır'ım." der demez ortadan kaybolur (GBM, 2002: 328).

Ermiş bir kızla delikanlı birbirine yedi yıldır sevdalıdır. Kız dışarı çıkınca oğlan da peşinden gider. Ermiş kızla oğlan, "Hak yoluna mı b.k yoluna mı asılıyor?" deyip asılacak çocuğu alıp gelirler (GBM, 2002: 348).

Çocuğu olmayan padişah, veziri ile otururken derviş gelip buna bir elma verir. O gece hem padişah hem vezir elmaları yiyip gerdeğe girer. Padişahın bir kızı vezirin de bir oğlu olur (GBM, 2002: 356).

Çocuğu olmayan padişahla ailesi pınar başında otururken bir adam gelip padişah olduğunu ve derdinin çocuksuzluk olduğunu bilir. Adam bir elma çıkartıp "Bunu yiyince bir oğlan çocuğunuz olacak. Sakın ben gelmemiş adını koymayın." der. Çocuğun adını Melikşah koyar (GBM, 2002: 397).

Padişah camiden çıkarken Hızır Aleyhisselam gelip "Camide şemşırak taşları olsaydı daha iyi olurdu." der. Şemşırak taşlarının Hint'te olduğunu söyleyen Hızır kaybolur (GBM, 2002: 405).

Yılan yerde dolaşarak daireler çizer. Adım başına birer çiğit atar. Sabah uyanınca çiğitlerin yerinde büyük bir saray yükselir (EM, 2011: 233)

Oğlan dinlenmek için bir su kenarına oturur, yanına aslan gibi bir delikanlı gelir. Delikanlı; kızın ağzından çıkan yılan, oğlanı yiyeceği sırada gaipten gelip yılanın başını keser. Yer yarılır, delikanlı içinde kaybolur. Delikanlının, ihtiyarın oğlunun Adana'dan dönerken cenazesini 30 kuruşa kurtardığı kişidir. Bu yardımından ötürü Cenâb-ı Hakk, delikanlıyı; oğlana yardımcı olarak gönderir (EM, 2011: 116).

Padişah gezmeye çıktığı sırada yukarıdan bir derviş gelir. Derviş, padişaha iki elma verir. Padişah, elmalarının birini soyup hanımıyla birlikte yer; diğerini atına yedirir. Dervişin verdiği elmayı yiyen sultan kadının bir oğlu, atın da bir erkek tayı olur (EM, 2011: 151)

Çocukları olmayan padişaha dervişin biri, bir kâğıt verir. Kâğıdı suda ezip içince padişahın bir çocuğu olur (EM, 2011: 269)

Oğlan üç yol ağzında durup hangi yola gideceğini düşünürken karşısına Hızır Aleyhisselam çıkar (EM, 2011: 271).

Hoca, cebinden bir elma çıkarıp çocuğu olmayan adama verir. Elmanın içini atına, kabuğunu köpeğine vermesini; elmanın kendisini de eşiyle birlikte yemesini öğütler. Adamın çocuğu, atın tayı olur (KM, 1992: 143).

Kuyudan su çeken hoca, padişah ve komşusunun çocuğunun olmadığını bilir. Cebinden bir elma çıkarıp ikiye böler, padişah ve komşusuna elmaları eşleriyle birlikte yedikleri vakit çocukları olacağını, kendisi gelene kadar çocuklara isim koymamalarını tembihler. Hoca çocuklara Memed ve Ahmed isimlerini koyup ortadan kaybolur (KM, 1992: 181).

Sırma saçlı oğlan ak naneyle gök naneyi aramaya giderken bir dedeye rastlar. Dede, ona bir mendil verir. Oğlan dedenin dediği gibi mendili sallar, deniz açılır, denizden geçer. Köpeğin önündeki otu koyuna, koyunun önündeki eti köpeğe verir. Sivri taşın üstüne çıkıp "Arap" diye bağırır. Üçüncü seferde demir kapı açılır. Ak naneyle gök naneyi alıp geri döner (BAM, 2006: 246).

Derviş elmayı padişahla karısına verir. Elmanın içini karısına, kabuğunu tayına yedirir (BAM, 2006: 276).

Hızır insan kılığında, çocuğu olmayan adamın karşısına çıkar. Adama üç elma dilimi verir. Adam Hızır'ın dediği gibi birini atına, birini atına yedirir. Bir dilimi de karısıyla kendisi yer. Hepsinin yavrusu olur. Hızır gelip çocuğa İsmail, ata Kamertay, köpeğe Dacı adlarını koyar (AM, 2011: 276).

F402. Şeytani Ruhlar. Cinler

Cinliler, kara duman gibidir (GBM, 2002: 301).

F402.1. Kötü Ruhların Davranışları

Devin yoluna şeytan çıkar. Şeytan, devi inandırıp Usta Nazar'ın evine giderler (ZZİ, 2009: 237).

Cinler, Kemlik'i saklandığı yerde bulur. Topa sokup Kaf Dağı'nın arkasına atarlar (MKM, 1969: 344).

Cinler, Leyli Kısrağı'na "Üstündeki kız ise oğlan, oğlan ise kız olsun." diyerek beddua ederler, kız oğlan olur (GBM, 2002: 302).

Gece yarısı palamut ağacının yanına cinler, şeytanlar gelir. Onların sohbetini dinleyen İyilik; kara koyunun kanını gözüne sürüp gözünü iyileştirir, üst kıyıdaki kayayı kaldırınca susuz köye su verir, padişahın sarayının ötesinde bir külçe altın bulur (MM, 2008: 153).

Kötülük'ün kendilerini dinlediğini fark eden cinler, şeytanlar onu paramparça ederler (MM, 2008: 155).

Şeytanlar geç vakitte düğün gibi davul zurna sesiyle gelir (MUM, 2010: 489).

Şeytan; oduncuyu, Allah rızası için yapacağı işten döndürür (AM, 2011: 242).

F402.1.11. Kötü Ruhlar Ölüme Neden Olur

Şeytan, adamı kuyuya atmaya çalışır (BAM, 2006: 425).

F402.1.14. Ruhlar ve Atlar

Bostancı Dede'nin iki yanında kanadı olan doru bir küheylanı vardır (ZZİ, 2009: 226).

Cinpulat adındaki, gökten aşağı yıldırım şeklinde inen adamın demirden bir atı vardır (GBM 2002: 419).

Cinpulat sihirli bir at yapıp küçük oğlana verir. At üç bacaklıdır ve havalanır. Makineler gibi fren yaparak gider (GBM 2002: 419).

F402.2. Ruhlar Krallığı/Padişahlığı

Keloğlan, cin padişahının kızı ile evlenmek ister (MKM, 1969: 318).

Derenin ağzındaki mağarada cin padişahı yaşar. Cin padişahının bir gülü vardır (GBM, 2002: 426).

Ecinni padişahı, oğlana üç kara dirhem hokkasını verir (EM, 2011: 250).

Küçük kızın kocası şeytanlar padişahıdır (BAM, 2006: 349).

Cinler padişahı büyük kütüğün üstüne sis gibi çöker, kütük kırk çöpe ayrılır (AM, 2011: 200).

F402.6. Kötü Ruhların Yaşadığı Yerler

Altın perçemli kız dağ başında cin gibi oturduğundan şikâyet eder (AGUG, 2011: 110).

Cin padişahının sarayı, Şap denizinin ortasındadır (MKM, 1969:320).

Taşlık kötü kötü yollardan giderler, Ecinni padişahının oğlu Arap, ıslık çalınca bütün ecinni taifesi ortalığa dökülür (EM, 2011: 249).

Ecinniler oğlanı bir taşın deliğinden içeri sokarlar. Taşın deliğinde Ecinni padişahının hemşerisinin payitahtı vardır (EM, 2011: 250).

Şeytanlar viranede toplanır (KM, 1992: 167).

Gece yarısı şeytanlar, cinler, periler davul zurnayla değirmene gelirler (BAM, 2006: 376).

Gece yarısı palamut ağacının yanına cinler, şeytanlar gelir (MM, 2008: 153).

Cinler, şeytanlar gece hamama gelir (MM, 2008: 188).

F402.6.1. Kötü Ruhlar Ağaçta Yaşar

Cinler ağacın altında toplanır (MKM, 1969: 342).

F402.6.3. Kötü Ruhlar Kuyuda Yaşar

Annesi Yedi Kardeşli Kız'ı söylediklerini unutursa cinlerin kör kuyusuna atmakla tehdit eder (ZZİ, 2009: 111).

Keloğlan kuyuya fakirliğini anlatıp içini dökerken kuyudan kocaman bir cin çıkar (MUM, 2010: 320).

Kuyudan bir dudağı yerde bir dudağı gökte kocaman bir şeytan çıkar (MUM, 2010: 485).

F402.6.4.1. Kötü Ruhlar Mağaralarda Yaşar

Derenin ağzındaki mağaranın içinde cin padişahı vardır (GBM, 2002: 426).

F402.7. Kötü Ruhların Ailesi

Cin padişahının kızı ile Keloğlan evlenir (MKM, 1969: 324).

Arap, Ecinni padişahının oğludur. Tılsımla sandığa hapsedilmiştir (EM, 2011: 249).

Küçük kızın kocası şeytanlar padişahıdır (BAM, 2006: 349).

Adam uyurken türkü söyleyerek çok güzel bir kız gelir. Kız cin padişahının kızıdır. Cin padişahının kızı ile adam evlenir (TM, 2000: 198).

Adama dişi bir cin musallat olur (TM, 2000: 215).

Cin padişahının karısı kurbağa şeklindedir (TM, 2000: 223).

(T)F402.8. Kötü Ruhların Sakındıkları Şeyler

Cinler sudan geçemez (GBM, 2002: 302).

Adam ekmeği tuvalete atınca cinden kurtulur (TM, 2000: 216).

Şeytanlar sabaha karşı, gün doğmadan kaçarlar (MUM, 2010: 489).

(T)F402.9. Kötü Ruhların Sahip Olduğu Şeyler

Padişah, kızdan cinlilerin al öküzünün pınarından su getirmesini ister. Pınar, ağaçlığın yanındadır. Kızın sağa sola bakmadan güğümü doldurulup ata binmesi gereklidir. Aksi halde cinliler kızı boşar (GBM, 2002: 301).

Cin padişahının gülü vardır (GBM, 2002: 426).

Ecinni padişahının üç kara dirhem hokkasını verir. Birinci kara dirhem hokkası hokkasını açınca istediğin şeyler yapılır; ikincisinde yiyecek içecek bulunur; üçüncüsünde ise Ecinni taifesinin askeri vardır (EM, 2011: 250).

Cin iğnesini indiren, han kızıyla evlenir (KM, 1992: 220).

Cinlerin verdiği kahve değirmenine "Dön değirmenim." deyince istenilen dileği gerçekleştirir (MUM, 2010: 397).

F403. İyi Ruhlar

F403.2.3.6. Ruh Öğüt Verir

Mehmet kuyunun dibine inerken yolun yarısında bir dervişle karşılaşır. Derviş, ona yedi kat yerin dibinde bir dudağı gökte bir dudağı yerde bir Arap, Arap'ın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa göreceğini söyler. Arap'ın "Kurbağa mı Dünya Güzeli mi güzel?" sorusuna "Dünya güzelini bir tarafa bırak, kurbağanın gözleri beni yaktı." cevabını vermesini öğütler (ZZİ, 2009: 141).

Şehzade düşünceli düşünceli giderken önüne çıkan ihtiyar, şehzadeye akşama bir saat kala Dülger Kızı'nın açmadığı kapının önüne gidip "Bir saat sonra bir sürü

misafirim gelecek. Bana tez elden beş on türlü yemek yetiştir." diye seslenmesini öğütler (ZZİ, 2009: 158).

Çocuğu olmayan tüccara yolda bir derviş rastlar. Dervişin dediklerini yapan tüccar gece abdest alıp iki rekât namaz kılar. Bir kız çocuğu olur. Derviş kızın yedi yaşına kadar tüccarın olacağını; yedi yaşından sonra kızı alacağını, kızın ismini de kendisi gelmeden koymamalarını tembihler (ZZİ, 2009: 179).

At, gaipten seslenerek küçük şehzadeye parlayan kuşun kanadını eline almamasını, kanadın bela getireceğini söyler (AGUG, 2011: 68).

Derviş oğlana bir kamçı verir. Tepenin başındaki köşkte huri gibi bir kızın yattığını, bu kamçı ile kıza olanca kuvvetiyle vurup kızdan kara tavuğu istemesini, kara tavuğu verinceye dek kıza kamçı çalmasını tembihler (AGUG, 2011: 91).

Altın perçemli oğlan, Yakası Çalar Kendi Oynar'ı bulmaya giderken yolda bir dervişe rast gelir. Derviş oğlana üç okka sakız verir. Yolda bir deve rastlayacağını eğer sinekler ağzından girip k.çından çıkıyorsa uyuyor; k.çından girip ağzından çıkıyorsa uyanık olduğunu; uyanıksa hemen bir okka sakızı ağzına koyup, sağ memesine sarılmasını, onun yol göstereceğini öğütler (AGUG, 2011: 111).

Derviş kızına, "Allah rızası gelene bir kepçe altın; Habibullah ruhu için diyene bir kepçe gümüş verirsiniz." deyip ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 125).

Tay, kıza cinlilerin al öküzün pınarından suyu nasıl alacağını öğretir. Ağaçlığın oradaki çeşmeden sağına soluna bakmadan boş güğümü doldurup, tayın üstüne binmesini; binemezse cinlilerin kızı boşayacağını söyler (GBM, 2002: 301).

At, oğlan kılığındaki kıza deve bir kere vurmasını, bir daha vururs a devin canlanıp bir daha öldürülemeyeceğini söyler. Dev "Yiğitsen bir daha vur." deyince oğlan, "Ben anamdan bir kere doğdum." cevabını verir (GBM, 2002: 312).

Hızır; kıza, peri oğlunun ablasının çeşmedeki suya geleceğini, testisinin içine yüzüğü atıp oğlanı beklemesini öğütler (GBM, 2002: 321).

Adam, şemşırak taşlarına giden yolu tarif eder. Yapması ve kaçınması gereken şeyleri sıralar: "Şemşırak taşları filanca bahçedeki köşkün içerisindedir. Bu köşkün kapısında padişahın kızı yatar. Bu dağdan aşağı inince ovada kötü diken ağaçlarına rastlayacaksın. Bunları görünce 'Vay mübarek gül ağaçları ne güzel. Bunların dibinde biraz yatsam da uyusam.' dersin. Biraz daha ileri geçince bir musluğundan

kan bir musluğundan irin akan bir çeşme vardır. Onlar kan ve irinli değildir, sihirlidir. Onlardan birer yudum içersin. 'Mübarek has suymuş, sanki abıhayatmış.' dersin. Orada yıkanır biraz dinlenirsin. İleri de iki tane ağaç vardır, ikisi de kötü, biçimsiz, dikenlidir. 'Şu mübarek selvi ağaçlarının altında biraz uyusam da geçsem.' der; biraz da orada otursun. Daha ileri geçince, gecenin karanlığında padişahın kızı bir yamçı arasında köşkün kapısında yatar. Onu çiğneyerek geçersin, içerden taşları alır, koynuna koyarsın. Kız uyanınca bağırır: 'Açık kapı, tut bunu!' Açık kapı seni daha tutmaz. 'Kapalı kapı, tut şunu!' O da tutmaz, at da it de tutmaz. Ağaçlar, kan ile irin ve diken de tutmaz. Öylece kaçar gelirsin" der (GBM, 2002: 408).

Hızır, oğlana "Abdest al, iki rekât namaz kıl. Dut ağacına sarıl. Dut ağacı devrilecek, tavşan ortaya çıkacak. Sen tazıyı salıver; o tavşanı tutunca sen de tavşanın karnından kutuyu al. Böceklerin ikisini öldür, birini dev çatlayıncaya kadar öldürme ." diyerek öğüt verir (EM, 2011: 210)

Pir, oğlana at ve kılıç verir. Pir; Sinam isminde bir âlimin yaşadığı memlekete kimsenin giremediğini, memleketin önünde daima açılır örtülür bir dağın olduğunu söyler. Pir, oğlana dağın arasından geçerken atını çok hızlı sürmesini öğütler. Bir macun verir. Atına yumurta kadar, kendisinin de badem kadar yemesini başka yiyecek istemeyeceğini ilave eder (EM, 2011: 400)

Oğlan, Siyah Zülüflü'yü bulmaya gider. Yolda karşısına çıkan Hızır, oğlana et parçası verir ve yolda başına gelecekleri anlatarak bunlarla nasıl baş edeceğini öğütler (KM, 1992: 127).

İhtiyar adam altın saçlı oğlana Çelaçengi'nin yerini tarif eder. Oğlan, ihtiyar adamın dediğini yapıp açık kapıyı örter, kapalı kapıyı açar. Atın önündeki eti, ite; itin önündeki otu ata verir. İrin suyundan "Ne tatlı su!" diyerek içer. İtburnu adlı çalıyı ne güzel gülmüş diyerek koklar (KM, 1992: 227).

Yolda rastladığı yaşlı adam padişahın oğluna limon kızın yerini tarif eder: Limon kıza giden yolda güller vardır. Padişahın oğlu, gülün bir tanesini koklamalı bir tanesini koparmalıdır. Yolda rastladığı köpeğin önündeki samanı ata, atın önündeki eti de köpeğe vermelidir. Karşısına çıkan açık kapıyı kapatmalı, kapalı kapıyı açmalıdır (GM, 1995: 176).

İnci Salkım'ı ararken kızın babasının karşısına bir ihtiyar çıkar. İnci Salkım'ı "Hekimim, dertlere devayım, dertlere devayım!" diyerek aramasını öğütler (GM, 1995: 198).

At, kıza yanına çalı ve tuz almasını öğütler (GM, 1995: 260).

Kral; kadının tarif ettiği gibi kuzunun otunu köpeğe, köpeğin etini kuzuya verir. Dikenleri incitmeden geçer. Pınarı kirletmeden su içer, üç elmayı alır (BM, 2002: 250).

Yüzükten çıkan; küçük oğlana, Gülbani'ye ulaşmanın yolunu tarif eder. Oğlan onun tembihlediği gibi kimsenin yüzüne bakmadan, duyduğu seslerden korkmadan yoluna devam eder (KİM, 2002:107).

Kuş, kadının yanına gelir. Kadın kuşun dediğini yaparak yerdeki toprağı fırına atar. Toprak yanınca aslanla kaplan uyanıp adamı paramparça eder (MM, 2008: 291).

Adam yolda karşılaştığı dedenin öğüdüne uyarak boğaza gider. Nöbetçi cine "Sizin küçük kızın düğünü için hediye olarak et getirdim." deyip torbasını verir. İçinde bir kahve değirmeniyle torbasını geri verirler (MUM, 2010: 396).

At, oğlana çiçekleri nasıl alacağını öğretir. Oğlan atın öğütlediği gibi Dünya Güzeli onu taş ederken dervişin verdiği kitabı okumaya başlar, taşlar çözülür (KAM, 2011: 378).

F404. Ruh Çağırma Yolları

F404.2. Ruhları Sihir Yoluyla Çağırma

Âlim, şehzadeye bir yüzük verir. Şehzade, yüzüğü yalayınca âlim imdadına yetişir (ZZİ, 2009: 229).

Atın yelesinden koparılan iki kıl birbirine sürtülünce at, yardıma gelir (ZZİ, 2009: 232).

Tuz su, su da kan olunca oğlanın al tayı yıldırım gibi; oğlanın imdadına koşar. Oğlanı cazı kız kardeşinin elinden kurtarır (AGUG, 2011: 104).

Kız canı yürekten bir "Of of" çeker. O an; yeşil sarıklı, beyaz sakallı bir adam peyda olur. Adamın elinde bir testi vardır. Kız, Mehmet eşkıyadan kurtulmayı diler. İhtiyar elindeki testiyi yere vurur. İçinden elleri bıçaklı silahlı bir tabur asker çıkar (AGUG, 2011: 184).

Keloğlan, bir ağaca dayanır yorgunlukla “Of of!” diye bağırınca bir kapı açılır. Açılan kapıdan çıkan Arap “Ne istiyorsun?” diye sorar (AGUG, 2011: 208).

Düdüğü üfleyince içinden bir Arap fırlayıp çıkar “Emret!” der (MKM, 1969: 266).

Denize bir kamçı vurunca bir kız çıkar (MKM, 1969: 339).

At, oğlan kılığındaki kıza birkaç kıl verir, “Darlandın mı kılları birbirine çalarsın ben hemen gelirim.” der (GBM, 2002: 312).

Oğlan kılığındaki kız, kılları birbirine sürtüp atı çağırır (GBM, 2002: 314).

Oğlan yolda bir “Ah!” çeker, hemen Hızır gelir (GBM, 2002: 389).

Küçük oğlan kılları birbirine sürünce dev gelir (GBM, 2002: 415).

Takadaki zili çekince bir çift halayık çıkar. “Yakalım mı yıkalım mı?” diye sorar (EM, 2011: 313).

Oğlan yüzüğün üzerine düşen saman çöpünü diliyle yalayınca iki Arap çıkıp “Yapalım mı yıkalım mı?” diye sorar (EM, 2011: 332).

At, oğlana darda kaldığında birbirine sürtüp kendisini çağırması için üç kıl verir (EM, 2011: 367)

Kız, oğlana iki tüy verir. Tüyleri birbirine sürtünce biri beyaz, biri kara iki koç gelir (EM, 2011: 375).

Kurt yelesinden, arı kanadından, karınca da bir şeyinden oğlana verir (KM, 1992: 127).

Kuş, Pir Ahmet’e kanadından bir tüy verir (KM, 1992: 140).

Karıncalar, kendilerini sudan geçiren oğlana iki yumurta verip daraldığı vakit yumurtaları birbirine sürtüp çağırmasını söyler (KM, 1992: 234).

Katıroğlu Mehmet, kuyu dibindeyken siyah bir melaike gelip gece meleği olduğunu söyler. Oğlana bir tüy verip darda kaldığında tüyü sürtmesini tembihler (KM, 1992: 240).

Bezirgân, kızın istediklerini bulamayınca önü deniz olur. “Eyvah!” deyince denizden “Sen buyur, ben yapayım.” diyen bir yanı var, bir yanı yok bir adam çıkar (GM, 1995: 203).

At, kıza iki kıl verip, "Başın dara düşünce birbirine sürt, ben gelirim." der (GM, 1995: 260).

Yel gibi olan at, Şah Muhammed'e tüyünden iki tane verip, dara düşünce kendisini çağırmasını söyler (GM, 1995: 366).

At, oğlana başına geleceklerden haber verir. Kaşlarından birer tane almasını, başı dara girince birbirine sürtüp kendisini çağırmasını ister (TM, 2000: 169).

Kuyunun dibindeki kız, oğlana bir kıl verir. Kılları birbirine sürtünce biri siyah, biri beyaz iki koç gelir (TM, 2000: 182).

Uyuz keçinin üç kılı birbirine değince değirmen, büyük bir saraya döner (TM, 2000: 190).

Arılar, kendilerini kurtaran Keloğlan'a başı sıkıştığında sallayıp çağırması için bir kanat verir (BM, 2002: 225).

Güvercinler, kendilerini kurtaran Keloğlan'a başı sıkıştığında sallayıp çağırması için bir kanat verir (BM, 2002: 225).

Kuyunun dibindeki kız, küçük oğlana bir yüzük verir. Yüzüğü yalayınca ak koçla kara koç çıkar (BAM, 2006: 268).

Kuyunun dibindeki küçük kız küçük oğlan Keloğlan'a yağlı bir kara kayış verir. Kayışı yere vurur vurmaz ak koçla kara koç meydana çıkar (BAM, 2006: 382).

Kuyunun dibindeki kız; yukarı çıkarken, küçük oğlana başı sıkıştığında birbirine bağlaması için üç tel saç verir (MM, 2008: 157).

Mehmet kızın öğütlediği gibi iki rekât namaz kılıp yüzüğü yalar. Karşısına dervişler çıkar. Dervişler Mehmet'in isteklerini yerine getirir (MM, 2008: 162).

Kadın bir tarafı akarsu bir tarafı kavak ağaçları olan bir yerde taşa "Oh!" diyerek oturur. "Oh!" deyince bir koca karı çıkıp "Emret bana, benim Oh." der (MUM, 2010: 492).

Oğlan çöpü çatar. Beyaz bir koç gelir ve kızlar yukarı çıkar (MUM, 2010: 534).

At padişahın kölesine başı sıkışınca gelip yardımcı olmak için kuyruğundan iki kıl verir (MUM, 2010: 614).

Kavalı üfleyince iki Arap çıkıp "Emret." der (KAM, 2011: 271).

Yılanlar padişahı kızını kurtaran adama kirli bir fes, kese bir de kaval verir. Adam kavalı çalınca karşısına "Ne emrin vardır?" diye soran iki Arap çıkar (KAM, 2011: 273).

Yılanlar padişahı kızını kurtaran çocuğa çapçapan verir. Eliyle çapçapana vurunca içinden "Emret!" diyen bir Arap çıkar (KAM, 2011: 277).

Kuyu dibindeki Arap, oğlana iki tüy verir. Tüyleri birbirine sürünce biri beyaz, biri siyah iki at gelir (KAM, 2011: 290).

Kız, atın verdiği tüyleri birbirine sürtünce at gelir (KAM, 2011: 316).

Oğlan kayanın yanına oturup "Of of!" deyince oturdukları yerden bir kapı açılır. İçeriden çıkan adamın adı Of Koca'dır (KAM, 2011: 352).

F420. Su Ruhları

F420.1. Su Ruhlarının Şekli ve Görünümü

F420.1.1. Adam Şeklindeki Su Ruhu

Oğlanın kurtarıp suya attığı balığın sihri bozan adam olması(Sakaoğlu 2002: 283).

Denizden çıkan su adamı hakıta[29] çok düşkündür (EM, 2011: 363)

Bezirgân, kızın istediklerini bulamayınca önü deniz olur. "Eyvah!" deyince denizden bir yanı var, bir yanı yok bir adam çıkar. "Sen buyur, ben yapayım." der. Adam her şeyiyle yarım adamdır. Bir kol, bir ayağı vardır (GM, 1995: 203).

F420.1.2. Kadın Şeklindeki Su Ruhu

Denizkızı, oğlanı görüp âşık olur (ZZİ, 2009: 221).

Kamçı vurulunca denizden bir kız çıkar. Kızın denizde iki kız kardeşi daha vardır (MKM, 1969: 340).

Denizden çıkan kız denize bir yaygı yayar, üstüne oturup balıkları besler. Hiç konuşmayan kız "Deniz ananın, babanın hatırı için" denilince konuşmaya başlar (MUM, 2010: 301).

Balıkçı; büyük bir balığı tuttuğu sırada aksakallı bir dede gelip balığı geri bırakmasını, Allah'ın başka yerden vereceğini söyler. Balıkçı Ali, dedeyi dinleyip

[29] Yakut şeklinde kullanılması gerektiğini düşündüğümüz kelimenin metindeki kullanımı "hakıt" dır.

balığı denize geri atar. Balık, aksakallı dedenin kızıdır. Aksakallı dede ise Hızır Aleyhisselam'dır (MUM, 2010: 388-390).

F420.1.2.1. Olağanüstü Güzellikteki Su Ruhu

Rah şehrinde yaşayan balık padişahının, dünya güzeli bir kızı vardır. Kızın ciğeri, elleri ve ayakları yaralı olan kralı iyileştirir (MUM, 2010: 436).

F420.1.3. Hayvan Şeklindeki Su Ruhları

F420.1.3.2. Balık Şeklindeki Su Ruhu

Balığı küçük olduğu için suya geri atan oğlanın karşısına bir adam çıkar. Adam oğlanın suya attığı balıktır. Oğlana iyilikler yapıp suya geri döner (KİM, 2002:204).

Suya bırakılan balık bir adam kılığında oğlanın karşısına çıkar. Oğlana iyilikler yapıp suya geri döner (KİM, 2002:254).

Keloğlan yakaladığı balığı salınca balık "Ne dileğin varsa benden dile." der. Keloğlan "Deredeki balığın emriyle" deyip isteklerini elde eder (BAM, 2006: 259).

Ağına takılan balık, balıkçıya "Beni geriye gönder, dile benden ne dilersen." der. Balıkçı karısının tavsiyesiyle saray, köşk, zenginlik diler. Evine dönünce büyük bir saray ve içinde süslenmiş karısını bulur (MUM, 2010: 235).

Kadının denize bıraktığı balık, denizden çıkıp kadının kocasıyla arkadaş olur. Denizden çıkan balık kendisine iyilik yapanlara borcunu ödeyip ortadan kaybolur (MUM, 2010: 392).

Yaşlı adam peygamber balığıdır. Kendisini yakalayıp geri bırakan oğlana iyilikler edip denize geri döner (MUM, 2010: 555).

F420.1.3.3. At Şeklindeki Su Ruhu

Denizaygırı denizden suları yararak çıkar atla boğuşur (AGUG, 2011: 72).

Denizaygırı denizden suları yararak çıkar, oğlanı Kısrakların Adası'na götürür (AGUG, 2011: 73).

Hasırotunu yakınca denizden bir aygır çıkar (MKM, 1969: 333).

Denizde yaşayan bütün mahlûkların padişahı; aygırı, oğlan ölünceye dek onun hizmetine verir (MKM, 1969: 333).

Denizden çıkan aygır, gökte uçar (MUM, 2010: 594).

F420.1.4. Su Ruhları Anormal Şekildedir

F420.1.4.1. Su Ruhlarının Yarısı İnsan, Diğer Yarısı Balık ya da Yılandır

Balıkçı köprünün altında bir "Of!" çeker. Denizden altı balık üstü adam şeklinde biri çıkar. Adı Oflala'dır (AM, 2011: 205).

F420.1.6. Su Ruhlarının Elbiseleri

F420.1.6.7. Su Ruhları Çıplaktır

Oğlanın yolunu kesen çıplak adam, tutup suya attığı balıktır (GBM, 2002: 283).

F420.2. Su Ruhlarının Evi

F420.2.3. Su Ruhlarının Bahçesi Vardır

Deniz çıkan Eyvah'a teslim edilen kız kendini bağlık, bahçelik saray gibi bir yerde bulur (GM, 1995: 204).

Suyun dibinde saray, bahçe, evler, ışıklar vardır (GM, 1995: 191).

F420.3. Su Ruhlarının Sosyal Hayatı

F420.3.3. Su Ruhlarının Su Altında Padişahlığı/Krallığı Vardır

Denizde yaşayan bütün mahlûkların padişahı, oğlana bir hizmetkâr verir (MKM, 1969: 333).

Balık padişahı Rah şehrinde yaşar (MUM, 2010: 436).

Rah şehrinde yaşayan balık padişahının dünya güzeli bir kızı vardır. Kızın ciğeri elleri ayakları yaralı olan kralı iyileştirir (MUM, 2010: 436).

F420.5.2. Kötü Niyetli Su Ruhları

F420.5.2.1. Su Ruhları Kişiyi Suya Çeker

Denizkızı, oğlanı kaptığı gibi suyun içinde kaybolur (ZZİ, 2009: 221).

Kız kırk tane altın top yaptırıp deniz kıyısına varır. Her bir altın top da denizkızının suyun dibine götürdüğü şehzadeyi biraz daha görür (ZZİ, 2009: 222).

Aygır oğlanı denizin dibine götürür. Denizde yaşayan bütün mahlûkların padişahı aygırı oğlan ölünceye dek onun hizmetine verir. Aygır oğlanı denizden dışarı çıkarır (MKM, 1969: 333).

Denizadamı, Keloğlan'ı alıp denize geri döner (EM, 2011: 363)

Suyun dibine batan yirmi deve, yirmi hizmetçi olur. Kız devenin kuyruğuna takılıp su altına iner. Kız devenin kuyruğuna takılıp su üstüne çıkar (GM, 1995: 191-192).

Oflala, balıkçının küçük kızını alıp denizde kaybolur (AM, 2011: 206).

F420.5.2.1.6. Su Ruhu Yedi Yılda Bir, Yemek İçin Bir Can İster

(T)F420.5.2.1.6.1. Su Ruhu, Bir Can Yiyince Suyu Bırakır

Ayıkulak kara koçun üstüne denk gelip yedinci kat yerin altına geçer. Bir padişah memleketine varır. Orada da bir dev vardır. Çeşmenin başında dikilir, ayda bir kadın yemedikten sonra o şehre su vermez(Tuğrul 1969: 312).

Bir dağda yedi başlı dev vardır. Her gün şehirden bir kız yer. O zaman şehre dokunmaz yoksa şehri alt üst eder(Sakaoğlu 2002: 431).

Ejderha ölünce su ve otlak serbest kalır (GBM, 2002: 453).

Ejderha, çeşmenin başını tutar. Ejderhaya yemesi için bir kız verirler. Ejderha kızını yiyene dek herkes suyunu alır (EM, 2011: 376)

Dev, çeşme başını tutar. Bir kız yiyince çeşmeyi açıp su verir (KM, 1992: 161).

Dev, suyun başına yatıp suyu şehre bırakmaz. Elinde sini ile giden kızı ve sinideki yemekleri yiyince suyu açar (KM, 1992: 241).

Çeşmenin başını tutan dev, kendisine getirilen kişiyi yerken çeşmeyi açar (BAM, 2006: 269).

Çeşme başını tutan dev, her gün bir insan yer. O esnada suyu bırakır (BAM, 2006: 383).

Her sene gelen dev, köyden bir kız yiyince köye su verir (MM, 2008: 158).

Suyun gözündeki dev, devamlı bu suyu içer; insanları geçirmez. Köylüler arazilerini sulayacağı vakit bir kız bir oğlan kurban ederler, dev o sıra suyu bırakır (MUM, 2010: 304).

Dünyanın yedi kat altındaki memleketteki çeşmenin başını tutan bir dev vardır. Dev, insan yemedikten sonra çeşmeyi açmaz (MUM, 2010: 535).

Yedi kat yerin dibindeki memleketteki dev, suyun başını tutmuştur. Her sene bir kız yer, o sırada memlekete su verir (KAM, 2011: 290).

Kuyunun dibindeki oğlan gide gide bir köye varır. Köydeki dev suyun başını tutmuştur. İki ayda bir kurban isteyip köye su verir (KAM, 2011: 294).

Irmağın ulaştığı köyde yaşayan dev, köye su vermek için her gün bir kişiyi yem eder (KAM, 2011: 299).

Dev ülkenin padişahının bir çocuğunu alır. O zaman ters akan sular düz akar, kirli akan sular temiz akar (KAM, 2011: 315).

F425. Çeşme Ruhu

Kuşun başına bir şey geleceğini haber verdiği kız su içerken çeşmenin kapıları kapanır, kız içerde kalır (KAM, 2011: 359).

Baba-oğul, Ecel Ecayip'i bulmak için yola çıkar. Issız bir çeşme başında oturup dinlenirken baba, "Of anam of!" der. Böyle der demez çeşmenin lülesinden bir adam çıkar (GBM, 2002: 381).

Musluktan çıkan adam adının "Of!" olduğunu söyler. İhtiyara oğlunu kendisinin yanına çalışmaya verip veremeyeceğini sorar. Oğlan razı olur, okuyup üfler, oğlanla beraber çeşmenin lülesinden içeri girerler (GBM, 2002: 382).

Peri kızı Şahmaymun Kadın, küçük oğlana bir sopa verir. Oğlan kızın dediği çeşmeye gider. Çeşmenin oluğunu sopayla karıştırır. Oluktan bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap çıkar. Peri kızının istediği elbiselerini verir (MM, 2008: 167).

Kazcı Mehmet kuyuya iner. Suyun bekçisi devin "Güzel kim?" sorusuna "Su kiminse o güzel." cevabını veren Kazcı Mehmet'e dev üç nar verir. Narların içi mercan doludur (MM, 2008: 243).

F432. Rüzgâr Ruhu

Gelin kapının önünü süpürürken rüzgâr çıkar, gelini götürür (KM, 1992: 171).

Padişahın kızını bir rüzgâr alıp bir dağa bırakır (BAM, 2006: 314).

F434. Gökgürültüsü Ruhu

Kıratlı, gök gürlemesi gibi selam verir (GBM, 2002: 483).

F439. Diğer Hava Ruhları

(T)F439.2. Yıldırım Ruhu

Gökten aşağı yıldırım şeklinde bir adam, altında demirden bir atla gelir. Adı Cinpulat'tır. Sihirli, üç ayaklı, havalanan bir at yapıp oğlana verir (GBM, 2002: 419).

Cinpulat, küçük kardeşe "Denizin ortasında bir oda var, o odada bir kız var, eğer o kızı bana getirirsen seni bırakırım yoksa bırakmam, paramparça ederim." der (GBM, 2002: 419).

F441. Orman Ruhu

F441.2. Ağaç Ruhu

Keloğlan bir ağaca dayanır yorgunlukla "Of of!" diye bağırır. Bir kapı açılır, bir Arap çıkıp "Ne istiyorsun?" diye sorar (AGUG, 2011: 208).

Tembelin birinin babası ağaca yaslanıp "Of of of!" deyince Ofkoca adında biri çıkar (KM, 1992: 178).

Kadın bir tarafı akarsu bir tarafı kavak ağaçları olan bir yerde taşa "Oh!" diyerek oturur. "Oh!" deyince bir koca karı çıkıp "Emret bana, benim Oh." der (MUM, 2010: 492).

F450. Yeraltı Ruhları

F450.1. Faydalı Yeraltı Ruhları

Mehmet ipe bağlanarak kuyunun dibine iner. Yarı yola varınca karşısına nur yüzlü, aksakallı bir derviş çıkar (ZZİ, 2009: 141).

Yedi kat yerin dibindeki Arap'ın verdiği narların içi mücevherdir (ZZİ, 2009: 142).

Oduncu sırtını kayaya dayayıp derinden bir "Of" çekince kaya yerinden oynar. Karşısına bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap dikilir (ZZİ, 2009: 191).

Kocakarı bir kayanın dibine oturur. "Of!" deyince kayanın dibinden bir Arap çıkar (MKM, 1969: 314).

Yılan kafasını taşın deliğine sokup çıkarınca "Vuralım mı, kıralım mı?" diyen iki Arap peyda olur (GBM, 2002: 319).

Köylünün beline bir ip bağlanıp kuyuya sarkıtılır. Köylüyü kuyuda, bir Arap kız ile güzel kız karşılar (GBM, 2002: 340).

Ahmet bir senet imzalayıp kuyuya iner. Halattan tutacağı sırada bir Arap bileğinden sarılır, bunu çekip alır götürür (GBM 2002: 475).

Kuyunun ağzından bir Arap çıkar, çocuğu içeri alır. Kuyunun içinde bir Dünya Güzeli'yle bir kurbağa durmaktadır (EM, 2011: 164).

Yeraltı yılan padişahının verdiği yüzüğün içinden "Yapalım mı, yıkalım mı?" diye soran iki Arap çıkar (EM, 2011: 332).

Adam bir kayanın dibinde "Of of" deyince bir kapı açılır, Of Koca adında biri çıkar (AM, 2011: 243).

Oğlan kayanın yanına oturup "Of of!" deyince oturdukları yerden bir kapı açılır, içeriden çıkan adamın adı Of Koca'dır (KAM, 2011: 352).

F451. Cüceler

Cüceler "Bismillahsız" kaşık, tencere ve kazanla keçi pisliğinden yemek yapıp yerler (KAM, 2011: 394).

F451.2.1.1. Cüceler Küçüktür

Kız ellerini çırpıp "Deli Gücük!" deyince bir ses efendim der; duvar yarılır bir karış boylu, bir arşın külahlı birisi çıkar. Deli Gücük hemen bir tabla yemek getirir (AGUG, 2011: 134).

Deli Gücük oğlanın atının nalıyla mıhı arasına girer (AGUG, 2011: 135).

Deli Gücük şehzadeyi sırtına bindirip "Yum gözünü." der. "Aç gözünü" deyince şehzade kendini sarayın önünde bulur (AGUG, 2011: 137).

Deli Gücük aslanların burnuna ot koklatıp onları uyutur (AGUG, 2011: 137).

Deli Gücük sarayın iç kapısında bekleyen iki cellatın göğsüne yorgan iğnesi batırıp, onları bayıltır (AGUG, 2011: 137).

Abbas'ın boyu bir karış, sakalı on iki karıştır (MKM 1969: 259).

Allah'ın Belası'nın kendi bir karış boyu iki karıştır (EM, 2011: 206).

Talaz bir cücedir, kapıda yatar (KM, 1992: 173).

Sarayın en dipteki kapısında üç kilit asılıdır. Odanın ortasında minik bir pencere vardır. Bu odada ak saçlı bir cüce vardır (BM, 2002: 192).

Tavuğun bol olduğu köyde altı karış boyunda, üç karış sakallı bir dev vardır. Dev kazanı kaptığı gibi alıp gider (BAM, 2006: 372).

Yedi arkadaş, yedi cüce vardır. Yedi cücenin akıllısı Bıdıcık'tır (BAM, 2006: 444).

Fıstık ağacının içinden boyu bir karış, sakalı iki karış bir köse çıkar (GM, 1995: 174).

Cüce, koyunu yutar. Karnı doymayan cüce padişahın kafasını da yutar (GM, 1995: 175).

Ormanın içinde altı cüce yaşar (TM, 2000: 165).

Altı karış boylu dev kör bir kuyuya iner. Ayı Mehmet iple kuyuya iner (BAM, 2006: 373).

Köse'nin iki karış boyu, bir karış sakalı vardır (KAM, 2011: 305).

Değirmene davullu zurnalı iki üç karış uzunluğunda adamlar, cüceler gelir (KAM, 2011: 393).

F451.2.3. Cücelerin Sakalları

F451.2.3.1. Cüceler Uzun Sakallıdır

Abbas'ın boyu bir karış, sakalı on iki karıştır (MKM 1969: 259).

Fıstık ağacının içinden boyu bir karış, sakalı iki karış bir köse çıkar (GM, 1995: 174).

Değirmenci pilav hazırlarken kendi iki karış, sakalı bir karış biri gelir (KAM, 2011: 298).

F451.2.7.6. Cüceler Kendilerine Özgü Külahlar Giyerler

Deli Gücük; bir karış boylu, bir arşın külahlı biridir (AGUG 2011: 134).

F451.3.3.0.1. Cüce İstediği Şekli Alabilir

Deli Gücük aslında güzel bir adam olup handaki kızın kocasıdır. İstediği zaman küçülür, Deli Gücük olur (AGUG, 2011: 140).

F451.3.3.6. Cüceler Havada Uçarlar

Deli Gücük şehzadeyi sırtına bindirip "Yum gözünü." der. "Aç gözünü" deyince şehzade kendini sarayın önünde bulur (AGUG, 2011: 137).

F451.3.8. Cüceler Güçlüdür

Deli Gücük sultan hanımı sırtına yüklenip hana getirir. Sabah olunca sultanı tekrar odasına götürür (AGUG, 2011: 138).

Yarımca adamın atının kuyruğunu kökünden söküp çıkarır. Kavağı kökünden söker. Tezgâhı çekeceği yerde direzi olduğu gibi omzuna alır (EM, 2011: 70).

Allah'ın Belası'na bin batmanlık çelikten bin batmanlık çubuk yaptırılır (EM, 2011: 206).

Allah'ın Belası'nın yere sapladığı çeliği bütün devler çıkarmaya uğraşır ancak çıkaramaz (EM, 2011: 207).

F451.3.12. Cüceler Zekidir

F451.3.12.3. Cüceler Bilgilidir

Deli Gücük, şehzadeyi tellalın çağrısına gönderir. Başına bir gelmeyeceğini, çaresini bulacağını vaat eder (AGUG, 2011: 139).

Yedi cücenin en akıllısı Bıdıcık'tır (BAM, 2006: 444).

F451.5. Cüceler ve İnsanlar

F 451.5.1 Yardımcı Cüce

F451.5.1.20. Cüceler Görevi Gerçekleştirmede Yardımcı Olurlar

Dervişin tembele verdiği pusulanın içinde yazılı olan bir karış boyu, iki karış sakalı olan Abbas'tır. Abbas, ölünceye dek tembele hizmet edecektir (MKM, 1969: 259).

Abbas olduğu yerde türlü yemekler döşer (MKM 1969: 260).

Abbas evi halı ile döşetir (MKM 1969: 260).

Abbas Tembel'e üç tabaka sırçadan saray yapar (MKM 1969: 260).

Kız, Deli Gücük'ü kendisine arkadaşlık etmesi için şehzadeye verir (AGUG, 2011: 135).

Deli Gücük, oğlanın boynuna ip geçirileceği sırada yolda bir sığırın diz kapağı kemiğini bulup ona okur üfler, o kemik dört yerinde padişahın mührü olan kocaman bir ferman olur. Cellatlar oğlanı salıverir (AGUG, 2011: 140).

Deli Gücük başın sıkıldı mı beni "Deli Gücük diye çağır." diyerek ortadan kaybolur (AGUG, 2011: 142).

F451.5.2.6. Cüceler Cezalandırır

Deli Gücük, kıza musallat olanları boğar. Şehzade kıza yanaşmadığı için ona bir şey yapmaz (AGUG, 2011: 135).

Padişah, şehzadeye tekme vurmak isterken ayağı havada kalır. Deli Gücük, padişahı kızını şehzadeye vermezse daha kötü şeyler yapmakla tehdit eder (AGUG, 2011: 141).

F451.8. Cüceler İçin İsimler

F451.8.2. Cüceler İçin Özel İsimler

Bir karış boylu, bir arşın külahlı cücenin adı Deli Gücük'tür (AGUG, 2011: 134).

Abbas'ın boyu bir karış, sakalı on iki karıştır (MKM 1969: 259).

Abbas'ın bir kardeşi daha vardır. Onun adı da Abbas'tır (MKM, 1969: 261).

Altı kardeşin beşi tam, sonuncusu yarımdır. Adı Yarımca'dır (EM, 2011: 70).

Allah'ın Belası'nın kendi bir karış boyu iki karıştır (EM, 2011: 206).

Talaz bir cücedir, kapıda yatar (KM, 1992: 173).

Yedi arkadaş, yedi cüce vardır. Yedi cücenin akıllısı Bıdıcık'tır (BAM, 2006: 444).

Köse'nin iki karış boyu, bir karış sakalı vardır (KAM, 2011: 305).

F470. Gece Ruhları, Gulyabaniler, İfritler

Mezarına davetiye atılan ölü, düğüne gelir (MUM, 2010: 490).

Padişah hayalet kadının penceresindeki portakalı yiyince iyileşir (MUM, 2010: 497).

F500-F599 Olağanüstü İnsanlar

F500. Olağanüstü İnsanlar. Olağanüstü Boyut, Biçim, Görünüş ya da Alışkanlıklar

F501. Kafadan İbaret Olan İnsan

Çiftçi adam abdest bozayım derken bir eşek kafası çıkarır (AGUG, 2011: 143).

Dev adamın gövdesini yer. Dev kuyusuna giderken kesik baş canlanır, devi takip eder (TM, 2000: 200).

Kuru kafanın alnında "Neydim, ne oldum, ne olacağım?" yazılıdır. Kurukafa bu sözleri tekrar edip durur (MM, 2008: 174).

Kadın kurukafayı ocağa atar. Kuru kafanın odayı kaplayan dumanından evin kızı hamile kalır (MM, 2008: 174).

Kurukafanın çocuğu üç günlükken konuşmaya başlar (MM, 2008: 174).

Kelle, kendisini pişirmek isteyen yaşlı kadına "Yakma beni." diye bağırır, kadın kelleyi bir kenara koyar (MUM, 2010: 620).

Şah Mehmet kendi iki karış, sakalı bir karışın kafasını uçurur. Kopan kafa "Arkamdan gelen heyfola." diyerek yuvarlanıp bir kuyunun içine düşer (KAM, 2011: 299).

F510. Korkunç İnsanlar

F511. Kafası Alışılmadık Şekilde Olan İnsan

Üçü de birbirinden güzel kızın başında birer tane dolu vardır(KM, 1992: 136).

Devlerden birinin kafasında kırk insan kellesi asılıdır (MUM, 2010: 611).

F511.1. Olağanüstü Yüzlü İnsan

F511.1.3. Hayvan Yüzlü İnsan

Ayı ile kızın biri yüzü insan, bir yüzü ayı iki çocuğu olur (KM, 1992: 121).

Ayıyla kızın bir yüzü ayınınki gibi siyah ve tüylü diğer yüzü kızınki gibi beyazdır (BM, 2002: 186).

Küçük kızla ayının yarısı insan, yarısı ayı bir çocukları olur (BAM, 2006: 404).

F511.3. Boynuzlu İnsan

Oğlan iki kiraz yiyince geyik boynuzu gibi boynuzları çıkar (MKM, 1969: 267).

Çocuk susuzluğa dayanamayıp geyik izinden su içer. Tepesinde bir çift boynuz biter, oğlan geyik olur (GBM, 2002: 378).

Kara üzüm yiyenlerin kafasında boynuz çıkar; ak üzümleri yiyince eski şekillerine dönerler (GBM, 2002: 389).

Padişahın boynuzları vardır (BAM, 2006: 328).

Çocuk beyaz elma yiyince boynuzu çıkar, kırmızı elma yiyince boynuzları kaybolur (BAM, 2006: 454).

Adamı Kafdağı'nın arkasına atarlar. Gördüğü ağaçtan iki kestane alınca kulaklarının arkasında bir arşın uzunluğunda iki boynuz meydana gelir. İncir ağacından iki incir yiyince boynuzları kaybolur (KAM, 2011: 274).

F512. Olağanüstü Gözlü Kişi

F512.1.1. Alnın Ortasında Göz Olan İnsan

Çobanın tepesinde iki gözü vardır (KM, 1992: 106).

Tepesinde gözü olan çoban "Uuu" diye uluyunca yanına tepesinden gözlü adamlar gelir (KM, 1992: 106).

F521.2. Tüylü İnsanlar

Her yanı tüylü olan dağ adamı yanmış odun artığını alıp sigara içer gibi içer (MKM, 1969: 302).

Salet Dayı arkasına bakınca tüylü, insan tipinde, ayakları geriye doğru birini görür (TM, 2000: 217).

Salet Dayı ne yaparsa yaban adamı da aynısını yapar. Salet Dayı konuşacak olursa yaban adamı onu sahiplenir TM, 2000: 217).

Ayı, kızı mağaraya kapatır. Kızın ayıdan bir oğlu olur. Her tarafi kılla kaplıdır. Adı Mehmet'tir (BAM, 2006: 368).

F526. Karışık Vücutlu İnsan

F526.6. Şahmeran[30]

Küçük şehzadenin epey uzak bir yol gidip vardığı konak yılanlar padişahı Şahmeran'ın konağıdır (AGUG, 2011: 97).

Yaralanın yılan, Şahmeran'ın oğludur (MKM, 1969: 285).

Şahmeran'ın bir karış kafasının yanından bir karış da kuyruğunun yanından atıp orta yerini yiyen derdine derman bulur (MKM, 1969: 285).

Şahmeran'ı görenin bedeni pul pul damga damga olur (MKM, 1969: 285).

Küçük çocuğun öldürülmekten kurtardığı yılan, Şahmeran'ın oğludur (EM, 2011: 332).

Yılanların başı Şahmeran deliğin dibindeki kuyudadır (KM, 1992: 119).

Padişahın kızının başı insan, gövdesi yılandır (AM, 2011: 255).

Delikanlılardan biri bal kuyusunun içine girer. Kuyunun içinde bir kapının ardında üst tarafı insan alt tarafı yılan bir yaratık vardır (KAM, 2011: 267).

Şahmaran'ı görenin sırtında bir al oluşur (KAM, 2011: 268).

Şahmaran'ın kuyu dibinde havuzu vardır (KAM, 2011: 268).

Şahmaran'ın kanını içen padişahın karısı iyileşir (KAM, 2011: 268).

F529. Diğer Korkunç İnsanlar

F529.4. İnsanların Vücudunun İçerisinde Bulunan Küçük Hayvanlar

Üvey annesinin doldurduğu testide bir yılan yavrusu da vardır. Kız suyu içince yılanı da yutar. Kız dereye eğilip abdest alırken karnından sesler gelir. Derenin içinden başka bir ses cevap verince ağzından bir yılanla yavruları çıkar (ZZİ, 2009: 116).

Kadınlar, kıza yılan yavrusunun olduğu bir ibrikle su verirler. Kız su içerken yılan yavrularını da içer. Karnı büyüyen, gittikçe sararan kıza kadınlar iftira atar. (EM, 2011: 148).

Kızın ağzından yılan çıkar (KİM, 2002:204).

[30] Ömer Yılar "Şahmaran" adlı eserinde Yemliha'dan Camasbnâme'ye Lokman Hekim'den günümüze Şahmaran'ı inceler. Eserin dördüncü bölümü Şahmaran'ın etkileri çocuk kitapları, halk edebiyatı ürünleri, sinema, şiir, tiyatro ve yer isimleri kapsamında örneklendirilmiştir (2016: 350-496).

Kızın ağzından çıkan yılan gölden su içip dönerken çoban yılanı öldürür. Kızın karnındaki şişlik yılandır (MM, 2008: 195).

Komşuları suyun içine yılan koyup kıza içirir, kızın karnı şişmeye başlar. Yörüğün biri süt ısıtıp ortaya koyar, sütün kokusunu duyan yılan kızın ağzından çıkar (MM, 2008: 203).

Rah Padişahı'nın dünyalar güzeli kızı, kadının ağzından çıkan yılanı öldürür (MUM, 2010: 439).

(T)F529.9. Sırtından Yapışık Kişiler

Kırk katırlı iki adam sırtından birbirine yapışıktır (AGUG, 2011: 147).

F530. Olağanüstü Büyük ve Küçük İnsanlar

F531 Dev-Muazzam Büyüklükte Kişi

F531.0.3. Erkek Dev

Padişahın Allah'ın emriyle ilk gelip isteyene verin dediği kızlarından büyüğünü isteyen doksan yaşındaki ihtiyar dev padişahıdır (ZZİ, 2009: 216).

Padişahın kim evvel istemeye gelirse verin dediği kızlarını birer yıl arayla birer derviş gelir ister. Dervişler aslında birer devdir (MKM, 1969: 332).

Devin on iki karısı vardır (EM, 2011: 147)

İnci Salkım bir devdir, babayiğit bir delikanlıdır (GM, 1995: 196).

F531.0.4. Kadın Dev

Yedi Kardeşli Kız'ı ateş almaya gittiği evde kocaman bir dev karısı karşılar (ZZİ, 2009: 112).

F531.1. Devlerin Görünümü

F531.1.0.1. Devin Güzelliği

Curnalı Dev'in kızı şöyle güzel, böyle güzeldir (KM, 1992: 133).

F531.1.0.2. İğrenç Dev

Odada çok çirkin, zebella gibi bir Arap vardır (AGUG, 2011: 79).

F531.1.1.3. Kör Dev

Koyunları otlatan kocaman devin gözleri görmez (GBM, 2002: 359).

İki gözden kör bir dev, hayvan otlatır (EM, 2011: 365).

Ayı, devin iki gözünü kör etmiştir (EM, 2011: 365).

(T)F531.1.1.7 Patlak Gözlü Dev

Dev, patlak gözlü bir devdir (MKM, 1969: 262).

F531.1.2. Devin Başı

F531.1.2.2. Dev Çok Başlı.

F531.1.2.2.2. Üç Başlı Dev

Üç başlı dev, kafasını sallayıp durur (GBM, 2002: 414).

F531.1.2.2.3. Beş Başlı Dev

Küçük kardeşin önüne bir saray çıkar. Hiçbir yerde kapı bulamaz. Gürzünü vurup bir tarafını yıkar, içeri girince gergef işleyen bir kız görür. Saray beş başlı devin sarayıdır (GBM 2002: 406).

Üç başlı dev, küçük oğlanı beş başlı kardeşinin yanına gönderir. Ona dara gelince kendisini çağırması için kıl verir (GBM 2002: 415).

Beş başlı dev, ağzına bir batman kurşun almış inişe yokuşa çiğner halde gelir. Onun da selam verip sağ tarafına geçer (GBM 2002: 415).

F531.1.2.2.5. Dokuz Başlı Dev

F531.1.2.2.6. On Başlı Dev

Kapısız saray on başlı devindir(GBM, 2002: 406).

F531.1.2.2.7. Diğer Çok Başlı Devler

Kapısı olmayan konak on beş başlı devindir (GBM, 2002: 407).

Beş başlı dev, küçük oğlanı yedi başlı kardeşinin yanına gönderir. O da oğlana darda kaldığında kullanması için bir kıl verir (GBM 2002: 415).

Bir dağda yedi başlı dev vardır. Her gün şehirden bir kız yer. O zaman şehre dokunmaz yoksa şehri alt üst eder (GBM 2002: 431).

Küçük oğlanın peşinden yirmi başlı dev gelir (GM, 1995: 303).

Küçük oğlanın peşinden otuz başlı dev gelir (GM, 1995: 304).

Küçük oğlanın peşinden kırk başlı dev gelir (GM, 1995: 304).

F531.1.4. Devin Dudakları

F531.1.4.1.Bir Dudağı Yerde Bir Dudağı Gökte Olan Dev

Yedi kat yerin dibinde bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap vardır (ZZİ, 2009: 141).

Kapıları kendiliğinden açılan sarayın içinde bir dudağı yerde, bir dudağı gökte elinde iki kuş bir köpek olan bir Arap vardır (ZZİ, 2009: 149).

Oduncu sırtını kayaya dayayıp derinden bir "Of" çekince kaya yerinden oynar. Karşısında bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap dikilir (ZZİ, 2009: 191).

Padişahın karısı kocası uyurken "Açıl kayalar açıl" deyince açılan kayaların ardındaki bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Arap'a gider (ZZİ, 2009: 231).

Peri oğlanın teyzesinin bir dudağı yerde, bir dudağı göktedir (GBM, 2002: 323).

Peri oğlanın bacısının bir dudağı yerde, bir dudağı göktedir (GBM, 2002: 323).

Peri oğlanın annesinin bir dudağı yerde, bir dudağı göktedir (GBM, 2002: 323).

Devin bir dudağı yerde, bir dudağı göktedir (GBM, 2002: 360).

Kuyunun ağzından bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap çıkar (EM, 2011: 164).

Sandıktan bir dudağı yerde, bir dudağı gökte çirkin bir Arap çıkıp "Aleykümselam." diyerek selam verir (EM, 2011: 249).

Sağa ayrılan yolda insan kanından pilav yapan Arap Üzengi vardır. Arap Üzengi, dağarcığını giyince bir dudağı yerde, bir dudağı gökte olur (BAM, 2006: 282).

Bir dal yerde, bir dal gökte olan dev gelip padişahın yılda bir tek elma veren ağacından elmayı alır (BAM, 2006: 379).

Oğlan; bir dudağı yerde, bir dudağı gökte devi öldürür (MM, 2008: 160).

Adam dağın kenarında "Of of nedir bu benim çektiğim." diye söylenirken dağ ikiye yarılır içinden bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap çıkar (MM, 2008: 176).

F531.1.5.1. Dev Göğüslerini Omzuna Atar

Koca dev karısı dağın tepesinde oturup, memelerini omuzlarına atmış güneşlenir (AGUG, 2011: 52).

Dev karısı memelerini omzundan arkaya atıp gergef işler (AGUG, 2011: 130).

Oğlanın dev anası, memelerini arkaya atarak ekmek pişirir (GBM, 2002: 321).

Peri kızın annesi bir memesini bir omzuna, diğerini diğer omzuna atmış bir devdir. Devin memesine iğne sokulunca ölür (EM, 2011: 254).

Oğlan, çiçeği aramaya giderken topal bir devle karşılaşır. Devle kardeş olur. Dev, oğlana atını dut ağacına bağlayıp, sağ memesini sol omzuna, sol memesini sağ omzuna atmış annesinden birer yudum emip annesine oğul olmasını öğütler (EM, 2011: 350).

Dev karısı memelerini omuzlarına atmış güneşlenir(AGUG, 2011: 52).

Keloğlan dev karısının memelerine yapışıp emmeye başlar, dev karısı mememden emmeseydin seni bir lokmada yutardım der(AGUG, 2011: 52).

Dev karısı memesini arkasına atıp ekmek yapar (BAM, 2006: 409).

Anne dev memelerinin birini omzundan kaldırıp arkasına atar(MM, 2008: 170).

F531.1.6. Devin Diğer Vücut Özellikleri

F531.1.6.2. Testere Dişli Dev

Dev, Cüdden'i torbaya koyup dişlerini bilemeye gider (MKM, 1969: 305).

F531.1.6.3.1. Uzun Saçlı Dev

Oğlan devin saçını ağaca dolar (GBM, 2002: 360).

(T)F531.7.3. Sarı Dev

Mağaradaki kırkıncı odanın içindeki duvara zincirlenmiş dev Sarı Dev'dir. Ayı Kulak'ın eli değince sihri bozulur (EM, 2011: 208).

Sarı Dev'in memleketi altı senelik yoldaki bir yer altı köyüdür (EM, 2011: 209).

F531.2. Devin Boyutu

F531.2.1. Oldukça Uzun Boylu Dev

Kızcağız karşısında zebella gibi Arap'ı görür (ZZİ, 2009: 197).

Dev kara dağ gibi bir şeydir (MKM, 1969: 339).

F531.3.5. Devin Adımları

Yedi başlı dev, bir ayağını oraya bir ayağını buraya basıp oğlanı Dünya Güzeli'nin olduğu yere bırakır. Yedi başlı dev de oğlana bir kıl verir (GBM 2002: 415).

Adımcı, üç aylık yolu üç adımda alır (EM, 2011: 407).

F531.3.8. Dev Gürültüyle Gelir

Ejderha bir gürültü, hışırtıyla gelir (AGUG, 2011: 97).

Dev bir gürültü, ses, şamata, çatırtıyla gelir (GBM, 2002: 313).

Devin nefesinin şiddetinden bina sallanmaya başlar (GBM, 2002: 377).

Beş başlı dev, boynunda bir değirmen taşı, tozu dumana katmış halde gelir (GBM, 2002: 406).

On başlı dev boğazına değirmen taşı takmış kara bulut ile gelir (GBM 2002: 406).

Kız ağaçtan iner. İnsanoğlunun kokusu ağaçtan kesilir kesilmez dev gürleye gürleye gelir (GBM 2002: 426).

Dev her yeri sarsarak gelir (MKM, 1969: 332).

Dev gümleye gümleye gelir (KİM, 2002:103).

Yukarıdan tufanla gelen dev elmaları alıp gider (BAM, 2006: 415).

F531.5.6. Devin İnsanlara Hediyesi

F531.5.6.1. Dev İnsanlara Sihirli Hediyeler Verir

Dev, oğlana "Açıl kurnam!" deyince birinden altın birinden gümüş akan çift kurnalı tabanca demiri gibi bir şey; "Açıl şemsiyem!" deyince altında beş altı milyon askerin eğleneceği bir şemsiye; "Açıl tabağım açıl!" deyince içinden altın tabak, altın kaşık, altın çatallar çıkan küflü bir tabak verir (MKM, 1969: 281).

Üç başlı dev, küçük oğlanı beş başlı kardeşinin yanına gönderir. Ona dara gelince kendisini çağırması için kıl verir (GBM, 2002: 415).

Devin annesi, memesini emen oğlana "İnsanoğlu bana evlat oldu." diyerek bir şey yapmaz, bir yüzük verir (EM, 2011: 350).

Kuyunun dibindeki dev Keloğlan'a elma ile ceviz fidanı verir. Büyüyen elma yüzlerce elma verir. Ceviz odaları doldurur (AM, 2011: 295).

F535. Olağanüstü Küçük İnsanlar

Arap, Nalıncı Mehmet Ağa'nın avucunun içine bir çocuk bırakır, çocuk konuşur (ZZİ, 2009: 214).

Çocukları olmayan karı koca kalburun içinde nohut kalburlarken kocakarı "Ah şu nohutlar kadar çocuklarım olsaydı." der. Bunu der demez bütün nohut taneleri çocuk olur (AGUG, 2011: 272).

Padişah öküzün kulağında nohut kadar çocuğu görür (AGUG, 2011: 274).

Develerden biri ot yığınından yerken nohut oğlanı da yutuverir. Kırk deveyi kesip nohut oğlanı ararlar. Nohut oğlan develerin birinin karaciğerinin içine kaçmıştır (AGUG, 2011: 275).

Padişah ciğeri fakir bir kadına verir. Oğlan ciğerin içinden kadın işerken ört, ayıp yerlerini görüyorum deyince kadın korkudan ciğeri bırakıp kaçar (AGUG, 2011: 275).

Nohut oğlan usanıp ciğerin içinden çıkar (AGUG, 2011: 275).

Kavanozun içinde üç kız çocuğu vardır (TM, 2000: 190).

Çocuğu olmayan kadın "Çocuğumuz olsun, isterse mercimek kadar olsun." deyince duası kabul olur. Mercimek kadar bir oğlu olur (BM, 2002: 222).

Çocuğu olmayan kadın bir kalbur nohutun üstüne oturur. Nohutların hepsi çocuk olur. Bu kadar çocuğu ne yapayım diyerek dereye döker, içlerinden biri saklanıp kurtulur. Adını Cinnet Ali koyarlar (BAM, 2006: 332).

Çocuğu olmayan kadın nohutları ıslatıp besmelesiz tencerenin içine koyar, tenceredeki nohut çocuk olur. Kadın oklavayla vurunca kalan nohutlar da çocuk olur (BAM, 2006: 429).

Çocuğu olmayan kadın "Allah'ım bana bir çocuk nasip eyle, istersen nohuttan küçük olsun." der. Nohudun bir tanesi dışarı fırlar, "Ben senin çocuğun olayım."der. Kadın çocuğu kabul edip adını Nohut Ali koyar (MM, 2008: 255).

Çocuğu olmayan aile küçük mü küçük bir çocuğu evlat edinir, adını Nohut Mehmet koyar (MUM, 2010: 219).

Köyün bilgesi çocukları olmayan karı kocaya yastıklarının altına birkaç buğday tanesi koyup uyumalarını öğütler. Karı koca buğday çuvalı koyup yatarlar. Her buğday tanesi bir çocuk olur. Kadın süpürgeyle çocuklara vurup öldürür. Ayakkabının içine saklanan Cinbizik kurtulur (AM, 2011: 296).

F540. Olağanüstü Fiziksel Organlar

F541. Olağanüstü Gözler

Oğlan, ağladıkça gözyaşları altın kesilir (EM, 2011: 347)

F541.11. Çıkarılabilir Gözler

Süt annesi gelin kıza tuzlu balık yedirir. Kız suya karşılık gözünün birini çıkarıp verir. Yeniden susayınca diğer gözünü de çıkarıp verir (MKM, 1969: 275).

İhtiyar kervancı iki güle iki gözü veririm diyerek gözleri alıp kıza takar (MKM, 1969: 277).

Kemlik bir dürüm (üç yufka) ekmek vermek için İyilik'in bir gözünü ister. İyilik gözünü çıkarıp verir. Tekrar acıkınca Kemlik'e diğer gözünü de verir (MKM, 1969: 342).

Oğlan tepedeki kuyudan aşağı ininde dolap gibi bir şeyle karşılaşır. Dolabın içinde iki gözle iki sabun bulur. Sabunu annesinin gözüne sürüp gözleri takınca gözleri eskisinden daha iyi olur (GBM, 2002: 360).

Oğlan kuş dilini anlayıp gözlerini cebinden çıkarıp yerine koyar. Besmele çekerek teleği gözlerine sürünce gözleri iyi olur (GBM 2002: 388).

Teyzesi yanaklarında güller açan kıza çok tuzlu ekmeği yedirir. Kız susayınca, kızdan gözünü ister. Tekrar susayınca diğer gözünü de ister (GBM, 2002: 441).

Adam bir çift göze bir çift gül veririm diyerek kızın gözlerini geri alır, gözleri yerine yerleştirirler (GBM, 2002: 443).

Şah İsmail'in gözünü çıkarıp yerine mil koyarlar. Bahçedeki kuyuya atarlar (EM, 2011: 159).

Döktüğü su altın olan, güldüğünde gül açan, yürüdüğünde yerlerin çayır çimen olduğu kızı, padişahın oğluna isterler. Gelinle beraber teyzesi ve teyzesinin kızı da

gider. Kız çok susadığını söyleyince teyzesi suya karşılık kızın gözlerini alır (EM, 2011: 238).

"Bir deste gül, bir göze" diyerek padişahın sarayına gidip, gözleri geri alırlar. Gözleri kıza geri takarlar (EM, 2011: 239).

Topal Dev oğlanın gözlerini oyar, sağ gözünü sağ cebine; sol gözünü sol cebine koyar (KM, 1992: 110).

Padişahın oğlu balık tutarken külhancının kızının pabucunu görüp pabucun sahibiyle evlenmek ister. Kız gelin alayıyla birlikte yola çıkar. Kız susayınca bir tas su karşılığı gelinliğini ister. Teyzesi gelinliği alıp kızına giydirir. Kız tekrar susar. Teyzesi suya karşılık kızın gözlerini alır (GM, 1995: 343).

Yedi cücelerin büyüğü kızını öldüren kardeşin gözlerini çıkarıp onu çöle atar (TM, 2000: 195).

Teyzesi kıza tuzlu dolma yedirir. Kız susayınca gözlerine karşılık su verir. Kızı da nehre atar (KİM, 2002:183).

Yengesi gülünce güller açan kızın gözlerini çıkarır. Yerine kendi kızını padişahın oğluyla evlendirir (BAM, 2006: 293).

İki kardeşten biri acıkınca diğeri göze karşılık kardeşine suyunu verir (BAM, 2006: 376).

Muradına Nail Olmayan Kız'ı bulan oduncunun karısı padişahın oğluyla kendi kızını evlendirmek ister. Kızın gözlerine karşılık ona su verir. Kızı bir ormana bırakır (BAM, 2006: 422).

Kötülük, İyilik'e ekmek verip karşılığında ondan gözlerini alır (MM, 2008: 152).

Teyzesi kıza tuzlu balık yedirir. Kız susayınca suya karşılık gözlerini alır (MM, 2008: 226).

Üvey annesi padişahın oğluyla evlenecek olan gözlerinden inci dökülen kızın gözlerini oyar, kendi kızını gelin olarak gönderir (MUM, 2010: 424).

Cellatlar İsmail'i öldürmeye kıyamaz, gözlerini çıkarıp kuyuya atarlar (AM, 2011: 278).

Cadı kadın ağladıkça gözlerinden inci dökülen kızın gözlerini çıkartıp kendi kör kızını saraya götürür (KAM, 2011: 381).

F542. Olağanüstü Kulaklar

Padişahın küçük kızı ve ayının bir kulağı ayı kulağı, bir kulağı insan kulağı olan bir çocukları olur (MKM, 1969: 309).

Oduncu gittiği yerde bir ayı ve yanında yalnız kulakları ayı kulağı olan bir çocuk görür (EM, 2011: 131).

Keloğlan tesadüfen devin en hassas yeri olan kulaklarını tutar, devi yere düşürür (BAM, 2006: 457).

F544.3. Olağanüstü Dişler

F544.3.1. Altın Diş

Cadı kadının altın dişli oğlandan istediği Zülfü Mavi'nin her teli bir saz çalar (EM, 2011: 180).

(T)F544.3.7. İnci Diş

İnci dişli kızla altın dişli oğlan yıkandıkça su altın kesilir (EM, 2011: 179).

Küçük kız inci dişli bir kızla, altın perçemli bir oğlan doğurur (EM, 2011: 346)

F545. Diğer Yüz Özellikleri

F545.2. Dikkat Çekici Alın.

F545.2.1. Alında Altın Yıldız

Altın saçlı kızla sırma saçlı oğlanın alınlarında ayla yıldız vardır (BAM, 2006: 248).

Küçük kızın çocuklarının birinin alnında gün, birinin alnında ay vardır. Kaynanası çocukları kıskanır, yerlerine iki köpek yavrusu bırakıp, kendilerini bir sandığa koyup denize atar (MM, 2008: 221).

F552. Olağanüstü Eller

F552.3. Olağanüstü Beyaz Güzel El

Doksan yaşındaki kadın yetmiş yaşındaki kızının yüzük parmağını süte batırır. Türlü ilaçlarla ovar. Parmağı on beş yaşında taze kızın bembeyaz yumuşacık parmağına döner (ZZİ, 2009: 146).

Altmış beş yaşındaki nene serçe parmağını ağzına alıp üç gün eme eme parmağını süt gibi bembeyaz eder (GBM 2002: 437).

Kızın boz saçı sırma gibi, ince elleri kar gibidir (GM, 1995: 190).

Yaşlı kadının yaşlı kızı bir gece önceden parmağını soğurup soğurup inceltip, beyazlatır. Beyoğlu hayran olup kalır (MUM, 2010: 416).

(T)F552.5. Parmaklar Konuşur

İğci Baba kesilen parmağına hitaben "Parmağım neredesin" deyince parmağı cevap verir (EM, 2011: 109).

Parmak, padişaha nerde olduğunu haber verir (TM, 2000: 192).

Parmak, deve nerede olduğunu haber verir(MUM, 2010: 243).

F555. Olağanüstü Saç

F555.1. Altın Saç

Dülgerin kızı sırma saçlarından çektiği tellerle gergef işler (ZZİ, 2009: 157).

Altın saçlı çocukların teyzeleri çamış katırın kuyruğuna bağlanır, etrafa çarpa çarpa parçalanırlar (GM, 1995: 331).

Padişahın kızı sırma saçlıdır (GBM, 2002: 365).

Altın saçlı oğlanla kızın yaşadığını gören teyzeleri kızın yanına gidip kardeşinin filan dağdaki çok güzel bir kız olan İdarem Cengiz Kızı'nı ve dağa giderken kendi çalıp söyleyen sihirli ağacı getirmesini ister (GM, 1995: 328).

Altın saçlı kız sırma saçlı oğlandan denizin öte yanındaki ak naneyle gök naneyi ister (BAM, 2006: 245).

Altın saçlı kızdan su yerine altın, sırma saçlı oğlandan su yerine sırma dökülür (BAM, 2006: 248).

Allah'ın adını anarak sözüne başlayan kızın iki altın saçlı oğlu olur. Kızı kıskanan ablaları çocukları alıp yerlerine iki köpek yavrusu koyar (AM, 2011: 264).

F555.1.1. Saçının Bir Kısmı Altın Olan Kimse

Küçük kız padişahla evlenirse altın perçemli bir kızla bir oğlan doğuracağını vaat eder. Vaadini yerine getirir (AGUG, 2011: 107).

Küçük kız inci dişli bir kızla, altın perçemli bir oğlan doğurur (EM, 2011: 346)

Küçük kız Beyoğlu'na verdiği sözü tutup altın perçemli bir oğlanla bir kız doğurur (KM, 1992: 225).

Küçük kız padişaha vaadinde durur. Çok güzel altın saçlı bir oğlanla kız doğurur (GM, 1995: 327).

F555.3. Çok Uzun Saç

Arap'ın uzun saçları vardır (AGUG, 2011: 112).

Keloğlan cadının saçının yedi bölüğünü ağacın dallarına bağlar (EM, 2011: 193).

İdarem Cengiz Kızı, uzun sarı saçlı çok güzel bir kızdır (GM, 1995: 330).

Kız çok güzeldir. Saçları söğüt ağacının başından sonuna kadar ulaşır (TM, 2000: 181).

F556. Olağanüstü Ses

Oğlan birdenbire "Geleyim mi?" diyen korkunç kalın bir ses duyar (AGUG, 2011: 134).

Keloğlan sıra sıra kazanları açıp yemek isteyince kulağına "Sahibi yemeden yeme!" diye bir ses gelir (AGUG, 2011: 147).

Günün doğduğu mağaranın içinden "Hey padişah! Kendine gel, yazılan yazı bozulmaz. Yoksa tahtını tacını başına yıkarım." diye bir ses gelir (GBM, 2002: 335).

Ahmet Bey bir kayanın dibinden geçerken "Sana bir bela gelecek, gençliğinde mi, ihtiyarladığında mı?" diye soran bir ses duyar (GM, 1995: 234).

Gençliğimde der demez atının dört ayağı birden kırılır, harmanına aeş düşer, davarını eşkıya götürür, evi yanar, karısı kaçırılır, ırmaktan karşıya geçerken çocukları kaybolur (GM, 1995: 235).

Beyoğlunun kulağına sabah namazından sonra gaipten "Bir ses gelip ilkinden mi sonundan mı?" diye sorar. Üçüncü gün sonunda karısının yönlendirmesiyle

"Sonunda isterim." cevabını verir. Beyoğlunun koyununu kurt yer, devesi batar; dünyada malı kalmaz (GM, 1995: 244).

Beyoğlunun karısı kaçırılır; dereden karşıya geçerken geride kalan çocuğunu kurt alır, öteki çocuk suya düşer (GM, 1995: 247).

İhtiyar, beylerbeyine "Sana bir gün bir züğürtlük gelecek." der. "İhtiyarlıkta geleceğine gençlikte gelsin." diyen beylerbeyinin fırını tutuşur, develeri ölür, evi geçindirecek parası kalmaz (GM, 1995: 252).

Beylerbeyinin karısını komutan odaya hapseder. Oğlunun biri suya düşer, öbürünü kurt kapar (GM, 1995: 253).

Mehmet Ağa üç gece üst üste "Gençliğine mi çekeceksin, kocalığına mı çekeceksin?" diye bir ses duyar. Karısının teşvikiyle "Gençliğimize çekelim." der. Bunun üzerine evi yanar, hayvanlarını kurt yer, çobanlar ölür, çocuklarından birini kurt diğerini dere götürür, karısını kaçırırlar(BAM, 2006: 224).

Padişahın boynuzları olduğunu gören hizmetkârı kimseye söyleyemez. Bir kuyuya haykırıp rahatlar. Kuyudan bir kamış çıkar. Kamış "Padişahın boynuzları var." diye ses çıkarır (BAM, 2006: 328).

Ağanın biri avdayken "Gençliğinde mi zenginlik istersin kocalığında mı?" diye soran bir ses duyar. Karısının teşvikiyle "İhtiyarladığımda." cevabını verir. Köpekleriyle atına şimşek düşer. Evi yıkılır. Karşıya geçerken dere çocuklarını götürür (BAM, 2006: 427).

Karganın üzerinde yukarıdan gelen yılan oğlan kayanın içine girer oradan "Gül Ali'nin on beş yarasından, on dört yarası kaldı." diye bir ses işitir (MM, 2008: 186).

Kaya parçasının önlerini kapadığı adamların kulağına "Yaptığınız iyilikleri söyleyin." diye bir ses gelir (AM, 2011: 220).

Karnı aç olan kadın tepsiye uzanınca görünmez kişiler "Seydi mani" diyerek eline vururlar (KAM, 2011: 310).

Bıçak, ağrı ve tarak kızın, Yıldırım Padişahı'nın odasına girdiğini söyler (ZZİ, 2009: 205-207).

Dev Karısı'nın uçkurları "Şangırla tefi, mangırla koca; şangırla tefi, mangırla koca" diye ses çıkarır (AGUG, 2011: 54).

Elma ve mandalina ağaçları kızın, Filcan Ağa'yı gördüğünü haber verir (KİM, 2002: 238-239).

F564.3. İnsan Aylarca Uyumaz

F564.3.1 Uzun Uyku, Uzun Uyanma

Kırk günün sonunda ölü yatan dirilir (ZZİ, 2009: 200).

Kadının oğlu on seneden beri yatar (AGUG, 1969: 138).

Yanında bir leğen ve ibrik olan yatağın içindeki ölü, kırk gün sonunda uyanır (ZZİ, 2009: 200).

Uyuz Padişahı'nın[31] kırk gün süren uyuz uykusu vardır (AGUG, 2011: 98).

Uyuz Padişahı'nın memleketindeki aslanlar, kaplanlar, jandarmalar, askerler, herkes kırk gün uykudadır (AGUG, 2011: 98).

Küçük oğlanın büyük kız kardeşi bir haftadır uyumaz (MKM, 1969: 332).

İğci Baba, başından üç tane tüy çekilince kırk gün uykuya dalar (EM, 2011: 110)

Şah İsmail, Gülizar gideli hiç uyumamıştır (EM, 2011: 157).

Oğlan sırrının kutuda olduğunu söyleyince düşüp ölür. Cadı kadın padişah sülalesinin kırk gün uyuduktan sonra kalktığını söyler (EM, 2011: 254).

Kayanın içinde kırk göz oda vardır. İçleri altın, gümüş, yiyecek, giyecek doludur. Odalardan birinde bir delikanlı ölü gibi yatmaktadır (KM, 1992: 148).

Yer Dinleyen, Deniz Sömüren, Deniz Buz Tutturan, Dağ Deviren Baba uyuyunca yedi gün, sayıklayınca yedi saat uyur (KM, 1992: 234).

F564.4. Gözü ve Kulağı Açık Uyuma

Aynanın başında devler nöbet bekler. Gözleri açık olursa uyurlar, kapalı ise uyanıktırlar (ZZİ, 2009: 221).

[31] Pertev Naili Boratav, "Uyuz Padişahı- Uyuz Uykusu" sözlerinin Oğuz destan geleneğinin -Bamsı Beyrek Hikayesi- aracılığıyla günümüze kadar süren kalıntıları olduğunu iddia eder. Boratav'a göre "uyuz" masalcıların anlatmalarında, anlamlarını bilmedikleri "Oğuz" kelimesinin yakıştırma yoluyla aldığı biçimdir. Dede Korkut Kitabı'nda Oğuz yiğitleri günlerce sürdüğü için "küçük ölüm" diye adlandırılan ve kahramanın düşman baskınına uğramasıyla sonuçlanan derin uykularıyla ün salmışlardır (2011: 319).

Uyuz padişahının memleketindeki aslanlar, kaplanlar, köpekler, askerler gözleri açık uyur (AGUG, 2011: 98).

Devin gözleri açıksa uyuyordur, kapalıysa uyanıktır (MUM, 2010: 614).

F566.2. Kadınlar, Erkeklerden Ayrı Yaşar

Kralın kızı erkek görmemesi için denizin ortasındaki sarayda kalır (MKM, 1969: 292).

Padişahın kızı gözü dışarıda olmasın diye pencereleri tavana yakın bir sarayda yaşar (AGUG, 2011: 186).

F569.3. Sessiz İnsan

F569.3.1. Sessiz Prenses

Kız "Ay yüzlü annen hatrı, güneş yüzlü baban hatrı, orta yıldız kardeşin başı için konuş." denilince konuşmaya başlar (KİM, 2002:287).

Peri padişahının kızı seneler boyu ne güler, ne söyler ne de konuşur (KİM, 2002:314).

Padişahın konuşmayan kızını anlattığı hikâyeyle konuşturan fakir oğlan zenginleşir (AM, 2011: 247).

F570. Diğer Olağanüstü İnsanlar

F575 Olağanüstü Güzellik

F575.1. Olağanüstü Güzellikte Kadın

Kavak ağacının üstünde ayın on dördü gibi bir kız vardır (ZZİ, 2009: 105).

Kırk haramiler yüzüne bakmaya kıyılmaz dünya güzeli kızı kardeş edinirler (ZZİ, 2009: 116).

Padişahın öyle güzel öyle güzel ki artık bir dünya güzeli bir tanecik kızı vardır (ZZİ, 2009: 121).

Perilerin her biri en güzel nesi varsa geline verir. Yetmiş yaşındaki gelin ayın on dördü gibi bir kız olur (ZZİ, 2009: 147).

Dülger ağaçtan kocaman bir kız bebek yapar, onu süsler, pencereye oturtur. Padişahın oğlu kıza âşık olur. Dülgerin karısı ırmaktan geçerken ağaçtan kızı ırmağa

atar. Dalgıcın birinin eline bir tutam saç gelir. Ayın on dördü gibi bir kız çıkar (ZZİ, 2009: 156).

Altın öküzün karnından çınar boylu, yılan saçlı, hilal kaşlı, ceylan gözlü, kiraz dudaklı, fındık ağız burunlu, inci dişli, billur gerdanlı bir kız çıkar. Kızın adı Ahu Melek'tir (ZZİ, 2009: 164).

Tüylüce üstündeki tüylü kılıfı atınca meydana ayın on dördü gibi bir kız çıkar (ZZİ, 2009: 196).

Nalıncı Mehmet Ağa'nın kapının arkasına koyduğu kütük ikiye ayrılır, içinden ayın on dördü gibi güzel bir kız ve onun ardından birbirinden güzel on dört tane daha kız saçlarını yerlere sürüyerek çıkar (ZZİ, 2009: 209).

Padişahın ay parçası gibi bir karısı vardır (ZZİ, 2009: 230).

Küçük kızı yeşil elbisesi içinde gören kaz üç defa "Gak gak gak!" diye bağırarak bütün tüylerini döküp çırılçıplak kalır (AGUG, 2011: 60).

Küçük kızı beyaz elbisesi içinde gören iki kaz üç defa "Gak gak gak!" diye bağırarak bütün tüylerini döker (AGUG, 2011: 61).

Küçük kızı siyah elbisesi içinde gören üç kaz üç defa "Gak gak gak!" diye bağrışıp bütün tüylerini döker (AGUG, 2011: 61).

Padişahın oğlu başını kaldırınca ahu gibi bir kız görüp ona âşık olur (AGUG, 2011: 61).

Sırma saçlı Dünya Güzeli ay parçası gibi oturmuş gergef işler (AGUG, 2011: 72).

Benli Bahri'yi beyaz köşkün içindeki merdivenin başında çok güzel bir taze karşılar (AGUG, 2011: 78).

Tepenin başındaki köşkün içinde huri gibi bir kız yatar (AGUG, 2011: 91).

Uyuz padişahı nur gibi güzel bir kızdır (AGUG, 2011: 98).

Şehzade başını kaldırıp pencereye bakınca ayın on dördü gibi bir kız görür (AGUG, 2011: 120).

Oğlan gelen sese "Gel be!" diye cevap verince duvar yarılıp ayın on dördü gibi güzel bir kız çıkar (AGUG, 2011: 134).

Yemen'de görülecek tek şey padişahın dünya güzeli kızıdır (AGUG, 2011: 136).

Güvercin havuza girip yıkanıp silkinince dünya güzeli bir kız olur (AGUG, 2011: 148).

Mehmet Eşkiya'nın evlendiği padişahın küçük kızı ayın on dördü gibi güzel, akıllı, terbiyeli bir sultandır (AGUG, 2011: 180).

Kırk tane dilber kızın her biri ötekinden güzeldir, kırk birinci hepsinden güzeldir (AGUG, 2011: 193).

İlik Sultan; elinde altın ibrik, ayağında elmaslı nalın, peri kızları gibi, ayın on dördü kadar güzel, billur köprüden iki tarafındaki gülleri altın ibrikle sulaya sulaya geçer (AGUG, 2011: 194).

Sultanın altın gibi saçları vardır (AGUG, 2011: 201).

Kuyunun içindeki Fatma Hanımcık gürcü gibi durur (MKM, 1969: 264).

Padişahın Dünya güzeli ismindeki kızının bir parmağını görmek bir sarı liradır (MKM, 1969: 266).

Dünya Güzeli'nin bir serçe parmağını gösterivermesine bir sarı lira değerindedir (MKM, 1969: 270).

Küçük oğlan doksan dokuz odalı konaktaki odalardan birinde melek gibi yatan küçük kızı görür (MKM, 1969: 330).

Portakaldan dünya gürcüsü bir kız çıkar (MKM, 1969: 336).

Selvi kökünün içinden ayın on dördü gibi bir kız çıkar (MKM, 1969: 337).

Cimcime Sultan'ın kızı öyle güzeldir ki dünyaya böyle güzel gelmemiştir (GBM, 2002: 292).

Balığın içinden aya "doğma ben doğacağım." diyen, yanakları kırmızı elmaya benzer, dünyaya on iki güzellik gelmiş, on birini doldurmuş, birisi başının üstünde yatan, dil ile tarif edilemez, gözlerin görüp inanacağı güzellikte bir kız çıkar (GBM, 2002: 306).

Çobanın kızı ayın on dördü gibi şölve[32] verir (GBM, 2002: 333).

[32] Işık.

Padişahın kızı ayın nuru gibi bir kızdır (GBM, 2002: 356).

Kavağın tepesindeki kız ayın on dördü gibidir (GBM, 2002: 378).

Kılkuyruk adında bir dünya güzeli vardır (GBM, 2002: 388).

Kapısız sarayın içinde ayın on beşine "Sen doğma, ben doğacağım." diyen çok güzel bir kız gergef işler (GBM, 2002: 406).

Dolabın içinde ayın on beşi gibi bir kız vardır (GBM, 2002: 443).

Padişahın sarayında aya sen doğma ben doğacağım diyen bir kız vardır (GBM, 2002: 457).

Kaptan ayın on dördüne benzer kızı kırk altına alır (GBM, 2002: 465).

Sedirde ayın on dördü, günün on beşi gibi bir kız oturur (GBM, 2002: 475).

Kurbağa nikabını çekince sanki gün içeri vurur (GBM, 2002: 476).

Sarayın penceresinde gören gözlerin öylesini görmediği hesna, güzel bir kadın vardır (GBM, 2002: 479).

Yiğit üstünü soyununca dünyada misli menendi olmayan bir kız ortaya çıkar (GBM, 2002: 484).

Likabını ve yüzündeki maskeyi çıkaran kız, doğar aya "Doğma, ben doğacağım." der (GBM, 2002: 487).

Padişahın ayın on dördü gibi, kaşlar kalem gibi, gözler mühür gibi, saçlar sırma gibi, yağ atsan da yanağına bir çırpma vursan sahandaki pelte gibi titrer naziklikte bir kızı vardır (GBM, 2002: 520).

Hocanın tabakasından doğar aya doğma, ben doğacağım diyen bir kız çıkar (GBM, 2002: 489).

Ayı Kulağı, kuyunun içinde gün parçası gibi bir kızın saçını çekip nakış işlediğini görür (EM, 2011: 139).

Kavağın üzerindeki kız, aya sen doğma ben doğayım; güne sen doğma ben doğayım der (EM, 2011: 143).

Arap yüzündeki perdeyi çekince ortaya insanın bakmaya kıyamayacağı güzel bir kız çıkar (EM, 2011: 155).

Fukaranın kızı güzel mi güzeldir. Pırıl pırıl parlar (EM, 2011: 185).

Sarı Dev'in karnı kızın güzelliğiyle doyar (EM, 2011: 209).

Müezzinin görmek istediği kız ayın on dördü gibi yetişkindir (EM, 2011: 222).

Kız nur topu gibidir (EM, 2011: 224).

Padişahın oğlu rüyasında gördüğü dünya güzeli peri kızı Gülperi'ye âşık olur (EM, 2011: 253).

Gülperi o kadar güzeldir ki oğlan onu görünce namazını şaşırır (EM, 2011: 254).

Arif Efendi'nin kızı çok güzeldir, bakanın gözü kalır (EM, 2011: 265).

Çeşme yanında kesilen üçüncü narın içinden ay parçası gibi bir kız çıkar (EM, 2011: 271)

Arif Yusuf'un yanındaki kız bakmaya kıyılamayacak kadar güzeldir (EM, 2011: 314).

Curnalı Dev'in kızı şöyle güzel böyle güzeldir (KM, 1992: 133).

Katıroğlu Mehmet'i kuyuya sallarlar. Yanıyorum, yandım dedikçe kuyunun dibine iner. Kuyunun dibinde bir kapı ve ardında huri gibi güzel üç kız oturur (KM, 1992: 239).

Padişahın ay gibi güzel bir kızı vardır (GM, 1995: 274).

Padişahın oğlu ağacı alıp odasına götürür. Ağaç çatırdayarak açılır, içinden aya sen doğma ben doğayım diyen bir kız çıkar (GM, 1995: 278).

İdarem Cengiz Kızı, uzun sarı saçlı çok güzel bir kızdır (GM, 1995: 330).

Kız güpgüzel ay parçası gibi bir prensestir (BM, 2002: 192).

Kurbağa derisinden çıkıp güzeller güzeli, ay parçası gibi bir kız olur (BM, 2002: 231).

Oğlan ayın on dördü gibi parlayan kıza âşık olur (KİM, 2002:145).

Kız istendiği kadar güzeldir. Yüzüne bakmaya kıyılmaz (KİM, 2002:304).

Suyun içinde dünya güzeli bir kız vardır (BAM, 2006: 227).

Isırancık, ay parçası gibi dünya güzeli bir kızdır (MUM, 2010: 253).

Padişahın kızı dünyalar güzelidir (KAM, 2011: 383).

F575.2. Yakışıklı Erkek

Padişahın küçük kızının kapısını çaldığı küçücük kulübedeki yatakta arslan gibi bir delikanlı yatar (ZZİ, 2009: 137).

Mehmet güzelliği ile kibarlığı ile memleketin içinde dillere destan olur (ZZİ, 2009: 143).

Şehzade ayın on dördü gibi bir delikanlıdır (ZZİ, 2009: 154).

Mağaraya üç kuş gelir. Kuşlardan biri odanın ortasında duran leğene girip çırpınınca ayın on dördü gibi bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 172).

Ağacın altında güneş yüzlü bir delikanlı uyur (ZZİ, 2009: 216).

Çeşme başında ay gibi bir oğlan uyur (ZZİ, 2009: 217).

Çeşme başında güzel bir delikanlı uyur (ZZİ, 2009: 218).

Bülbül padişahı karısının o akşam giydiği elbiseyi beğenirse bülbül kıyafetinden soyunur dünya güzeli bir delikanlı olur (ZZİ, 2009: 219).

Kırk odalı konaktaki kara kedi peri padişahının oğludur. Hemen silkinip civan gibi bir delikanlı olur (AGUG, 2011: 79).

Kara kedi silkinip aslan gibi bir delikanlı olur (AGUG, 2011: 78).

Eşek Kafası yere düşer, silkininceayın on dördü gibi bir delikanlı olur (AGUG, 2011: 146).

Eşek Kafası havuza girip silkininceciv an gibi bir oğlan olur (AGUG, 2011: 147).

Kar Yemen Padişahı'nın oğlunun beyazlığına, horozun kanı Yemen Padişahı'nın oğlunun yanağına, yasemin çubuk Yemen Padişahı'nın fidan gibi uzun boyuna benzer (AGUG, 2011: 187).

Balıkçının oğlu çok güzel, civan gibidir (AGUG, 2011: 197).

Kız, tencerenin kapağını açınca içinden ayın on dördü gibi güzel şehzade çıkar (AGUG, 2011: 213).

Melikşah doğar aya "Sen doğma, ben doğacağım." der (GBM, 2002: 400).

Cebrail altmış beş yaşındaki kadını kanadının üzerine alır. Kanadıyla kadının sırtını sığadığı gibi Allah, kadını on beş yaşında bir kıza dönüştürür. Aya "Doğma,

doğarım."; güne "Çalma, çalarım." der; alı alında, yeşili yeşilinde bir güzel kız olur (GBM, 2002: 438).

Daha gözler görmemiş bir güzel, dünyaya öyle güzel daha yok (GBM, 2002: 438).

Tufil çok güzel, çok bakımlı bir çocuktur. İstanbul'da daha onun mislinde hiç kimse yoktur (EM, 2011: 263).

Tufil'a bakan bir daha bakamaz, öyle bir delikanlıdır (EM, 2011: 265).

Cevheri Firoş'u bir elmas karşılığı öperler (EM, 2011: 293).

Peri kızları "Şahmerdan Bey, biz yıkandık gidiyoruz hadi sen de gel yıkan." deyince aslan gibi bir babayiğit çıkar (KM, 1992: 157).

Hocasının yönlendirmesiyle küçük kız üzümü alır, odasının tavanına asar, okşayınca odanın duvarında bir kapı açılır ve aslan gibi bir padişah oğlu çıkar (KM, 1992: 176).

Kız, ablalarından nasihat alıp şurubu içmeyip koynuna döker. Gece yarısı olunca yanına aya, "Sen doğma, ben doğacağım." diyen bir babayiğit gelir (GM, 1995: 205).

Gümüş kalenin kırkıncı odasında yeni doğan aya, sen doğma, ben doğayım diyen gözler görmedik aslanlar gibi bir yiğit yatar (GM, 1995: 275).

Küçük kızın yanına ay parçası gibi bir adam gelir (KİM, 2002:282).

F575.3.Olağanüstü Güzellikte Çocuk

Dervişin öğüdü üzerine abdest alıp namaz kılan tüccarın karısı dokuz ay sonra dünya güzeli bir kız dünyaya getirir (ZZİ, 2009: 180).

Küçük kızın nur topu gibi, biri kız biri erkek, iki tane altın perçemli çocuğu doğar (AGUG, 2011: 107).

Sandığın içinden yüzüne bakılmaz, ay parçası gibi, nur topu gibi bir kız ve oğlan çıkar (AGUG, 2011: 108).

Sandığın içinden iki tane nur topu gibi çocuk çıkar (AGUG, 2011: 108).

Küçük kızın sırma saçlı, inci dişli bir kızı; altın dişli sırma saçlı bir oğlu olur (EM, 2011: 179).

Fukara kızın çocuğu aynı şehzadeye benzer, yumurta gibi güzeldir (EM, 2011: 190).

Altın perçemli oğlan altın topu gibi bir çocuktur (EM, 2011: 349).

Küçük kız Beyoğlu'na verdiği sözü tutup altın perçemli bir oğlanla bir kız doğurur (KM, 1992: 225).

Yeni doğan çocuk dünyada görülmemiş bir güzelliğe sahiptir (GM, 1995: 342).

Çocuk ay parçası gibi oğlandır, yüzüne bakmaya kıyılmaz (KİM, 2002:135).

Kolu olmayan kız, bey oğluyla evlenir. Kızın sırma saçlı oğlanla, altın başlı kızı olur (MUM, 2010: 400).

Küçük kız altın saçlı kızla altın dişli oğlan doğurur. Kardeşleri bunu kıskanıp çocukları köpek yavrularıyla değiştirir, çocukları sandığa koyup denize atarlar (KAM, 2011: 373).

Çocuğun güzelliğine dayanamayan padişah, namazı bırakıp çocukla konuşmaya başlar (KAM, 2011: 376).

F576. Olağanüstü Çirkinlik

Beyoğlu ak pak karısının yerinde kara kuru bir halayık eskisi görür (ZZİ, 2009: 106).

Odada çok çirkin, zebella gibi bir Arap vardır (AGUG, 2011: 79).

Padişahının amcasının kızının bir dudağı yerde, bir dudağı gökte, saçlar didilmiş, aynı al karısı gibidir (EM, 2011: 188).

Sandıktan bir dudağı yerde bir dudağı gökte, çirkin bir Arap çıkar (EM, 2011: 249)

Peri kızın dev annesi çok çirkindir (EM, 2011: 254).

Kıza hizmetçi olarak kara çirkin bir kızı verirler (KİM, 2002:291).

Kırkıncı gün geldiğinde esmer mi esmer, çirkin mi çirkin bir Arap kadın gelir (AM, 2011: 239).

F582. Zehirli Genç Kız

F582.1. Kızın İçinde Yılan Vardır

Kızın ağzından çıkan yılan güveyini öldürür. Küçük kardeş kılıcını çekince padişahın konuşamayan kızı "Oh!" der, ağzından bir yılan düşer (GBM, 2002: 500).

Padişahın kızının karnına çocukken içtiği sudan yılan girer. Yılan, kızla evlenen herkesi öldürür (EM, 2011: 114).

Kızın ağzından çıkan yılan, güveyileri öldürür. Dede, kılıcını sallayınca korkan kızın ağzından bir koca kese yılan yavrusu çıkar (BAM, 2006: 256).

Gelinin ağzından çıkan yılan damadı öldürür. Yaşlı adam yılanı keser (MUM, 2010: 554).

F591. Asla Gülmeyen İnsan

F591.2. Asla Gülmeyen Prens

Yetmiş yaşında kadınla evlendirilerek kandırıldığı anlayan padişah, kadını bahçeye fırlatır. Kadın ağacın dallarına takılıp kalır. O ağacın altına da periler, padişahlarının oğullarını getirmişlerdir. Şehzadenin boğazına bir kemik saklanmış kimseler çıkaramamıştır. Kadının o halini gören şehzade gülünce boğazındaki şiş patlar, kemik fırlar (ZZİ, 2009: 147).

Peri padişahının kızının boğazına keklik kemiği kaçar. Yaşlı bir kadını gelinlikle görünce güler, boğazındaki kemik çıkar. Peri padişahı yaşlı kadının, genç kız olma dileğini yerine getirir (MUM, 2010: 419).

Prens, yaşlı olduğunu anladığı Şehriban'ı dışarı atar. Kadının ağaçta takılı hali padişahın hiç gülmeyen kızını güldürür. Şehriban dileğini soran padişaha ayın on dördü gibi güzel bir kız olmak istediğini söyler. Padişah kadının isteğini yerine getirir (AM, 2011: 258).

F600-F699 İnsanlar ve Olağanüstü Güçler

F600. İnsanlar ve Olağanüstü Güçler

F601. Olağanüstü Arkadaşlar. Olağanüstü Güçleri Olan Bir Grup İnsan Birlikte Seyahat Eder

F601.1. Olağanüstü Arkadaşları, Kahramanın Görevini Yerine Getirir

Padişah'ın Terzi Güzeli'nden istediği iğne değmedik, makas kesmedik ceketi bir derviş, kumaşları parça parça edip başının altına yastık yaparak diker (MKM, 1969: 287).

Dede Keloğlan'a bir kabak verir. Kabağın içinde kimi yapıp duran, kimi çamur çekip duran, kimi temel kazan kişiler vardır. Padişah Keloğlan'dan fildişinden ev yaptırmasını, pişirttiği yemeği evlat bulup yedirmesini ister. Keloğlan, kabaktan çıkanlar sayesinde isteği yerine getirir (MKM, 1969: 297-299).

Padişah; oğlundan öte dünyadaki annesinin anahtarını, bütün askerlerinin üzerinde yemek yiyip yarısının boş kalacağı bir halı, körpe bir çocuğu konuşturmasını ister. Oğlan, kurbağa şeklindeki perinin dediklerini uygulayarak gölün kenarına gider, gül çubuğunu alıp suya vurur. Gölden çıkan kızın annesi, oğlanın istediklerini yerine getirir (GBM, 2002: 302-304).

Yılan kız kendisini kurtaran Mehmet'e bir yüzük verir. Mehmet kızın öğütlediği gibi iki rekât namaz kılıp yüzüğü yalar. Karşısına dervişler çıkar. Dervişler Mehmet'in isteklerini yerine getirir. Evi odunla doldururlar. Gagagub Padişahı'nın evinden daha yüksek bir ev yaparlar. Gagagub Padişahı'nın kızını Mehmet'e getirirler (MM, 2008: 162).

Yedi kardeşin biri, nerede mağara nerede deniz var bilir. Diğeri kulağını yere dayayıp yer dinler. Biri sığırın karnındaki buzağıyı habersiz alır, biri ateşten kule olur. Biri uçan turnayı gözünden vurur, biri dolu fincanı dökmeden havada kapar. Oğlan, yedi kardeşin sayesinde yılanın götürdüğü padişahın kızı bulunur (MUM, 2010: 429-432).

Padişah küçük oğlunun kurbağa karısına âşık olur. Oğlunu ortadan kaldırmak için bütün ülkeyi doyuran yumurta, çok büyük bir kütüğü kısa zamanda kırk çöpe ayırma, ölen karısının yüzüğünü geri getirme şartlarını sunar. Oğlan, kurbağa şeklindeki karısının verdiği yumurtayı oğlan yastığının altına koyar, ertesi sabah yumurtayı bütün ülke yer de artar. Küçük oğlan, kurbağa kızın abisinden yıllar önce ölen annesinden yüzüğünü almak için yardım ister. Şehzadeyle abi cehennemde kadını ararlar. Oğlan, annesinin yüzüğünü alıp çıkar (AM, 2011: 201-203).

F601.2. Olağanüstü Arkadaşları, Kahramana Evlilik İmtihanında Yardım Eder

Keloğlan'ın cin padişahının kızını almak için yapması gerekenleri arkadaşları yerine getirir. Okçu Ahmet, kırk selvinin üstüne dikilen kırk selvinin üstündeki mührü vurma yarışmasını; Tilki Ahmet, cin padişahının bahçesinden gül getirme

yarışmasını; Harın Ahmet kırk gölet su içip kırk fırın ekmek yeme yarışmasını kazanır (MKM, 1969: 320-322).

Dünya Güzeli'nin annesi ve babası kızlarını vermek için üç şart koşar: Bulgur kazanlarıyla beş kazan pilavı yemek; on tane kızla aynı odaya konulup bunların ırzına geçmek, on beş saatlik mesafede bulunan pusulayı atlı adamdan daha önce almak. Oğlan bunları üç, beş ve yedi başlı devler sayesinde yerine getirir (GBM, 2002: 416).

Avcı Mehmet; dağları eline alıp hangisi ağır hangisi yeğnik diye tartan, kulaklarını yere dayayıp yer dinleyen, ağzını dayamış bütün nehirleri yutan bir yandan da "Susuzluktan öldüm." diye bağıran adamla birlikte bir şehre varır. Avcı Mehmet olağanüstü güçleri olan bir grup arkadaşı sayesinde şehrin ortasındaki büyük kayayı kaldırır, bütün ordunun yiyeceği yemeği bir öğünde yer, uzak bir yerdeki devin kapısında asılı duran bülbülleri getirir (GBM, 2002: 294).

Araplar, padişahın yılan oğlana kızını vermek için sıraladığı şartları yerine getirir: Dağı yerini değiştirip tekrar eski yerine koyarlar. Çoruh'u konağının önünden akıtırlar. Sonra suyu keserler. Yedi deve yükü altın getirirler (GBM, 2002: 318- 319).

Kayalıktaki anadan üryan, ağzı yüzü belirsiz, kayaları hamur gibi yoğuran Taş Yoğuran; ormandaki anadan üryan, ağzı gözü belirsiz, meşe ağaçlarını çekip, iğ gibi eğirerek ince iplik gibi yapan adam İğ Eğiren ve Ayı Kulağı el ele tutuşup gider (EM, 2011: 137).

Avcı Mehmet'in oğlu; yolda giderken kulağını yere koyup yeri dinleyen Yer Dinleyen'e, değirmen öğütürken avuç avuç yiyen Silip Süpüren'e, bir dağı kaldırıp diğerinin üzerine koyan Dağ Deviren'e rastlar. Âlimin kızını vermek için sıraladığı konağının kaldırılıp dağın üzerine konması, kırk kazan yemeği bir adamın yemesi, yere bir kilo darı serpip bir adamın toplaması, bir salkım üzümün sabah namazı üzeri önünde bulunması şartlarını Yer Dinleyen, Silip Süpüren, Dağ Deviren sayesinde yerine getirir (EM, 2011: 282).

Padişah kızına talip olan oğlandan, konağının karşısına kendi konağını gölgede bırakacak bir konak yaptırmasını ister. Araplar konağı yapar (EM, 2011: 334)

Kocakarı, oğlana kızını vermek için kestiği sığırların etini yemesi, bir sürü kız içinde kendi kızını bulması şartlarını koşar. Oğlan bu şartları kurt, karınca ve arı sayesinde yerine getirir (KM, 1992: 128).

Oğlan, Hintler padişahının kızına giderken bir kulağı yerde, bir kulağı gökte bir Yer Dinleyen Baba'ya, denizi yutan üfleyince de denizi tekrar dolduran Deniz Sömüren Baba'ya, denizi buz tutturan Deniz Buz Tutturan Baba'ya, kement atıp dağı diğer dağın üzerine koyan Dağ Deviren Baba'ya rastlar (KM, 1992: 234).

Oğlan; Yer Dinleyen, Deniz Sömüren, Deniz Buz Tutturan, Dağ Deviren Baba sayesinde Hint padişahının kızını vermek için koştuğu şartları yerine getirir (KM, 1992: 235).

Katıroğlu Mehmet yolda giderken Çam Deviren ve Demir Yoğuran adında iki kişiyle arkadaş olur (KM, 1992: 239).

Keloğlan'a padişahın kızını vermek için koştuğu iki çuval buğdayla arpanın birbirinden ayrılması şartını karıncalar, bir petek balı dağıtmadan küpe koyma şartını arılar, Keloğlan'ın başının kesilip tekrar yerine gelmesi şartını ise güvercinler sayesinde yerine getirir ve padişahın kızıyla evlenir (BM, 2002: 225).

Oğlan yüzükten çıkan Araplar sayesinde kiremitleri altından pırıl pırıl bir ev yaptırır. Şartı yerine gelen kız, oğlanla evlenir (BAM, 2006: 311).

Keloğlan kayışı yere vurur, bir Arap çıkar. Arap sayesinde Keloğlan, kızın evlenmek için koştuğu fındık içinde göz görmemiş, el değmemiş, makas kesmemiş bir gelinlik; altın sini içinde tavşan-tazı kovalamacası şartlarını yerine getirir (BAM, 2006: 389).

Yılan kız kendisini kurtaran Mehmet'e bir yüzük verir. Mehmet kızın öğütlediği gibi iki rekât namaz kılıp yüzüğü yalar. Karşısına dervişler çıkar. Dervişler Mehmet'in isteklerini yerine getirir: Evi odunla doldururlar. Gagagub Padişahı'nın evinden daha yüksek bir ev yaparlar. Gagagub Padişahı'nın kızını Mehmet'e getirirler (MM, 2008: 162).

İsterse yılan olsun yeter ki çocuğumuz olsun diyen ailenin yılan çocukları olur. Yılan, padişahın kızını ister. Padişah kızını yılan oğlana vermek için sarayıyla ev arasında güllük gülistanlık bir bahçe ister. Yılan oğlan babasını bir kayaya gönderir. Babası yılanın dediği gibi yapar, "Gül Ali'nin selamı var." deyip, zeytinyağı ile ekmek ister. Ekmek kırıntısını ufalayıp zeytinyağını döker, her taraf güllük gülistanlık olur (MM, 2008: 183).

Kelle yüzüğünü çıkarıp yalar, insan olur. Padişahın evinin güneşini kesen dağı dümdüz eder, bütün gece trenler, tramvaylar çalıştırır, bütün sokakları asfaltlar. Padişahın kızını vermek için koştuğu şartları yerine getirir (MUM, 2010: 623).

Kuyunun dibinden çıkan kız padişahla evlenmek için fındık kabuğunu dolduracak elbise, tepsinin içinde tavuk yavruları, kendi kendine dokuyacak tezgâh getirme şartlarını sıralar. Küçük oğlan çöpleri çatınca Arap gelir. Oğlan, kızın evlenmek için koştuğu şartları Arap sayesinde yerine getirir getirir (MUM, 2010: 539).

Padişah kızını vermek için devin yüzüğünü, yatağını, yorganını ister; Keloğlan getirir (MUM, 2010: 629).

Çapçapanın içinden çıkan Arap; ceviz kabuğunun içinde makas görmedik elbise getirir, padişahın evinden Keloğlan'ın evine kadar olan yolu altın ve gümüşle kaplatır; denizin içinde bir saray yaptırır, sarayın etrafında her çeşit meyveden bulundurur. Arap'ın sayesinde padişahın şartlarını yerine getiren Keloğlan, padişahın kızıyla evlenir (KAM, 2011: 279).

F601.4.2. Olağanüstü Arkadaşı Ölümden Kahramanı Kurtarır

Terzi Güzeli asılacağı zaman derviş, bulduğu karpuz kabuğunu evrak, değneği at yaparak onu asılmaktan kurtarır (MKM, 1969: 288).

F601.7. Hayvanların Olağanüstü Arkadaşlığı

Keloğlan'a saklanması için kurbağa, kaplumbağa, kirpi yardım eder (AGUG, 2011: 55).

Tay oğlanın zor durumunda yetişir, kızı çifte atarak parça parça eder (AGUG, 2011: 104).

Keloğlan; köpek, kedi ve sıçan sayesinde çalınan mührünü geri alır (MKM, 1969: 299).

Kız oğlanı yemek üzereyken arslanla kaplan yetişip oğlanı kurtarır (GBM, 2002: 361).

"Arslan tut, kaplan tut!" deyince arslanla kaplan adamı paramparça eder (GBM, 2002: 367).

Çocuklar yola düşer, bir ayıya rastlarlar. Ayıyı vuracakları sırada ayı dile gelip "İki tane yavrum var, beni vurmayın, bunları size vereyim." der. Ayı yavrularını alırlar. Bir müddet sonra çocuklar bir tavşanı vurmak isterler, tavşan dile gelip "İki tane yavrum var; onları size vereyim." der. Tavşan yavrularını alırlar. Yolda rastladıkları aslan ve kaplanın da yavrularını alırlar (GBM, 2002: 431).

Çocuk, kediyle köpek sayesinde çalınan yüzüğünü geri alır (EM, 2011: 335).

Ahmedle Memed iki yavru tavşan, iki yavru aslan, iki yavru kaplanla birlikte yol alırlar (KM, 1992: 160).

Zır Deli, Zır Zır Deli ve Hınzır Deli adlı sıçanlar yüzüğü alıp Mehmet'e getirirler (MM, 2008: 164).

Oğlanın kedi, köpek ve faresi, yüzüğünü kızdan geri alır (MUM, 2010: 624).

Kedi, köpek, sıçan yola çıkar. Keloğlan'ın çapçapanını denizden geçerek kızın elinden alırlar (KAM, 2011: 282).

F610. Olağanüstü Güçte Adam

Küçük şehzade koca ejderhaya bir gürz atıp öldürür (AGUG, 2011: 97).

Şah İsmail kılıcını çeker, askeri kırar geçirir; bir tek asker sağ kalır. Onun da burnunu, kulağını keser (EM, 2011: 154).

Şah İsmail ve Arap güreşir. Şah İsmail Arap'ı kucakladığı gibi yere vurur (EM, 2011: 155).

Şah İsmail'i tutacak şey bir yayın kirişiyle iki baş parmağını bağlamaktır (EM, 2011: 158).

Çoban çardağın duvarına on kişinin kaldırmayacağı koca bir taş devirir (KM, 1992: 106).

F610.0.1. Olağanüstü Güçte Kadın

Padişahın küçük kızı, hazinelerini çalan kırk kişinin kafasını keser. Kırk birinci yaralı olarak kaçar (AGUG, 2011: 179).

Dev karısı ipi çekince abdesthane yıkılır(AGUG, 2011: 53).

Çaresiz kalan kız, "Ya Allah!" deyip Dev-babanın boynuna bir vurur, devin başı bir tarafa gövdesi bir tarafa düşer. Dev babanın gövdesinden elmastan, altından

her yanı pırıl pırıl parlayan bir karyola; kafasından elmastan pırıl pırıl parlayan bir beşik olur(AGUG, 2011: 63).

Asker kıyafetindeki kız eliyle bir vurup padişahın kızının üç dişini kırar (GBM, 2002: 299).

Oğlan kılığındaki kız; devi, perinin getirdiği kılıçla bir vuruşta ikiye böler (GBM, 2002: 313).

Padişahın kızı elindeki kılıçla hazine odasına girmeye çalışanın kellesini uçurur (GBM, 2002: 363).

Kadın nişanlısının kanını almaya ahdedip devi öldürür (GBM, 2002: 484).

Arap perdesini kaldırınca güzel bir kız çıkar. Kız öldürdüğü insanların başından bina yapmıştır (EM, 2011: 155).

Küçük kız, üç devin başını keser (KM, 1992: 177).

Padişahın kızı, Kırk Hırsızlar'ın otuz dokuzunu keser (MM, 2008: 290).

Kız "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Sabır, Ya Selamet" deyip devin kellesini koparır (KAM, 2011: 316).

F610.9. Allah'ın Yardımıyla Kahraman İnsanüstü Görevleri Yapar

Küçük şehzade "Allah'ın izniyle şemşırak taşlarını getirmeye gidiyorum." deyip giden gelmez yoldan gitmeye talip olur (GBM, 2002: 405).

Ahmet mağaraya Euzu besmele çekip Amenerresülu okuyup girer. Gelen gürültüden korkmadan içeriye ilerler. Gider gitmez kızın saçlarını eline dolayıp mağaradan çıkar. Aksi takdirde korkup çarpılacaktır (GBM, 2002: 426).

Sinaver ulu kavak dibindeki bir havuza ulaşır. Büyük bir ejderhanın karaduman şeklinde geldiğini görür. Okunu, yayını kurup buna bir ok atar. Allah'ın lütfu ile ejderhayı öldürür (GBM 2002: 452).

Keloğlan "Ya Allah ya Bismillah!" deyip peri kızına bir yumruk vurduğu gibi kızı, yerinden yuvarlar (GBM, 2002: 494).

Küçük oğlan "Bismillah!" diyerek kırk devin zorla kaldırdığı kazanı indirir (EM, 2011: 98).

Oğlan, Gülükan Çiçeği'ni almak için besmele çekip iki dağ arasından geçer, çiçeği alır. Gene besmele çekip iki dağ arasından geçerek döner (EM, 2011: 350).

Küçük oğlan; ok, yay, Kur'an-ı Kerim ve mumla ejderhayı bekler. Yedi başlı ejderha elmayı koparacağı sırada "Ya Allah!" deyip okunu fırlatır, ejderhanın kafasından vurup kaçar (EM, 2011: 373).

Oğlan "Bismillah!" deyip ejderhayı parçalar (EM, 2011: 395)

Pir Ahmet "Ya Bismillah!" deyip koca kazanı kaldırır ve bununla devi öldürür (KM, 1992: 137).

Oğlan, Mahnur Hanım'ın kapısının önündeki insanı kıyma gibi kesen bıçaklara besmele çekip basar, bıçaklar bir şey yapmaz. Kapıda asılı bıçaklardan da besmele çekip geçer (GM, 1995: 300).

Küçük oğlan kılıcına tükürüp "Ya Hz. Ali ulaş!" der. Devin yirmi kafası bir yana dağılır (GM, 1995: 303).

Küçük oğlan kılıcını tükürüp Ya Hz. Ali yetiş!" der. Devin otuz kellesi bir yana dağılır (GM, 1995: 304).

Küçük oğlan okunu, mızrağını, Kur'an-ı Kerim'i alır. Her sene gelip bahçelerindeki narı alanı beklemeye başlar. Narları almasına fırsat vermeden gümbürtüyle gelen şeyi yaralar, kaçırır (BAM, 2006: 337).

Küçük oğlan Keloğlan besmeleyle kılıcını sallar devi düşürür (BAM, 2006: 379).

Keloğlan besmeleyle kılıcını sallar, çeşme başını tutan devi öldürür (BAM, 2006: 383).

Küçük oğlan senede bir tane büyük elma veren ağaçtan elmayı alanı beklemeye başlar. Devi görünce "Ya Allah, bir Bismillah" deyip kılıcını çeker, devi öldürür (MM, 2008: 156).

Küçük oğlan "Ya Allah, bir Bismillah!" deyip suyun başını tutan devi öldürür (MM, 2008: 158).

F611. Kahramanın Doğumu ve Büyümesi

F611. 1. Kahramanın Doğumu

F611.1.1. Kadın ve Ayının Kahraman Oğlu

Padişahın küçük kızı ayıya bakar. Ayı, kıza âşık olur. Kızı alıp bir dağa kaçar. Bir kulağı ayı kulağı, bir kulağı insan kulağı olan bir çocukları olur (MKM, 1969: 309).

Ayı Kulağı; deve bir ok atıp, devi fena halde yaralayıp öldürür (MKM, 1969: 311)

Ayı Kulağı, yedinci kat yerin altındaki çeşmenin başındaki devi bir ok atıp öldürür (MKM, 1969: 312).

Ayı Kulağı, haramilerin otuz sekiz tanesini keser (MKM, 1969: 314).

Ayı Kulağı kuyunun lağımındaki odada yatan devle karısını öldürür (EM, 2011: 139).

Ayı Mehmet kılıcıyla devi öldürür (BAM, 2006: 374).

Ayı Beyi, ağanın kızını alıp mağarasına götürür. Yüğri Yimek, Tüğri Yimek, Kıllı Balak adlarında üç çocukları olur(AM, 2011: 281).

F611.2. Kahramanın Emzirilmesi

F611.2.1. Kahraman Hayvan Tarafından Emzirilir

Altın perçemli kızla oğlana sütten kesilinceye kadar geyik analık eder (AGUG, 2011: 108).

Siyah kuzu her gidip kızı emzirir (TM, 2000: 189).

F611.3. Kahraman Gücünü Kazanır

F611.3.1. Kahraman Ağaçları Kökünden Söker

Oğlan yamçıyı ağaçlara vurup kökünden söker, kucağına alır (GBM, 2002: 316).

Yarımca, kavaktaki iğneyi çıkararak kavağı kökleyip yürür (EM, 2011: 70).

Ayı Kulağı; dağa gidip, çınar ağaçlarını dallı budaklı tutup getirir. Kiminin evi, kiminin dükkânı yıkılır (EM, 2011: 134)

Oğlan iki ağacın arasına dalınca koca çınarlar köküyle birlikte kopup oğlanın elinde kalır (GM, 1995: 397).

Oğlan falan kayanın doruğundaki selvi ağacını alır, evin önüne diker (TM, 2000: 222).

Ayı Kulağı kocaman ağaçları kökünden söküp getirir (BAM, 2006: 407).

F618. Kahraman Hayvanları Evcilleştirir

(T)F618.2. Kahraman Vahşi Hayvanları Evcilleştirir

Oğlan, babasından şimdiye kadar beslediği aslanla kaplanı ister (GBM, 2002: 359).

Oğlanın küçükken beslediği aslanla kaplan kuyudaki oğlanı bulup başında bekler. Kervancıların verdiği ekmeklerle oğlanı besler (KM, 1992: 111).

F622. Güçlü Üfleyici. Adam Üfleyerek Değirmeni Döndürür.

F624. Olağanüstü Kaldırıcı

Çoban çardağın duvarına on kişinin kaldırmayacağı koca bir taş devirir(KM, 1992: 106).

Dağ Deviren Baba bir kement atıp padişahın kalesini kaldırır(KM, 1992: 237).

F628.2. Kahraman, Adam Öldürür

F628.2.3. Kahraman Devi Öldürür

Küçük şehzade devlerin ensesine kılıcı indirir (ZZİ, 2009: 224).

Küçük şehzade suyun gözünde durup, bir kız yemeden memlekete su vermeyen devi öldürür (AGUG, 2011: 100).

Üç kardeş, devi öldürür. Devin karnını yarıp kızın parmağını alıp geri takar (MKM, 1969: 309).

Ayıkulak, deve bir ok atar. Devi fena halde yaralayıp öldürür (MKM, 1969: 311).

Küçük oğlan, kırk devi kırk odada keser (MKM, 1969: 330).

Onüç, devin kafasına bir balta atıp, canını cehenneme yollar (GBM, 2002: 370).

Keloğlan, devi tabutun içine sokup mıhlar. Tabutu bayırdan aşağı yuvarlar (GBM, 2002: 372).

Küçük şehzade, beş başlı devin kafasını devirir (GBM, 2002: 406).

Küçük şehzade, on başlı devin başını ayırır, dev "Bir daha vur!" deyip yalvarsa da "Ben anamdan bir defa doğdum" deyip başka kılıç çekmez. Küçük şehzade on beş başlı devi öldürür (GBM, 2002: 407).

Kırkıncı kardeşi ararken küçük oğlan bir kılıç çekip devi ortadan ikiye ayırır. Kardeşlerinin kulağından uyku boncuğunu alır (GBM, 2002: 418).

Yarımca, bahçesine girip devin başını keser (EM, 2011: 70)

Küçük şehzade kırk devin başını da kılıçla kopartır (EM, 2011: 98).

Hocalar devdir. Oğlan, devler uyuyunca kazanlardaki katranları üzerlerine döküp onları öldürür (EM, 2011: 329).

Memed az gider uz gider, dere tepe dümdüz gider. Sonunda bir konağa varır. Konaktaki devin kuyruğunu, kulağını keser (KM, 1992: 153).

Oğlan bir kılıç çekip devi düşürür (KM, 1992: 204).

Küçük oğlan gürzü atınca devin kırk kellesi bir tarafa gider (GM, 1995: 304).

Kuyunun dibine inerken küçük oğlanın karşısına bir dev çıkar. Oğlan devi öldürür (TM, 2000: 182).

Küçük oğlan çeşmenin başını tutan devi öldürür (BAM, 2006: 269).

Küçük oğlan devlerin hepsini öldürür (BAM, 2006: 280).

Küçük oğlan devin altı kafasını bir vuruşta uçurur. Yedincisi kalır, çeke çeke ölür (MUM, 2010: 534).

Küçük oğlan yedi kat alttaki devin altı kafasını keser, yedincisi kalır. Dev eziyet çeke çeke ölür (MUM, 2010: 536).

Padişahın oğlu ölü yiyen devi bekleyip kafasını keser (MUM, 2010: 580).

Küçük oğlan ağaç budar gibi kırk devden otuz dokuzunu keser (MUM, 2010: 611).

Küçük oğlan yedi kat yerin dibindeki devin kafasını ikiye böler (KAM, 2011: 291).

Küçük oğlan suyun başını tutan devi öldürür (KAM, 2011: 295).

F628.4. Kahramanın Güçlü Kılıç Darbesi

F628.4.1. Kahraman Kılıcı Taşa Saplar

Küçük şehzade hançerini çıkarıp mermer taşa saplar (ZZİ, 2009:224).

Küçük şehzade hançeri taştan bir çekişte çıkarır (ZZİ, 2009: 225).

Pir Ahmet mermer taşa kılıç saplar (KM, 1992: 137).

F628.21. Olağanüstü Ağaç Sökücü

Dev karısı bahçesindeki kocaman ağacı köküyle söktüğü gibi omzuna alır (AGUG, 2011: 53).

Dev bir bezirhâne taşı almış, ormandan kökleriyle beraber birkaç tane çam ağacı sökmüş, önüne de birtakım hayvanatı katmış gelir (GBM 2002: 407).

F632. Olağanüstü Yiyici. Bir Oturuşta Bir Öküzü veya Benzerini Yer.

Harın Ahmet, dünyayı yese doymaz (MKM, 1969: 3209.

Harın Ahmet kırk fırın ekmeği, kırk kazan aşı yer (MKM, 1969: 323).

Silip Süpüren, değirmen öğütürken avuç avuç alıp yer (EM, 2011: 282).

F633. Olağanüstü İçici. Bütün Gölün Suyunu veya Benzerini İçer

Harın Ahmet, kırk gölet suyu içer (MKM, 1969: 322).

Adam bir yandan ağzını dayamış bütün nehirleri yutar bir yandan da "Susuzluktan öldüm." diye bağırır (GBM, 2002: 294).

F636. Olağanüstü Atıcı

F636.4. Olağanüstü Taş Atıcı

Taş Adam, dağları eline alıp hangisi yeğnik hangisi ağır diye tartıp durur (GBM, 2002: 293).

Çoban çardağın duvarına on kişinin kaldırmayacağı koca bir taş devirir (KM, 1992: 106).

F641. Olağanüstü Duyma Yeteneği Olan İnsan

F641.3. Adam Yere Kulağını Koyarak Uyuyanı Dinler

Fisfis Ahmet, bilmem kaç metre yerden fısıltıyı işitir (MKM, 1969: 319).

Fisfis Ahmet, bilmem ne kadar uzaklıktan cin padişahının kızının geldiğini duyar (MKM, 1969: 322).

Adam kulaklarını yere dayayıp yer dinler (GBM, 2002: 293).

F645. Olağanüstü Derecede Akıllı Adam

F645.1. Akıllı Adam Sorulan Bütün Soruları Cevaplar

Oğlan kralın gönderdiği oklavanın hangi ucunun kalın olduğunu bilir (EM, 2011: 358).

Oğlan kralın gönderdiği iki kılıcın hangisinin Ham hangisinin Sam olduğunu bilir (EM, 2011: 358).

Oğlan kralın gönderdiği üç katırdan hangisinin yavru, hangisinin teyze, hangisinin anne olduğunu bilir (EM, 2011: 359).

Adam; bir eve girildiğinde define, para nerdeyse bilir (EM, 2011: 61).

F648. Hayvanlarla Sıradışı Anlaşma/Haberleşme

Bostancı Dede'nin atı kızın kaçırıldığını haber verir (ZZİ, 2009: 226).

Kız, zehirli kirazı ağzına atmaya kalkarken kuşlar "cic cik cik" diye öterek kızı uyarır (ZZİ, 2009: 117).

Oğlan tabağın birine su birine tuz koyar. Tuz su, su da kan olunca oğlanın al tayını bırakırlar (AGUG, 2011: 103).

Boğuşmaya başlayınca aslanla kaplanın, hiç vakit geçirilmeden oğlanın yanına salıverilmesi gerekir (GBM, 2002: 360).

Oğlanın imdadına yetişen aslanla kaplan cadı karıyı çekip yırtar (GBM, 2002: 362).

Alaca kargalar cığırdamaya başlayınca muhakkak bir tehlike olur (GBM 2002: 488).

Aslanla kaplan kızı paramparça eder (EM, 2011: 371).

Aslanla kaplan oğlunun gözünün çıkarılmasına seyirci kalan kadını parçalar (KM, 1992: 112).

Ahmed'in yanındaki aslan ve kaplan da dev ile boğuşur (KM, 1992: 162).

Üç k.çlı at, Talaz'a karısının gittiğini haber eder(KM, 1992: 173).

Keloğlan'ın aslanla kaplanı, cadı olan dev kızını parçalar (BAM, 2006: 400).

Kuş, kadının yanına gelir. Kadın kuşun dediğini yaparak yerdeki toprağı fırına atar. Toprak yanınca aslanla kaplan uyanıp adamı paramparça eder (MM, 2008: 291).

Aslanla kaplan insan yiyen dev kızı parçalarlar (MUM, 2010: 632).

Dev, Keloğlan'a bir aslanla bir kaplan verir. " Ben gelene kadar bir davar ver, eğer sesleri çıkarsa benim başım derttedir, o zaman hemen bunları sal." der (EM 2011: 370)

Adam köpeğin ulumasından ne dediğini anlar (EM, 2011: 61).

F661. Yetenekli Nişancı

F661.5. Yetenekli Nişancı Hayvanı Gözünden Vurur

Okçu Ahmet, Akdağ'da uçan sineğin gözünden atsa gözünden, dizinden atsa dizinden vurur (MKM, 1969: 319).

Okçu Ahmet, kırk selvinin üstüne dikilen kırk selvinin üstündeki mührü düşürür (MKM, 1969: 321).

Avcı Mehmet silahı attığı zaman sineğin sağ kanadıysa sağ kanadını sol kanadıysa sol kanadını kopartıp sineği de sağlam yere düşürür (MUM, 2010: 347).

F661.9. Yetenekli Nişancı Okuyla Kişiyi Uyandırır

Okçu Ahmet, Tilki Ahmet'i attığı okla uyandırır (MKM, 1969: 322).

F675. Yetenekli Marangoz

Kopuğun biri tahtadan üç vidayla bir at yapar. Vidaların birini elleyince tahta canlanır, diğerini elleyince koşar, üçüncüde tahta havaya uçar (MKM, 1969: 291).

F680. Diğer Olağanüstü Güçler

F684. Olağanüstü Atlayıcı

Şah İsmail ve Arap binayı atlama iddiasına girer. Şah İsmail Kamber Tay'ın kolanlarını çeker, Arap'tan iki adım ileri atlar (EM, 2011: 155).

Şah İsmail ve Arap kuyunun üstünden atlama iddiasına girerler. Şah İsmail Arap'ı geçer (EM, 2011: 155).

Tilki Ahmet üç günlük yolu üç saatte alır (MKM, 1969: 319).

Tilki Ahmet bir günlük yolu bir adımda alır (MKM, 1969: 321).

F699. Diğer Olağanüstü Güçler

Buzcu Ahmet kulaklarını, gözlerini belerterek koca deryayı buz dondurur (MKM, 1969: 319).

Keloğlan ve arkadaşları denizin üzerinden tıkır tıkır geçip cin padişahının sarayına varır (MKM, 1969: 320).

3.1.3. F700-F899. Olağanüstü Yerler ve Eşyalar

F700 - F899. Olağanüstü Yerler ve Eşyalar

F700. Olağanüstü Yerler

F703. Olağanüstü İsimli Yer Adları

F702. Ateş Diyarı

Ateşin olduğu yer devin evidir (MKM, 1969: 262).

Kız kardeşlerini aramaya çıkan üç erkek kardeşin karşısına dağda bir ateş çıkar. Küçük oğlan dağdan ateş almaya gider (MKM, 1969: 330).

Sönmemesi gerekirken ateşi sönen kız uzakta bir ateş görür. Elinde makas ateşin olduğu yere varır (MKM, 1969: 308).

Haramibaşı Ahmet, tepede bir ateş görüp, oradan ateş almaya gider (GBM, 2002: 364).

Devin evi ışığın yandığı yerdir (GM, 1995: 267).

Ulu bir dağda ateşin yandığını gören kız dağa gider. Burası devlerin yeridir (TM, 2000: 189).

Küçük kız Şörhebil Hazretlerinin türbesinden ışık almaya gider. Ondan sonra her gece yastığının altında 35 kuruş bulur (KİM, 2002:282).

Babalarının dağda bıraktığı çocuklar dumanı tüten dev karısının evine giderler (MUM, 2010: 275).

Kızın ateş almak için gittiği ev devin evidir (MUM, 2010: 323).

F713. Olağanüstü Göl

(T)713.7. Şarap Gölü

Keloğlan kırk yük keçe, kırk yük şarap, kırk yapıcı, kırk çekici, kırk yontucuyu alıp Kösten Göl'e gider. Suyu keçe ile çekip içine şarap doldururlar. Filler şarapları içip sarhoş olunca dişlerini çekip fildişinden sarayı yaparlar (MKM, 1969: 318).

Babasının dostu Avcı Mehmet'e akıl verir. Kırk gözelerin suyunu boşaltıp şarapla doldurmasını, kuşların suyu içip serilip kalacağını, ne kadar kuş kemiği isterse bulacağını söyler (GBM, 2002: 413).

F715. Olağanüstü Irmak

(T)F715.11. Altın-Gümüş Irmak

Evin altından altın gümüş ırmak akar (GBM, 2002: 349).

Ahmet'in altından altın gümüş ırmak akar (GBM 2002: 424).

F716. Olağanüstü Çeşme

(T)F716.5. Kader/Nasip Çeşmesi

Adam gide gide kader pınarına gider. Kader pınarını akıtmayı başarır (AM, 2011: 215).

Adam falan dağın arkasındaki nasip çeşmesine gidip damla damla akan nasibini tıkar (KAM, 2011: 334).

F720. Denizaltı ve Yeraltı Dünyası

F721. Yeraltı Dünyası

F721.4. Yer Altındaki Hazine Odaları (Mağara)

Ayı, ininin önündeki oyukta çokça para bulur (GBM, 2002: 284).

Büyük taşın altındaki güvecin içi altın doludur (GBM, 2002: 286).

Çobanın yakınındaki örende bir altın hazinesi vardır (GBM, 2002: 330).

Ayı Kulağı, kuyunun dibindeki harman gibi bir yerde altın, gümüş, halı ve yatak bulur (EM, 2011: 140).

F725. Denizaltı Dünyası

F725. 9. Kuyunun Altındaki Dünya

Mehmet belindeki iple kuyudan yedi kat yerin dibine iner (ZZİ, 2009: 141).

Yedi kat yerin dibinde bir dudağı gökte bir dudağı yerde bir Arap, Arap'ın yanında bir dünya güzeli, karşısında da pamuk üstünde bir kurbağa vardır (ZZİ, 2009: 141).

Küçük kız, küçük şehzadeye kuyunun dibine varınca ne yapıp edip gelen ak koça binmesini tembihler (AGUG, 2011: 99).

Küçük oğlan kuyunun dibindeki bir kocakarının evine misafir olur. Kadın, oğlan su isteyince ona içi kıpkırmızı kan dolu olan bir bardak verir. Suyun gözünde bir dev vardır. O deve günde bir kız eletilir. Dev, kızı yerken bir damla su alınır. Su bundan dolayı kanlıdır (AGUG, 2011: 100).

Ağanın karısı olan Danagöz Karısı, Fatma Hanımcık'ı kuyuya atar. Fatma Hanımcık kuyu içinde bir çocuk doğurur. Adına Şehit Ahmet derler (MKM, 1969: 264).

Ayıkulak kuyunun dibine iner. Kuyunun içinde demir bir kapı vardır. İçeri girdiğinde odanın birinde üç kızın ağladığını görür (MKM, 1969: 311).

Kuyunun dibinde bir odada üç kızı alıkoyan bir dev vardır (MKM, 1969:311).

Kuyuya inen adamı bir Arap ve güzel bir kız karşılar (GBM, 2002: 340).

Kuyunun dibindeki Arap kız, "Gönül kimi severse güzel odur." Cevabını veren köylüye iki yüz altın verir (GBM, 2002: 340).

Oğlan tepedeki kuyudan aşağı inince dolap gibi bir şeyle karşılaşır. Dolabın içinde iki gözle iki sabun bulur (GBM, 2002: 360).

Yerin altında üç beş tane oda vardır (GBM, 2002: 382).

Ahmet kuyunun dibine iner. Yeryüzünde görülmemiş bir konağa girer. Konakta sedirde oturmuş bir delikanlı görür. Delikanlının bir tarafta altın sinisi, sininin üzerinde yeşil bir kurbağa vardır (GBM, 2002: 475).

Ayıkulak, kuyunun içinde kazığa bağlanmış üç anahtar görür. Odayı görüp anahtarla açar, içeride gün parçası gibi bir kız saçından tel çekip onunla nakış işler (EM, 2011: 139).

Kuyunun ağzından bir Arap çıkar, çocuğu içeri alır. Kuyunun içinde bir Dünya Güzeli'yle bir kurbağa durmaktadır (EM, 2011: 164).

Deliğin altındaki oda gibi bir yerde üç bacı saçından tel çekip onunla nakış yapar (EM, 2011: 343).

Gördüğü rüyayı kimseye anlatmayan çocuğu kuyunun dibine atarlar. Duvarı delen çocuk bir saray görür (EM, 2011: 358).

Küçük oğlanın beline halat dolayıp kuyu içindeki ejderhanın yanına indirirler (EM, 2011: 373).

Kuyunun içinde bahçeli şehir gibi koca bir yer, bahçenin ortasında büyük bir bina vardır. Binanın içindeki üç odanın her birinde birer kız oturup gergef işler (EM, 2011: 373)

Kuyunun dibinde göz göz odalar vardır. Odaların birinde su vardır. Çok güzel bir kızla zenci adam vardır. Zenci adam peri oğludur (KM, 1992: 213).

Katıroğlu Mehmet'i kuyuya sallarlar. Yanıyorum, yandım dedikçe kuyunun dibine iner. Kuyunun dibinde bir kapı ve ardında Huri gibi güzel üç kız oturur (KM, 1992: 239).

Katıroğlu Mehmet kuyu dibindeyken siyah bir melaike gelip gece meleği olduğunu söyler. Oğlana bir tüy verip darda kaldığında tüyü sürtmesini tembihler (KM, 1992: 240).

Kuyu dibindeki kızların elinde altından yapılma oyuncaklar vardır (KM, 1992: 240).

Kuyunun dibine inerken küçük kardeşin karşısına bir dev çıkar. Küçük kardeş devi öldürür (TM, 2000: 182).

Kuyunun dibinde kırk kız vardır (TM, 2000: 182).

Kuyunun dibindeki kız küçük kardeşe bir kıl verir. Kılları birbirine sürtünce bir siyah bir beyaz koç gelir. Beyaz koça binen yeryüzüne, siyah koça binen yer altına gider (TM, 2000: 182).

İpe biten Hz Ali kuyuya inmeye devam eder, sekizinci günde ayağı yere değer. Bir demir kapı görür. Demir kapının ardında ayın on dördü gibi güzel bir kız vardır (TM, 2000: 201).

Kuyuda beş yüz Müslüman vardır (TM, 2000: 201).

Büyük kardeşleri küçük kızı kuyuya atar. Kız kuyunun dibinde bir kaya görür. Işığın içeri girdiği küçük bir deliği parmağıyla büyütüp baktığında içinde kırk kazan pilav kırk kazan fasulye olan güzel bir bahçe görür (KİM, 2002:235).

Adam su almak için kuyuya iner. Kuyunun dibinde bir dizinde kurbağa bir dizinde bir dünya güzeli oturan bir adama rastlar (KİM, 2002:351).

Kuyunun dibinde üç kapı vardır. Kapının birinin ardında bir kız halı dokur. Birinin ardında bir fırın içinde dev vardır (BAM, 2006: 373).

Kuyunun dibinde üç kapı vardır. Birinci kapının ardında bir kız tezgah dokur (BAM, 2006: 381).

Kuyunun dibindeki küçük kız küçük oğlan Keloğlan'a yağlı bir kara kayış verir. Keloğlan kuyunun dibinde kalınca kayışı yere vurur. Bir ak koçla kara koç dövüşür. Kara koçun üstüne binip yedi kat yerin altına iner (BAM, 2006: 382).

Oğlan, kuyunun dibindeki kapıyı açar. Altından sini içinde altından tavşan oynayıp durur. Bir dünya güzeli de onlara bakar. Bir kapıyı daha açar, orada da altından sini altından kurt oynayıp durur; bir güzel onlara bakar. Bir kapıyı daha açar, orada da bir dünya güzeli Kur'an okur (BAM, 2006: 415).

Kuyunun dibindeki kızın yukarı yıkarken söylediği gibi küçük oğlan kara koça binip yedi kat yerin dibine gider (BAM, 2006: 416).

Küçük oğlan bir iple kuyunun dibine iner. Orada bir saray ve içinde dünya güzeli bir kız vardır (MM, 2008: 156).

Küçük oğlan ateş fışkıran kuyuya beline bir urgan bağlayıp iner (MM, 2008: 159).

Kuyunun dibinde kalan küçük oğlan susuz bir çeşmeye varır (MM, 2008: 157).

Küçük oğlan kuyunun dibinde bir dudağı yerde bir dudağı gökte ağzından ateşler fışkıran bir devle karşılaşır (MM, 2008: 160).

Kazcı Mehmet kuyuya iner. Suyun bekçisi devin "Güzel kim?" sorusuna "Su kiminse o güzel." cevabını veren Kazcı Mehmet'e dev üç nar verir. Narların içi mercan doludur (MM, 2008: 243).

Dev kuyunun dibindeki dördüncü odada yatar (MUM, 2010: 532).

Dev kuyunun dibinde beş yüz kişi yer (MUM, 2010: 532).

Oğlan iple mağaranın altına iner. Mağarada kimisi inleyen kimisi ıhlayan kimi ölmüş insanlar vardır (MUM, 2010: 582).

Devin mağarasında kırk adam sırayla bağlıdır (MUM, 2010: 583).

Keloğlan'ı kuyuya salarlar. Her yan yeşillik, çimenlik, kuş sesleriyle cıvıl cıvıldır (AM, 2011: 293).

Kuyu dibindeki devin sarayının kırkıncı odasında altın bir tepsinin içinde bir kurbağa vardır. Kurbağa tepsiden yere atlayıp güzel mi güzel bir dev kız olur (AM, 2011: 294).

Bir dev gelir padişahın bahçesindeki nar ağaçlarını yiyip gider. Küçük oğlan devi yaralar; onu takip edip bir kuyuya varır (KAM, 2011: 289).

Abileri, küçük kardeşlerini kuyunun dibinde bırakır. Küçük oğlan kuyunun odalarından birinde saçından baş aşağı asılmış bir Arap görür (KAM, 2011: 289).

Büyük oğlan halatla kuyuya iner. Aşağıda odalar vardır, odaların biri mücevher doludur (KAM, 2011: 289).

Kuyu dibindeki Arap oğlana iki tüy verir. Tüyleri birbirine sürünce biri beyaz biri siyah iki at gelir. Oğlan beyaz ata binip yukarılara çıkacağı yerde yanlışlıkla siyah ata binip yedi kat yerin dibine iner (KAM, 2011: 290).

Küçük oğlan kuyunun dibine iner. Açılan kapıların ardında dünya güzelleri oturuyordur (KAM, 2011: 294).

Şah Mehmet kopan kafanın ardından kuyuya iner. Kuyunun dibinde yeşillikler içinde bir ırmak vardır (KAM, 2011: 299).

Şah Mehmet kuyu dibindeki kırkıncı odayı açar. Odanın içinde bir havuz ve üzerine konmuş teke bir kuş vardır. Parmağını havuza sokunca parmağına altın suyu bulaşır (KAM, 2011: 370).

F752. Hazine Dağı

F752.1. Altın Dağ

Hoca okur, dağ yarılır. İçinden define çıkar (KİM, 2002:300).

Kargalar çocuğu altın dağının tepesine götürür (BAM, 2006: 448).

F752.3.1. İnci Şeklindeki Dağ

Kızlar inci dağına gider (KİM, 2002:279).

F752.3.2. Elmas Şeklindeki Dağ

Kuşlar, Melikşah'ı elmas, inci cevahir, altın dolu bir dağın üzerine bırakırlar (GBM, 2002: 398).

İnci dişli kızla altın perçemli oğlan, büyük büyük taşların çıra gibi yandığı Cevahir dağına gelirler (EM 2011: 347).

Gülükan'la evlenip orada kalan çocuk, kardeşini özleyip evine gitmek ister. Gülükan yazıp çizer, namaz kılıp dualar eder. Konak, kardeşinin bulunduğu Cevahir Dağı'na konar (EM, 2011: 354)

Mercan Dağı'nda mercan ve çakmak taşı bulunur (MUM, 2010: 445).

F755.1. Dağ Konuşur

Dağın başı konuşup "La havle vela." der(KİM, 2002:320).

F757. Olağanüstü Mağara

Cömert, Namert'ten ayrıldıktan sonra bir mağaraya rastlar. Taşların arkasında hazır yemekler vardır (GBM, 2002: 284).

Keloğlan bir mağara görür. Mağaranın dört tarafı serili, döşeli, ortadan su akar, havuz şeklinde has yer (GBM 2002: 492).

Hızır oğlanı günün doğduğu mağaranın kapısına bırakır (GBM, 2002: 335).

Günün doğduğu mağaraya girdikçe oğlan yanar gene de içerilere gider (GBM, 2002: 335).

F769. Diğer Olağanüstü Şehirler

(T)F769.4. Kuşların Padişah Seçtiği Şehirler

Kuş salıverilince oğlanın başına konar. "Padişah budur!" derler (MKM, 1969: 270).

O zamanlar padişah kuşu beslenir. Kuşu bırakınca döne döne Keloğlan'ın kafasına konar. Bu olay üç kez tekrarlanır (MKM, 1969: 301).

Şehir halkı kuşu uçurur. Kuş kimin başına konarsa o kişi padişah olur (MKM, 1969: 270).

Padişah kuşunu bırakınca Keloğlan'ın kafasına konar. Bu olay üç kez tekrarlanır (MKM, 1969: 301).

Küflüdağ'ın başındaki şehirde kuş uçurulur, kuş kimin başına konarsa o padişah olur. Kuş kara tavuğun ciğerini yiyen küçük kardeşin başına konar (AGUG, 2011: 94).

Adam gide gide bir şehre varır. Şehirde kuş kimin başına konarsa o padişah olur. Kuş üç kez adamın başına konar (GBM, 2002: 345).

Devlet kuşu üçüncü kez Ahmet'in başına konunca onu padişah yaparlar (GBM 2002: 427).

Padişah'ı seçmek için kullanılan devlet kuşu üç kez havalanıp Sinaver'in on-on iki yaşlarındaki kardeşi Gül'ün başına konar (GBM 2002: 453).

Devlet kuşu gelip erkek kılığındaki kızın başına konar, kız padişah olur (EM, 2011: 119).

Başına devlet kuşu konan Ceylan Hanım, padişah olur (GM, 1995: 223).

Padişah seçmek için uçurulan kuş Ahmet Bey'in başına konar (GM, 1995: 236).

Devlet kuşu, karısını ve çocuklarını kaybeden padişahın başına konar (GM, 1995: 241).

Devlet kuşu gelip Beyoğlu'nun başına konar (GM, 1995: 248).

Talih kuşu kimin başına konarsa o padişah olur (BM, 2002: 230).

"Allah Allah, Hu Hu" deyip kuşu uçururlar. Kuşun başına konduğu kişi padişah olur (BAM, 2006: 224).

Devlet kuşu kimin başına konarsa padişah olur (BAM, 2006: 428).

Talih kuşu kimin başına konarsa padişah olur (BAM, 2006: 438).

Ok atılıp kimin önüne düşerse padişah olur(MM, 2008: 193).

Memleketinde birinde kuş kimin başına konarsa o padişah seçilir (MUM, 2010: 635).

(T)F769.5. Zulme Müstehak Şehir

"Mısır ahalisi zulme müstehaksa ben padişah olayım." diyen Keloğlan padişah olur. Keloğlan, şehirde bir ölü bir diri gömdürmeye altı ay bir sene devam eder (MKM, 1969: 301).

Keloğlan şehrin külünü depo eder. Etrafına süngülü nöbetçiler diker. Halka Üç gün müddet verip bu külü yok etmelerini ister (MKM, 1969: 302).

F770. Olağanüstü Binalar ve Eşyalar

F771. Olağanüstü Kale (Saray)

F771.1. Olağanüstü Malzemeden Kale/Saray

F771.1.1. Altın Kale (Saray)

Kız, altın tasla padişahın sarayı gibi bir saray yapar (MKM, 1969: 283).

Maymun peri kızı altın kalede yaşar (GM, 1995: 171).

Gümüş kalenin ilerisinde altın kale vardır. İnci Salkım altın kalededir (GM, 1995: 196).

Padişahın ay gibi güzel kızı has bahçenin ortasındaki altın köşkte oturur (GM, 1995: 274).

Yılan padişahı sarayının karşısına altınlardan, gümüşlerden bir saray yapar (KİM, 2002: 80).

Keloğlan kuyudan yukarı çıkarken bir dev gelip Keloğlan'ı sarayına götürür. Saray altından yapılıdır (AM, 2011: 294).

Keloğlan ırmaktan açılan kapıdan içeri girer. Etraf meyve ağaçları, çiçekler, kuşlarla çevrilidir. Bahçenin ilerisindeki saray altından yapılıdır (AM, 2011: 317).

F771.1.2. Gümüş Kale (Saray)

Bakır kalenin ilerisinde gümüş kale vardır (GM, 1995: 171).

Toprak kalenin ilerisinde gümüş kale vardır (GM, 1995: 196).

Padişah, karısı ve kızı gümüşten bir kaleye rastlar (GM, 1995: 275).

Gümüş kalenin büyük kapısının üstünde kırk anahtar asılıdır. Kimi evde altın, kimi evde gümüş, yiyecek içecek asılıdır (GM, 1995: 275).

Küçük oğlan yola devam eder. Sahibinin bir dev olduğu gümüş kaleye varır (GM, 1995: 299).

F771.1.3. Bakır Kale (Saray)

Oğlan maymun peri kızının peşinden hayli yol gittikten sonra bakır bir kaleye varır (GM, 1995: 171).

Tespihten kan damladığını gören küçük kardeş yola koyulur. Bakırdan bir kaleye varır. Burası oğlanın kardeşiyle evlenen devin kalesidir (GM, 1995: 298).

F771.1.5.1. Elmas Kale (Saray)

Allah'ın emri boz yılanın kavli üzerine yapılan sarayın bütün duvarları zümrütten yakuttandır (AGUG, 2011: 154).

Yemen padişahının isteği üzerine deniz üzerinde üç köşeli billur bir köşk yaptırılır (AGUG, 2011: 189).

Daire elmastan yapılmıştır, pırıl pırıl parlar (GM, 1995: 398).

Üç kez "Endaze yap, endaze çat!" deyip endazeyi deniz ortasına atınca elmastan bir saray ortaya çıkar (MKM, 1969: 341).

F771.1.9. Kafatası Evi

Padişah küçük şehzadeye Gül-Sinan hikayesini dinlemek hevesiyle canlarına kıyanların başları yığılı odayı gezdirir (ZZİ, 2009: 230).

Yeraltındaki odalardan birinin içi kelle doludur (GBM, 2002: 382).

Şah İsmail insan başından yapılmış bir binaya varır (EM, 2011: 155)

Dünya Güzeli'nin kalesi insan başından yapılmıştır. Kalenin tamamlanması için bir baş eksiktir (EM, 2011: 403)

Padişah tarlasını sürmeyi bitiremeyen insanların kafasından kale yaptırır (KM, 1992: 116).

Ceylan Hanım ismindeki padişah nerede bir erkek görse başını kestirir. Kelleden kale yaptırır (GM, 1995: 220).

Küçük oğlan kellelerden oluşan bir harmana rastlar. Gülbani yanına gelenlerin başını keser (KİM, 2002:106).

Kardeşler annelerinin konaklamamalarını vasiyet ettiği yerde konaklarlar. Şah Mehmet gezerken iki odanın insan kemiği ile dolu olduğunu görür (KAM, 2011: 368).

(T)F771.1.12. Fil Dişinden Saray

Padişahın isteği üzerine Keloğlan fildişinden ev yaptırır (MKM, 1969: 299).

Padişahın isteği üzerine Keloğlan fildişinden saray yaptırır (MKM, 1969: 317).

Padişah, küçük şehzadeden parıldayan kuşa yaraşır fildişinden bir saray ister (AGUG, 2011: 70).

Oğlan, annesinin öğüdüne uyup göle şarap döker. Fil gölüne gelen fillerin dişlerini sökerek fildişinden saray yapar (KM, 1992: 232).

(T)F771.1.13. Kuş Kemiğinden Yapılan Kale/Saray

Melikşah serçe kemiğinden yapılmış bir saray görür (GBM, 2002: 398).

Padişahın isteği üzerine kuş kemiğinden saray yapılır (GBM, 2002: 413).

(T)F771.1.14. Cam Kale (Saray)

Padişah kızına sırça saray yaptırır (MUM, 2010: 615).

Yemen padişahının isteği üzerine deniz üzerinde üç köşeli billur bir köşk yaptırılır (AGUG, 2011: 189).

F771.2. Olağanüstü Konumdaki Kale/Saray

F771.2.4. Deniz Üstünde İnşa Edilen Kale/Saray

Padişahların konakları deniz ortasında olur (ZZİ, 2009: 161).

İhtiyar ninenin verdiği mayanın yarısını deryaya atınca derya ikiye ayrılır. Altı kız kardeşin en küçüğü denizin üstünden geçip büyük bir saraya varır. Saray Beyoğlu'nundur (AGUG, 2011: 162).

Üç köşeli billur bir köşk denizin üzerinde inşa edilir (AGUG, 2011: 189).

Arap, oğlan ile Dünya Güzeli'ni denizin üstünde bir saraya götürür (MKM,1969: 271).

Oğlan atı ile birlikte kıyıda gezerken denizin ortasında bir saray görür (MKM, 1969: 291).

Dede mührü yalayıp avucuna bastırınca iki Arap çıkar. Araplar denizin ortasında fildişinden ev yapar (MKM, 1969: 297).

Cin padişahının sarayı Şap denizinin ortasındadır(MKM, 1969: 320).

Padişah oğlandan denizin üstünde elmas ve cevahirden bir gecede yapılacak saray ister. Oğlan isteği yerine getirir (MKM, 1969: 341).

İhtiyar, hikâyesinin dışarı çıkmaması için adalarda bir saray yaptırır (EM, 2011: 395)

Padişahın kızının sevgilisinin denizin ortasında apartmanı vardır (MUM, 2010: 624).

F771.4.6. İçindekilerin Taşa Döndürülmüş Olduğu Kale/Saray

Kız, Yakası Çalar Kendi Oynar'ın yerine gider. Karşısına bir demir kapı gelir, bir yasemin ağacından kopardığı dalla demir kapıya "Ya Allah ya bismillah!" diyerek vurur, "Çan kuşu!" diye bağırır. İçeriden "A canım!" diye bir ses gelir. "Aç kapıyı!" deyince kapı açılır. İçeriden uzun saçlı bir Arap çıkar. Kız, Arap'ın vücudu kar gibi ağarıncaya kadar onu yasemin çubuğuyla döver, Arap ne muradı varsa verir. Arap aslında bir kızdır. Arap bembeyaz olunca "Emret sultanım!" der. Kızın emri üzerine Arap daha önce taşa döndürdüğü insanları eski hallerine döndürür (AGUG, 2011: 113).

Gitmemesi söylenen puslu dağa giden oğlan bir geyiğin peşine takılıp dağın tepesine çıkar. Sönmeye başlayan bir ateş görür. "Etraftan dondum, üşüdüm, buydum. Kurtaran yok mu?" diye bir ses gelir. "Donduysan burada ateş var." deyince bir kadın yanaşıp "Al şu değneği de hayvanları bana yaklaştırma." der. Kadın değneği çocuğa uzatırken kafasına vurunca oğlan hemen taş kesilir. Kadın tılsımlıdır, değneği hayvanlara vurup onları da taş eder. Bu taşları yuvarlayıp uçurumdan aşağı atar (GBM 2002: 434).

Zülfü Mavi'nin her teli bir saz çalar. Dağın ardındaki büyük bahçede yaşar. Bahçesinde taş kesilmiş insanlarla doludur. Zülfü Mavi su serpip taş kesilmişleri eski haline döndürür (EM, 2011: 181-183).

Gülükan geçilmesi zor dağdan sonraki bahçededir. Bahçenin orta yerinde ne kapısı ne de bacası olan, sadece penceresi görünen bir bina vardır. Oğlan şafak atmadan önce abdestini alıp namazını kılar, Allah rızası için iki rekât da fazla kılar.

Güneş doğmadan evvel atına biner, pencerenin dibinde üç defa "Kız Gülükan" diye bağırır, Gülükan "Ne var?" deyince onun da gönlü olduğunu anlar. "Taş kesil." derse oğlan taş kesilecektir (EM, 2011: 353).

Ahmed gitme denilen yere gider. Bir geyiğin peşine düşüp ormanın içine girer. Elinde değneğiyle bekleyen bir cadı karıyla karşılaşır. Cadı kadın değneği vurup Ahmed'i ve beraberindeki aslanla kaplanı taş eder (KM, 1992: 164).

Ahmed doğruları anlattıkça taş olur (KM, 1992: 184).

Devin çengi güzeli bir kızı vardır. Çengi güzeline giden herkes taş olur (KM, 1992: 204).

Cadı karı altın saçlı kızla oğlanı bulur. Altın saçlı kıza kardeşinden Çelaçengi adında şenlikli kızı istemesini söyler. İhtiyar bir adam, altın saçlı oğlana Çelaçengi'nin yerini tarif eder. Altın saçlı oğlan ihtiyar adamın dediğini yapıp açık kapıyı örter, kapalı kapıyı açar. Atın önündeki eti, ite; itin önündeki otu, ata verir. İrin suyundan "Ne tatlı su!" diyerek içer. İtburnu adlı çalıyı "Ne güzel gülmüş!" diyerek koklar. Altın saçlı oğlan beline kadar taş olunca yaşlı adamın verdiği ibrikten bir damla su döker, taş erir (KM, 1992: 227).

Büyük oğlan ve beraberindekiler taş olmuş vaziyette bir sürü adamın olduğu bir yere varırlar. Gökten siyah bir bulut gelir, o anda onlar da hep taş olur. Adamları taş eden, devlerin kardeşi kırk belikli[33] Mahnur Hanım'dır (GM, 1995: 298-300).

Altın saçlı oğlanla kızın yaşadığını gören teyzeleri kızın yanına gidip kardeşinin filan dağdaki çok güzel bir kız olan İdarem Cengiz Kızı'nı ve dağa giderken kendi çalıp söyleyen sihirli ağacı getirmesini ister. Yolda rastladığı yaşlı altın saçlı oğlana İdarem Cengiz Kızı ve sihirli ağacın yerini tarif eder ve ona kuyuya dökmesi için su verir. Altın saçlı oğlan İdarem Cengiz Kızı'na bağıracağı kuyuya yaklaştıkça insan biçiminde taşlar görür (GM, 1995: 329).

Altın saçlı oğlan kuyuya eğilir, "İdarem Cengiz Kızı" deyince "Geliyorum." cevabını alır. Dedenin verdiği sudan kuyuya döküp tekrar seslenir ve yeniden su döker. Üçüncü defa bağırmadan geri döner. İdarem Cengiz Kızı kuyudan çıkar, suyu döktüğü için oğlanın ardı sıra gider (GM, 1995: 329).

Sarayın ahırlarında taştan yapılmış birkaç at vardır (BM, 2002: 192).

[33] Saç örgüsü.

Zümrüt kanatlı kuş büyük kızın boyunluğunun ışıltısına üç gün yol geldiğini söyleyip içeri girmek ister. Kız oralı olmaz, kuş yalvardıkça taşlar kararır (BM, 2002: 210).

Arap kızı "Taş ol!" deyince, insanlar taş olur (BAM, 2006: 245).

Kız kendisini öldürtmek isteyen babasını beline kadar taşa çevirir (MM, 2008: 195).

Kız, cadı kadının sözüne kanıp kardeşinden kuş kızı getirmesini ister. Kuş kızı almaya giden kimse geri dönemez, taş olur (MM, 2008: 223).

Köse, oğlunun karısına göz koyan padişahı taş eder (KAM, 2011: 306).

Dünya güzeli, cadı kadını taş eder (KAM, 2011: 379).

F771.5. Kale (Saray) Olağanüstü Bir Biçimde Korunur

Mehmet Eşkıya'dan korunmak için konağın etrafına kale duvarı gibi duvar ördürülür (AGUG, 2011: 183).

F771.5.1. Kale (Saray) Hayvanlar Tarafından Korunur

Aslanla kaplanın koruduğu saraya giren Arap, bütün saray halkının, aslanın, kaplanın uykularını bağlayıp bir fincana koyar (ZZİ, 2009: 197).

Padişah devlerin korkusundan sarayın etrafına kale yapıp köpeğini de bekçi koyar (ZZİ, 2009: 224).

Sarayın önünde sultan hanımı bekleyen iki büyük aslan vardır. Aslanlar, burunlarına ot koklatılınca uyur (AGUG, 2011: 137).

Ortasında bir bağ olan sarayı, aslanlar korur (GBM, 2002: 353).

Yedi kapısında yedi nöbetçi olan sarayın merdiveninin altında bir tarafta aslan, bir tarafta kaplan bağlıdır (GBM, 2002: 366).

Dümbülkıle'den korunmak için sarayın merdivenine aslan, kaplan, köpek bağlıdır. Hayvanlar Dümbülkıle'yi paramparça eder (KİM, 2002:130).

Padişahın kızı kırkıncı hırsızın korkusundan bir yanında aslanın bir yanında kaplanın nöbet tuttuğu bir saray yaptırır (MM, 2008: 290).

F771.8. Olağanüstü Uzunlukta (Büyüklükte) Kale (Saray)

Kızcağız gide gide uzakta bir ışık görür, kocaman bir saray çıkar karşısına (AGUG, 2011: 59).

Kız dua eder. Ötekilerin "Amin!" demesiyle kervancının yıkık evi padişahın sarayından iki tabaka yüksek bir saray olur (MKM, 1969: 276).

Yüksek bir kalede bekleyen; başucunda altın, ayakucunda gümüş şamdan yanan kız, şamdanların yeri değiştirilince uyanır (EM, 2011: 98).

Kuş, kendisini kurtaran fakir adamın ne dileği varsa gerçekleştirir. Fakir adam ve ailesini sırtına bindirip kocaman bir saraya götürür (MUM, 2010: 289).

F776. Olağanüstü Kapı

F776.3. Yedi Kapılı Kale/Saray

Saraya kırk basamakla çıkılır. İçeride yedi kapı, yedi kapıda yedi nöbetçi vardır (GBM, 2002: 366).

Padişah karısını yedi kapıdan içeri koyup kapıları kilitler (GBM, 2002: 480).

Sarayın kapıları yedi yerden açılır, yedi yerden kapanır (GBM, 2002: 488).

F781. Olağanüstü Odalar

F781.2. Odaların Olağanüstü Sayısı

(T)F781.2.2. Kırk Oda

Fukara kız "Kırk odalı konakta yatmadan canım alma." diye Allah'a yalvarır (AGUG, 2011: 75).

Dervişin kızın girmesini yasaklamadığı kırk odadan birinde bir dolap vardır. Kız dolaba girip "Gülboy Dadı" deyince dolap ne isterse verir (AGUG, 2011: 118).

Mehpare, kırk odayı süpürür (MKM, 1969: 325).

Kız, köpekler padişahının cebindeki kırk anahtarı alıp odaları dolaşmaya başlar. Odaların her birinde padişahın oğlu için hazırlıklar yapılmaktadır (GBM, 2002: 325).

Sarayda Allah dünyada ne yaratmışsa orada bir örneği olan kırk oda vardır (GBM, 2002: 354).

Ev kırk gözlüdür (EM, 2011: 117).

Mağaranın içinde kırk oda vardır (EM, 2011: 208).

Kayanın içinde kırk göz oda vardır. İçleri altın, gümüş, yiyecek, giyecek doludur. Odalardan birinde bir delikanlı ölü gibi yatmaktadır (KM, 1992: 148).

Gümüş kalenin büyük kapısının üstünde kırk anahtar asılıdır. Kimi evde altın, kimi evde gümüş, yiyecek içecek asılıdır. Kırkıncı odada ise yeni doğan aya, "Sen doğma, ben doğayım!" diyen, gözler görmedik aslanlar gibi bir yiğit yatar (GM, 1995: 275).

Kırkıncı odada yatakta bir delikanlı yatmaktadır. Yanındaki zarfta kendisini sabırla bekleyip, iyileştiren kızla evleneceği yazılıdır (BM, 2002: 227).

Devin kırk odasının kırkıncısı leşlerle doludur (MUM, 2010: 243).

Devin kırkıncı odasında dünya güzeli bir oğlan tepe aşağı asılıdır (MUM, 2010: 243).

Kız çeşmenin başında uyuyakalır. Uyandığında kırk anahtar görür. Açtığı odaların içi hazine doludur. Kırkıncı odada cenaze başında yelpaze sallayan biri vardır (KAM, 2011: 359).

Şah Mehmet, kuyu dibindeki kırkıncı odayı açar. Odanın içinde bir havuz ve üzerine konmuş teke bir kuş vardır. Parmağını havuza sokunca parmağına altın suyu bulaşır (KAM, 2011: 370).

Kız güvercini takip ederek büyük bir eve gelir. Güvercin ona kırk anahtar verir. Kırkıncı odada yatan bir delikanlı görür (AM, 2011: 239).

(T)F781.2.3. Doksan Dokuz Oda

Konağın doksan dokuz odası vardır (MKM, 1969: 330).

(T)F781.2.4. Yüz Oda

Kötü kalpli zengin adam iki oğlu ve karısıyla yüz odalı bir sarayda yaşar (MUM, 2010: 288).

(T)F781.3. Açılması Yasak Olan Oda

Derviş baba, kıza konağın her tarafını gezdirir. Sonda gösterdiği kapalı odayı açmamasını söyler. Sitti Nusret, dervişin "Açma!" dediği odayı açar. Kapının ardında gözün gördüğü yere kadar büyük bir mezarlık vardır. Derviş bir taşın arkasına saklanmış, ölüleri çıkarıp yemektedir (ZZİ, 2009: 181)

Arap, kıza alt dünyadaki odaların anahtarlarını verip istediğini açmasını yalnız sofanın en ucundaki odayı açmamasını söyler. Kız, Arap'ın açma dediği odayı açar. Oda baştanbaşa insan kemikleri, yarı eti dökülmüş cesetlerle doludur, yerler kan lekelidir (ZZİ, 2009: 192).

Kırk bir peri kızı, kıza külçe bir anahtar verip kırk odayı açıp temizlemesini, kırk birinci odaya girmemesini tembihler. Peri kızlarının açma dediği odada bir taht üzerinde Yıldırım Padişahı vardır. Yıldırım Padişahı kızın ellerini okşayınca on parmağı kınalanır, ne kadar yıkasa da kına çıkmaz. Yıldırım Padişahı kızın göğsünü okşayınca boynunda bir gerdanlık parlar. Yıldırım Padişahı kızın saçlarını okşayınca başında parlayan bir başlık belirir. Kızın dayak yediğini gören Yıldırım Padişahı yer gök birbirine, toz dumana, duman toza karışarak gelir (ZZİ, 2009: 204-208).

Dev, kıza kırk bir anahtar verir. Kırk birinci odayı açmamasını tembih eder. Devin açma dediği kırk birinci odanın duvarında biri beyaz, biri siyah biri de yeşil üç kat elbise asılıdır (AGUG, 2011: 60).

Derviş, kıza kırk bir anahtar verir. Odalardan kırkını açıp birini açmamasını tembihler. Kız dayanamayıp kırk birinci odayı açar. Burası kirli, tozlu bir odadır. Odanın dışarıya bakan penceresinden alabildiğince bir tarla gözükür. Pencerenin karşısındaki ağaçta duran papağan kıza "Derviş Baba seni besleyor, sonra çıtır çıtır yiyecek." der (AGUG, 2011: 118).

Sarayda karşılaştığı ihtiyar Melikşah'a kırk anahtar verir, kırk birinci odayı açmamasını tembihler. Melikşah dayanamayıp kırk birinci odayı açar. Bu odada içinde güller ve havuz olan bir bahçe vardır. Melikşah gül ağacının dibine yatar. Üç kuş gelip silkinir ve üç kız olur. Kızların adı Şad-Banu, Kamer-Banu, Şemse-Banu'dur (GBM, 2002: 399).

Padişah, kızını oğlana verir. Her birinde mücevher olan kırk odanın anahtarını da verir. Kırkıncı odayı açmamasını, orada ateşten bir adam olduğunu söyler. Kız odayı açınca, Ateşkâr Oğlan'ın bağlı olduğu zincir kırılır kırılmaz ortalığa bir ateş yayılır, padişahın kızını kucakladığı gibi gider. Ateşkâr Oğlan kızı ağzında taşır. Bir çift nal, nalın tekini suya atınca balık çıkar, o balığın karnını yarınca kutu çıkar, kutudan bir çift ufak serçe çıkar. O kuşun boynu çekilirse Ateşkâr Oğlan'ın da boynu çekilir. Nalın tekini suya atınca Ateşkâr Oğlan'ın atının kardeşi sudan çıkar (EM, 2011: 98-102)

İğci Baba kıza kırk anahtar verir. Kırkıncı odaya girmemesini tembihler. Kırkıncı odada aslan gibi bir delikanlının saçlarından asılıdır (EM 2011: 111).

Devlerin kızı hapsettikleri mağarada kırk oda vardır. Kız oğlana otuz dokuzunun anahtarını verir. Devlerin mağarasındaki kızdan, zorla kırkıncı odanın anahtarını alan oğlan odaya girer. Odada duvara zincirlenmiş bir dev vardır. Devin adı Sarı Dev'dir. İnsan eli değince sihri bozulur (EM, 2011: 208).

Otuz dokuz oda elmas ve altınla doludur. Açılması yasak olan kırkıncı odanın kapısında bir köle bağlıdır. Köle kızı kandırıp kapıyı açtırır. Açılan kapının ardında Arif Yusuf'la bir sultan hanım yatar. O kız periler padişahının kızıdır (EM, 2011: 315).

Kara köpeğin açma dediği üç kapıyı karısı açar. Kapının ardındaki odalardan birinde bir çeşmeden altın, bir çeşmeden gümüş aktığını; ikincisini açtığında içinde bakkalı çakalı olan İstanbul gibi bir şehir; üçüncüyü açınca kara köpeğin bir adamı yediğini görür, korkup kapıyı kapatır (EM, 2011: 324).

Dev, oğlana bir kapıyı açmamak koşuluyla kırk anahtar verir. Otuz dokuz odanın birinde bakkal, birinde altın ve gümüş akıtan çeşme vardır. Kırkıncı odada tüyünü çeksen yağ dökülecek bir at vardır. At dile gelip, "Eğer üzengilerini sırtıma vurursan, kapıya da değmeden beni buradan çıkarırsan seni kurtarırım ama kapıya değersen kırk saatlik yola ses gider. Dev uyanır." der. At, oğlanın yanına bir ustura, bir torba tuz, bir şişe şarap almasını tembihler (EM, 2011: 366)

Adam kalenin içindeki dört odayı oğluna göstermez. Odalarda adam gövdesi vardır. Dördüncü odada ise adam kafası ve bir fotoğraf vardır. Oğlan fotoğrafı görür görmez bayılır (KM, 1992: 144).

Dev kırk günlük yola gider. Küçük kıza kırk anahtar verip, kırkıncıyı açmamasını tembihler. Kız kapıları açar, odanın kiminde para kiminde mal vardır. Kırkıncı kapıda bir at ve it vardır. Atın önündeki eti alıp, itin önündeki otla değiştirir (GM, 1995: 260).

Kız oğlana kırk anahtar teslim eder. Otuz dokuzunu açıp kırkıncıyı açmamasını tembihler. Oğlan kırkıncı odayı açar. Odada ağacın başında bir gömlek görür. Senede bir tane olur. Oğlan iyice bakayım derken bir kasırga çıkar, gömleği oğlanın elinden alır. Gömleğin ne dikiş yeri vardır ne de başka bir şeyi. Ne iğne batmış, ne terzi dikmiştir (GM, 1995: 305).

Padişah kıza yedi odanın anahtarını verir, odalardan birini göstererek açmamasını tembihler. Padişahın açma dediği odada kız, bir delikanlıyla kardeşlerinden birini kesilmiş vaziyette görür (TM, 2000: 194).

Padişah, küçük kıza saraydaki altı odanın anahtarını verir. Birininkini vermez. Anahtarını vermediği odada öldürdüğü erkeklerle saçlarından astığı erkek vardır (TM, 2000: 209).

Köpek Karo kıza kırk anahtar verir. Kırkıncı kapıyı açmamasını tembihler. Kız dinlemeyip kapıyı açar, odadaki delikten dışarı bakınca bir mezarlık ve yeni gömülmüş bir ölüyü çıkarıp yiyen Karo'yu görür (KİM, 2002: 62).

Kuyunun altındaki kuşlar kıza kırk bir anahtar verip kırk birinci odayı açmamasını tembihler. Kuyunun altındaki kırk odanın her birinde altın, gümüş yığılıdır. Kırk birinci odada bir karyola içinde yatan bir babayiğit vardır. Başucunda iki bal şerbeti, ayakucunda şeker şerbeti durur, baş ucunda balmumu yanar. Adı Filcan Ağa'dır. Kırk birinci odada yatan Filcan Ağa kızın neresine dokunursa orası nakış olur (KİM, 2002:232-238).

Abdalın biri kıza bir yer hariç sarayın tüm anahtarlarını verir. Abdal açmaması koşuluyla o odanın da anahtarını verir. Odada allı başlı gelinler vardır (BAM, 2006: 451).

F782. Olağanüstü Kapı ve Pencereler

F782.2. Değerli Taştan Kapı

Hiç fukaranın kalmadığı memlekette herkes kapısının eşiğini gümüşten, kapılarını altın kaplamadan yaptırır (AGUG, 2011: 125).

(T)F782.7. Kapılar Ses Çıkarır

Dağın başındaki türbenin kapıları "Hey, Muradına Ermeyen Dilber!" diye açılır. "Hey, Muradına Ermeyen Dilber!" diye kapanır (MKM, 1969: 277).

Kızın içinde olduğu dolabın kapısı açılıp örtüldükçe "Muradına Nail Olmayan Dilber!" diye ses çıkarır (GBM 2002: 443).

Kıza altından bir mezar yaparlar. Kapısı açılıp kapanırken "Muradına Nail Olmayan Kız" diye ses çıkarır. Kızın türbede bir çocuğu olur (BAM, 2006: 422).

Kör kızın vasiyeti üzerine kabrinin kapağı "Muradına Ermedik Dilber" diyerek açılıp kapanır (MM, 2008: 227).

Muska yapılan kıza kapaklarında "Muradına Nail Olmayan Dilber" yazılı bir türbe yaptırılır. Türbeye muska konulunca kız canlanır (KAM, 2011: 382).

(T)F782.8. Kapılar Kendiliğinden Açılır

Konağın kapıları kendi kendine açılır (ZZİ, 2009: 148).

Mücevher yüklü develer, kendi açılan bir kapıdan girip yüklerini mağaranın içine indirirler (ZZİ, 2009: 172).

"Açıl kayalar açıl!" deyince kayalar açılır(ZZİ, 2009: 231).

Kedi yataktan inip oda kapısının önüne gelir. Kapı kendiliğinden açılır (AGUG, 2011: 78).

Büyük saray kapısına "Emrol, açıl!" deyince kapı açılır. İçerisi altın doludur. Burası Kırk Hırsızlar'ın gizli yeridir (MM, 2008: 210).

F783. Olağanüstü Halı

F783.1. Dev Halı

Arap, Nalıncı Mehmet Ağa'ya gözünün gördüğü bütün yerleri örtmesine rağmen hafif mi hafif bir halı verir (ZZİ, 2009: 212).

Padişah bir günlük yola halı döşetir (GM, 1995: 339).

F785. Olağanüstü Taht

(T)F785.4. Mücevher Taht

Kırmızılarla döşeli odada kıza yakut işlemeli bir taht kuruludur (AGUG, 2011: 121).

Beyaz elbiseler giyen kız, pırlantalarla bezeli beyaz bir tahta kuruludur (AGUG, 2011: 122).

F786. Olağanüstü Sandalye

F786.1. Altın ve Gümüş Sandalye

Büyük şehzade ateşin karşısındaki altın sandalyeye oturur (GBM, 2002: 411).

Padişahın sarayında altın ve gümüş sandalye vardır. Altın sandalyeye oturanın padişahın kızını istediği anlaşılır (EM, 2011: 259).

Padişahın oğlu altın sandalyeye oturur, etraftakiler oğlanın gençliğine yazık derler (EM, 2011: 405).

Eşek başının annesi padişahın sarayındaki altın sandalyeye oturup dünürcü çıkar (KM, 1992: 156).

Padişahın altın sandalyesine oturana "Derdin nedir?" diye sorarlar, gümüş sandalyesine oturana bir şey verip gönderirler (TM, 2000: 228).

Padişahın kızını istemeye gelenler altın sandalyeye oturur (MUM, 2010: 621).

F787. Olağanüstü Yatak

F787.2. Altın Yatak

Dev babanın gövdesi elmastan, altından her yanı pırıl pırıl parlayan bir karyola olur (AGUG, 2011: 63).

Kız kara, kediye altından bir karyola yaptırır (AGUG, 2011: 77).

Şahmerdan'ın karyolası altındandır (KM, 1992: 158).

Çocuklar incili yataklarda yatar (BAM, 2006: 334).

(T)F787.2.1. Altın Beşik

Hüsnü Yusufla sultanın oğlu olan Bahtiyar'ı altın beşiğe yatırırlar (ZZİ, 2009: 178).

Dev babanın kafası elmastan, altından pırıl pırıl yanan bir beşik olur (AGUG, 2011: 63).

Şahmerdan'ın çocuğunun beşiği altındandır (KM, 1992: 158).

(T)F787.3. Kuş Tüyü Yatak

İlik Sultan'a kuş tüyü yatak hazırlanır(AGUG, 2011: 194).

F789. Olağanüstü Yerler ve Eşyalarla İlgili Diğer Unsurlar

F789.2. Olağanüstü Şamdan

F789.2.1. Mücevherli Şamdan

Şehzadenin başucunda altın şamdanlar, ayakucunda gümüş şamdanlar vardır (ZZİ, 2009: 163).

Küçük şehzade sarayın altıncı katındaki küçük kızın ayakucundaki altın şamdanı başucuna, başucundaki gümüş şamdanı ayakucuna koyar (ZZİ, 2009: 224).

Yüksek sarayın içindeki kızın başucunda altın, ayakucunda gümüş şamdan yanar (EM, 2011: 98).

(T)F789.4. Olağanüstü Sandık

Dağ başındaki türbenin içinde altın bir sandık vardır (MKM, 1969: 277).

Doktorlar sandığın içine kırk yıl su girmeyeceğine dair rapor verir (GBM, 2002: 455).

(T)F789.5. Olağanüstü Tasma

Hapil ve Kopil adındaki iki fino köpeğinin tasmaları mücevher kakmalıdır (AGUG, 2011: 121).

(T)F789.6. Olağanüstü Çekmece

Oğlan yaptırdığı sarayın temeline tunç bir çekmece içindeki peri kılıfını koyar. Peri kızı Şemse Banu kılıfın kokusunu alıp saklandığı yerde bulur (GBM, 2002: 400).

(T)F789.7. Olağanüstü Ayna

Dev padişahının sarayındaki aynaya bakınca içinde bütün ecdadı görülür (ZZİ, 2009: 221).

Aynaya bakar bakmaz istediğin yerdeki adam görünür (GBM 2002: 502).

Cadı kadın aynaya "Aynam aynam bu dünyada en güzeli kimdir?" diye sorar. Ayna ormanlığın içindeki prensesi gösterir (TM, 2000: 166).

Mahalledeki kadın kızına kapının kilidini vermez. Aynayı eline alıp "Aynam sen mi güzel, ben mi güzel, Nartanesi mi güzel?" diye sorar. İlle Nartanesi cevabını alır (AM, 2011: 266).

F800. Olağanüstü Kayalar ve Taşlar

F805. Altın Taş

Taşa balta vurulunca altınlar dökülmeye başlar(Sakaoğlu 2002: 517).

Adam taşa vurur, taş altın olur (KM, 1992: 122).

F809. Diğer Olağanüstü Taşlar

Küçük şehzade bahçenin ortasındaki beyaz taşı çıkarıp, döver, bütün bahçeye serper. Kısa zamanda çorak bahçe mahsul vermeye başlar (ZZİ, 2009:230).

Padişahın birinin cami yaptırır, Hızır'ın gelip şemşırak taşları var o taşlar da olsa çok iyi olur der, Hızır'ın taşları Hint'te bulunur der(Sakaoğlu 2002: 403).

(T)F809.10. Sabır Taşı

Sitti Nusret derdini anlattıkça sabır taşı şişer, en sonunda da çat diye çatlar (ZZİ, 2009: 188).

Kız başından geçenleri anlattıkça sabır taşı şiştikçe şişer en sonunda çatlar (ZZİ, 2009: 202).

Kız, dertlerini anlatarak sabır taşını çatlatır (EM, 2011: 300)

Kız başından geçenleri anlattıkça sabır taşı çatlar (KAM, 2011: 360).

F811. Olağanüstü Ağaç

F811.1.8. Elmas Ağacı

Kızın girdiği bahçedeki tüm ağaçlarda kedinin kızın evine bıraktığı taşlar asılıdır (AGUG, 2011: 78).

Evin beyi, Fatma Kadınla kızına iyilik eden kadının bohçasının üstüne elmas bir dal koyar (AGUG, 2011: 254).

Periler diyarındaki bahçedeki ağaçlarda inciler, mercanlar asılıdır (AGUG, 2011: 78).

Kız, tenekeyi evlendiği yere götürüp gömer. Çiçek büyür, ağaç olur; dallarından inci dökülmeye başlar (GM, 1995: 277).

Çocuğu olmayan kadın en sonunda gebe kalır. Paşa Hamamı'nda iki ceviz doğurur. İki ceviz; bir dalında inciler, bir dalında mercanların olduğu bir ağaca dönüşür (GM, 1995: 279).

F811.4. Ağacın Olağanüstü Konumu

Selvi ağacının dibinde kan kaynar (MKM, 1969: 307).

Selvi ağacının dalı kolu mükemmel olduğu halde gölgesi yoktur (MKM, 1969: 307).

Çam ağacının altında bir değirmeni döndürecek su vardır (GBM, 2002: 286).

Oğlan bacaya üç selvi ağacı dikmiştir (GBM, 2002: 362).

Ahmet çam dibinin su ile dolu olduğunu görür. Çamın sahibi devdir. Suyun içi cevahir doludur. Ahmet oradan suyu doldurur. Mendiline de oradaki taşlardan koyar (GBM 2002: 425).

Kavak ağacından iğneyi çeken zengin olur (EM, 2011: 69)

Ayşe Allah'a yalvarır. Gürgen ağacının tepesinde güzel bir ev olur. İçinde ne isterse vardır (TM, 2000: 177).

F811.6. Ağaçların Dalları Müzik Çalar

Altın saçlı oğlanla kızın yaşadığını gören teyzeleri kızın yanına gidip kardeşinin filan dağdaki çok güzel bir kız olan İdarem Cengiz Kızı'nı ve dağa giderken kendi çalıp söyleyen sihirli ağacı getirmesini ister (GM, 1995: 328).

Cadı kadının altın dişli oğlandan istediği Zülfü Mavi'nin her teli bir saz çalar (EM, 2011: 180).

F812. Olağanüstü Orman

F812.3. Tehlikelerle Dolu Orman

Melikşah maymunlar diyarından kaçmak için yol öğrenir. Yolun birinden gidildiğinde ağaçlar devrilip sihirle adam öldürür. Başka bir yolda da insan yiyen karıncalar vardır. Kaçarken de at yerine tazı olmalıdır (GBM, 2002: 398).

F812.4. Konuşan Orman

Ağaçlar hep bir ağızda "Bir yarini uyuttun, birine mi geliyorsun Benli Bahri?" der. Kız taşlardan bir tane koparınca konuşan ağaçlar susar (AGUG, 2011: 78).

Elma ağacı kızın Filcan Ağa'yı gördüğünü haber verir (KİM, 2002:238).

Mandalina ağacı kızın Filcan Ağa'yı gördüğünü haber verir (KİM, 2002:239).

F813. Olağanüstü Meyveler

F813.0.1.Mücevherli Meyve

Yedi kat yerin dibindeki Arap'ın Mehmet'e verdiği narların içi mücevherdir (ZZİ, 2009: 142).

Kuyunun dibindeki Arap "Gönül kimi severse güzel odur." cevabı veren çocuğun beline vurarak iki nar çıkarır. Narların içi cevahir elmas doludur (EM, 2011: 165)

Hak Teala ne meyve yaratmışsa o meyvenin şeklinde elmas vardır (EM, 2011: 291).

Narın içi cevher dizilidir (KİM, 2002:351).

Devin her yıl alıp kaçtığı elmanın içi elmas doludur (BAM, 2006: 379).

Kazcı Mehmet kuyuya iner. Suyun bekçisi devin "Güzel kim?" sorusuna "Su kiminse o güzel." Cevabını veren Kazcı Mehmet'e dev üç nar verir. Narların içi mercan doludur (MM, 2008: 243).

F813.1. Olağanüstü Elma

F813.1.1. Altın Elma

Beyoğlu'nun cebindeki altın elmayı almak için altı kız babası ile altı erkek babası bahse girer (AGUG, 2011: 161).

Altın elma ıldır ıldır yanar (AGUG, 2011: 165).

(T)F814.1.5. Demir Elma

Yedi başlı dev, elinde demirden yapılmış elmaları top gibi atıp tutarak gelir (GBM 2002: 415).

F813.2. Olağanüstü Üzüm

İhtiyar adam küçük oğlana bir üzüm tanesi verir. Küçük oğlan üzüm tanesini yere atınca yerde bir omca[34] belirir. Düğün ahalisi üzümü yer, üzüm bir yandan yetişir (MKM, 1969: 335).

F813.5. Olağanüstü Kabak

Derviş oğlana bir kabak verir. Kabağın marifeti içinden fırkasıyla birlikte bir Arap'ın çıkmasıdır (AGUG, 2011: 84).

[34] Ağaç kökü.

Keloğlan kabağın kapağını açar. Kimi yapan, kimi çamur çeken, kimi de temel kazan insanlar görür (MKM, 1969:297).

Küçük oğlan eline bir kabak alır. Kabağın sağını solunu temizlerken karşısına "Sen emret, biz tutalım." diyen iki asker çıkar (KİM, 2002: 100).

Dervişin kabağına "Kabak silah başı." deyince kabağın ağzı açılır, içinden elinde silahla sayısız asker çıkar (KAM, 2011: 356).

F813.8. Olağanüstü Nar

Periler padişahının bahçesinde yanına gidince ağlamaya başlayan narla; yanına gidince gülmeye başlayan ayva vardır (GBM, 2002: 315).

Dev padişahının bahçesinde ağlayan nar ile gülen ayva vardır (ZZİ, 2009: 221).

F814. Olağanüstü Çiçek

Adam, üç kızı için bahçeye üç gül diker. Gülleri kuruyanların dışarı çıktığını, büyüyüp budak verenlerin dışarı çıkmadığını anlar (EM, 2011: 92).

Adam döndüğünde büyük kızla ortanca kızın güllerinin kuruduğunu, küçük kızınınkinin ise büyüyüp budak verdiğini görür (EM, 2011: 92).

F816. Olağanüstü Sebzeler

Altın saçlı kız sırma saçlı oğlandan denizin öte yanındaki ak naneyle gök naneyi ister (BAM, 2006: 245).

F820. Olağanüstü Giyim ve Süs Eşyaları

F821. Olağanüstü Elbise

F821.1. Olağanüstü Malzemeden Elbise

Üvey annesi oğlanın elbisesini zehirler. Elbiseden mavi bir ateş çıkar (TM, 2000: 169).

Küçük oğlan kızın verdiği üç tel saçı birbirine çatar. Ortaya fındık kabuğunun içinde el değmemiş, dikiş dikilmemiş bir elbise çıkar (MM, 2008: 159).

F821.1.6. Tüyden Elbise

Babasıyla evlenmekten kaçan kız çobana gidip derisi ayaklarının altından kapanacak, gözüne göz, ağzına ağız yeri olan bir elbise yaptırır. Adı da Tüylüce olur (GBM, 2002: 394).

Çamın dalındaki büyük postun tüyleri yıldız gibi parlar (GBM, 2002: 292).

(T)F821.12. Mücevher Elbise

Sultan Hanım'a iğne dikmedik, makas kesmedik bir elbise giydirirler. Sultan, mücevherlerle donanmış bir elbise giyinir (ZZİ, 2009: 153).

Kız, babasından bir tanesi tekmil inci ile işlemeli, bir tanesi elmasla işlemeli, bir tanesi de tüyleri yüzünde üç kat elbise ister (AGUG, 2011: 173).

Balıkçı oğluna süslü, sırmalı bir elbise diktirir (AGUG, 2011: 197).

Arif Yusuf'un evindeki küçük kız incili terlikler, incili elbiseler giyer (EM, 2011: 314).

Kız gümüş futasına[35] sarınır (ZZİ, 2009: 106).

(T)F821.13. Kırk Kat Elbise

Padişahın küçük kızı kırk kat elbise giyer (ZZİ, 2009: 219).

(T)F821.14. Konuşan Elbise

Dev Karısı'nın uçkurları "Şangırla tefi/Mangırla koca/Şangırla tefi/Mangırla koca"diye ses çıkarır (AGUG, 2011: 54).

F822. Olağanüstü Mendil

Oğlanın mendili cevahirlidir (GM, 1995: 371).

"Açıl mendilim açıl" deyince mendilin içinden türlü yemekler çıkar (MKM, 1969: 296).

Oğlan dedenin dediği gibi mendili sallar. Deniz açılır, oğlan denizden geçer (BAM, 2006: 246).

F823. Olağanüstü Ayakkabı

F823.1. Altın Ayakkabı

Kız altın nalınlarını ayağına geçirir (ZZİ, 2009: 106).

Kızların hepsi padişah evladı olup altın ayakkabılıdır (GBM, 2002: 427).

Kızın kolunda altın bakır, ayağında altın nalın vardır (BAM, 2006: 322).

F823.2. Cam Ayakkabı

[35] Peştemal.

F823.4. Gümüş Ayakkabı

Padişahın amcasının kızı gümüş nalın giyer (EM, 2011: 189).

(T)F823.5. Pırlantalı Nalın

İlik Sultan'a pırlantalı nalın hazırlanır (AGUG, 2011: 194).

Kız çerçiden elmas nalın alır (EM, 2011: 184).

(T)F823.6. Altın Terlik

Padişahın kızının yerine geçen küçük kız, oğlandan altın takunya ister. Altın takunya bir yılda yapılır (GM, 1995: 217).

(T)F823.7. Demir Çarık

Kız ayağında demir çarık, elinde demir asayla uçup giden peri oğlan Çember Tiyar'ı arar (AGUG, 2011: 128).

Kız, demir değnek demir çarıkla oğlanı aramaya çıkar (GBM, 2002: 321).

Kadın köpek kocasının sırrını açığa çıkarır. Köpeği demirden bir çarık dikip, demir bir değnekle aramaya çıkar. Çarığın dibi delinince köpeği bulur (EM, 2011: 323).

Oğlan, kızın maymun donunu yakar. Kız demir çarık yırtılana kadar beni ara deyip ağzına bir boncuk atıp uçar (GM, 1995: 170).

Küçük kız ayağında demir çarık, elinde demir asa ile İnci Salkım'ın ardına düşer (GM, 1995: 198).

Kız demirden çarık ve asayı eline alır, erkek kılığına girip yola çıkar(KİM, 2002: 82).

F825. Olağanüstü Yüzük

Tüylüce padişahla evlenmek istediğini çöreğin içine yüzüğünü koyarak anlatır (ZZİ, 2009: 195).

Padişahın karısı kocasına öldükten sonra yüzüğü kimin parmağına olursa onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük kızının parmağına olur (ZZİ, 2009: 203).

Padişahın karısı kocasına öldükten sonra elmas yüzüğü kimin parmağına olursa onunla evlenmesini vasiyet eder. Yüzük kızının parmağına olur (AGUG, 2011: 172).

Şehzade gerdeğe girdiği kızın çamaşırcının kızı olduğunu, o gece ona verdiği yakut yüzükten anlar (AGUG, 2011: 229).

Kız peri oğlunun ablasının testisinin içine yüzüğü atıp oğlanı bekler (GBM, 2002: 321).

Tüylüce oğlana hazırladığı hamura oğlanın düğünde verdiği yüzüğü koyar (GBM, 2002: 395).

Kız Sinaver'e bir yüzük verip bu yüzüğü saklamasını, bununla aydınlığa çıkacaklarını söyler (GBM, 2002: 455).

Annesi küçük oğluna, başın sıkışınca yala diyerek yüzüğünü verir (KİM, 2002: 98).

Oğlan yüzüğü yalayınca fındık fıstık kabuğundan yiyecekler çıkar (KİM, 2002:108).

F827. Olağanüstü Süs Eşyaları

F827.6. Olağanüstü Bilezik

Üvey annesi kervancının ardından gidip kızın kolundan pazubendi çıkarır. Pazubendi bağlayınca kız aksırıp kalkar (MKM, 1969: 278).

Kolundan bilezik çıkarılınca kız, ölü gibi kalır. Bilezik tekrar takılınca canlanır (BAM, 2006: 298).

Muradına Nail Olmayan Dilber'in canı kolundaki bileziktedir. Bilezik çıkınca kız ölü gibi yatar. Bileziği geri takınca canlanır (BAM, 2006: 424).

(T)F827.7. Altın Hamayıl

Fesleğenci kız büyük oğlunu giydirir kuşatır, boynuna altın hamayılı takar (ZZİ, 2009: 132).

(T)F627.8. Elmas Kolye

Validesi şehzadenin oğluna elmaslı bir maşallah takar (ZZİ, 2009: 184).

Yıldırım Padişahı, kızın göğsünü okşayınca boynunda bir gerdanlık yalap yalap parlar (ZZİ, 2009: 206).

İlik Sultan, Yemen sultanının annesinin verdiği kolyeyi Dilfirib adlı cariyeye bulaşıkları yıkarken takması için verir (AGUG, 2011: 192).

F828. Olağanüstü Taç

Yıldırım Padişahı, kızın saçlarını sıvazlayınca başında baştan başa, yalap yalap yanan bir başlık belirir (ZZİ, 2009: 207).

F841. Olağanüstü Gemi

F841.1.10. Altın Gemi

Deniz üstünde uzaktan parıl parıl yanan bir gemi görünür (AGUG, 2011: 80).

Çocuk altın tas sayesinde kendine altın bir sandal yapar (EM, 2011: 285).

İhtiyar Çin padişahıdır. Altın sandaldaki kara kedi onun ailesidir (EM, 2011: 395).

F841.2.1. Altın (Gümüş) Gemi Direği

Sultan yelkenleri atlastan, direkleri altından bir gemi yaptırır (AGUG, 2011: 199).

F841.3. Olağanüstü Gemi İle İlgili Diğer Motifler

Gemi doğru yol alır giderse varacağı yere üç günde varır; eğer bir de denizin ortasında kalırsa altı ay bekler (GBM 2002: 494).

Vapurun her tarafi yemyeşildir (EM, 2011: 287).

F842. Olağanüstü Köprü

F842.1.1. Kristal (Cam) Köprü

İlik Sultan'ın isteği üzerine iki konak arasına sırça köprü yaptırılır (AGUG, 2011: 194).

F842.1.4. Altın Köprü

Padişah kızını vermek için sarayının karşısına kendininki gibi bir saray yapılarak iki saray arasında altın köprü olmasını ister (AGUG, 2011: 179).

F843. Olağanüstü Halat/İp

F843.1. İnsan Saçı Halat Olarak Kullanılır

Oğlanın eli, atından bir tel ve saçından bir tel koparılıp başparmağına bağlanırsa çözülmez (KM, 1992: 110).

Şah İsmail saçının teliyle bağlanırsa bağını koparamaz (BAM, 2006: 286).

Dev sakalından bir kıl koparır. Onunla oğlanın elini ayağını bağlayıp ekmek çantasına atar (MUM, 2010: 583).

F844. Olağanüstü Çivi

F848. Olağanüstü Merdiven

F848.1. Kızın Uzun Saçları Kuleye Merdiven Olur

Küçük şehzadenin büyük, ortanca ve küçük kardeşleri pencereden saçlarını uzatıp kardeşlerini yukarı çeker (EM, 2011: 99-100).

Küçük şehzadenin nişanlısı saçını uzatıp oğlanı yukarı çeker (EM, 2011: 101).

Çınar ağacındaki kız; gurbet kızını saçını sarkıtarak yanına alır (EM, 2011: 272)

Oğlan gözlerin görmediği bir binaya varır. Binanın içindeki kız saçını aşağı salıp oğlanı yukarıya alır (GM, 1995: 305).

F851. Olağanüstü Yiyecek

Padişah büyük bir ekmek yaptırır. İçini halis elmas altın doldurur (EM, 2011: 172).

Fırındaki ekmek "Yandım yandım, çıkarın beni buradan." diye bağırır (TM, 2000: 174).

F852. Olağanüstü Tabut

F852.1. Cam Tabut

Anne babası kızı gömmeye kıyamaz, camdan bir mezar yaptırıp kızı içine yatırırlar (AM, 2011: 269).

Cadı kadın prensese sihirli elma yedirip öldürür. Altı cüce kızı camdan tabuta koyar (TM, 2000: 167).

F852.2. Altın Tabut

Kıza altından bir mezar yaparlar. Kapısı açılıp kapanırken Muradına Nail Olmayan Kız diye ses çıkarır. Kızın türbede bir çocuğu olur (BAM, 2006: 422).

Kırk Haramiler üvey annesinin sakızla zehirlediği Nardaniye Hanım'ı altın bir tabuta koyar, nereye giderlerse götürürler (ZZİ, 2009: 118).

F855. Olağanüstü Heykel

F855.3. Hayvanın Altın (Gümüş) Heykeli

Kız altın ve gümüşten ördeklerin yerini Murtaza'ya tarif eder(BM, 2002: 196).

(T) F855.3.4. Gümüş Tazı

Kopuğun biri gümüşten tazı yapar (MKM, 1969: 291).

(T)F855.3.5. Altın Öküz Heykeli

Babasıyla evlenmek istemeyen kız kuyumcuya kapısı içerden açılıp kapanacak, yedi günlük erzak alacak altından bir öküz heykeli yaptırır (ZZİ, 2009: 161).

Altından yapılan öküz heykelinin her tüyünde mücevher dizilidir, yalap yalap yanar (ZZİ, 2009: 163).

F856. Olağanüstü Dokuma Tezgahı

Culha dokuyan bir kadın, beş kardeşe "Tezgahın direzini koparırsanız zengin olursunuz." der (EM, 2011: 69).

F857. Olağanüstü Süpürge (Çalı Süpürgesi)

F857.1. Altın Süpürge

Kadınla kocası tarif edilen yere gidine elmaslara, incilere, madalyalara boğulmuş bir süpürge görürler (EM 2011: 278)

F861. Olağanüstü Araba

F861.1. Altın Araba

Padişah altın arabasını hazırlatıp kızını aramaya çıkar (TM, 2000: 203).

Peri kızı Şahmaymun Kadın'ın soyu sopu altın arabalar, gümüş tekerlerle gelir (MM, 2008: 167).

F861.3. Mücevher Araba

Arif Yusuf peri kızının hediye ettiği inci mercanla süslü taksiyle gelenleri evlerine gönderir (EM, 2011: 316).

F861.4. Olağanüstü Malzemeyle Ulaşım

(T)F861.4.5. Küple Taşıma

Cadı karı bir küpe binip "Vızz" diye kızın memleketine varır (AGUG, 2011: 165).

Bir kırık teşt[36], bir kırık tas, bir kırık kazan alıp küpe binen cadı kızın olduğu yere gider (EM, 2011: 143).

Cadı kadın küpe binip kızın avlusuna iner (EM, 2011: 255).

Memleketin birinin padişahının cadısı yeşil küpüne biner, yılanı kamçı eder, yola çıkar (GM, 1995: 300).

Cazı kadın küpüne biner, gömleğin geldiği yeri bulmaya çalışır (GM, 1995: 306).

Kocakarının küpü sihirlidir. Küpün içine girip "Irgala küpüm ırgala!" deyince kendini Mehmet'in köyünde bulur (MM, 2008: 163).

(T)F861.5.6. Halı/Seccadeyle Taşıma

Derviş, oğlana bir seccade verir. Seccadenin marifeti üzerindeki havada gezdirmesidir (AGUG, 2011: 85).

Seccadeye binen "Al, seni beni Yaradan'ın aşkına." dedi mi nereye isterse oraya gider (GBM, 2002: 389).

Halı yere serilir, üzerine binilirse istenilen yere götürür (GBM, 2002: 501).

Seccade "Seni beni yaratan aşkına, beni at İstanbul'a." deyip gözünü kapatıp açınca istediği yere gider (EM, 2011: 361).

Dervişin seccadesi istenilen yere gider (KAM, 2011: 356).

(T)F861.5.7. Diğer Olağanüstü Taşıma Çeşitleri

Derviş yolda bir karpuz kabuğu bulur. Bir de değneğe biner. Değnek bir at, karpuz kabuğu bir evrak olur (MKM, 1969: 288).

Annesi kıza külden eşek yapar. Kız, bu eşekle yedi oğlan kardeşinin peşine düşer (MM, 2008: 202).

Oka binilir, külah giyilir, kamçı da yere vurulursa nereye istenirse oraya gidilir (BAM, 2006: 409).

[36] Çamaşır leğeni.

Oğlan pöstekiye oturur, gözlerine sürme çeker, asayı pöstekiye vurup Kaf Dağı'nın ardına gider (MM, 2008: 168).

Yedi Dağ'ın ardında Yasemin Çelebi vardır. Yasemin Çelebi'nin tarağını saçına takan kadın kuş olup Yasemin Çelebi'nin evine varır (BAM, 2006: 234).

F866. Olağanüstü Kap

F866.3 Altın Kap

Al kısrağın sütü altın kovaya konur (AGUG, 2011: 73).

Balığın karnından altın bir tas çıkar. Tas, içine doldurulan suyu altın yapar (MKM, 1969: 283).

Fatma Kadın'ın kızına altın taslı, taraklı, sırmalı bir bohça hazırlanır (AGUG, 2011: 252).

Balığın karnındaki altın tas, suyu altın eder (GBM, 2002: 288).

Balığın karnından Yahudi'nin rüyasında gördüğü gibi altın bir tas çıkar. Tası suya değdirince su, altına dönüşür (EM, 2011: 284).

Kız amcasının oğluna altın tasta su verir (GM, 1995: 388).

Balığın karnından altın tas çıkar. Altın tastan çıkan sular da hep altın olur (MUM, 2010: 556).

(T)F866.8. Gümüş Kap

Doru kısrağın sütü gümüş kovaya konur (AGUG, 2011: 73).

F867. Olağanüstü Makara

F867.1. Altın Makara

(T)867.2. Yol Gösteren İplik

Devin elindeki iplik topu hangi kapıya kadar uzanırsa aradığı kız o evdedir (MKM, 1969: 309).

(T)F867.3. Gece-Gündüzü İşaret Eden İplik

İhtiyar bir kadının önündeki bardak kadar iki yumağın biri gece biri gündüzdür. Birini dolayıp bitirince sabah, birini dolayıp bitirince akşam olur (MKM, 1969: 330).

Yaşlı adam beyaz ipi sararak geceleri kısaltır, hastalara şifa buldurur (EM, 2011: 97)

Siyah ip ne kadar uzağa atılırsa geceler o kadar uzar (EM, 2011: 97).

Aksakallı bir ihtiyar, bir yumağa beyazı sarar, karayı açar. Beyazı bitirince sabah olur (KM, 1992: 135).

(T)F867.4. Uzağı Yakın, Yakını Uza Eden İplik

Yolun ortasına oturan koca herif, bir yumak ipliği sara sara uzağı yakın, söke söke yakını uzak eder (AGUG, 2011: 98).

F868. Olağanüstü Eyer

(T)F868.2. Gümüş Eyer

Adam söğüt ağacının tepesinde elinde altın yaldızlı gümüş eyerle bekler (MKM, 1969: 333).

F872. Olağanüstü Banyo

F872.1.Süt Banyosu

Yedi deniz ötesindeki kısraklarının sütüyle yıkanan gençleşir (AGUG, 2011: 72).

Al kısrağın sütüyle yıkanınca şehzade Dünya Güzeli'ninki gibi geçmeyen, tükenmeyen bir gençlik kazanır (AGUG, 2011: 73).

Doru kısrağın sütüyle yıkanınca padişahın etleri dökülür (AGUG, 2011: 73).

F881. Olağanüstü Kazan

F881.1.1. Büyük Kazan

Dev anası kızın eline koca bir kazan verip gözyaşıyla doldurmasını ister (AGUG, 2011: 130).

Sedefkâre'nin annesi Mehpare'den kırk kazan çamaşır yıkayıp kırk kazan yemek pişirmesini ister (MKM, 1969: 325).

Kırk başlı devler, kırk kulplu bir kazanda insan eti pişirip yer (EM, 2011: 97).

Ovada yere gömülü kırk kulplu bir kazan vardır (EM, 2011: 137).

Padişah kimi varsa çağırır, kazanın yarısı artar (EM, 2011: 345).

Ayı Kulağı günde bir kazan yemek yer (EM, 2011: 134).

Tepedeki ocakta kırk kuplu kazan kaynayıp durur. Orası kırk eşkıyanın yeridir (BAM, 2006: 341).

(T)F881.1.3. Altın Doğuran Kazan

Kadın kocasına çalının içinde altın olduğunu söyler. Bunu duyan iki oğlan çalıya gidip gümlüyü alır. Gümlünün içi eşek arısı doludur. Oğlanlar gümlüyü ocağın tepesinden dökerler. Karı kocanın ocağından şangır şangır altın dökülür (MKM, 1969: 273).

İhtiyar küçük oğlanla karısından bir kazanla kepçe ister. Çocuklar, kazanı kepçe ile karıştırınca altın olur. Kazanda altın hiç tükenmez (MKM, 1969: 336).

F883. Olağanüstü Yazılmış Şeyler (Kitap, Mektup)

F883.2. Olağanüstü Mektup

Dervişin Tembel'e verdiği pusulanın içinde yazılı olan bir karış boyu, on iki karış sakalı olan Abbas'tır (MKM, 1969: 259).

Hızır oğlana bir name verir (GBM, 2002: 335).

Oğlan sihirli atla havalanıp alçalarak giderken bir köprünün başında elindeki kâğıtlara yazı yazıp suya atan bir adamcağız görürler. Adam "Peşinden gittiğin kızı Allah'ın emriyle sana yazdım. O kız sana nasip olacak, kızı Cinpulat'a teslim etme, benim yanıma gel, ben o kızı sana vereceğim." der (GBM 2002: 419).

Derviş baba zürriyeti olmayan padişaha bir kâğıt verir. "Suda ezin, için Allah kerimdir." der. Bunu yapan padişahın bir çocuğu olur (EM, 2011: 269).

Padişah Arif Yusuf'tan bir kâğıt almayınca muharebeyi fethedemez (EM, 2011: 308).

Vezirin, çocuğa gidip kâğıdı ister. Arif Yusuf bir kâğıda bir muska yazar. Vezir muskayı cebine koyuncaya kadar gökten asker gelir, savaştan galibiyetle ayrılırlar (EM, 2011: 308)

Küçük oğlan dağda bir ateş görür. Üç hoca, üç kazana kâğıt yazıp atar (EM 2011: 329)

Devlerin kağıtlarında "Yemen padişahının kızına Hint padişahının oğlu âşık olmuş, kavuşsunlar." yazar (EM, 2011: 329)

F886. Olağanüstü Anahtar

Küçük oğlan, padişahın sarayına çıkarken çeşitli aşamalardan geçer. Merdivenlerden inilti gelir, karşısına bir ejderha çıkar, ejderhayı devirir. Daha sonra ejderhanın ayağının altında bir anahtar bulur. Oğlan, anahtarı yavaş yavaş çevirince basamaklarda ses kalmaz (EM, 2011: 306).

F886.1. Altın Anahtar

Kırk bir peri kızı kıza külçe bir anahtar verir (ZZİ, 2009: 204).

F899. Diğer Olağanüstü Eşyalar

F899.3. Olağanüstü Kafes

(T)F899.3.1 Altın Kafes

Küçük şehzadenin rüyasında görüp aşık olduğu kızın bahçesinde altın kafes vardır (ZZİ, 2009: 219).

Kanadı parlayan kuşu altınlı, elmaslı kafese koyup sarayın baş köşesine asarlar (AGUG, 2011: 71).

Yemen padişahının oğlu, sevdasını çeken İlik Sultan'a altın kafes içinde bir bülbül yollar (AGUG, 2011: 189).

Adam çubuk vurarak karısını kedi yapar. Altın bir kafese koyar (EM, 2011: 397)

3.1.4. F900- F1099. Olağanüstü Hadiseler

F900-F1099 Olağanüstü Hadiseler

F900. Olağanüstü Hadiseler

F900.1. Belirli Zamanlarda Mucizeler

(T)F901.3. Yazılan Yazı Bozulmaz

Padişah remil atar. Çocuğa, evleneceği gece kurdun onu yiyeceğini söyler. Çocuk gerdeğe gireceği gece, kurdun gelmesini önlemek için eve bir lamba asılır. Çocuk cebinden bir elma çıkarır. Ortasını yere atar. Elmadan bir kurt çıkıp çocuğu yer (EM, 2011: 60).

Yazısında fakir biriyle evleneceği çıkan padişahın kızını zengin biri ister. Kızı verirler; yarı yolda bir fırtına tutar, Cenab-ı Allah'ın takdiriyle gelinin tahtırevanını bir deniz kıyısına bırakır (EM, 2011: 66).

Zengin ağanın oğlunun kısmetine bakan hoca, oğlanın evleneceği kızın o gün doğduğunu söyler (GM, 1995: 227).

Remilcinin evleneceği gece bir kurt tarafından yeneceğini söylediği Murat'ı cebindeki elmanın içinden çıkan kurt yer (GM, 1995: 233).

Yoksul kızın camına "Başına bir iş gelecek, gençlikte mi gelsin yaşlanınca mı gelsin? Cevabını üç gün içinde ver." diyen bir kuş konar. Kızın danıştığı yaşlı kadın, "Gençlikte." cevabını vermesini öğütler (BM, 2002: 227).

Derenin kenarında dede çöp çatar. Padişaha, kızını Hint Dağı'ndaki çobana bağladığını söyler (BAM, 2006: 314).

İki adam gelip Sayiddin Deryani adlı adama "Başınıza bir iş gelecek; gençlikte mi gelsin, kocalıkta mı?" diye sorarlar. Gençliğimizde cevabını verince evleri, hamamları yıkılır, çocuğunun birini avcılar kaçırır, birini sel kapar, karısını kaçırırlar (MM, 2008: 193).

Mezarlıktaki adam bir çöpü kırar, öbürüne ekler. Çöpçatan olan adam padişahın kızını dağ başındaki Yörük çadırındaki Yörük'ün oğluna çatar (MUM, 2010: 270).

Kuş, Avcı Mehmet'e başına bir bela geleceğini haber verip; belanın gençliğinde mi, yaşlılığında mı gelmesini istediğini sorar. Avcı Mehmet belayı gençliğinde isteyince hanları, hamamları, develeri sel alır gider, karısını kaçırırlar, nehirden geçeceği sırada iki çocuğunu çay alıp gider (MUM, 2010: 634).

F910. Sıradışı Yutmalar

F911. İnsan/Hayvan Öldürmeden Yutar

F911.4. Balık Adamı Yutar

Arap halayığın göle attığı kızı, bir balık yutar. Balığın karnındaki kızın bir oğlu olur (ZZİ, 2009: 108).

Kız halayığıyla göle çamaşır yıkamaya gider, halayık kızı göle iter, kızı bir alabalık yutar (GBM, 2002: 379).

Kızı gölün içindeki alabalık yutar. Balığın karnından kucağında Şah Muhammed'in uyuduğunu söyleyen kızla padişah neslinden olduğu için göbeğinde anahtar bulunan bir çocuk çıkar (EM, 2011: 145).

Üvey annesi prensin beğendiği kızı köprüden atar. Kızı alabalık yutar. Kız orada bir oğlan doğurur (TM, 2000: 179).

Yunus balıklarından biri kızı yutar. Beyoğlu kızı oradan çıkarıp onunla evlenir(MM, 2008: 206).

Eltileri kızı kıskanıp denize atar, kızı bir balık yutar. Kız balığın karnında doğurur (MUM, 2010: 572).

Kuması kızı göle iter. Kızı bir alabalık yutar. Kız balığın karnında altın perçemli oğlanla sırma saçlı kız dünyaya getirir. Hepsini kurtarırlar (AM, 2011: 238).

F930. Deniz veya Suya İlişkin Olağanüstü Olaylar

F931. Deniz İle Bağlantılı Olağanüstü Olaylar

F931.1. Deniz Yükselir ve Yer Değişikliği Olur

Kadın, kendisine göz koyan adamlardan kurtulmak için Allah'a yalvarır. Hemen bir fırtına kopar. Dört yönün dokuz tarafından rüzgâr esmeye başlar. Gemi parçalanır. Gemiden sadece kadının olduğu kamara ile yüklerin bulunduğu kısım dalgaların yardımıyla kıyıya çıkar (GBM 2002: 465).

F931.7. Deniz Renk Değiştirir

Tuz suya, su da kana dönünce oğlanın al tayı, yıldırım gibi oğlanın imdadına koşar. Oğlanı cazı kız kardeşinin elinden kurtarır (AGUG, 2011: 104).

Babası, küçük kızının istediği telli topu unutunca kızın bedduası tutar. Deniz simsiyah kesilir (AGUG, 2011: 169).

F931.9. Denizden Sağ Salim Geçilir

Altı kız kardeşin en küçüğü ihtiyar ninenin verdiği mayanın yarısını denize atınca deniz, ikiye ayrılır. Kız, ikiye ayrılan denizden geçip altın elmayı almaya gider (AGUG, 2011: 162).

Dede, ak naneyle gök naneyi aramaya giden sırma saçlı oğlana bir mendil verir. Oğlan mendili sallayınca deniz açılır, oğlan denizden geçer (BAM, 2006: 246).

F931.11. Deniz Konuşur

(T)F931.13. Sandığa Koyup Denize Bırakma

İçeriden açılıp kilitlenen bir kütükle Hint padişahının kızı denize atılır. Kırk günde rüyasında görüp aşık olduğu Yemen padişahının has bahçesine çıkar (EM, 2011: 104).

İkinci karısının dediğini dinleyen adam, kızını bir kasayla denize atar, kızı balıkçılar bulur (BAM, 2006: 433).

Kızı biraz yiyecek biraz altınla birlikte sandığa koyup denize bırakırlar (AM, 2011: 245).

F932. Irmaklarla İlgili Olağanüstülükler

Kız, köpek Güro'dan kaçar. Derenin içinde bir kapı görür. İçeri girip ortalığı silip süpürür, yemek pişirir. Derenin içindeki kapının ardında yedi kardeşler yaşar (KİM, 2002:264).

F932.12. Irmak Konuşur

Kız dereye eğilip abdest alırken karnından sesler gelir. Derenin içinden başka bir ses karnından gelen sese cevap verince kızın ağzından bir yılanla yavruları çıkar (ZZİ, 2009: 116).

Kardeşinin dağ başında bıraktığı kız, bir çeşme başına gidip oturur. Sudaki yılanla kızın ağzından başını çıkartmış olan yılan konuşmaya başlar (EM, 2011: 149).

Kız kuyudan su çekerken bir damla su kuyunun başına düşer. "Ah kızım, o mercimeği o fakire vermeseydin, şimdi ne de güzel yerdim." der (EM, 2011: 277).

F933. Pınarlarla Bağlantılı Olağanüstü Olaylar

F933.2. Kuruyan Pınar, İşaret Edilen Taşın Yer Değiştirmesiyle Onarılır

Gecenin yarısında cinniler ağacın altında toplanır. Biri Şam-ı Şerif susuz kırılıyor. Falan yerde iki değirmenlik su var. Bir metre kazsalar Şam-ı Şerif'in içini su alıp kaldıracak der. İyilik bunları hep duyar. Suyu getirir (MKM, 1969: 343).

Oğlan, gizlice cinlerle perilerin konuşmalarını dinler. Taşın ilerisindeki yeri kazıp su çıkarır (BAM, 2006: 377).

İyilik, gece yarısı palamut ağacının yanına gelen cinleri ve şeytanları gizlice dinler. Onların söylediği gibi yaparak üst kıyıdaki kayayı kaldırır, susuz köye suyu ulaştırır (MM, 2008: 153).

Perileri dinleyen Cömert, suyu olmayan köye su getirir (KAM, 2011: 287).

F934. Göllerle ilgili Olağanüstü Olaylar

F942. Kişi Yere Gömülür

F942.2.1. Düşmanı, Kişiyi Yere/Toprağa Gömer

Padişah, iki enik doğurduğunu sandığı karısını boğazına kadar taşa gömdürür; üzerine bulaşık suyu döktürür (AGUG, 2011: 107).

Ağanın karısına Danagöz Karısı derler. Danagöz Karısı, Fatma Hanımcık'ı kuyuya atar. Onun yerine geçip hasta numarası yapar, keçiyi yersem iyi olacağım der (MKM, 1969: 263).

Kız, mührü Keloğlan'dan tekrar alır. Keloğlan'ın yedinci kat yerin altına çakılmasını emreder (MKM, 1969: 300).

Askerin kardeşi, yengesine zina yaptığı iftirasını atar. Kadını beline kadar gömer (GBM, 2002: 463).

Küçük kıza kardeşleri iftira atar. Kocası küçük kızı yedi yolun caddesinde bir mezara gömer. Gelen geçen, "Bir köpek eniği ile pisik eniği doğurmuş." diyerek kızı lanetler (EM, 2011: 179).

Kardeşlerinin iftirasına uğrayan küçük kız, yedi caddenin ortasında domuz derisine sarılı halde yatırılır, herkes yüzüne tükürür (EM, 2011: 355).

Padişah, iki köpek eniği doğurduğunu sandığı karısını merdivenin baş tarafına koyar, gelen geçen tükürür (KM, 1992: 225).

Padişah, kedi yavrusu doğurduğu sandığı karısını kuma gömdürür (GM, 1995: 329).

Padişah, köpek yavrusu doğurduğunu sandığı karısını dört yol üstüne koyar. Gelen giden taş atar (TM, 2000: 222).

Padişah, köpek yavrusu doğurduğunu sandığı küçük kızı boğazına kadar gömdürür, gelen geçen tükürür (BAM, 2006: 244).

Beyoğlu, köpek yavrusu doğurduğunu sandığı karısını üç yolun ortasında beline kadar gömdürür, gelen geçen yüzüne tükürür (MM, 2008: 221).

Allah'ın adını anarak sözüne başlayan kızın iki altın saçlı oğlu olur. Kızı kıskanan ablaları çocukları alıp yerlerine iki köpek yavrusu koyar, kızı da gömerler (AM, 2011: 264).

Karısının köpek doğurduğunu sanan padişah, kadını üç yol ayrımında beline kadar gömdürür (KAM, 2011: 374).

F950. Olağanüstü Tedaviler

F950.9. Su Serpilerek ve Eti Yeniden Yerleştirerek Tedavi

Oğlan, et bitince bacağından koparır, kartalın ağzına koyar. Kartal oğlanı indirirken dilinin altından oğlanın etini çıkarıp oğlana verir. Bacağının kesik yerine yapıştırır, oğlan eskisi gibi yürür (AGUG, 2011: 102).

Kuyunun ağzına yaklaşırken et biter. Ayıkulak, bacağından et keser. Leylek bunu anlayıp eti dilinin altında gizler. Oğlanı indirirken de bacağından kestiği eti leylek geri yapıştırır (MKM, 1969: 313).

Kuş, oğlanın topalladığını görünce dilinin altında sakladığı çocuğun etini çıkarıp yerine yapıştırır. Çocuğun yarası iyileşir (EM, 2011: 378).

Oğlan, kavurma bitince baldırından kesip kargaya verir. Karga durumu fark eder, yalaya yalaya eti yerine getirir (TM, 2000: 183).

Oğlan, kırkar koyun tükenince kendi ayağından kesip kuşa verir. Kuş bunu anlar, eti ayağına geri yapıştırır (KİM, 2002:150).

Keloğlan et bitince kendi ayağından et kesip Anka'ya verir. Anka eti yemez, Keloğlan'ın ayağına geri koyar (BAM, 2006: 386).

Oğlan, et bitince ayağından bir parça koparıp verir. Karga bunu anlayıp eti yerine geri yapıştırır (BAM, 2006: 419).

Eti biten küçük oğlan baldırından bir parça et koparıp kuşa verir, kuş bunu anlayıp yemez. Eti çıkarıp oğlanın baldırına geri yapıştırır (MM, 2008: 159).

Küçük oğlanın dünyaya çıkarken eti biter, kartala kendi baldırından et kesip verir. Kartal dilinin altında sakladığı parçayı oğlana geri yapıştırır (MUM, 2010: 539).

Oğlan Anka'ya vereceği et bitince kendi bacağından koparıp verir. Anka eti oğlanın bacağına geri yapıştırır (KAM, 2011: 292).

Şah Mehmet et bitince kuşa kendi bacağından kesip verir. Kuş kendi pisliğinden alıp Şah Mehmet'in bacağındaki yaraya sürer, yara kaybolur (KAM, 2011: 301).

F952. Kör Olan Gözün Olağanüstü Tedavisi

F952.3. Körlük Kum/Toprak ile Ovalayarak Tedavi Edilir

Padişahın gözünün ilacı atının ayak basmadığı topraktır (AGUG, 2011: 66).

Padişahın büyük oğlu babasının gözünün açılması için Yedi Dağ ardındaki uçurumun dibinden toprak getirir (AGUG, 2011: 67).

Padişahın ortanca oğlu babasının gözünün açılması için Yedi Bayır ardındaki Çetin Tepe'nin doruğundan toprak getirir (AGUG, 2011: 67).

Padişahın gözü Dünya Güzeli'nin gergefinin altındaki toprağı sürünce açılır (AGUG, 2011: 74).

Yılan olan kız, cebinden bir toprak çıkarıp suya atar. Sonra da kadının gözüne döker. Kadının gözü görmeye başlar (KM, 1992: 141).

Padişahın gözü, yel gibi atın memlekete adımını attığı anda ayağını bastığı toprakla iyileşir (GM, 1995: 372).

F952.3.2. Körlük, Gözleri Çiçek/Yaprak ile Ovalayarak Tedavi Edilir

Cinler, körlüğün ağacın yaprağının suyunun göze sıkılarak tedavi olacağını söyler (MKM, 1969: 342).

Kuşlar Şah İsmail'e iki yaprak bırakır. Yaprağı gözüne sürünce gözünün açılacağını ancak renginin mavi olacağını söylerler (EM, 2011: 160).

Yılan bin sene yaşar sonra gözleri kör olur. Kimya otu ile iyileşir (TM, 2000: 154).

Adam "Göz değmesi için iyi gelir." diyerek sattığı güller karşılığında kızın gözlerini geri alır. Bu sırada yanlarına gelen kuş, düşen yaprağı gözlerine sürmesini söyler. Yaprağı gözüne sürünce, kızın gözü iyileşir (KİM, 2002:187).

Oğlan, gizlice cinlerle perilerin konuşmalarını dinler. Onların dediğine uyarak kavak yaprağını gözüne sürüp gözünü iyileştirir (BAM, 2006: 377).

F952.7. Gözler Gölde Yıkanarak Tedavi Edilir

(T)F952.8. Gözler Sabun Sürülerek Tedavi Edilir

Oğlan tepedeki kuyudan aşağı inerken dolap gibi bir şeyle karşılaşır. Dolabın içinde iki gözle iki sabun bulur. Oğlan sabunu alıp annesinin gözüne sürer, sonra da gözleri takar. Annesinin gözü eskisinden daha iyi olur (GBM, 2002: 360).

(T)F952.9. Gözler Kan Sürülerek Tedavi Edilir

İyilik, gece yarısı palamut ağacının yanına gelen cinler ve şeytanları gizlice dinler. Onların dediği gibi kara koyunun kanını gözüne sürüp gözünü iyileştirir (MM, 2008: 153).

(T)F952.10. Gözler Duayla Tedavi Edilir

Kız, kervancıya güldüğünde açılan gülleri verir. Kervancı, padişahın sarayına gidip "Mevsimsiz gül alan var mı?" diye bağırır. "Ne ile veriyorsun?" diye sorulunca "Göz ile veriyorum." der. "İki gülü bir göze verir misin?" diye sorarlar. "Hayır, iki gülü iki göze veririm." der. Gözleri, kıza geri takarlar.

Kadın dua eder; daha önce kör olması için dua ettiği üç kişinin gözleri açılır (GBM 2002: 467).

Süpürgeci kızın verdiği gülleri alır. Sarayın önünde "Bir göze bir gül!" diye satmaya başlar. Gözleri alır, besmele çekerek kızın gözlerini geri takar (GM, 1995: 344).

Âlim, kızın yüzüne elini sürünce kızın gözü açılır (TM, 2000: 210).

Gülünce güller açan kız gülleri babalığına verip saraya gönderir. Yengesi gülleri almak için gözleri geri verir. Kızın babalığı "Bismillah!" deyip gözleri yerine takar (BAM, 2006: 295).

(T)F952.11. Gözler Sütle Tedavi Edilir

Kör olan padişah, ceylan sütünü içince gözleri açılır (EM, 2011: 368).

Padişahın gözü aslan sütüyle iyileşir (GM, 1995: 370).

Padişahın kör olan gözü Kaf Dağı'nın ardındaki aslanın sütüyle iyi olur (TM, 2000: 170).

(T)F952.12. Gözler Tüy ile Tedavi Edilir

Bir kuşun oğlanın yanına gelip ey insanoğlu, dilden anlasan da benim dediklerimi yapsan. Gözlerin cebinde, yanına bir telek bırakacağım. Gözlerini cebinden çıkartıp yerine koyup besmele çekerek teleği gözlerine sürsen gözlerin iyi olacak, der(Sakaoğlu 2002: 388).

Kuş dilinden anlayan oğlan, kuşların dediği gibi iki kuş kanadı alıp tüyleri gözüne sürer, gözleri iyi olur (KM, 1992: 112).

Gülperi kuş dilinden anlar. Kuş şeklindeki perilerin tüyünü alıp gözüne sürer, gözleri açılır (GM, 1995: 339).

Hayvanların kralı aslan, kurt ve canavarın bulunduğu mağarayı dinleyen oğlan, padişahın kızının gözünü iyi edecek şeyi öğrenir. Aslanın kolunun altındaki tüyden alır, gökteki ak kazın etinin yağıyla karıştırır, kızın gözlerini iyileştirir (MUM, 2010: 608).

Şah İsmail'in gözleri kuş tüyünü "Bismillah" deyip sürünce açılır (BAM, 2006: 288).

İsmail bir güvercinin tüyü sayesinde gözlerine geri kavuşur (AM, 2011: 278).

(T)F952.13. Yiyecekler ile Göz Tedavi Edilir

Padişahın gözü elmaları yiyince açılır (BAM, 2006: 457).

(T)F952.14. Organlar ile Göz Tedavi Edilir

İki gözü kör olan oğlan, devenin kırmızı ciğerini gözüne koyup iyileşir (EM 2011: 297)

Köpeğin çişini yaptığı örtüyle yüzünü silen adamın gözü kör olur. Adamın gözü köpeği kesip yüreğini gözüne sürünce iyileşir (KİM, 2002:250).

F954. Dilsiz Kişinin Dili Çözülür

Balıkçı olduğu yüzüne vurulan oğlanın dili tutulur (AGUG, 2011: 198).

Kızın babası kıza sihir yaptırıp yutturur, kız tepeden yarılma korkusuyla bağırınca sihir ağzından düşüp suya gider (GBM, 2002: 283).

F954.2. Dilsizliği Soru Sorarak Tedavi Etme

F954.2.1. Dilsiz Prenses, Çözülmesi Gereken Bir Soruyla Biten Masalla Dile Gelir.

Padişahın kızı doğduğundan beri hiç konuşmaz. Çıplak adam ve balıkçının oğlu soruyla biten bir hikaye anlatırlar. Hiçbirinin cevabı birbirini tutmayınca padişahın hiç konuşmayan kızı, siyah perdenin arkasından cevap verir (GBM, 2002: 282).

Padişahın kızı doğduğundan beri hiç konuşmaz. Küçük oğlan soruyla biten bir hikaye anlatır. Üç kardeş cevapta bir karara varamayınca padişahın konuşmayan kızı perdenin arkasından cevap verir (GBM, 2002: 499).

Padişah, hiç konuşmayan kızı Dünya Güzeli'ni konuşturamayanların kellesini keser. Oğlan kızı konuşturmaya talip olur. Şamdan ve padişahın oğlu, marifetin kimde olduğuyla ilgili kavgaya tutuşur. Dünya Güzeli dayanamayıp cevap verir (EM, 2011: 407).

F959. Olağanüstü Tedavilerin Diğer Unsurları

F959. 1. Deliliğin Olağanüstü Tedavisi

Köpekle evlenen kız, sihir kazanını ortadan kaldırınca padişahın kızı akıllanır (GBM, 2002: 325).

F959.3. Yaranın Olağanüstü Tedavisi

F959.3.1. Korkutucu Yara İyileşir

Şehzadenin amcasının kızı ile hizmetçiler Ahu Melek'e kırk kırbaç vurur. Artık bir nefesi kalır haldeyken bağlayıp çöplüğe atarlar. Bir ihtiyar, kızı alıp eve götürür. Pirincin suyunu süzüp kahve kaşığıyla boğazına döküp kızı iyileştirirler (ZZİ, 2009: 166).

Sürüsündeki uyuz koç kesilip kanı padişahın yaralarına sürülünce padişah iyileşir (GBM, 2002: 287).

Kız, İnci Salkım'ın vücudundaki bütün cıncıkları çıkarır. Vücudunu sabunlayıp merhem sürer, onu pamuğun içine yatırır. İnci Salkım iyileşmeye başlar (GM, 1995: 199).

Kız yanan periler padişahının oğlunu merhemle iyileştirir (GM, 1995: 210).

Oğlan bir leğen hamur yoğurur, hamurdan kadının yaralarına sürünce kadın iyileşir (GM, 1995: 222).

Yara içinde kalan adamın bacağı kardeşinin tükürüğüyle iyileşir (TM, 2000: 195).

Rah şehrinde yaşayan balık padişahının dünya güzeli bir kızı vardır. Kızın ciğeri, elleri ve ayakları yaralı olan kralı iyileştirir (MUM, 2010: 436).

Aslanla kaplanın parçaladığı kızın, kanının bir damlası kemik olup erkek kardeşinin ayağına batar. Aslan kemiği çıkarır, kaplan yarayı yalayıp iyileştirir (MUM, 2010: 632).

Kızın yaraları gölde yıkanınca iyileşir (AM, 2011: 217).

Kuduz kurt gölün içine girip yıkanınca hastalığı geçer, yeniden tüylenir. Her tarafı çıban olan kız da kurt gibi suya girip iyileşir (KAM, 2011: 322).

(T)F959.7. Kopan Organlar Tedavi Edilir

Dev, kızın parmağını ısırır. Devin karnından çıkarılan parmak geri takılır (MKM, 1969: 309).

Dağdaki çocuğu kafası kesik halde bulurlar. Tavşan, hayat otunun oğlana iyi geleceğini söyler. Hayat otunu, oğlana sürünce oğlan eskisi gibi olur (GBM, 2002: 432).

Ateşkâr Oğlan, oğlanı lokma lokma edip kalesine geri gönderir. Enişteşi parçlanmış oğlanı kuşların canlandıracağını söyler. Kuşlar, parçalanmış oğlanı birleştirir, ortaya ufak bir kuş çıkar. Bir kuş gelip "Filanca dağdaki ağaçtan yedi çubuk alsınlar, filanca dağdaki yeşil ottan burnuna tutsunlar, o çubuklarla her yanına birer tane vursunlar. Hapşırır on beş yaşında bir delikanlı olur." diyerek oğlanın iyileşmesi için yol gösterir (EM, 2011: 103).

Padişah, çocuğun kafasını dörde böler. Hocanın tavsiyesiyle bölünen yerlerden yalanınca kafa, eski haline döner (TM, 2000: 194).

Devin kızı, Isırancık'ı öldürür. Isırancık'ın kardeşi Maşacık kardeşinin kemiklerini alır, iskelet halinde yeniden dizer, üstüne zeytinyağı akıtır ve dua eder. Isırancık canlanır (MUM, 2010: 251).

Dev, kaçırdığı kadının kocasını tutup sallar; etini kemiklerinden ayırır. Oğlanın kardeşlerinin birinin kocası doktordur. Doktor bütün kemikleri birbirine ekler, bir tılsım yapar. Oğlanı diriltir (MUM, 2010: 593).

(T)F959.8. Diğer Hastalıkların Olağanüstü Tedavisi

Şahmaran'ın bir karış kafasının yanından, bir karış da kuyruğunun yanından koparılır. Orta yerini yiyen kişi, derdine derman bulur (MKM, 1969: 285).

Uyuz Padişahı, üç hezaran bülbüllerini aldığından beri padişah hasta olur (AGUG, 2011: 96).

Padişahın kızının ilacı Ahmet Ağa'nın sürü başı olan koyununun beynidir (GBM, 2002: 284).

Elmayı yiyen ölümcül hasta hemen iyileşir (GBM, 2002: 501).

Şahmeran'ın ciğerini yiyen hasta iyileşir (KM, 1992: 119).

Padişahın derdine çare bir bahçedeki salkımı bir batman, tanesi bir kilo olan üzümdür (KM, 1992: 153).

Padişahın oğlu üç devin beyniyle yıkanınca iyileşir (KM, 1992: 177).

Allah, Azrail aracılığıyla adama hastaları iyi etmesi için su gönderir (GM, 1995: 225).

Ayı, insan emeği geçmemiş balı götürerek ağayı iyileştirir. Ayıyla ağanın kızı evlenir (BM, 2002: 166).

Yılanın soktuğu Şam padişahının kızı top olur. Yılanın başını kesip orta etinden bir parça alınıp kaynatılır. Etin suyundan içen kız iyileşir (KİM, 2002:250).

Peri padişahının kızı gülünce hastalığı iyileşir (KİM, 2002:315).

Ağlayıp duran adamda hastaları iyi eden bir toz vardır (MM, 2008: 200).

Kadının hastalığı peygamber balığını başına sarınca geçer (MUM, 2010: 550).

Elma ağacı yılda bir tane elma verir; bu elma, panzehir olarak kullanılır. Padişahın kölesi atıyla birlikte Kaf Dağı'na gidip elmayı getirir. Padişahın kızı, elmayı yiyince iyileşir (MUM, 2010: 614).

Şahmaran'ın kanını içen padişahın karısı iyileşir (KAM, 2011: 268).

Ceylan etini yiyen padişah iyileşir (KAM, 2011: 314).

Padişah geyik sütünü içince iyileşir (GM, 1995: 262).

F961.3. Ayın Olağanüstü Davranışları

(T)F961.3.4. Ay Konuşur

Üvey anne ayın karşısına çıkar. "Ayım ayım! Sen mi güzel ben mi güzel?" der. Ay "Ne sen güzel, ne ben güzel. İlle Nardaniye Hanım güzel" cevabını verir (ZZİ, 2009: 117).

F968. Olağanüstü Gök Gürültüsü ve Şimşek

Dev Baba'nın ad koyacağını unutan kız, oğluna adını koyar. Çocuk üç günlük olunca ortalık toz dumana karışır, şimşekler çakar. Dev Baba elinde yalın kılıç, yarı belinden yukarısı çıplak halde koşup gelir (AGUG, 2011: 63).

F970. Ağaçlar ve Bitkilerin Olağanüstü Davranışı

F975. Bahçe Vahşi Doğaya Dönüşür

F975.1. Bahçe, Sahibinin Kötülüğü Yüzünden Vahşi Doğaya Döner

Gül-Sinan hikâyesini bilen padişahın bahçesinde hiçbir şey yetişmez (ZZİ, 2009: 229).

Güvercin şeklindeki kız bey oğlunun evinin önüne konup "Konduğum dallar kurusun, bey oğluna saran kollar kurusun." diyerek söylenir. Dallar kupkuru olur (MKM, 1969: 337).

F979. Ağaçlar ve Bitkilerle İlgili Diğer Olağanüstü Davranışlar

F979.2. Ağaçlar Yere Dökülen Kandan Yeşerir

Güvercin şeklindeki kızın kanının aktığı yerde bir selvi ağacı çıkar (MKM, 1969: 337).

Gurbet kızı, ağaçtaki kızın elbiselerini çıkarıp giyer. Kıza bir tekme atıp yere düşürünce çınar ağacının yanında bir nar ağacı büyür (EM, 2011: 272)

Kuş olan limondan çıkan kızı tanıyan siyah kız, onu kestirir. Kuştan sıçrayan kan yere düşünce orada Limon Kız tekrar var olur (GM, 1995: 178).

Çingene kızı güvercin olup uçan kuşu kestirir. Akan kandan bir selvi ağacı olur (BAM, 2006: 230).

Şamdanlı kız kuşu kestirir. Kuşun yere akan kanında bir selvi ağacı çıkar (BAM, 2006:304).

Arap kızı yumurtadan çıkan kızı ağaçtan indirmek isterken kız bir kuş olup uçar. Padişahın oğluyla evlenen Arap kızı, kuşu kestirir. Kanın aktığı yerde bir ağaç biter. Ağaç Arap kızı geçerken dikenlenir, padişahın oğlu geçerken çiçek açar. Ağacı keserler. Etrafa mis gibi bir koku yayılır. Yaşlı bir kadın ağaçtan bir dal alıp evine gider. Dal parçası kıza dönüşür, evi toplayıp temizler (MM, 2008: 172).

(T)F979.24. Ağaçlar veya Bitkiler İnsanlar Gibi Hareket Eder

Dev padişahının bahçesinde ağlayan nar ile gülen ayva vardır (ZZİ, 2009: 221).

Ağaçlar hep bir ağızdan "Bir yarini uyuttun; birine mi geliyorsun Benli Bahri?" diye sorar. Ağaçtan bir taş koparınca ağaçlar susar (AGUG, 2011: 78).

Periler padişahının bahçesinde yanına gidince ağlamaya başlayan narla; yanına gidince gülmeye başlayan ayva vardır (GBM, 2002: 315).

Üvey kız kolyesini ararken dereye düşer. Dümdüz bir ovaya gelir. Burada armutlar "Koptum koptum koparın beni!" diye bağırır (TM, 2000: 174).

Ermişin birinin mezarının üzerinde her sene bir kabak açıp "Neydim, ne oldum, ne olacağım?" der. Kabak yanınca evin içini kaplayan dumandan evin kızı hamile kalır. Doğan çocuk da babası gibi "Neydim, ne oldum, ne olacağım?" der (MM, 2008: 180).

Kız, "Harnup ağacı, çekil. Ben padişahın oğlunun çamaşırlarını yıkıyorum." deyince harnup ağacı "Harnup gibi çekilsin kaşların." der kız daha da güzelleşir (MUM, 2010: 478).

Kız, "Çekil gül ağacı, çekil. Ben padişahın oğlunun çamaşırlarını yıkıyorum." deyince gül ağacı "Çekildim güzel kız çekildim. Durdukça yanaklarında güller bitsin." der. Kızın yanaklarında güller açar, daha da güzelleşir (MUM, 2010: 479).

Çirkin kıza harnup ağacı karalığını, eşek ayıbını, gül ağacı dikenlerini verir (MUM, 2010: 480).

F988. Hayvanların Olağandışı Uzuvları

Kuşun yüreğini yiyen çocuk soludukça nefesinden sarı lira dökülür (MKM, 1969: 270).

Köpeği kesip ödünü çocuğa yedirince keramet çocuğa geçer (MKM, 1969: 274).

Kabrin arkasından geçen böcenin her bir tüyü avaz verir, çalgı çalar (MKM, 1969: 317).

Kadın kuşu kesip pişirir. Çocuklar gelince biri çocuğun kafasını öbürü ciğerini yer. Kuşu yiyen çocuklar korkup yola çıkar. Kuşun yüreğini yiyen küçük oğlanın yattığı yerde bir torba altın peyda olur (GBM, 2002: 387).

Kuşun kafasını yiyen kardeş zengin olur (GBM, 2002: 391).

Avın üstü mercan tüyüne benzer, kırk türlü tüyle kaplanmıştır. Mücevher gibi parlar (GBM, 2002: 414).

Kuşun böbreklerini kim yerse sabahleyin yastığının altından iki altın çıkar (GBM 2002: 429).

Bir ovanın üzerinde bir havuz, havuzun başında bir kavak, kavağın başında bir kuş öter. Kuş "Benim etimden yiyenin nefesi altın olur, kafamı yiyen de Hindistan'a padişah olur." der (GBM 2002: 452).

F989. Hayvanlar ile İlgili Diğer Olağanüstü Olaylar

Mücevher yüklü develer, kendi açılan bir kapıdan girip yüklerini mağaranın içine indirirler (ZZİ, 2009: 172).

Kuş dilinden anlayan padişahın oğlu, babası ve analığının ısrarlarına dayanamayarak kuşların, öyle bir zaman gelecek, oğlunuz Osman padişah olacak, biriniz eline su dökeceksiniz, biriniz de peşkir tutacaksınız dediklerini söyler (GBM 2002: 459).

Oğlanın üçüncü gün avladığı kuşun kanatları zümrütten, korkucu mercandan, ayakları lü'lü[37]dendir (EM, 2011: 279).

Bacısının Ümmelek adlı kuzusu "evril, çevril bir sofra yemek ol, gel." deyince bir sofra yemek olup gelir. Sofrayı toplarken Ümmelek yine bir ufak kuzu olur (GM, 1995: 160).

Adamın karısı sevgililerine sofra kurmak için Ümmelek'e "evril, çevril bir sofra yemek ol, gel." der. Ümmelek yapmaz, kadın kuzuya vururken eli kuzunun

[37] İnci.

üstünde kalır. Ne yaparsa çıkaramaz. Kaç tane sevgilisi gelirse hepsinin eli kuzunun üstünde kalır (GM, 1995: 160).

Yirmi kadar deve kendi kendine gelir. Pınarda su içip, suyun içine batar (GM, 1995: 191).

Gülperi ata "Sahibinden ne hayır gördüm ki senden göreceğim, kalk da git." deyince at kalkar (GM, 1995: 338).

Adamın atıyla hanımı aynı anda doğum yapar. Çocuk beşikte ağlarken at da ahırda ağlar (TM, 2000: 169).

Cennet bahçesinde üç kadın konuşurken bir kuş gelip bir tanesinin başını gözünü gagalayıp yerine döner. Kadın kocasından helallik almadığı için kuş ona böyle davranır (TM, 2000: 186).

Horoz üvey annesinin sandıkta sakladığı Fatma'nın yerini haber verir (BM, 2002: 194).

Üvey annesinin sakladığı kızı inek adıyla çağırarak belli eder(MM, 2008: 150).

Güzel kız çamaşırların içindeki yüzüğü bulup parmağına geçirir. "Çekil eşek çekil. Ben padişahın oğlunun çamaşırlarını yıkıyorum." deyince eşek "Çekildim güzel kız, çekildim. Yürüdüğün yerler çayır çimen olsun." der (MUM, 2010: 479).

F989.17. Hızlı At

Atın üstünde gelen derviş, Sitti Nusret'i alır gider. Kıza "Yum gözünü!" der, kız gözlerini yumduktan sonra "Aç gözünü" der. Kız kendini koca bir konakta bulur (ZZİ, 2009: 181).

At bir lahzada kuş gibi uçarak kulübeye gelir (ZZİ, 2009: 232).

Bostancı Dede atına binip uçmaya başlar. Çok geçmeden onlara yetişip kızı geri alır (AGUG, 2009: 227).

Cin padişahının kızı yelden ata biner (MKM, 1969: 321).

Küçük oğlan kızı alıp kaçırır. Milli padişahının aygırı onlara hemen yetişir (MKM, 1969: 333).

Kara at bir peridir. Oğlan kılığındaki kızı altı aylık yere yarım saatte götürür (GBM, 2002: 312).

At, oğlanı alınca havalanır, padişahın sarayına bırakır (GBM, 2002: 316).

Cinpulat sihirle bir at yapıp küçük oğlana verir. At üç bacaklıdır ve havalanır. Makineler gibi fren yaparak gider (GBM 2002: 419).

Allah'ın Belası'nın atı kanatlanıp uçar (EM, 2011: 210).

At havalanıp Şah Muhammedi kaçırır (GM, 1995: 365).

Yel atı, oğlanı aslanlar padişahının yanına götürür (GM, 1995: 370).

Keloğlan peri padişahının kızının kıratını alır. Yumup gözünü açınca kendini bostanda bulur (BAM, 2006: 395).

Oğlanın karısını kaçıran devin uçan atının, üç ayağı vardır (MUM, 2010: 595).

Küçük kardeş ata vurunca at kuş gibi uçar (AM, 2011: 250).

At altı aylık yolu rüzgâr gibi bir hızla iki saatte alır (KAM, 2011: 315).

Çocuk ata biner binmez at onu şehre getirir (KAM, 2011: 374).

F1009. Cansız Nesneler Canlı Gibi Hareket Eder

(T)F1009.5. Nesneler Kendiliğinden Hareket Eder

Konağın kapıları kendi kendine açılır (ZZİ, 2009: 148).

Kedi yataktan inip oda kapısının önüne gelir. Kapı kendiliğinden açılır (AGUG, 2011: 78).

Altın perçemli kızla oğlan Arap'ın peşine düşerler. Arkalarından bağlar, bahçeler, atlar, arabalar, saraylar, halayıklar gelir (AGUG, 2011: 113).

Tencere tıkır tıkır kızın evine gelir. Kapıyı çalar, kız kim o deyince tencerecik diye cevap gelir. İçinde ne var deyince dolmacık diye cevap gelir. Kız tencereyi boşaltıp sokağa atar (AGUG, 2011: 212).

Sultanın dadısı tencereyi alıp tencere kucağında uyuklamaya başlar, tencere kalkıp tıkır tıkır kızın evine gider. Kapı çalar, kız "Kim o?" deyince "Tencerecik!" diye cevap gelir. "İçinde ne var?" deyince "Cici bici incicik!" diye cevap gelir. Kız altınları alıp tencereyi sokağa atar (AGUG, 2011: 212).

Şehzade hamama giderken tencereyi görür. Lalasına tencereyi almasını söyler. Şehzade hamamda yıkanıp temizlenip traş olur; tencere, şehzadeyi içine alıverir.

Kızın evine götürür. Kapı çalar, kız "Kim o?" deyince "Tencerecik!" diye cevap gelir. "İçinde ne var?" deyince "Kocacık!" diye cevap gelir (AGUG, 2011: 212).

Kayanın dibinden bir tuluk çıkar, kendi kendine gidip çeşmeden su doldurur, ağzını bağlayıp kayanın dibine girer (EM, 2011: 261).

Büyük saray kapısına "Emrol, açıl!" deyince kapı açılır (MM, 2008: 210).

F1010. Diğer Olağanüstü Olaylar

F1015. Ayakkabılarla İlgili Olağandışı Olaylar

(T)F1015.4. Ayakkabı Kimin Ayağına Uyarsa Onunla Evlenilir

Padişahın karısı, kocasına sandıktaki pabucu kimin ayağına uyarsa onunla evlenmesini vasiyet eder. Pabuç padişahın kızının ayağına olur (ZZİ, 2009: 160).

Padişahın karısı, kocasına ayakkabıları kimin ayağına uyarsa onunla evlenmesini vasiyet eder. Ayakkabı padişahın kızının ayağına olur (GBM, 2002: 394).

Üvey annesi ve kardeşinin düğüne götürmediği Öksüz Kız, ineğin kemiklerini sakladığı yerde altın işlemeli elbiseler, atlar bulur. Kız giyinip düğüne gider. Dönüşte aceleden ayakkabısı çeşmeye düşer. Padişahın oğlu çeşmeye düşen ayakkabının sahibiyle evleneceğini söyler, Öksüz Kız'ın ayağına ayakkabı tam gelir. Padişah onunla evlenir (EM, 2011: 258).

Padişahın oğlu balık tutarken külhancının kızının pabucunu görüp pabucun sahibiyle evlenmek ister. Kız gelin alayıyla birlikte yola çıkar. Kız susayınca bir tas su karşılığı gelinliğini ister. Teyzesi gelinliği alıp kızına giydirir. Kız tekrar susar. Teyzesi suya karşılık kızın gözlerini alır, kızı da aşağıya yuvarlarlar (GM, 1995: 343).

Üvey kızın ayakkabısı yola düşer. Padişahın oğlu ayakkabıyı alır, ayağına olan kızla evlenir (KİM, 2002:170).

Küçük kızın altın terliğinin biri suya düşer. Padişahın oğlu terliği bulup, terliğin sahibini arar (KİM, 2002:284).

Kuyudan çıkan kişiler kadının üvey kızını giydirir. Kız, üvey annesinin gittiği düğüne gider. Dönüşte onlardan önce evde olmak için acele eder. Ayakkabısının tekini düşürür (BAM, 2006: 306).

Zenginin biri ayakkabı kimin ayağına olursa onunla evleneceğini söyler. Üvey annesinin sakladığı kızın yerini, horoz haber verir. Ayakkabı kızın ayağına tam gelir (BAM, 2006: 319).

Nine, kıza güzel pabuçlar verir. Kız düğün evinden çıkarken pabucunun tekini düşürür. Bey, pabuç kime olursa onunla evleneceğini vaat eder (MM, 2008: 149).

Ağanın oğlu gezerken bulduğu terlik kime olursa onunla evleneceğini duyurur. Üvey annesinin teknenin altına sakladığı Fatma'nın yerini gölbezi[38] bildirir. Ayakkabı Fatma'nın ayağına tam uyar (KAM, 2011: 285).

F1034. İnsan Başkasının Vücudunda Gizlenir

Padişah yatınca hoca tabakasını açar, içinden bir kız çıkar. Hoca ile kız orada konuşur, öpüşürler (GBM 2002: 489).

Hoca uyuyunca kız fildişi tarağını zülfünden çıkarır. Taraktan bir delikanlı çıkar ki çok güzel. Kız da dostunu tarağının içine saklarmış (GBM 2002: 489).

F1045. Geceyi Ağaçta Geçirme

Kız suyun kenarındaki kavak ağacına çıkar (ZZİ, 2009: 104).

Padişahın küçük kızı ağlaya ağlaya yollara düşer. Gündüzleri yol yürür, geceleri ağaçlara sığınır (ZZİ, 2009: 137).

Keloğlan anasını bir ağacın altına yatırır, kendi de ağacın üstüne çıkar (ZZİ, 2009: 172).

Çamaşırcı kadının kızı, bahçedeki ağacın tepesine çıkar, bir dala tüneyip örgüsünü örer (AGUG, 2011: 228).

Devden kurtulan kız, bir kavağın tepesine çıkar (MKM, 1969: 263).

Portakalın içinden çıkan kız, düğün hazırlığı için yanından ayrılan bey oğlunu bir pınarın başındaki koca kavağın başında bekler (MKM, 1969: 336).

Oğlan ağaçta yatar (MKM, 1969: 339).

Padişahın kızı vezirden kaçıp bir ağacın tepesine çıkıp sabaha kadar orada bekler (GBM, 2002: 356).

Kavağın tepesindeki kız ayın on dördü gibidir (GBM, 2002: 378).

[38] Köpek.

Çamın üzerinde oturan kız Karabulut adındaki devin korkusundan bu ağaçta durduğunu, toprağa basmadığını söyler (GBM 2002: 425).

Kız civardaki alaca kargalardan, vahşi hayvanlardan korktuğu için bir ağaca çıkar (GBM, 2002: 447).

Kızın "Eğil kavağım, eğil!" deyip kavağın üzerine çıkar (EM, 2011: 142).

Kardeşinin öldürmeye kıyamadığı kız kurtlardan, yılanlardan korkup kavağın üzerinde yatar (EM, 2011: 224).

Kız, çınar ağacının başına çıkıp oturur (EM, 2011: 272).

Kız, çınar ağacının başına çıkıp oturur (KM, 1992: 197).

Padişahın oğlu, limondan çıkan kızı yüksek bir ağacın tepesine koyup beklemesini ister (GM, 1995: 177).

Kız, söğüt ağacının tepesine çıkıp oturur (TM, 2000: 181).

Kız, Sırr-ı Osman dağındaki suyun yanındaki ağaca çıkıp oturur (KİM, 2002: 66).

Fatma kavağın tepesine çıkıp oturur (BAM, 2006: 220).

Kız, kavağın tepesinde yaşar. "Yassıl[39] kavağım yassıl!" deyince kavak alçalıp aşağı iner (BAM, 2006: 228).

Kız, kavağın tepesine çıkıp oturur (BAM, 2006: 441).

Kız, selvi ağacına çıkıp orada oturur (MM, 2008: 205).

Kız, kavağın üzerine çıkar, orada yaşar (MM, 2008: 208).

Isırancık, Maşacık'ın "Eğil kavağım eğil." dediğinde eğilen kavağa çıkıp oturur (MUM, 2010: 253).

F1068. Gerçekçi Rüya[40]

(T)F1068.3. Rüya Gerçekleşir

[39] Eğilmek.

[40] Şahin Köktürk, incelediği 935 masalda rüya motifinin masalı aşlatan "sâik" olmak, bir engelin aşılmaısnda kahramana yardımcı olmak, yardımcı güçlerden rüya vasıtasıyla destek almak, masalın çatısını oluşturmak gibi işlevler üstlendiğini ortaya çıkarır (2010: 105-111).

Yahudinin biri rüyasında bir çocuğun denize olta sallayıp, kıymetli bir balık tutacağını görür. Ufak bir oğlanın tuttuğu balığın karnından çıkan tas suyu altın eder (MKM, 1969: 282).

Adama rüyasında falan taşın altında bir çocuk var, getir de besle derler. Adam denileni yapar (MKM, 1969: 293).

Küçük şehzade rüyasında ayın on dördü gibi güzel bir kız görüp bir ata atlayarak yola revan olur (ZZİ, 2009: 216).

Küçük şehzadenin rüyasında görüp âşık olduğu kızın, bahçesinde altın kafes vardır (ZZİ, 2009: 219).

Küçük şehzadenin rüyasında görüp âşık olduğu kız da küçük şehzadeyi rüyasında görüp âşık olmuştur (ZZİ, 2009: 220).

Padişah, kızlarını rüyalarında kimleri görürlerse onlarla evlendirir (AGUG, 2011: 58).

İstanbul'un eski padişahı, kızının rüyasında gördüğü şeyleri yaşar (AGUG, 2011: 126).

Yahudinin biri rüyasında adamın birinin bir balık tutacağını o balıkta bir iş olacağını görür (GBM, 2002: 288).

Oğlan babasının vasiyetine uymayarak birkaç gün sonra mezarlığa ekmek götürmeyi keser, rüyasına giren bir adam ekmeklerini neden kestiğini sorar (GBM, 2002: 332).

Padişah rüyasında gibi çobanın oğlunun kızını alır (GBM, 2002: 336).

Adamın birine rüyasında bir ses "Sana üç bela gelecek. Gençlikte mi, ihtiyarlıkta mı?" diye sorar. Aynı rüyayı üç kez görünce karısına danışıp "Gençlikte." cevabını verir. Ertesi gün kurt tüm davarları yer, ilk bela budur. Daha sonra evleri ateş alıp kül olur, belanın diğeri de budur. En sonunda da karısını kaçırırlar (GBM, 2002: 344).

İki ayrı memleketin padişahlarının çocukları, rüyalarında birbirlerine âşık olur (EM, 2011: 93).

İçeriden açılıp kilitlenen bir kütükle Hint padişahının kızı, denize atılır. Kırk günde rüyasında görüp âşık olduğu Yemen padişahının has bahçesine çıkar (EM, 2011: 104).

Padişahın oğlu rüyasında gördüğü dünya güzeli peri kızı Gülperi'ye âşık olur (EM, 2011: 253).

Balığın karnından Yahudi'nin rüyasında gördüğü gibi altın bir tas çıkar (EM, 2011: 284).

Gece rüyasında gördüğü Arap oğlana "Filan taşın altında bir tüy var, onu al bir şey istediğin zaman birbirine sürtersin muradın yerine gelir." der. Oğlan denileni yapar (EM, 2011: 321)

Padişah rüyasında evinin lambasının alevinin yükselip söndüğünü görür. Rüya tekrarlanır. Ertesi gün çarşıya gönderdiği hizmetçisine, "Bu para geçmez." diyerek hiçbir esnaf bir şey satmaz. Memleketten ayrılırlar. Karısını bezirgân kaçırır. Dereden karşıya geçerken çocuklarından birini kurt kaçırır, öbürü suya kapılır (GM, 1995: 240).

Rüyasına giren aksakallının "Sana bir bela gelecek. Gençlikte mi yoksa kocalıkta mı?" gelsin sorusuna eşinin tavsiyesiyle gençlikte cevabını veren ağanın hayvanları ölür. Irmaktan geçerken çocuklarından biri göle düşer, öbürünü kurt kapar, karısını kaçırırlar (KAM, 2011: 319).

F1088. Olağanüstü Kaçışlar

F1088.1. Kahraman Güzelliği Sayesinde Ölümden Kurtulur

Cellat başı kızı çok güzel olduğu için öldürmeye kıyamaz. Bir kuş vurup kızın gömleğini kana bular (AGUG, 2011: 59).

Cellatlar padişahın kızının yüzünün güzelliğini görünce onu öldürmeye kıyamazlar. Bir tavşan kesip gömleğini kana bularlar (AGUG, 2011: 117).

Kaptan oğlanın güzelliğine, yakışıklılığına, kafalı olduğuna meftun olup oğlanı suya atmaz, kendine evlat eder (GBM, 2002: 454).

Padişahın kızının gömleğini köpeğin kanına bulayıp babasına gösterirler (GM, 1995: 256).

Adam kıza kıyamaz, kızın gömleğini tavşanın kanına sürüp cadıya getirir (TM, 2000: 166).

Cellat küçük oğlana kıyamaz, oradan geçen bir geyiği vurup oğlanın gömleğini kana bular (BM, 2002: 230).

Cellatlar Şah İsmail'i öldürmeye kıyamaz, gözlerini çıkarıp gömleğini kana boyarlar (BAM, 2006: 286).

Fırıncı kızı yakmaya kıyamaz, ona babalık eder (MM, 2008: 230).

Cellatlar yaralar içindeki kıza kıyamayıp gömleğini kanar bulayıp padişaha götürür (AM, 2011: 215).

Cellat kızı öldürmeye kıyamaz, kızın gömleğini tavşanın kanına sürer (AM, 2011: 289).

(T)F1088.1.1. Erkek Kardeş, Kız Kardeşini Öldürmeye Kıyamaz. Kız Ölümden Kurtulur.

Kardeşi tuttuğu bir kuşu kesip kanı ile kızın gömleğini boyar (GBM, 2002: 447).

Oğlan kardeşine bakar. Yetişkin kız altın topu gibidir. Öldürmeye eli varmaz (EM, 2011: 223).

Oğlan kız kardeşini kesmeye kıyamaz parmağını kesip kızın gömleğini kana bular (KM, 1992: 198).

Kardeşi kızın gömleğini tavşan kanına sürüp babasına götürür (TM, 2000: 204).

İftiraya uğramış kız kardeşini öldürmeye kıyamayan oğlan, kızın gömleğini kana bulayıp babasına getirir (KİM, 2002:157).

Oğlan iftira atılan kız kardeşini öldürmeye kıyamaz gömleğini tavuğun kanına bulayıp babasına getirir (BAM, 2006: 440).

Oğlan kardeşini öldürmeye kıyamaz, kardeşinin kıyafetlerini tavşanın kanına bulayıp babasına getirir (MM, 2008: 195).

(T)F1088.5. Sihir Sayesinde Kaçış

(T)F1085.5.1. Sihirli Nesneler Atarak Kaçma

Üvey annelerinin adamlarından kaçan kardeşlere annelerinin mezarından gelen bir ses yanlarına tarak, fırça, sabun alıp kaçmalarını söyler. Adamların yaklaştığını görünce çocuklar önce tarağı atarlar, arkaları diken olur. Sonra fırçayı arkaya atarlar, her yer yılan olur. En sonunda sabunu arkalarına atarlar, geride kocaman bir umman olur (ZZİ, 2009: 104).

Çember Tiyar ve kız tarak, sabun, bir ibrik su alıp kaçarlar. Tarağı geriye atınca dünya, diken; sabunu atınca sabun; ibriği atınca su olur (AGUG, 2011: 131).

Çoban kıza bir şiş, bir bardak bir de bıçak verir. Dev, kızın arkasından koşar. Kız önce şişi devin gözüne çakar, sonra bıçağı atar. En son bardaktaki suyu dökünce orada kocaman bir deniz olur (MKM, 1969: 262).

Kız cinlilerden[41] kaçmak için orakları atınca oraklar; ağaçlık, ırmaklık olur. Tarakları atınca arkaları taşlık olur. Suyu atınca gerileri deniz, ilerileri ırmak olur (GBM, 2002: 301).

Peri oğlu ve kız yanlarına iki ustura alıp dev karısından kaçar. Oğlan duasını okuyup usturaları birbirine sürünce yollar ustura olur (GBM, 2002: 323).

Çocuk ata binip kaçarken devler peşine düşer. Çocuk yanındaki usturayı yere atar, her yer ustura olur. Devin ayakları kesilip, kan içinde kalır. Dev tekrar yaklaşır, oğlan tuzu yere atar. Devin ayakları acıyıp geri döner. Oğlan, yeniden peşlerine düşen deve şarap şişesi atar. Yer, deniz olur. Dev karşıda kalır (EM, 2011: 194).

Keloğlan, küçük üsküreyi önüne atınca ortalık süldürgen müldürgen çöp möp; büyük üsküreyi arkaya atınca meşelik ağaçlık olur. Küçük kalıp sabunu önüne atınca önleri kum çakıl, büyük kalıp sabunu atınca arkaya atınca dağ taş olur. Su tuluğunun küçüğünü önüne atınca hendek mendek küçük su; büyüğünü atınca deniz olur (EM, 2011: 195).

Oğlan usturayı yere atınca her yer ustura olur. Şarap şişesini atınca kara deniz olur (EM, 2011: 366)

Kız devi görünce çalıyı atar, dünya orman olur (GM, 1995: 260).

Devin gelini, kızlara bir tarakla sabun verir. Tarağı atınca dünya, çakır dikeni olur. Sabunu atınca dünya sabun kalıbı olur (GM, 1995: 265).

[41] Cinniler şeklinde kullanılması gerektiğini düşündüğümüz kelimenin metindeki kullanımı "Cinliler" dir.

Anne babalarından kaçan üç çocuğa kadının biri tarak, sabun ve keşan verir. Tarağı ormana atınca orman daha da sık bir orman olur. Sabunu dereye atarlar, dere bir anda taşar. Keşanı dereye atarlar; dere hem kan rengine döner hem de daha da taşar (TM, 2000: 180).

Karga çocuklara gelecekten haber verir. Üvey anneleri kendilerini kovalarsa saçlarından üç tel atmalarını söyler. Çocuklar saçlarından üç tel atınca arkaları orman olur (TM, 2000: 181).

Kız padişahtan kaçarken yanına tarak, kolonya ve ayna alır. Aynayı atınca arkası büyük bir ormanlık olur. Tarağı atınca arkası büyük bir dikenlik olur. Kolonyayı atınca arkası büyük bir deniz olur (TM, 2000: 194).

Kızla oğlan babalarından kaçarken geriye bir tarak atarlar, her taraf tarak olur. Daha sonra geriye su atarlar, her taraf deniz olur (MM, 2008: 204).

Yaşlı karı-koca üvey annelerinden kaçan Isırancık Kız ve Maşacık Oğlan'a bir tehlike olunca kaçıp kurtulmaları için atınca arkası büyük bir çalılık olan tarak, atınca arkası büyük bir deniz olan sabun ve dar bir yola atılınca değirmen olup yolu tıkayacak kirman verir. Isırancık ve Maşacık yaşlı kadının verdiği tarak, sabun ve kirman sayesinde devden kurtulurlar (MUM, 2010: 252).

Dev karısı çocukların kaçması için tarak, sabun ve kirman verir. Çocuklar devin peşlerinden geldiğini görünce tarağı atarlar, arkaları bir ormanlık olur. Sonra sabunu atarlar, arkaları kocaman bir deniz olur. En son kirmanı atarlar, kirman kocaman bir değirmen olur (MUM, 2010: 277).

Üvey anneleriyle babalarının kendilerini yiyeceğinden korkan çocuklar kaçarken bir peri kızı ellerine tarakla sabun verir. Tarağı atınca yerler dikenli olur. Sabunu atınca önleri kocaman köpüklü bir dere olur (AM, 2011: 237).

(T)F1085.5.2. Sihirle Saklanarak Kaçma

Devler kızla oğlanın peşini bırakmayınca oğlan, kızı bir bostan yapar; kendi de sağır bir bostancı olur. Devler tekrar yetişince kızı bir ağaç yapar; kendi de büyük bir yılan olup ağaca sarılır (AGUG, 2011: 132).

Oğlan annesinden kaçarken kızı, ağaca döndürüp atını bağlar. Kendi de derviş olup altına oturur. Daha sonra aralarında bir göl oluşur, oğlanla kız ördek olur (GBM, 2002: 323).

Oğlan, peri kızlarının kendisini öldürmesinden korktuğu için kıza bir tokat vurup onu güle döndürür (KM, 1992: 158).

İnci Salkım dev akrabalarından kaçmak için dut ağacı olur. Karısını dal, oğlunu meyve yapar. Daha sonra kendi kavun tarlası olur. Karısını kavun, oğlunu kelek yapar (GM, 1995: 201).

Kız, kardeşini bir iğneye çevirir, yakasına takar; elmaya döndürür, cebine koyar (GM, 1995: 299).

Şah Mehmet annesinden kaçmak için kendini bir yılan, kızı da ağaca dönüştürür (KİM, 2002: 92).

Kız kardeşi, devden korumak için oğlanı bir süpürge yapar (KİM, 2002:103).

F1099. Diğer Olağanüstü Hadiseler

(T)F1099.9. Ağızdan Çıkan Söz Gerçekleşir

Kızın dediği dedik olduğu için dua edince su ortaya çıkar (MKM, 1969: 278).

Tüccarın kızı babasından telli top ister. "Telli topu unutursan önün karanlık, arkan aydınlık olsun." der. Babası telli topu unutunca kızın dedikleri olur (AGUG, 2011: 168).

Cinliler, leyli kısrağını "Saçın yansın, tayın yitsin, üstündeki kız ise oğlan; oğlan ise kız olsun." diyerek kargışlar; kısrağın saçı yanar, tayı kaybolur, kız da oğlan olur (GBM, 2002: 302).

Devler, oğlan kılığındaki kıza "Kız isen erkek, erkek isen kız olasın." diye beddua ederler. Kız, oğlan olur (GBM, 2002: 315).

Kadın "Sana bir dua ederim; gözün kör olur. Gel sen beni bırak!" deyince adamın gözü kör olur (GBM, 2002: 464).

Padişah iki oğlanla birlikte gezerken bir ineğin gölde yattığını görürler. Padişahın oğlu ineğin karnındaki yavrunun burnu beyaz der, çobanın oğlu hayır kuyruğu beyaz burnunun önüne gelmiş der. İneği kesince kuyruğunun beyaz olduğunu görürler (GBM 2002: 496).

Kocası, karısının kollarını namahrem gördüğü için keser. Kadın, bırakıldığı ormanda Allah'a "Eğer iyi bir kulunsam benim kollarımı iyi edersin." diye dua eder. O anda bir kolu altın, bir kolu gümüş olur (EM, 2011: 82)

Kız, kendisini dağda bırakan kardeşine "Ayağına yılan kemiği batsın, belim elim değmedikçe o yılan kemiği çıkmasın." diye beddua eder; bedduası tutar (EM, 2011: 149).

Kız, beyden sabır taşı ister. "Unutursan deven kuma batsın." diyerek beddua eder. Beyin devesi kuma batar. Deveci "İçinizden biri bir garibin isteğini unutmuş, geri dönüp bunu alın." der (EM, 2011: 300).

Kuzudan bir parça yedikten sonra büyük kardeş "Bu kuzu it sütü emmiş.", ortancası "Şaraptan içip ölü kanından meydana gelmiş." kehanetinde bulunurlar. Küçük oğlan ise padişahın p.ç olduğunu iddia eder (EM, 2011: 303).

Oğlan, kızın istediği sabır taşı ve bıçağı unutunca yoluna kara çalı çekilir (KM, 1992: 149).

Kızının isteği olan üzümü getirmeyen padişahın gemisi fırtınaya tutulur (KM, 1992: 176).

Küçük kız, babasından İnci Salkım'ı ister. İnci Salkım'ı almazsa katırlarının kan işemesini, yolunu toz duman kapatmasını diler. Bedduası gerçekleşir (GM, 1995: 195).

Bezirgânın evine gelen yaşlı kadın, üç kıza babalarından yedi kutu içinde bir habbe karabiber istemelerini söyler. Yaşlı kadının "Getiremezse önün deniz, arkan domuz olsun, atların kan işesin." diyerek beddua etmesini tembihlediği kızın bedduası tutar (GM, 1995: 202).

Kadın kendisine sarkıntılık edenlere "Gözünüz kör olsun." diye beddua eder, bedduası tutar (MM, 2008: 236).

Kız oğlandan sabır taşıyla kalemtraş ister. Bunları getirmezse yoluna kara duman çöküp, katırlarının kan işemesi için beddua eder. Bedduası tutar (KİM, 2002:292).

Geyik olan Maşacık, kardeşi Isırancık'ın duasıyla yeniden insan olur (MUM, 2010: 257).

Ayın on dördünde gergef işleyen eltilerin ağızlarından çıkan söz kabul olur. Fakir olanın ayın on dördü gibi bir kızı, zengin olanın eşek suratlı bir kızı olur (MUM, 2010: 476).

Hayalet kadın "Kız isen oğlan, oğlan isen kız ol." deyince kız, oğlan olur (MUM, 2010: 498).

(T)F1099.10. Üzerine Ölü Toğrağı Atılan Kişi Uyur

Ölü toprağını, uyuyan insanların gözüne ekince uzun zaman uyanmaz (AGUG, 2011: 184).

Haramibaşı Ahmet, kabristan toprağı serpip saraydaki herkesi uyutur (GBM, 2002: 367).

İğci Baba, oğlanın başına bir şişe koyar; mahalleye ölü toprağı serper (EM, 2011: 111).

Dümbülkıle uyuyanların üzerine ölü toprağı atar (KİM, 2002:130).

3.2. Halk Edebiyatı Motif İndeksi'nin Değerlendirilmesi

Stith Thompson'un "Diğer Dünyalara Seyahatler, Olağanüstü Yaratıklar, Olağanüstü Yerler ve Eşyalar ile Olağanüstü Hadiseler" olarak sınırlarını belirlediği olağanüstülük motifi masal kurgusunun temelinde kendine yer bulmaktadır. Tespit ettiğimiz motiflerin zenginliği bu durumu desteklemektedir.

Masalın şahıs kadrosundaki kadınlar hem iyi hem de kötü eylemlerinde bulunmaktadırlar. Bu yönüyle çift işlevli bir biçimde konumlandırılmışlardır. Masalın iyi ve güzel olağanüstü kadınları arasında yürüdükçe ayağının altında çimen biten, güldükçe yüzünde güller açan, ağladıkça gözünden inci dökülen, tepesine su attıkça altın olan, ağladıkça gözlerinden inci dökülen kızlar; ayın on dördüne benzeyen, aya "Doğma, ben doğacağım." diyen kızlar, kırk birinci odadaki Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu, Şahmeran'ın konağındaki saçından çektiği telle nakış işleyen Gülperi, Gülizar, Gülbahar; kedi gibi bir şey olan Şahmaymun, maymun şeklinde bir peri olan Şimişah, Ay'dan güzelliği sorulan Nardaniye Hanım, ve Fatma Hanımcık sayılabilir. İlaveten muradına nail olmayan portakaldan/nardan limondan/yumurtadan çıkan peri kızları da bu gruba dâhil edilebilir.

Masalın kötü kadın kahramanları ise genelde taşa döndürme özellikleriyle ortaya çıkar ve engeller aşılarak ulaşılan dağlarda yaşarlar: Taşa döndüren Mahnur Hanım, taş kesen Gülükan, Çelaçengi, Yakası Çalar Kendi Oynar, Zülfü Mavi, İdarem Cengiz Kızı, yanına gelenin başını kesen Gülbani, insan kanından pilav

yapan Arap Üzengi, Siyah Zülüflü, küpüne binip uçup giden Cadı masalların olağanüstü kötü karakterleri olarak nitelendirilebilir.

Masalların erkeklerden oluşan olağanüstü şahıs kadrosunda at donundaki peri oğlan Çember Tiyar, kuş donundaki periler padişahının oğlu Muhsin, eşek kafası şeklindeki peri oğlanlar, kara kedi şeklindeki Benli Bahri, perilerin alıkoyduğu Arif Yusuf sayılabilir. Bu figürlere ilaveten küçük oğlan, Ayı Kulak, Ayı Mehmet ve kahramana yardımcı olağanüstü arkadaşlar olarak ortaya çıkan Silip Süpüren, Dağ Deviren, Deniz Sömüren gibi masal kişileri de masalın kurgusuna olağanüstü güç ve yetenekleriyle dâhil olurlar. Aksakallı ve Arap motifleri ise kahramana yol gösteren, yardımcı bir unsur olarak metinlerde işlev kazanır.

Sakalı bıyığına karışmış Bostancı Dede, ölü yiyen, parmaktan haber soran, duvardan çıkan İğci Baba, kırkıncı odada ölü yiyen köpek Karo, üç ayaklı, demirden bir atı olan Cinpulat, paramparça eden cinler, şeytanlar masallarda korkutucu unsuru oluşturan varlıklardır. Yıldırım Padişahı ve Filcan Ağa'yı da bu kapsamda değerlendirebiliriz. İki masal figürü de girilmesi yasak olan kırkıncı odadadır ve baktığı/dokunduğu yere kendinden bir iz bırakır.

Bir karış boylu, bir arşın külahlı Deli Gücük, Allah'ın Belası, Talaz, Bıdıcık, Abbas, özel isimli masal cüceleridir. Nohut/mercimek/buğday oğlanlar da masalın olağanüstü küçük kişileridir.

Ak Dünya, Kara Dünya, Işık Dünya; Laçin Ülkesi; Kaf Dağı, Cevahir Dağı, Küflüdağ, Kösten Göl, Gehergin Kalası ve Kal'a-yı Gövhernikin gibi kaleler, balıkların yaşadığı Rah şehri; kara koçla inilen yerin yedi kat altı, kırk kilo et kırk kilo su yüklenen Anka/Zümrüdüanka/kuş sırtında çıkılan yerüstü, iple inilen kuyular ve kuyu dibindeki kırk odalı saraylar, deniz altında saraylar, altın, gümüş ve elmas saraylar, taşın deliğinden girilen dünyalar, hayvan padişahlıkları olağanüstü masal mekânlarından bazılarıdır.

Altın yumurtalayan keseler, görünmez yapan fesler, istenilen şeyi getiren asalar, içinden asker çıkan kabaklar, ne muradın varsa veren kara dirhem hokkası, istediğin yere götüren seccadeler/halılar, içinden her türlü yiyecek çıkan mendiller, altın pisleyen eşek peri ya da ruhların verdiği sihirli nesnelerdir.

Milli Padişahı'nın aygırı, Leyli Kısrağı gibi uçan atlar, Bostancı Dede'nin iki yanında kanat olan doru küleyhanı, denizden çıkan ve uçan aygırlar masalların olağanüstü ulaşım araçlarıdır.

Olağanüstülük motifi; kaçma/kurtulma, saklanma, şekil değiştirme, uyarma/öğüt verme/yol gösterme, gelecekten haber verme, iş kolaylaştırma/dileklerin yerine gelmesi, ödüllendirme, yasaklama, korkutma, cezalandırma, intikam alma, ortadan kaldırma, hile yapma/oyuna getirme, sınama, zenginleşme, eksikliğin/çocuksuzluğun giderilmesi, talihin dönmesi/haksızlığın giderilmesi gücün gösterilmesi, tedavi etme, yer değiştirme, tasvir etme, ders verme gibi işlevlerle metinlere yansımaktadır. Söz konusu motifin kahramanın erginlenme sürecinde tetikleyici bir unsur olarak anlatılara yerleştiği de söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDAKİ OLAĞANÜSTÜLÜK MOTİFİ VE UYGULAMALI HALK BİLİMİ

4.1. Uygulamalı Halk Bilimi, Kültür Ekonomisi ve Olağanüstülük Motifi

Türkiye'de nüfusun giderek şehirleşmesi, şehir hayatının yereli ötelemesi, buna bağlı olarak kültürün doğal aktarım yollarının kapanması, kuşaktan kuşağa geçişle varlık alanı bulan kültürel belleğin geçerliliğini ve işlerliğini kaybetmesine sebep olmaktadır. Her şeyin birbirine benzediği fordist yapının hâkimiyeti kültürün korunması ve aktarılmasına ilişkin günümüz koşulları dikkate alınarak yeni araçların/kanalların bulunması zaruretini doğurmaktadır. Bu bağlamda uygulamalı halk bilimi çalışmaları, kültürün yaşayarak öğrenilen/aktarılan yönüne yeni bir çıkış noktası oluşturur.

Uygulamalı halk bilimi terimi ilk kez 1950'lerde Ralph Beals tarafından "halk mirasının beğenilmesini genişleten" ve "azınlık grupların değerlerinin beğenilmesini artıran halk materyallerinin geniş ölçüde yayılması" anlamında kullanılır. 1953'te ise Benjamin Botkin terimi "halk biliminin, kendisinin ötesinde bazı amaçlar için kullanımı" olarak kavramsallaştırır (Akt. Baron, 2014: 181). Bu kavramlaştırma uygulamalı halk biliminin; halk bilimi çalışmalarında ortaya çıkan kuramsal kavramların, geliştirilen araştırma yöntem ve teknikleri ile elde edilen bilgilerin karşılaşılan sosyal, ekonomik ve teknolojik problemlerin çözümlenmesinde kullanılması anlamına gelir (Çobanoğlu, 2010: 343). Böylelikle uygulamalı halk bilimi, halk bilimi verimlerini ister statik ister dinamik olsun kendi dar kapsamlı anlatım ortamlarında yaşayan ürünler olmaktan çıkararak toplumsal gelişme süreçlerinin bir parçası haline getirir (Oğuz, 2013a: 43). Yoğunlukla halk bilimi ürünlerinin kültür endüstrisi, turizm, müzecilik, medya ve film sektörü gibi alanlarda kullanımına yönelik modellerin oluşturulmasına odaklanan bu yaklaşımla (Özünel, 2012: 98) "yaşatmak için saklamak" amacıyla "derlenen" halk bilimi ürünleri, artık "yaşatmak" için yaymak düşüncesiyle "uygulan"maktadır (Oğuz, 2013a: 10).

UNESCO tarafından kabul edilen sözleşmeler de kültürün korunarak yaşatılması ve aktarılması hususlarına temas eder. Bu temasta medyayla işbirliği teşvik edilir. Örneğin 2003 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin 2006 yılında taraf devletlerden biri olduğu SOKÜM sözleşmesinin ikinci maddesinin üçüncü bendinde koruma kavramının okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılması üzerinde durulur. Okul dışı eğitim, kurs sistemini kapsayan "yaygın eğitim" ve kitle iletişim araçlarını içine alan "sargın öğrenme" şeklinde ikili bir yapıya işaret eder (Oğuz, 2013b: 131).

Sözleşmenin "Eğitim, Duyarlılığın ve Kapasitenin Güçlendirilmesi" başlıklı on dördüncü maddesine göre ise her taraf devlet uygun tedbirlerle şu hususları gerçekleştirmeye gayret eder:

a) Somut olmayan kültürel mirasın tanınmasını, buna saygı duyulmasını ve geliştirilmesini özellikle aşağıda belirtilen önlemlerle sağlamak;

(i) Toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı arttırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemek;

(ii) İlgili topluluklar ve gruplar içinde belirli eğitim ve yetiştirme programları düzenlemek;

(iii) Somut olmayan kültürel mirasın korunması için özellikle yönetim ve bilimsel araştırma gibi alanlarda kapasite güçlendirici etkinlikler düzenlemek;

(iv) Bilginin kuşaktan kuşağa geçişini okul dışı olanaklarla sağlamak;

b) Kamuoyunu bu mirasa yönelen tehditler ve işbu sözleşme gereğince yapılan etkinlikler konusunda bilgilendirmek;

c) Somut olmayan kültürel mirasın anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekânların korunması için eğitim verilmesini teşvik etmek (Oğuz, 2013b: 238).

2005 yılında imzalanan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi ise kültürel ifadelerin çeşitliliğinin kültürel endüstri alanında korunmasını öngörmektedir. Yani, bu sözleşmeyle, sinema, müzik, televizyon, kitap, dergi, elektronik alan gibi kültüre dayalı birçok endüstri dalındaki tek tipleşmeye karşı, uluslararası toplumun harekete geçmesi ve küresel kültürlerin

karşısında ulusal kültürlerin de endüstri alanında varlık göstererek kültürel ifade çeşitliliğini sağlama hedeflerine katkı vermesi beklenmektedir (Oğuz, 2013b: 111). Sözü edilen katkı çağrısı "herhangi bir yaratmanın, içinde bulunulan zamana, dar veya geniş anlamda mekâna ve mevcut sosyoekonomik yapılara uygun hâle getirilmesi" demek olan güncelleme kavramına gönderme yapmaktadır (Ekici, 2008: 36).

Hem SOKÜM Sözleşmesiyle hem de Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'yle kültürel mirasın kültür endüstrileri için bir tasarım belleği olarak değerlendirilmesi teşvik edilir (Özdemir, 2012: 16).[42]

Bu bağlamda kültür endüstrisi için önce ulusala sonra da küresele taşınabilecek kültürel mirasın başında masallar gelir. Günümüzde masal, türe atfedilen çeşitli içeriklerdeki masal kitapları, masal anlatıcılığı eğitimleri, masal şölenleri, kongreler vb. ile yükselen bir değer olmaktadır. Örneğin masal kahramanlarının mutfağa sokulup tarif verdiği "Masal Mutfakta", masal anlatmayı ve masaldan oyunlar türetmeyi anlatan "Hadi Masal Anlatalım", rastgele açılan bir sayfada karşılaşılan masalla yolun aydınlandığı vaadinde bulunan "Masal Terapi", orman, dağ, çöl ve denizin kırk masalla aşıldığı "Masallarla Yola Çık" kitapları, kitabevleri veya sanat merkezleri bünyesinde kurulmuş olan masal akademileri[43], hikâye anlatıcılığı adıyla sunulan ancak çoğunlukla masal anlatıcılığı üzerine temellendirilen eğitimler[44], belediyeler bünyesinde açılan hikâye-masal anlatıcılığı atölyeleri[45], hikâye anlatıcılığı merkezleri[46], bu merkezlerin içinde özel olarak adının anılması gereken 2014 yılında Anadolu'daki anlatı geleneklerini uluslararası anlatıcılık sahnesinde tanıtmayı hedefleyen bir merkez olarak kurulan SEİBA Uluslararası Hikâye Anlatıcılığı Merkezi[47] günümüzde masalın geldiği nokta ve gördüğü ilgiyi

[42] Fakelore, geleneğin icadı ve uygulamalı halk bilimi kavramlarının birbiriyle ilgi ve farklılıkları için bakınız: Erkan Aslan, *Keloğlan Animasyon Filmi Örneğinde Kültürel Animasyon ve Kültür Ekonomisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

[43] http://www.dusleratolyesidramasanat.com/masal-anlaticiligi.html, https://www.kidsnook.com.tr/kidsnook/55/MASAL-AKADEMI, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[44] http://ithakiakademi.com/egitim/hikaye-anlaticiligi/, https://www.cadirstudyo.com/hikayeanlaticiligi, http://beyzaakyuz.com/sifahen-masallar, https://www.birgun.net/haber-detay/simurg-masal-yazarligi-ve-masal-anlaticiligi-atolyesi-basliyor-186127.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[45] http://www.nilufer.bel.tr/haber-3239-, http://www.bayrampasa.bel.tr/icerik.asp?is=348q10q10q10q1348q149q13q1hmq10q1isqp, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[46] http://www.storytellingturkiye.com/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[47] http://seibaanlatimerkezi.com/tr/anasayfa/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

göstermesi bakımından önemlidir. Sıralanan örneklere ilaveten özellikle ismi, dış mimarisi, iç mekan dekorasyonu ve kullanılan giysiler açısından eleştirilebilecek "Masal Şatosu" 2014 yılında Eskişehir'de ziyarete açılmıştır.[48]

Şekil 10: Eskişehir Masal Şatosu

Şekil 11: Eskişehir Masal Şatosu

[48] http://www.masalsatosu.com/sayfalar.php?sayfalar_id=1, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 12: Eskişehir Masal Şatosu[49]

Ayrıca ilki 2015 yılında düzenlenmesine rağmen hava muhalefeti dolayısıyla kapanışı yapılamayan ikincisi 2016 yılında düzenlenen "Bir Varmış Bir Yokmuş Masal Şenliği"[50], bu şölenin devamı olarak 2017 yılı Ekim ayında gerçekleşen "Masal Küresi Şenliği"[51] ve ilki 2017 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Ulusal Hikâye Anlatıcılığı Kongresi[52] masala dair merakın ve yayılma sahasının giderek genişlediğinin göstergesidir.

Şekil 13: "Bir Varmış Bir Yokmuş" Masal Şenliği[53]

[49] Görseller http://www.masalsatosu.com/, adresinden temin edilmiştir. Erişim Tarihi: 10.11.2017.

[50] https://www.ntv.com.tr/sanat/bir-varmis-bir-yokmus-masal-senligi4-5-haziranda-yapiliyor,73gObubcyEOo7GqnS3CBTg, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[51] http://avmdergi.com/masal-kuresi-senligi-palladium-atasehir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[52] https://uhak.yildiz.edu.tr/2017/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[53] http://www.egitimpedia.com/etkinlik-onerisi-masal-senligi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 14: Masal Küresi Şenliği[54]

Ancak sözü edilen girişimler, hem şekil hem de içerik açısından incelendiğinde Türk kültüründe yeri olmayan unsurların varlığı tespit edilecektir. Yukarıdaki örneklere ilaveten Çanakkale Kent Müzesi ve Arşivi'nin 2017 yılında dokuzuncusunu gerçekleştirdiği 'Çanakkale Müzeler Buluşması'nın "Müzeler ve Masallar" adını taşıyan başlığında kullandığı süpürgeli cadı görseli dikkat çekicidir. Sıralanan bütün bu örnekler uygulamalı halk bilimi çalışmalarının masal özelinde eksikliğini ortaya koymaktadır.

Şekil 15: Müzeler ve Masallar Buluşması[55]

Tüm eksikliklerine rağmen masalın gösterdiği ivme, geleneksel masal unsurlarının markalaştırılarak yeniden üretilmesiyle küresele uzanan bir yol alabilir. Nebi Özdemir de 2015 yılında verdiği bir konferansta Türk masal karakterlerinin markalaşmasıyla zengin kültürümüzün dünyanın ilgisini çekeceğini kaydederek

[54] http://avmdergi.com/masal-kuresi-senligi-palladium-atasehir/, Erişim Tarihi: 10.11.2017.
[55] https://yesilgazete.org/blog/2017/03/07/muzeler-ve-masallar-bu-hafta-canakkalede-bulusuyor/, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

gelişmiş ülkelerde kültürün bir gider alanı değil sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın temel alanı olduğunun bir kez daha altını çizer.[56] Bu sayede Türk halk kültürü bir yandan yeni gelenekler, ürünler ve temsilcilerle yaşamaya diğer yandan da farklı alanların yaratıcılarını beslemeye devam edecektir (Özdemir, 2015: 259).

Masallarda tespit ettiğimiz olağanüstülük motifi kapsamındaki veriler, markalaşma bağlamında fantastik edebiyat ve sinema, gotik edebiyat ve sinema, müzecilik ve benzeri gibi çoğaltılabilecek alanlarda özgün üretimlerin kaynağı olarak kullanılabilir.

4.1.1. Fantastik Türlerde Olağanüstülük Motifi

Fantastik kelimesi Latince bir sıfat olan "fantasticum" yoluyla Yunanca bir fiil olan "phantasein"e kadar uzanır. Kelime görünür kılmak, gibi görünmek, olağanüstü olaylar söz konusu olduğunda kendini göstermek, görünmek anlamlarına gelir. "Phantasia" bir hayaldir, "phantastiké" ise temelsiz şeyleri hayal edebilme yeteneğidir (Steinmetz, 2006: 8).

Berna Moran fantastiği gerçekçiliğin mekân, zaman, karakter kavramlarını, canlı cansız ayrımını tanımayan ve bildik dünyamızın ötesinde alternatif bir dünyayı işin içine katan anlatıların tümüne verilen bir ad olarak kullanır (2001: 60).

4.1.1.1. Fantastik Edebiyatta Olağanüstülük Motifi

Fantastik türdeki bir anlatının ilk anlatılarla bir kan bağı vardır. Ayar'ın aktardığına göre mitoloji ve destanlar hayret verici olay ve kahramanları, coğrafi tuhaflıklar, doğaüstünü anlatması ve dünyanın oluşumuna dair anlattıkları büyülü öykülerle fantastiğin atası olarak kabul edilir. Periler, canavarlar, hortlaklar, dev yılanlar ve cinlerin içinde bol bol göründüğü doğaüstünü içeren masal gibi olağanüstü anlatılar da fantastiğin şekillenmesinde önemli katkılarda bulunmuştur (Akt. 2015: 28).

Veli Uğur fantezi türünün eski halk masallarından, inanışlarından, destanlardan, romanslardan ve mitolojilerden alınan öğelerin üzerinde yükselmekte ve dünya çapında milyonlarca kişi tarafından okunmakta olduğunu dile getirerek aynı noktaya temas eder (2010: 136).

[56] http://www.yenimesaj.com.tr/kultur/masal-karakterlerimiz-markalasmali-h13019486.html, Erişim Tarihi: 21.02.2016.

Pelin Aslan Ayar, Ahmet Mithat Efendi'nin 1797'de yazdığı Muhayyelât-ı Aziz Efendi'yi fantastik Türkçe romanın ilk örneği sayar. Bunda hikâyenin sadece cin, peri, büyü, tılsım gibi olağanüstü unsurları ve bu unsurların belirlediği olağanüstü olayları barındırmakla kalmamasını anlatımda da yer yer fantastik kurguyu da yakalamasının payı olduğunu belirtir (Ayar, 2015: 90).

İnci Taş, Tanzimat'la beraber ortaya çıkan Batılı tarzda gerçeklik anlayışının sanatçıları, okuyucuya romanın kurmaca bir dünyada geçtiğini unutturarak sadece gerçekliği anlattıkları iddiasıyla inanırlığını artırma çabasına sürüklediğini, doğaüstüne yer veren eserleri yetişkin insanların zevk alamayacağı türden kocakarı masalları olarak nitelemeye varan küçümsemelerle karşılamalarına sebebiyet verdiğini ifade eder (2009: 15). Nuran Özlük de fantastik türün Türk edebiyatındaki gelişiminin gecikmesini türün gerek Tanzimat sonrası dönemde gerekse 2000'li yıllara kadar olağanüstü, doğaüstü olayları bünyesinde barındıran romanların edebi nitelik taşımadığı ve popüler bir tür olduğu kabulünde arar. Ancak dünya edebiyatında bilhassa J.R.R. Tolkien'in Yüzüklerin Efendisi üçlemesinden ilki olan Yüzük Kardeşliği ve J.K. Rowling'in Harry Potter serisinin ilki Harry Potter ve Felsefe Taşı'nın beyazperdeye aktarılarak 2001 yılında vizyona girmesiyle fantastik roman türü Türk edebiyatında ivme kazanmıştır (2011: 11).

Pelin Aslan Ayar "Türkçe Edebiyatta Varla Yok Arası Bir Tür Fantastik Roman (1876-1960)" adlı kitabında Muhayyelât-ı Aziz Efendi, Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş, Çengi, Cinli Han, Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları, Hayat-ı Muhayyel, Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslâmîyet'i Rüyet, A'mak-ı Hayâl-Raci'nin Hatıraları, Gulyabani, Cadı, Dirilen İskelet, Efsuncu Baba, Muhabbet Tılsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi, Ölüler Yaşıyor mu?, Gökyüzü, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, Yalnızız, Ne Bir Ses Ne Bir Nefes, Buhran Gecesi, İkiz Şeytanlar: Kan İçen Hortlak, Karacaahmed'in Esrarı, Drakula İstanbul'da, Akdeniz İncisi, Lord Lister Serisi, Yamyam Yusuf, Şeytan ve Şeytanın Piçi, Yıldız Tepe, 2000 Yılın Sevgilisi, İki Cisimli Kadın, Ölmez Adamların Evi, Dehşet Gecesi, Abdullah Efendi'nin Rüyaları eserlerini inceler.

Bu eserlerde hayvanlara görünen cinler, ucu bucağı olmayan örümcek şeklindeki tılsımlı mağara, bir var bir yok olan şehirler, Anka kuşuyla seyahat, Kafdağı, yeni doğmuş olduğu halde konuşan Marifet bebek, uzun boylu gulyabani, kırk odalı ıssız köşk, billur köşkler, pırlanta yağmurlar, başına kötü bir şey geleceğini

haber veren ruhlar, uzun sakallı cüce, gülen ejderha ve dev başlarıyla dolu oda, cinli konak, cin-peri maceraları yazarın tespit ettiği kimi zaman ironiyle anlatıya dâhil olan fantastik örneklerdendir (Ayar, 2015: 87-323).

Nuran Özlük ise "Türk Edebiyatında Fantastik Roman" adlı eserinde fantastik romanları birinci ve ikinci tür fantastik romanlar olarak ikiye ayırır. Birinci tür fantastik romanlar kısmında Barış Müstecaplıoğlu'nun dört kitap şeklinde yayımlanan Perg Efsaneleri serisini (Perg Efsaneleri 1: Korkak ve Canavar, Perg Efsaneleri 2: Merderan'ın Sırrı, Perg Efsaneleri 3: Bataklık Ülke, Perg Efsaneleri 4: Tanrıların Alfabesi; ikinci tür fantastik romanlar başlığında ise Sadık Yemni'nin Çözücü, Gündüz Öğüt'ün İki Nehrin Yakası, Saygın Ersin'in Zülfikâr'ın Hükmü ve Erbain Fırtınası, Ahmet Aziz Çongarlı'nın Yılankayası ve Sibel Atasoy'un Sırıtkan Kırmızı Ay adlı eserleri mekân, zaman, olaylar, kahramanlar ve gündelik hayata ait unsurlar başlıkları etrafında inceler.

Özlük; birinci tür fantastik romanlarda; devasa köprüler, tek ayaklı şahane sesli Buhur kuşları, dalları ışıl ışıl parlayan Rhuk ağacı, kimsenin yaşlanmadığı, çocukların büyümediği Dernat, penceresi olmayan kulübe, dallarında elma, armut, eriğin yanyana olduğu ağaç, yılan vücutlu dev kuşlar; yüz adam boyu yüksekliğindeki Yumruk Kale, çenelerinde mızrak boynunda iki boynuz bulunan en küçükleri yedi adam boyunda on yaratık, yüzyıllardır ara verilmeyen uyku, bir bakanın bir daha bakmak isteyeceği kadar güzel, saçları beline kadar uzanan Ermira, et tadında olan ve su birikintilerinden çıkarılan meyveleri tespit eder. İkinci tür fantastik romanlarda ise on iki kapılı oda, gördükleri güzellikleri yörelerine taşımak isteyen Hifrit, Difrit ve Bilis adındaki cinler, yarı beline kadar doğrulmuş yılan şekline giren cinler, dokunanın canını yakan, solunum güçlüğü yaşatan şeffaf sınırların dışına besmele çekerek çıkan ve giderken ardında bembeyaz güllerden bir iz bırakan Gül Ana, güçlü, yorulmayan, sol göz bebeği olmayan, bazı uzuvları tamamlanmamış bir genç kız olan Su, renginin değişmesinden birinin başının belada olduğu anlaşılan madalyon ise yazarın tespit ettiği fantastik kurguyu oluşturan örneklerdendir (2011: 95-358).

Başak Sipahioğlu, 1980 yılından 2005 yılına değin uzanan çizgide fantastik Türk romanını incelediği tezinde geleneksel halk yaşantısında ve dini inançlarda yaşayan fantastik kahramanların gösterdiği çeşitliliği halk kültürünün fantastik Türk

edebiyatı için kullanılabilecek zengin bir hazine olduğu olduğu tespitiyle aktarır (2006: 60).

Sipahioğlu'nun incelemesinden örneklendirilecek olunursa geleneksel halk yaşantısında ve dini inançlarda yaşayan fantastik kahramanlardan olan Hızır; Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm adlı eserinde Hızır, roman kahramanlarından Atiye'yi girdiği bunalımdan kurtaran bir varlık olarak belirir. Atiye'nin Hızır'la karşılaştığı ilk an çocuğunu doğurduğu andır. Hızır, Atiye'ye Akkadın adında yardımcı bir kahraman da gönderir. Güneli Gün'ün Bağdat Yollarında adlı eserinde ise Hızır, roman kahramanı Hürü'ye ilk yeşiller içinde daha sonra derviş kılığında görünür.

Geleneksel halk yaşantısında ve dini inançlarda yaşayan fantastik kahramanlardan biri olan cin ise Sevgili Arsız Ölüm'de insanların başlarına gelen iyi ya da kötü olayları cin taifesinin işi olarak görülmesi, erkeklere cin; erkeklerin aklını başından alacak güzellikte olanlara peri denmesi örnekleriyle yer alır. Nazlı Eray'ın Arzu Sapağında İnecek Var'ında ise cin motifi Cinci Celal adında cin taifesi ile bağlantılar kuran roman kahramanıyla betimlenir. Eserde uzun, sarı saçlı perilere de değinilir. Bağdat Yollarında'da cinler Uzunlar Uzunu adlı fantastik yaratığın hazinesini korurlar. At kılığındaki cinler, güzellikleriyle dikkat çeken dişi cinler-periler, ifrit adı verilen çirkinleriyle tanınan cinler, suya giremeyen cinler, yılan kılığından peri kızına dönüşen cin eserde üzerinde durulan noktalardandır. Evren İmre'nin Kıyamet Sirki'nde cin, sihirli bir lambanın içinden çıkan bir varlıktır. Buhar ya da dumandan oluşan bir görüntüsü vardır. Muska'da cinlerin dişi cinsiyetinde olan peri kızlarından bahsedilir. Ruhani ve düşsel kahramanlar bahsinde ise Muska romanından insan kılığında, iyi niyetli ve yardımsever olarak kurgulanan Düşsel Dostlar, zorluklarla karşı karşıya kalındığında ortaya çıkan ve yaşlı bir kadın görünümünde olan Parlak Nesne, ışıklı noktalardan oluşan ve yardıma gelen bir diğer varlık Işıklı Nesne verilen örneklerdendir. Kara Nesne ise küçükken yaşadığı bir olay yüzünden yüreği kötülük ve nefret hissi ile dolan genç bir kızın zamanla biçim ve ruh değiştirerek korkunç bir yaratığa dönüşmesi sonucu ortaya çıkar (Sipahioğlu, 2006: 60-302).

Tarafımızca olağanüstülüğün kurgulanışının tespit edildiği fantastik eserler ise fantastik romanın Türkiye'de önde gelen isimlerinden olan Barış Müstecaplıoğlu'nun (Özlük, 2011: 13) Şamanlar Diyarı serisini oluşturan Şamanlar Diyarı, Keşifler Zamanı, Özgürlük Uğruna adlı kitaplardır.

Şamanlar Diyarı adlı eserde yeniden insana dönüşürken kıyafetler geri gelmez (2015: 3). Dumanın oluşturduğu şekil belli belirsizdir. Hatları sürekli değişir. Sonunda duman, orta boylu bir adamın görünümüne bürünür. Duman adamın bedeninden yumruk büyüklüğünde duman parçaları kopar. Kapının hizasında aniden boyutları büyür, başı tavana kadar ulaşan devasa bir Nazkor ayısına dönüşür. Duman yeniden küçülür, tam gözden kaybolacak hale geldiğinde bir arıya dönüşür (2015: 5). Derian yüzüğü takınca zihninde belli belirsiz bir fısıldama duyar. Ses "Yüzüğü kullanmak için tamamen ona ve bana odaklanmalısın. Aynı anda." demektedir (2015: 42). Kısrak çarptığı Pazar arabaları yüzünden dengesini kaybedip yalpalar ve nar kuşlarıyla dolu kafes yığınına doğru evrilir (2015: 62). Nasraların gözbebekleri kar kadar beyazdır (2015: 78). Herhangi bir hayvana dönüşebilmek için yıllarca onun üstünde çalışmak gereklidir. Kişinin ruhu hayvanın ruhuyla bütünleşmelidir. Eski şamanların yirmiden fazla hayvana dönüşebildikleri söylenir (2015: 115). Ayı kılığındaki Kaye'nin sırtına iki ok saplanır. Kaye insana dönüşürken bedeniyle birlikte küçülür (2015: 117). Muska bir şaman aletidir. Parlayıp vücuda sıcaklık yayarak yakınlarda şaman güçlerinin kullanılmasını engeller (2015: 132). Melkara asla yaşlanmayan, tüm asırlara tanıklık etmiş tek adamdır. Şaman olma ihtimali görülen çocukların el falına bakar, en kolay hangi hayvanlara dönüşebileceklerini söyler (2015: 159). Usta şamanların şaşırtıcı güçleri vardır. Dansları sayesinde bedenlerinden çıkabilir, ruhsal bir yolculuk yapabilirler. Yaralı ve hastaların ruhlarını Ölüler Vadisi'nde yakalayıp geri getirebilirler (2015: 169). Özel bir ağaçtan sadece şamanların bildiği bir teknikle oyulan davul doğru ritm çaldığında Kadim Diyar'ın kapısı açılır (2015: 169). Denizden ahtapot koluna benzeyen ama üzerinde sayısız sivri diken bulunan bir kol güverteye uzanır, kaptanı yakalayıp denize çeker. Bu yaratık Yavurtan Örümceği'dir. Denizin derinliklerinde hüküm sürer. Et ve kanla beslenir. Vücudunun pek çok yerinden irili ufaklı ağlar fırlatabilir (2015: 196). Darok ve Kaye üzerlerine uçan oklardan kaçmak için yükselmeye başlar (2015: 199). Geniş kanatları olan devasa kartal güverteye süzülür. Bir saniyeliğine kaybolur, pençelerinin arasında hareketsiz yatan bir kadınla birlikte havalanır (2015: 273).

Keşifler Zamanı adlı eserde tünelden fırlayan dev yılan zırhlı boynuzuyla Darok ve Kaye'ye çarpar (2013: 30). Coro'nun kuyruğu pek az harnan kuyruğunda olan bir özelliğe sahiptir. Yılanbaşlı kuyruğun dişlerinde az bir miktar uyuşturucu zehir bulunur. Bu zehir sayesinde ısırdığı her türlü canlıya birkaç saniyeliğine felç

yaşatır (2013: 31). Evcil bir nakr kartalı, gökyüzünde kare şeklinde kanatlarıyla süzülen kardeşlerine imrenerek bakar. İki uzun gagasından sivri olanını hüzünle kafesine sürter (2013: 67). Köpek başlı yaratık boynunun altından beline kadar öbek öbek kılla kaplıdır. Ayakları üç tırnağı olan kocaman pençelerden oluşur. Kollarının bittiği ellerinin olması gereken yerde büyük vantuzlar vardır. Ağzı da bir vantuza benzer (2013: 112). İki adam boyundaki dev in vücudu dikenlerle kaplıdır. Ellerinin olması gereken yerde at başı büyüklüğünde vantuzlar vardır (2013: 144). Ruhlar diyarında her katın özel bir kapısı vardır. Bazılarının birden fazladır. Kişi, nerede oldukları bilirse kapıları geçebilecek kadar güçlü ve erdemliyse hepsine ulaşabilir (2013: 157). Kutsal kabul edilen greviztan ağaçlarını kesmek yasaktır. Bu yüzden ormanda genç ve güçlü ağaçlar kadar ölümün kıyısına gelmiş, siyah gövdeleri pörsümüş, yumurta biçimli geniş yaprakları solmuş ihtiyarlara da rastlanır. Greviztan ağaçlarının yaprakları gök mavisi rengindedir. Geceleri hafif bir ışıkla etraflarını aydınlatır (2013: 201). Olein parmağındaki siyah yüzüğü sıvazlar, zihnini berraklaştırmaya ve tanıdık bir sima ile doldurmaya çalışır. Çok geçmeden sert hatlı, sakalları uzun favorileriyle birleşmiş, geniş omuzlu genç bir adam belirir (2013: 202). Ağaçların yaprakları o kadar büyüktü ki daha önce hiç böylesiyle karşılaşmamıştı. Orta boylu bir insan üstlerine otursa muhtemelen ağırlığını taşırlardı. Ormanın içinde her ne varsa tamamen bu görkemli yaprak örtüsünün altına gizlenmişti (2013: 244).

Özgürlük Uğruna adlı eserde ise Kadim Güçler ezelden beri vardır. Ezelden beri durmadan yaratırlar. Yaratırken bir amaç gözetmezler, bu onların doğasıdır. Kimi zaman görkemli diyarlar yaratırlar; zirveleri bulutlara değen dağlar, kulakları sağır eden şelaleler, dibi görünmeyen azametli uçurumlar, ucu bucağı olmayan okyanuslar, ağızlarından ateş saçan dehşetengiz ejderhalar, ejderhaları boynuzlarından tutup çökerten devasa iblisler. Kimi zamansa içine ruhlarından üfledikleri, kendilerini gibi kırılgan canlılar yaratırlar (2014: 10). Kadın ve bebeğin açlığı Kadim Güçler'in katında bir alev parçasına dönüşür. Kıvılcımlar saçarak uçar, ucu bucağı görünmeyen devasa bir ateş kütlesine katılır (2014: 11). Ayı bedeni içinde yanardağ patlamış gibi milyonlarca parçaya ayrılır. Parçalar yeniden birleştiğinde kalabalığın ortasında Kaye olanca güzelliğiyle çırılçıplak durur (2014: 32). Burfenlerin tenleri süt beyazdır. Vücutlarında tek bir kıl bulunmaz. Hepsi yeni yetme delikanlı gibi durur. Suratları yetmiş yaşına kadar bu görünümdedir. Cam

sanatında ustadırlar. Bellerine asılı cam kürelerinin içlerinde farklı renkli sıvılar vardır (2014: 67). Canavarın kuyruğu oldukça kısadır, dev bir kertenkeleye benzer. Vücudu sert bir kabukla kaplıdır. Büyük bölümü mavidir, kuyruğuna doğru siyahlaşır. Ateş rengindeki üç gözünden en üstte olanı büyük ve yumurta şeklindedir. Diğerleri cüssesine göre küçük ve yuvarlaktır. Ayağında üç keskin tırnağı vardır (2014: 96). Harnanlar yılan kuyruklu ve boynuzludur (2014: 129). Nekrot ince, uzun vücutlu ve kanatlı bir yılandır (2014: 215).

İnceleme konumuz olan üç eserde, fantastik unsurları genel anlamda "dönüşüm" üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Kurgunun kahramanı olan insan, hayvan veya nesneler çeşitli hâllere girer. Diyarlar arası yolculuk yapan kahramanlar, nesneler, hayvanlar başka bir diyara dışardan bir müdahale ile geçer ve dönerler. Melkera'nın yaşlanmayıp zamandan münezzeh olma hali de söz konusudur. Gök mavisi renginde yapraklar, sıvazlanınca beyni berraklaştıran yüzük, muska gibi unsurlar, olağanüstü görünüm ve özellikteki kişi ve varlıklar anlatıyı çeşitlendirir.

4.1.1.2. Fantastik Sinemada Olağanüstülük Motifi

Giovanni Scognamillo ve Metin Demirhan "Fantastik Türk Sineması" adlı eserlerinde "Masallar Diyarından" başlıklı özel bir bölüm hazırlamışlardır. Eserden hareketle Türk sinemasındaki masal filmleri kronolojik olarak şöyledir:

Türk sinemasına masal filmleri türü 1953 yılında Baha Gelenbevi'nin yönettiği cadılı, dev örümcekli, güzel Prensesli, gözüpek ve yakışıklı kahramanlı Balıkçı Güzeli-Binikinci Gece ile girer. Mehmet Dinler'in Cilalı İbo ve Kırk Haramiler (1964), Yavuz Yalınkılıç'ın Keloğlan (1965), Ertem Göreç'in yönettiği Bağdat Hırsızı (1968) 1960'lı yıllarda masal etkisi görülen filmlerdendir. 1970'li yıllarda Yeşilçam küçük bir masal furyasına girer. Doğu ve Batının masal dünyasını gündeme getirerek bu küçük furyanın başlamasına yol açan film, 1970 yapımlı Ertem Göreç'in yönettiği senaryosunu Hamdi Değirmencioğlu'nun yazdığı Pamuk Prense ve Yedi Cüceler'dir. Halit Refiğ 1970 yılında masal ve kahramanlık dünyasına Adsız Cengaver ile giriş yapar. Film, Londra'daki Rank stüdyolarında gerçekleştirilen çekim sonrası işlemleri ve özel efektleri (devasa cin Milton Reid) ile Türk sinemasının ilk sinemaskop filmidir. Bir yıl sonra televizyon ekranlarında sık sık gösterilen Oz Büyücüsü filminden ve Frank Baum'un aynı adlı romanından yararlanan Hamdi Değirmencioğlu'nun senaryosunu yazdığı, Tunç Başaran'ın

yönettiği Ayşecik ve Sihirli Cüceler Rüyalar Ülkesinde (1971) gösterime girer. O. Nuri Ergün'ün Ali Baba ve Kırk Haramiler (1971), Muharrem Gürses'in Altın Prens Devler Ülkesinde (1971) ve Şehzade Sinbad Kaf Dağında (1971), Sırrı Gültekin'in Bir Varmış Bir Yokmuş (1971), Ertem Göreç'in Binbir Gece Masalları (1971), Aram Gülyüz'ün Saraylar Meleği (1971), Süreyya Duru'nun Sindirella Külkedisi (1971) Türk sinemasındaki masal furyasının örneklerindendir (2005: 17-34).

1970'li yılların masal furyasından çok önce, bir masal nesnesi olan uçan halı Türk sinemasında ilk kez senaryosu Memduh Ün ve Orhan Elmas tarafından yazılan ve Arşavir Alyanak'ın yönettiği 1953 yapımı Uç Baba Torik filminde kullanılır (Scognamillo-Demirhan, 2005: 77).

Olağanüstülük motifi kapsamında yeniden değerlendirilebilir unsurlar dikkate alındığında sadece masal filmleri değil süper kahraman filmleri üzerinde de durmak gerekir. Yeşilçam'da süper kahramanların ortaya çıkışı 1966'da başlar. 1971-72'de zirveye ulaşırken geç kalmış bir örnekle 1984'e kadar uzanır. Türk sinemasına Batı'dan giren ilk süper kahraman Maymun Adam Tarzan'dır. Türk sinemasında ilk Tarzan filmi olan Tarzan İstanbul'da 1952 tarihlidir (Scognamillo-Demirhan, 2005: 178). Çizgi romanlar ve fotoromanlardan kaynaklanan filmler bir yana, Yeşilçam'a giren ikinci süper kahraman Fantoma'dır. Fantoma İstanbul'da Buluşalım adlı 1967 tarihli filmde Fantoma Yarasa Adam'a karşı mücadele eden bir soyguncuya dönüşür (Scognamillo-Demirhan, 2005: 181). İthal süper adamların yanı sıra yerli olanlar da yaratılmıştır. Çetin İnanç'ın Bombala Oski Bombala (1972)'sında Oski maskesi, acaip giysisi ve motosikletiyle yerliye yakın bir süper kahraman olur. Yerli ürün bir başka süper adam Belâ'dır. İrfan Atasoy'un canlandırdığı Bela karakteri Yılmaz Atadeniz'in yönettiği Bela'nın Kralı (1971) filminde ortaya çıkıp bir süper üçlü kurmuş ve birbirinden hızlı çeşitli maceralara girişmiştir (Scognamillo-Demirhan, 2005: 199).

2000-2016 yılları arasında Türkiye'de en çok izlenen ilk on fantastik film ve seyirci hasılatı[57] ise şöyledir:

[57] Film listeleri http://sinematikyesilcam.com/fantastik-turk-sinemasi-filmleri/, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:T%C3%BCrk_fantastik_filmleri, https://tr.wikipedia.org/wiki/2015_yap%C4%B1m%C4%B1_T%C3%BCrk_filmleri, https://tr.wikipedia.org/wiki/2016_yap%C4%B1m%C4%B1_T%C3%BCrk_filmleri siteleri karşılaştırılarak oluşturulmuştur. Erişim Tarihi: 24.02.2017.
Seyirci verileri https://boxofficeturkiye.com/ adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 24.02.2017.

1. G.O.R.A (2004) 4.001.711 kişi

2. A.R.O.G: Bir Yontma Taş Filmi (2008) 3.707.086 kişi

3. Yahşi Batı (2010) 2.323.061 kişi

4. Ali Baba ve 7 Cüceler (2015) 1.828.311 kişi

5. Bana Masal Anlatma (2015) 1.576.979 kişi

6. Yapışık Kardeşler (2015) 1.014.630 kişi

7. Keloğlan Kara Prens'e Karşı (2006) 997.238 kişi

8. Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü? (2005) 649.746 kişi

9. Ulak (2008) 523.745 kişi

10. Dünyayı Kurtaran Adam'ın Oğlu (2006) 451.260 kişi

Örneğin, 2005'de gösterime giren *Bana Masal Anlatma* filminde dolmuş şoförlüğü yapan Rıza'nın günün birinde hem güzel hem de çok iyi kalpli bir kız olan uçuşan, beyaz elbiseler içindeki Ayperi ile tanışmasından sonra yaşadığı olaylar anlatılmaktadır (Aksak, 2015).

Bana Masal Anlatma filminde geleneksel masal giriş tekerlemesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Film "Evvel zaman içinde kalbur saman içinde" diyerek başlar. Suriçi'nde Dolmuşçu Rıza, yolda yürürken birden bire ışık içinden beyaz elbiseli bir kızın belirdiğini görür. Ayperi isimli bu kız Rıza'ya başka bir âlemden geldiğini ve sultanın adamlarından kaçtığını söyler. Rıza şaşırır. Ayperi onun kurtarıcısı olduğunu söyler (Aksak, 2015).

Masallar olağanüstülük motifi kapsamında Türk fantastik edebiyatı ve sineması için zengin bir veri kaynağıdır. Arap markalaştırılabilecek figürlerin başında gelir. Yüzük, düdük, kaval, kamçı, kara dirhem hokkası, tüy, saman çöpü, zil, mühür, çeşme, sandık gibi nesnelerin içinden veyahut taştan ya da yerden çıkan ve "Yapalım mı, yıkalım mı?" diye soran Arap istenileni yerine getirme işleviyle masallarda kendine yer bulur. Bu yönüyle Arap, fantastik edebiyat ve sinemada kahramana yardımcı, birlikte yol aldığı ve zoru başarırken işini kolaylaştırıcı bir konumda tasarlanabilir. Taşın altından, kayanın dibinden çıkan Of Of, Of Lala, Of Koca gibi masal varlıkları da aynı bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca bu türden kahramanların verdiği altın pisleyen eşek, kuyruğundan altın dökülen eşek, içinde bir

sürü Arap'ın olduğu çömlek, büyüklüğüne göre hafif mi hafif halı, kış mevsiminde yaz meyvelerinden yenilip yenilip tükenmeyen meyve, yeni doğmuş lakin el pençe divan duran, konuşan çocuk; yere vurulan testiden çıkan elleri bıçaklı silahlı bir tabur asker de fantastik anlatımları zenginleştirebilecek unsurlardandır.

Peri kızları kültür endüstrisi bağlamında yeniden üretilecek unsurların önde gelenlerinden bir diğeridir. Dediği dedik, yürüdükçe ayağının altında çimen biten, güldükçe yüzünde güller açan, ağladıkça gözünden inci döken, tepesine atılan su altın olan peri kızları masallarda pek çok görünüm ve işlevle ortaya çıkar ve bu özellikleriyle fantastiğe dâhil olabilir.

Üç portakaldan/nardan/limondan çıkan ve suyun yanında kesilmeyince susuzluktan ölen ancak erkek kahramanın durumu kavramasıyla üçüncüye su verilerek anlatıya dâhil olan güzellikleriyle öne çıkan, başından üç tel koparılınca güvercine ve güvercin şeklinde kesilince de kanının aktığı yerde bir selvi/nar ağacı olan ve ağacın/çuvaldızın içinden tekrar çıkan peri kızları, çocuğu olmadığı için ağaçtan bebek yapıp sahiplenilen, gerçeğin ortaya çıkmasına ramak kala atıldığı suyun içinden sırma saçlarıyla ayın on dördü gibi çıkan, kahveye pişmesini, tavaya ve tandıra yanmasını emreden peri kızları, kaplumbağa-kurbağa-maymun şeklindeki peri kızları, yılanlı su içince karnı şiştiği için iftaraya uğrayıp baba evinden uzaklaştırılan, ayın veya aynanın güzelliğini haber verdiği, üvey annesinin zehirli kiraz ve sakızla öldürmeye çalıştığı Nardaniye Hanım; boyu çınar, saçları yılan, kaşları hilal, gözleri ceylan, dudakları kiraz, ağzı burnu fındık, dişleri inci, gerdanı billur gibi bir kız olarak tarif edilen Ahu Melek, geçmeyen, tükenmeyen bir güzelliğe sahip olan Dünya Güzeli, dönülmez yolun sonundaki Gülperi, Gülizar ve Gülbahar adlarındaki kızkardeşler, ağaçta özellikle kavakta oturan kızlar, Kılkuyruk adındaki dünya güzeli, kırk birinci odadaki havuza girip kuş iken silkinip üç kız olan Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu; yılda bir defa gülen onda da bir gül düşüren kız; ayakkabısını çeşmeye düşüren, padişahın peşine düşüp aradığı ve ayağına uyan ayakkabı vesilesiyle evlendiği Öksüz Kız, saçından tel çekip gergef işleyen kızlar, Fatma Hanımcık, sadece ilikle beslendiği için adı İlik Sultan kalan kız, başlarında birer dolu olan birbirinden güzel genç kız, uğruna yollara düşülen Siyah Zülüflü, kuyu dibindeki huri gibi kızlar hem edebiyat hem de sinema kurgusunu çeşitlendirecek kültürel unsurlardandır.

Sadece dişi kahramanlar açısından değil erkek kahramanlar açısından da masallarda günümüz kültür endüstrisine bir kaynak olabilecek masal varlıkları mevcuttur:

Kedi şeklindeki periler padişahı Benli Bahri, hem kendini hem yanındaki kızı istediği kılığa sokabilen; elma, bostan, ağaç, yılan, gül olan at şeklindeki periler padişahı Çember Tiyar, eşek kafası şeklindeki civan gibi peri oğlan, cebinde altın elma olan Beyoğlu, kuş-yılan-köpek şeklindeki peri oğlanlar, göbeğinde anahtar olan peri padişahları, bir öpücüğe bir elmas alan Cevheri Firoş, kuşlar tarafından esir edilen Bahtiyar, aslan gibi bir babayiğit olan Şahmerdan ve benzeri de fantastiğe dâhil edilebilecek figürlerdendir.

Kahramana çoğunlukla gideceği yeri tarif eden, karşılaşacağı tehlikeler hakkında bilgi veren ve alması gereken önlemleri sıralayan sonra da ortadan kaybolan dede, aksakallı, pir, Hızır gibi adlarla masallarda kendine yer bulan unsular fantastik anlatılarda geliştirilerek kullanılabilir. Bu türden varlıkların verdiği, içinde kimi yapıp, kimi çekip duran, kimi temel kazan kişilerin olduğu kabak; birinden altın birinden gümüş akan kurna, denizi ikiye ayıran maya, at ve kılıç, "Yum gözünü, aç gözünü!" sözü aralığında yer değiştirme gibi unsurlar da ilgi çekici anlatı öğeleri olarak kullanılabilir.

Ana kahramanın yolculuğunda kendisine eşlik edecek yardımcı kahramanlar olarak tasarlanabilecek uçan sineği istese gözünden istese dizinden vuracak Okçu Ahmet, kaç metre yerden çıkan fısıltıyı duyan Fisfis Ahmet/kulağını yere koyup yeri dinleyen Yer Dinleyen/bir kulağı gökte, bir kulağı yerde Yer Dinleyen Baba, üç günlük yolu üç saatte alan Tilki Ahmet/üç aylık yolu üç adımda alan adımcı, kulaklarını burup gözlerini belertince buzu donduran Buzcu Ahmet/denizi buz tutturan Deniz Buz Tutturan Baba, dünyayı yese doymayan Harın Ahmet/değirmenden avuç avuç un alıp yiyen Silip Süpüren, dağları eline alıp hangisi yeğnik, hangisi ağır diye tartıp duran adam/dağı kaldırıp diğerinin üzerine koyan Dağ Deviren/dağa kement atıp diğer dağın üzerine koyan Dağ Deviren Baba, ağzını dayamış bütün nehirleri yutan adam/denizi yutup üfleyince geri püskürten Deniz Sömüren Baba, Çam Deviren, Demir Yoğuran anlatıyı renklendirici öğeler olarak kurgulanabilir.

Lak, luk, lark, lurk, gak, guk, gık vb. sesler çıkarıp kahramanı dünya yüzüne çıkaran Anka/Zümrüdüanka/karga; muskaları olan, rüzgâr gibi uçan, kavağın altındaki çeşmeden su içen Leyli Kısrağı gibi varlıklar; iki yumaktan birini dolayınca sabahı; diğeri dolayınca akşamı getiren kadın, bir yumak ipliği sökerek yakını ırak, sararak ırağı yakın eden adam; yumağa beyazı sarıp karayı açan, beyaz bitince sabahı getiren adam, annesi padişahla evlenirken verdiği vaadi getirdiği için cezalandırılan, kendileri de sandığa konulup denize bırakılan altın perçemli kızla oğlan, bir karış boylu, iki karış sakallı ve bu özellikleriyle zıt bir şekilde güçlü bir unsur olarak masallarda beliren; duvardan çıkan, atın nalıyla mıhı arasına girebilen Deli Gücük, bin batman çelikten çubuk isteyen Allah'ın Belası, Talaz ve Abbas, dolaptan çıkan Gülboy Dadı, yeşil küpüne binip uçan, bir kırık tası, bir kırık kazanı olan, yılanı kamçı eden cadı; nohut/mercimek/bulgur kadar çocuk, yarıya bölünmüş soğandan olan Yarımca, bir yanı var bir yanı yok olan denizden çıkan Eyvah, devin bahçesinde ya da peri padişahının bahçesinde bulunan ağlayan narla gülen ayva; konuşan ağaçlar, demirden bir asa ve demirden bir değnekle düşülen yollar, kapısı, penceresi olmayan saray, kuşların padişahı seçtiği şehirler, otuz dokuz odası elmas, altın, yiyecek, giyecek dolu olan saraylar, ardında birinden altın, birinden gümüş akan çeşmelerin olduğu kapılar, kırkıncı oda ve bu odada bulunan kimi zaman yardımcı kimi zaman korkutucu varlıklar, kader yazılarının atıldığı kazanlar, altın araç-gereç, eşyalar, salkımı bir batman gelen üzüm, yedi kat yerin dibi, Cevahir Dağı, Kara koça binerek yerin yedi kat dibine inme vb. gibi çoğaltılabilecek çok sayıda örnek masallardan hareketle fantastik türünde yerel karakter/kurgu oluşturma çabalarına bir fikir ve veri kaynağı olabilecektir.

4.1.2. Gotik Türlerde Olağanüstülük Motifi

Pozitivizmin katılığına karşı doğaüstünü, gizemi tekrar çağıran, anlatıyı ürkütücü, ıssız mekânlarla, iskelet, hayalet, şeytan, geri dönen ruhlarla, batıl inançların öğretileriyle dolduran, korku ve gerilimi tırmandıran (Ayar, 2015: 32) gotik, Türk masallarındaki olağanüstülük motifinin çeşitli üretim ve aktarım bağlamlarında yeniden değerlendirilebileceği bir diğer alandır.

4.1.2.1. Gotik Edebiyatta Olağanüstülük Motifi

Gotik edebiyat; cadılar, cinler, periler, hortlaklar, vampirler gibi doğaüstü yaratıklardan ve rasyonel-irrasyonel çatışmasının ortaya konulmasında etkili bir araç

olan spiritüalizm gibi akımlardan beslenerek okurda korku hissi uyandıran; olayları, olguları ve bastırılmış ruh hallerini biçimini dönüştürerek açığa vuran edebî bir türdür (Yücesoy, 2007: 39). Victor Sage, "The Gothick Novel" kitabında gotik romanın 19.yüzyılın başlarında Horace Walpole'un Castle of Otranto adlı eseri ile ortaya çıktığını söyler. Bu roman türünde genellikle olayların geçtiği mekanlar Orta Çağ kaleleri, zindanlar, ıssız yollardır. Hayaletler, gizemli kaybolmalar, doğaüstü olaylar, vahşet ve her türlü korku uyandıran öğeler kullanılır (Özlük, 2011: 34). Gotik türün oluşumuna kaynaklık eden olağanüstü varlıklar ve mistik inançlar Doğu'da, Anadolu ve İslâm kültüründe yer almakla birlikte batılı anlamda korku türünü ortaya çıkarmaz. Korku, bir tema olarak birçok roman ve öyküde yer alır ama gotik bir amaç doğrultusunda kurgulanan, korku ve dehşet unsurunu kurgunun odağına alarak temel amaç olarak belirleyen eser sayısı oldukça azdır (Balık, 2014: 173). Güven Turan, halk masallarının cazulu, cinli, ecinnili, gulyabanili, doğal-doğaüstü varlıklı örneklerinin ve perili evli gotik edebiyatın şatolarını aratmayan atmosferli dünyasının yazılı edebiyat içinde tür olarak karşıtlık kuramadığından söz eder ve bu sonuçta Türk edebiyatında "gerçekleri saptayarak toplumu eğitmek" gibi edebiyat dışı bir misyondan hareket etmesinin payının olduğunu ifade eder (Turan, 2014: 17).

Macit Balık, Türk edebiyatında korku romanı deyince akla ilk gelen isim olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın geldiğini dile getirerek taşıdıkları korku unsurlarına binaen Gulyabani (1911), Cadı (1912), Mezarından Kalkan Şehit (1928) adlı eserleri zikreder. Ancak Türk edebiyatında gerçek anlamda korku türüne alınabilecek ilk roman ise Ali Rıza Seyfi'nin 1928 tarihli Kazıklı Voyvoda adlı eseridir (2014: 175).

Özge Yücesoy "Korku Edebiyatı (Gotik Edebiyat) ve Türk Romanındaki Örnekleri" adlı yüksek lisans tezinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Garâ'ib Faturası başlığı altında yayımladığı *Gulyabani* ve *Cadı* isimli romanları ile *Mezarından Kalkan Şehit*, Ali Rıza Seyfi tarafından kaleme alınan ve Bram Stoker'ın *Dracula* romanının uyarlaması olan *Dracula İstanbul'da*, Kerime Nadir'in *Dehşet Gecesi* 1980, Farah Yurdözü'nün *Madrit'te Metafizik Aşk,* ve *Yaşam Bir Korku Filmidir*, Elif Karakaş'ın *Lanetli Genler* ve *Ve Sonra Bir Gün* ve Sadık Yemli'nin *Muska* adlı çalışmalarını Türk edebiyatında gotik roman örnekleri olarak inceler. Yücesoy, bu eserlerde üzerinden kedi atlaması suretiyle cadı olan ve kocasının yeni evlendiği

eşlerini boğmak için geceleri mezarından çıkan kadın, azalmayan şekerlemeler, sandığın içinde saklandığı halde kaybolan mücevherler, ruh çağırma seansı, önce piyano sonra tekbirsiz ezan sesinin geldiği cinli ev, tekrar karşılaşacakları söyleyerek ortadan kaybolan genç, güzel bir kadın, ruhlarla iletişime geçilmesi, vampir, fal, büyü, kurşun dökme gibi gizemli konulara meraklı başrol oyuncuları gibi korku ve gerilim unsurlarını tespit eder (Yücesoy, 2007: 58-101)

İki ciltlik *Anadolu Korku Öyküleri* seçkisi özelinde tarafımızca tespit edilen, kurguda olağanüstülüğü ve korkuyu sağlayan unsurlar ise şöyledir:

Anadolu Korku Öyküleri adlı kitabın birinci cildinde yer alan öykülerden *Karatepe* öyküsünde Süleyman Hoca kılığına giren cin Osman'a cinlerle konuşan Gafur'a yaklaşmaması eğer ona değerse delirerek can vereceğini tembih eder ve kendisine doğru gelmesini ister. Osman, kendisine de aynı şeyin yapılıp delirdiği söyleyen Gafur'u dinlemeyip Süleyman Hoca'ya doğru yönelir. Osman'ın gözleri kapanmadan önce gördüğü son şey Süleyman Hoca kılığındaki cinin ters ayaklarıdır (2014: 23).

Gerçekte Onlar Hayvan Gibidir öyküsünde insanları hayvana çeviren köy imamı konu edilir (2014: 49).

Kuyu öyküsünde Anşa çaputla, saçla, tırnakla, kanla ve daha pek çoğuyla geleceğe bakar (2014: 56). Karaağaç kaçmak isteyen Selma'yı tutar, bağırmasın diye dallarıyla ağzını kapar. Bu sırada kuyudan bir el çıkar. Kuyudan çıkan Anşa'dır (2014: 80). Anşa'ya büyü yapması için gidilen Toprahtandoğan'ın bir yüzü tamamen yosun tutmuştur (2014: 92). Toprahtandoğan'ın mağarasının girişindeki bitkiler bir gecede Selim'i sanki yıllardır orada duran bir kayaymışçasına sarıp sarmalar, kendileriyle bir eder (2014: 94). Köydeki lanetin kalkması için Toprahtandoğan'a bir çocuk kurban etmek gerekir (2014: 96). Toprahtandoğan köyün lanetinin kalkması için As-Saffah'ı gönderir. As-Saffah adlı cinin yüzü her an bir başkasına dönüşmektedir (2014: 102).

Gelin Otu öyküsünde görünmeyen bir el lohusa kadının saçını okşar (2014: 109). İmamın karısı hamile kadına karanlıkta bahçeye su sökmemesini, gece yalnız başına çeşmeye gitmemesini, evin içinde rüzgâr eserse dua etmesini, gelin otuna(gelincik) dokunmamasını, eşiğe su dolu, bakır bir kâse içine bir boncuk atmasını, boncuk kayboldukça yenisini atmasını, yabancıya kapıyı açmamasını,

kapıdan su istese dahi vermemesini öğütler (2014: 111). Lohusa kadın evde yalnız başınadır. Pencerenin ardında iki esmer kafa yükselir. Gözleri kıpkızıldır. Çarpık dişleri, kan rengi dudakları vardır. İkiz kadınlar pencerenin dışında, bembeyaz yüzlerindeki şeytani gözlerle havada uçuşur gibi salınır (2014: 112). Küçük cehennem yaratığının sırtı dikenli, dişleri fırlaktır (2014: 114). Uzun boylu, rüyalarda bile görülemeyecek güzellikteki erkek adına Karabasan, Ağırbasan, Alkarısı, Alarcın, Albastı, Karakura dendiğini söyler (2014: 120). Ne kadındır ne de erkek; ne şeytandır ne de insandır. Her ikisidir (2014: 121). İmamın karısı elindeki meşale ile gelinciklerden birini ateşe verir. Aynı anda çember halindeki köylülerden biri cayır cayır yanar (2014: 122). İmamın karısı gelincikleri ateşe verdikçe yaratığın bedeni değişir. Teni kararır, her yanını yaşlılık lekeleri gibi lekeler kaplar. Kafası büyür, kocaman ağzındaki keskin dişleri öne fırlar. Yaratığın belden aşağısı nabız gibi şişip iner. Yırtılır gibi bir sesle arkasından bir uzantı çıkarak serbest kalır. Arkasındaki uzantı kırbaç gibi kıvrılıp yaşlı kadının elindeki meşaleyi kapar. İmamın karısını sarmalar ve bir sıkışta gövdesini ikiye ayırır (2014: 123).

Cevizin Gölgesi Hain Olur öyküsünde Kuran okunmaya başlayınca Kadir'in ağzından köpükler çıkar. Terden sırılsıklam olur (2014: 140). Kadir ceviz ağacının yanına gidince Leyla gelir. Yürüyüşü tıpkı ateşten bir yaratığın adımları gibidir. Bastığı çimler kararıp yok olur. Saçları duman grisi bir renge döner. Gözleri kan kırmızısıdır, göz bebekleri ateşle yanar. Leyla Kadir'i kendine çeker, deri ve kemikten ibaret kalıp can verir (2014: 141).

Güzay'ın Bin Dilek Ağacı öyküsünde Hatçaana Aslı'ya Güzay Tepesi'ndeki Bin Dilek Ağacı'nın yerini ve onun nasıl bulunacağını anlatır. Onun söylediği gibi sağ elini cebinden hiç çıkarmaz (2014: 148).

Anadolu Korku Öyküleri'nin ikinci cildinde yer alan *Zifir Karanın Mavisi* öyküsünde avını bekleyen çakallardan bile daha çirkin olan bu iblisten yani Kara Neme'den güneşin bile korktuğu söylenir (2013: 19). Yaratık Adem ve Ekin'in dehşetle açılmış gözleri önünde şeffaflaşmaya başlar. Birkaç saniye içinde dumansı bir siluet halini alır. Son bir kez daha kımıldanır ve toprak suyu nasıl emerse aynı şekilde dumansı silüeti de bir anda içine çekiverir (2013: 19). Yaratık çırılçıplak bir kadın gibidir. Şeffaf, parçalı derisi, sanki kanda yıkanmış gibi kıpkırmızı bir sıvıyla kaplanmış, hareket ettikçe vıcık vıcık sesler çıkarır. Uçlarında akrep iğnesi gibi upuzun iğneler uzanan bir sürü memesi vardır (2013: 23). Yaratığın yüzünün derisi

lime lime, kanlı yarıklardan oluşur. Beyaz kurtçuklar bir yarığın içinden çıkıp diğerine girer. Burun yerinde oluşmuş kemikli iki minik boşluğun üzerinden çıkan etten bir sorguç, beyin soğancığının altından girip omurgada kaybolur. Dişleri sivri, kırık kemiklerinden oluşmuştur ve kapkaradır (2013: 25). Kara neme suya değemez (2013: 36). Yaşlı kadın gelinin Yek'in pis kokulu nefesi ile oğlunu zehirlediğini iddia eder (2013: 43). Gelini yerin dokuz kat ötesine, kara çamurdan evinde, kara demirden tahtına oturana, kan yüzlü olanın dizinin dibine Kara Neme'nin atasına kurban verirler (2013: 44).

Konuşmayanlar öyküsünde kızı parçalayan karaltı dört metreyi bulur. Diğerlerinden daha uzun, büyük ve korkunç olan yaratığı gören diğer yaratıklar Yelbegen diye çığlık atarlar. Yelbegen alev gözlüdür (2013: 72).

Şer Karışan Vakit öyküsünde şer karışan vakit diye adlandırılan günbatımında Anadolu inanışına göre kötü niyetli yaratıklar kendi âlemlerinden (yer altından) çıkıp insan arasına karışır (2013: 80). Çeşmenin etrafında neredeyse insan boylarında ama ayakları yere değmeyen, havada hızla uçuşup duran garip şeyler vardır. Kolları ve bacakları yoktur. Uzun ve incedirler. Mum alevi gibi bütün, geçirgen ve saydamdırlar. Hızla hareket eder, birbirlerinin içinden geçerler. İçlerinden biri düğündeki donuk bakışlı gelindir (2013: 86). Köydeki hayvanlar nedensiz ortadan kaybolur. Bedenlerinin suyu tamamen emilmiş vaziyette bulunurlar. Muhtarın üç aylık torunu kaybolur ve köyün dışındaki korunun bitimindeki uzun kavakların dalları arasında bulunur. Bebek bulunduğunda göğsünün üzerinde dalga dalga garip şekiller ve yazılar olduğu görülür (2013: 91). Yaratık köydeki sulara ağırlık hissini veren ve insanların kendisini görmesini engelleyen zehrini boca eder (2013: 93).

Gece Işığı öyküsünde mavi yeşil ışık, hızla soluklaşıp kovuğun içine kıvrılmış mavi saçlı, yeşil gözlü, güzeller güzeli bir peri kızına dönüşür. O sırada kökler arasındaki kara toprak da şekil bulur, çevresini tehdit eden yılan gibi baş verir. Peri kızının adı Aykız'dır. Yerden yükselen de kızın babası Toprağabakan'dır (2013: 117).

Fırtınalar Takvimi öyküsünde Çolpan yarı insan yarı peri evladıdır (2013: 139). Çolpan'ın gözleri kırmızıdır (2013: 141). İblis, cin, pirabok… Hangi cinsse ve adı neyse…Bir ordu gibi kapıya sıralanır (AKÖ 2, 2013: 145). Cin fırtınası, kızıl

fırtına en heybetli savaşçıdan tut, en kudretli hafızı bile rüzgârına katıp sırtında taşıyabilir (2013: 147).

Oba öyküsünde muhtarın cinleri vardır. Muhtar efsunlu, altın sarısı düdüğünü çalarak cinleri davet eder. Muhtar sadece ecinnilerin değil öğleden sonraları aniden çıkıp ortalığı birbirine katan harman yelinin ve küçük hortumların da efendisidir (2013: 161). Bembeyaz temiz sakalı göbeğinde, başında yetmiş iki sarım ak tülbentten sarığı, üstünde yaması yırığı bini aşmış, nuru gözü alan bir devetüyü hırkası, elinde üzerinde kurtlar, güveler yuva etmiş, eğri büğrü ve en az bin senelik asası ile bir nebi değilse de ululardan bir derviş, nerdeyse Hızır'dır. Diyar diyar gezip kurdun kuşun rızkını dağıtır (2013: 182).

Mezardan Gelen öyküsünde toprak ve kanla lekelenmiş beyaz kefene sarınmış, eli ayağı çarpık çurpuk, gözleri kuyu dibi misali kapkara, uzun saçlarının arasında börtü böcek dolaşan acaip bir mahlûktan söz edilir. Mahlûk çarpık dişleriyle parçaladığı çocuğuyla karısının kanlarını yalar. Gülsüm, öldürülen kız, karısıyla çocuğunu öldüren hortlağın ta kendisidir (2013: 201).

İncelenen metinlerde cinlerin tasviri ve kılık değiştirmeleri göze çarpmaktadır. Lohusaya musallat olan Karabasan, ateşten yaratık, rüzgâr şekline girme, sudan korkan ve yerin dokuz kat ötesinde kara demirden tahtından oturan Kara Neme, yeraltından çıkan başka yaratıklar, Aykız şeklindeki peri kızı, derviş gibi unsurlar öykülerde kaynağını yerel korku unsurlarından alan başarılı uygulama örnekleridir. Çolpan'ın yarı peri yarı insan evladı olması, onu Tepegöz'le benzeştirir, Aykız'ın ışıktan kıza dönüşmesi Oğuz Kağan Destanı'nı akla getirir.

4.1.2.2. Gotik Sinemada Olağanüstülük Motifi

Sinematik korku kategorilerinden biri olan gotik, çoğu kez romanlardan ve mitolojiden alınma mevcut korku canavarlarının ve ürkütücü yaratıkların uyarlandığı klasik korku hikâyelerine dayanan filmlerdir (Cherry, 2014: 19).

Aydın Arakon, 1949 yılına gelindiğinde hem senarist hem de yönetmen olarak yeni bir türü, korku ya da gerilim sinemasını deneyerek *Çığlık* adlı ilk filmini çeker. Mehmet Muhtar'a ait *Drakula İstanbul'da* filmi ise 1953 tarihlidir. Film o güne kadar gerek Amerika'da gerekse Avrupa'da çevrilen vampir filmleriyle kıyaslandığında bir "ilkler" filmi olarak kendine özgü bir yere sahiptir. Drakula ilk kez bu filmde sivri dişlerini gösterir. Kont Drakula ile Kazıklı Voyvoda arasındaki

bağlantı ilk kez açıkça vurgulanır ve yine ilk kez bir vampir filminde erotik sahneler sergilenir. Türk sinemasında doğaüstücü korku filminin ikinci örneği Metin Erksan'a aittir. Amerikan korku yazarı William Peter Blatty'nin The Exorcist (1972) adlı çok satan romanı ve bu romandan sinemaya uyarlanan William Friedkin'in yönettiği aynı adı taşıyan filmi *Şeytan* (1973)'ın bir uyarlamasını yapmanın hem gişe garantisi sağlayacağı hem de Metin Erksan'ın imzasıyla bir olay yaratacağı düşünülür. Türk yapımı *Şeytan* filmi 1974'de gösterime girer. Ancak beklenilen ilgiyi göremez (Scognamillo-Demirhan, 2005: 61-74).

Şekil 16: Çığlık Filminin Afişi[58]

[58] http://media.sinematurk.com/film/2/62/afba4cd06f16/2729_3.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

Şekil 17: Drakula İstanbul'da Filminin Afişi[59]

Şekil 18: Şeytan Filminin Afişi[60]

2004 yılı Türk sinemasında bir furyaya dönüşecek korku filmlerinin ilk iki örneğinin çekildiği yıldır. Bu filmlerin gişede de başarılı olması bir dönüm noktası sayılabilir. Söz konusu filmler Orhan Oğuz'un yönettiği *Büyü* ile Yağmur ve Durul Taylan'ın yönettiği *Okul*'dur (Topçu, 2014: 338). Orhan Oğuz'un yönettiği *Büyü*

[59] http://media.sinematurk.com/film/0/42/338d46c20288/1240.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.
[60] http://media.sinematurk.com/film/0/0f/d4b4549a1094/satan-1973.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

filmi, konusu itibariyle ‘yerli korku’ sıfatına belki de en çok yaklaşan film olmuştur; çorak ve birbirine uzak tek katlı evlerden, mağaralardan oluşan köy, ‘tehlike her an her yerden gelebilir’ hissini yaratarak amacına ulaşan bir mekân seçimi olmuştur. Yine aynı şekilde; örneğin, Kur’an’dan Nas suresinin kötü Cin kovmak için kullanılması, arkeolog kadınlardan birinin - halk arasında da yaygın bir inanış olan - gece Cin tarafından tecavüze uğraması, filmi kendi izleyicisine yaklaştıran unsurlardır (Koçak, 2006: 96).

Şekil 19: Büyü Filminin Afişi[61]

Hasan Karacadağ’ın yönettiği *Dabbe* ise İslami korku filmleri akımını başlatır. Dabbe’de yeryüzündeki tüm ölümleri gerçekleştiren Dabbet-ül Arz isimli varlığın bunu yaparken cinleri kullanarak dünyaya internet üzerinden yayıldığı anlatılır. Film bütün karakterlerin cinler tarafından ele geçirilmesiyle biter (Topçu, 2014: 344).

[61] http://media.sinematurk.com/film/2/fc/5bf1f52d8edd/B%C3%BCy%C3%BC.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

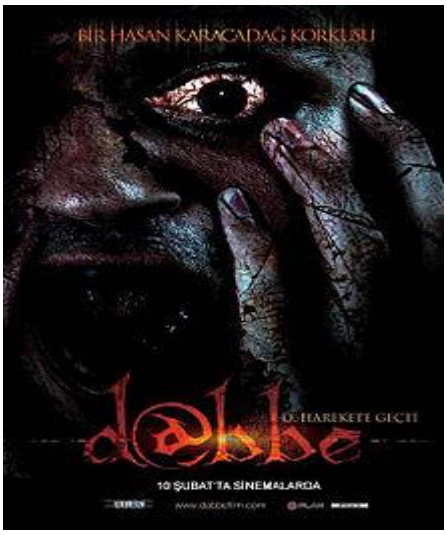

Şekil 20: Dabbe Filminin Afişi[62]

Yönetmenliğini Hasan Karacadağ'ın yaptığı Türk sinemasının ilk yaratık filmi olan 2007 yapım tarihli *Semum* filminde ise Kuran'da ateş olarak ifade edilen Semum kavramıyla insanüstü güçler konu edinilmektedir (Akyar, 2012: 46).

Şekil 21: Semum Filminin Afişi[63]

Ufuk İnal "Türk Korku Sinemasında Eski Türk İnanışları ve İslamiyete Dair Ögeler: Hasan Karacadağ Sineması" adlı yüksek lisans tezinde Hasan Karacadağ'ın *Dabbe* (2006), *Semum* (2008), *Dabbe 2* (2009), *Dabbe: Bir Cin Vakası* (2012), *El-Cin* (2013), *Dabbe: Cin Çarpması* (2013) ve *Dabbe: Zehri Cin* (2014) filmlerini inceler. Bu filmlerde nazar boncuğu, ayna, yılan, muska, kıyamet, cin, ruh, su, maske, kanlı su, büyü, ateş, mum, karabasan, hoca, Dabbetül'l Arz, duman, çaput

[62] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/thumb/5/5c/Dabbe_poster.jpg/220px-Dabbe_poster.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

[63] http://resim.fullhdfilmizlesene.org/mdsresim_izle/fullhd-semum-filmini-full-hd-indirmeden-izle.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

bağlama, mercan taşı gibi göstergeleri Roland Barthes'in göstergebilimsel anlamlandırma yöntemine göre çözümler (2015: 147-211).

Alper Mestçi'nin yönettiği 2007 yapımlı *Musallat* filminde ise Hacı Burhan bir cinin musallat olduğunu anladığı Suat'a bir muska yazar. Suat muskasını çıkararak "tedbirsiz yakalanmıştır." ve cin tarafından çarpılarak ölür. Nurcan, Suat sandığı cinden hamiledir. Doğan bebek yarı insan, yarı cin bir yaratıktır. Doğumu yaptıran ebelerden biri makasla bebeği öldürür. Suat kılığındaki cin öfkeyle diğerlerini de öldürür (Topçu, 2014: 350). *Musallat*'ı önceki filmlerden ayıran en belirgin özellik ise ilk kez gözle görülemeyen metafizik bir varlığın görselleştirilmesidir (Akyar, 2012: 46).

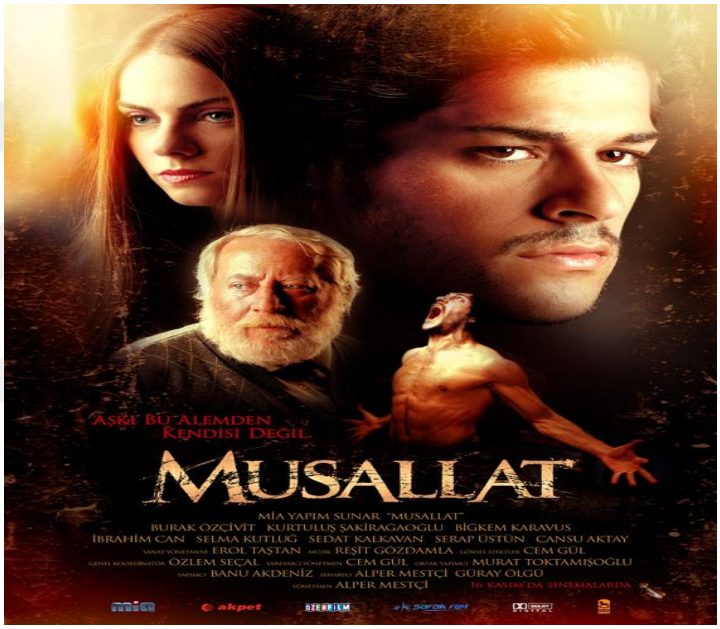

Şekil 22: Musallat Filminin Afişi[64]

Seçkin Sarpkaya ise 2004-2014 yılları arası çekilen *Ammar: Cin Tarikatı, Araf, Azazil: Düğüm, Azem Cin Karası, Büyü, Cehennem, Dabbe, Dabbe 2, Dabbe: Bir Cin Vakası, Dabbe: Cin Çarpması, Dabbe: Zehr-i Cin, El-Cin, Gomeda, Karadedeler Olayı, Musallat, Musallat 2: Lanet, Muska, Semum, Siccin, Üç Harfliler: Marid, Şeytan-ı Racim* filmlerini halk bilimsel açıdan inceler *ve* Türk halk bilgisi ürünlerinde yer alan mitik varlıklardan Dabbetü'l Arz, cin, şeytan, iblis gibi varlıkların filmlerdeki korku unsurunu oluşturduğunu tespit eder. İlaveten cin çarpması, cinlerin musallat olması, cinlerden büyü gibi uygulamalarda faydalanılması ve çeşitli sebeplerden intikam alan veya insanlara saldıran cinlerle

[64] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/1/16/Musallat_film.jpg., Erişim Tarihi: 24.02.2017.

ilgili unsurların filmlerdeki korku unsurunun ve kültürel kodların temel yapısını oluşturduğuna dikkati çeker. Bu varlıklar filmlerde, gelenekteki anlatmalarda ve inançlarda olduğu gibi terk edilmiş evlerde, metruk yerlerde ve harabelerde bulunurlar (Sarpkaya, 2015a: 220).

Korku kültürünün güncellenmesi adına Rıza Türker "Anadolu ve Türk İnanışlarına Ait Ögelerin Son Dönem Türk Korku Sineması'nda Hikâye Olarak Kullanılması 'Alkarısı İnancı'" adlı yüksek lisans tezinde Alkarısı inancını temel alarak bir film çekme denemesinde bulunur (2008).

2000-2016 yılları arasında en çok izlenen ilk on yerli korku filmi ve toplam seyirci sayısı ise şöyledir:

1.Dabbe: Zehr-i Cin (2014) 837.791 kişi,

2.Okul (2004) 836.521 kişi,

3.Büyü (2004) 553.137 kişi,

4. Dabbe (2006) 539.381 kişi,

5. Dabbe 6 (2015) 536.651 kişi,

6.Musallat 2 (2011) 514.331 kişi,

7.Dabbe: Cin Çarpması (2013) 422.747 kişi,

8.el-CİN (2013) 421.052 kişi,

9.Küçük Kıyamet (2006) 383.749 kişi,

10.Bir Cin Vakası (2012) 370.221 kişi izlemiştir.[65]

Örneğin Dabbe serisinin devamı olarak çekilmiş Dabbe6 filminin girişinde şeytan (iblis) insanoğluna seslenerek "Sen mi kötüsün; yoksa ben mi?'' der. Filmin başlangıç sahnesi buğday tarlasındaki insanın ışıktan yavaşça karanlığa geçtiği bir sahneyle başlar. Filmin girişinde büyü yapılır. Büyücü, hayvan bağırsağından düğümlerle yaptığı büyüyü, büyü yaptıran kadına verir. Büyüde kullandığı bağırsak uçlarını kadının ağzında çiğnemesini ister. Kadın bütün bunları yaptıktan sonra, büyücü, kadına "Al bu büyüyü. Yaptırdığın kişiye ne olmasını istiyorsan kalbinden üç kez geçir. O iş mutlaka olacaktır.''der.

[65] Seyirci verileri https://boxofficeturkiye.com/ adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 24.02.2017.

20-25 yıl sonrafilm karakterlerinden Zerren'in arkasında birden bire bir erkek belirir. Zerren bunu hisseder. Daha sonra Zerren yorgunluktan uykuya dalar. Rüyasında aynada kardeşi Ayla ile konuşur. Ayla "Anneyi öldürdüler." der. Zerren, çığlıklarla uyanır. Daha sonra polis, Zerren Ertaş'ı arar ve annesinin öldürüldüğünü; kardeşinin de hastahaneye kaldırıldığını söyler.

Ayla'nın bedenine cinler girmiştir. Cin Ayla'yı kullanarak enişte ve ablasının arasını açmaya çalışır. Ayla, tavanda örümcek adam gibi yürümeye başlar ve aşağıdakilerle konuşur hırıltılı ses tonuyla. Cinler, kendilerini tanıtır. Cunehha kabilesinden olduklarını söylerler. Bu kabile; gözlerinde ateş olan, insan eti yiyen ve insanların ne zaman ve ne şekilde öleceğini önceden gören bir cin kabilesidir.

Filmdeki korku unsurlarının çoğunun karanlık ve loşlukla, hareketsizlikle, çığlıklarla ve görüntünün sürekli ışık, karanlık ve yüksek sesle sağlandığı söylenebilir (Karacadağ, 2016).

Sıralanan filmlere bakıldığında referans olarak genellikle cin hikâyelerinin kullanıldığı görülür. Cin hikâyelerine; Kur'an'a, muska ve büyülere gönderme yapan diğer filmler eşlik eder. Ancak Türk sözlü kültürüne bakıldığında korku belleğinin bunlarla sınırlı olmadığı aşikârdır.

Birgül Koçak, elinde değneği sırtında kefeni bulunan hortlaklar, geceleri evlere girip çocuk kaçıran cadılar, gece uykuda insanın üzerine çöken Davara, yarı insan yarı hayvan bir yaratık olan Yabanadamı gibi Anadolu'da yaşayan korku öğelerini sıralayarak sinemanın içinde üretildiği toplumla zorunlu ilişkisini hatırlatır ve sıralanan öğelerin seyirci ile film arasında yakın ama gerçekçi bir bağ kurmak için Türk korku sinemasında kullanılabileceğini dile getirir (Koçak, 2006: 103).

Masallar özelinde gotik (korku) türüne dahil olabileceğini düşündüğümüz bazı unsurlar ise şöyledir: Her yanı tüy olan, torbasından insan eti çıkarıp yiyen, odun artığını sigara içer gibi içen Dağ Adamı, ölü yiyen dervişler/Köpek Karo, başından üç tüy çekilince kırk gün uykuya dalan, parmaktan haber soran, istediğini yapmayanları kesip duvara asan İğci Baba, suyun başında bekleyen ve suyu vermek için bir canlı yiyen devler-ejderhalar, karnından çıkan yılanın kendisiyle evlenmek isteyenleri öldürdüğü kızlar, kıza yılanlı su içirip iftira atan, sonra da zehirli sakız ve elmayla onu öldürmek isteyen üvey anneler, çirkin, zebella gibi Arap, yedi ifrit, sakalı bıyığına karışmış, sakalını bir kız için ağartmış, kanatlı bir küheylanı olan

Bostancı Dede, üç ayaklı demirden bir atı olan yıldırım şeklindeki Cinpulat, emdiği muskayı suya atan, su kaynadıkça padişahın oğlunun bir insan boğduğu keşiş, kırkıncı odada bulunan zincirlerini çözünce ortalığı ateş kaplayan Ateşkâr Oğlan, açılması yasaklanan kırk birinci odada bir tahtın üzerinde oturan, ele dokunursa parmakları kınalayan, boyna dokunursa gerdanlık bırakan, saça dokunursa parıltılı bir başlık hasılı dokunduğu yere izini bırakan, bir bulut, şimşek, fırtına, duman gibi toza karışarak gelen Yıldırım Padişahı ve benzer şekilde konumlandırılan Filcan Ağa masallardaki korku unsuruna ilişkin ilk akla gelen örneklerdendir.

Yakası Çalar Kendi Oynar adındaki, yasemin çubuğuyla vuruldukça rengi açılan Arap kız, her bir teli ayrı saz çalan, çekmecesine yazıp çizerek konağı olduğu gibi başka yere taşıyan Gülükan Çiçeği, devin kızı olan ve herkesi taşa döndüren Çengi Güzeli, bulunduğu yere gidilen yolun türlü tehlikeler ve zıtlıklarla dolu olduğu örneğin açık kapının kapatılması, kapalı kapının açılması; atın önündeki etin ite, itin önündeki otun ata verilmesi, irinli sulardan ne tatlı su diyerek içilmesi gereken, insanları taş eden şenlikli bir kız olan Çelaçengi, adamları taş eden kırk belikli Mahnur Hanım gibi çoğunlukla özel isimlerle anılan ve taşa döndürme özellikleriyle masallarda yer bulan figürler hem edebiyat hem de sinema kurgusunda korku ve gerilim sağlayıcı unsurlar olarak değerlendirilebilirler.

İlaveten yer tasvirlerinde karşımıza çıkan usturaların, kaplanların nöbetçisi olduğu yerler, açılıp kapanan dağlar, dikene çalılığa dönen yollar anlatıya yerel korku-gerilim unsurları olarak dâhil edilebilir.

Kuyruklarına bağlanmış insanları oradan oraya çarpan atlar, doğumunda lanetlenen ve bundan ötürü alınlarında hortum çıkan bebekler edebiyat ve sinema ürünlerinde cezalandırma kapsamında işlev kazanabilir.

Sözü edilen kültürel unsurların bilinirliğinin artmasıyla medyanın genç yönetmenleri ve senaristleri, Noel Baba yanında Hızır Baba; vampir veya Drakula yerine Al Karısı, Al Bastı, Koncolos; hayaletler yanında hortlak efsanelerinin zengin, renkli ve farklı dünyasına (Oğuz, 2013b: 77) girebilir ve özgün eserler ortaya koyabilir. Bu türden uygulamalı halk bilimi çalışmalarıyla eski geleneksel ürün, gösterim ve iletişimler yeni ve kabul gören- yaşanılan döneme uygun ürünler haline gelir (Oğuz, 2013a: 43). Türk masallarındaki korku belleğinin tespiti ve yaratıcı endüstriler tarafından yeniden işlenmesi Türk korku edebiyatı ve sineması için de

özgün ve önemli sonuçlar barındırmaktadır. Nitekim, sinema üzerine yazdığı eserlerle tanınan Giovanni Scognomillo, Türk korku filmlerinde yerel mitoslarının kullanımı konusunda "Anadolu'da zengin bir geçmiş var. Fakat bu kaynaklar bu geçmiş kullanılmaktansa hazır olana yönelmek daha cazip geliyor."[66] diyerek korku sinemasında yerel kaynakların önemi, tespiti ve yeniden işlenmesi gerekliliği üzerinde durur.

4.1.3. Halk Bilimi Müzelerinde Olağanüstülük Motifi

Kentsel değişimin hızı geçmişle ilişki kurma yeteneğimizi körelttiği, sürekliliği yok ettiği ölçüde müzenin rolü önem kazanmaktadır (Aksoy, 2008: 164). Müze sözcüğü ilham perilerinin (Muses) düşünme yeri ya da tapınağı anlamındaki Yunanca "mouseion" sözcüğünden türemiştir (Onur, 2012: 20). Müzeler, bünyelerindeki eğitim bölümlerinin gelişmesi, ileri sunum tekniklerinin kullanılması (Aktekin, 2008: 103) gibi çağdaş müzeciliğin ürünü olan anlayışlar sayesinde yeniden ilham alınacak yerlere dönüşmüşler, aynı zamanda bilinenin yeniden sunulduğu ve deneyimlendiği mekânlar haline gelmişlerdir.

Müzecilik anlayışındaki bu değişim müzeleri rekabet ortamının içine sokmuştur. 1997 yılında yapılan UNESCO'nun toplantısında ele alınan kültür turizmi kavramı, müzeler ve turizmin hızla büyüyen bir sektöre dönüştüğünü ortaya koymuştur (Akt. Tezel, 2007: 146). Bu veri halk bilimi müzelerinin etki ve yayılma alanını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Halk bilimi müzeleri; halk müzesi (folk museum), halk bilimi müzesi (folklore museum), yaşayan müze (living museum)[67], popüler sanat müzesi, ekomüze (econo museum), yerel müze (local museum)[68], açık hava müzesi (open air museum), halk yaşamı müzesi (folklife museum) gibi birbirleriyle yakın ilgi içindeki müzeleri kapsamaktadır (Demir, 2013: 1112). Halk bilimi müzeleri, ilk örneklerinin kurulduğu on dokuzuncu yüzyıldan günümüze bulunduğu ülkeleri tanıtan, yerel kültürü dünyaya açan bir kültürel araştırma, turizm ve eğitim kurumu özelliği kazanmıştır (Oğuz, 2003: 11). Bu özellikleriyle halk bilimi müzeleri UNESCO'nun kültürel üretim için belirlediği "yaratım, üretim, dağıtım, tüketim, koruma" kavramlarının

[66] http://blog.milliyet.com.tr/turk-sinemasinda-korku-turleri/Blog/?BlogNo=54602

[67] "Living museum", alıntı yapılan makalede "canlı müze" olarak tercüme edilmiştir. Ancak biz ifadeyi "yaşayan müze" olarak çevirmeyi tercih ettik.

[68] "Local museum", alıntı yapılan makalede "bölgesel müze" olarak tercüme edilmiştir. Ancak biz ifadeyi "yerel müze" olarak çevirmeyi tercih ettik.

kesişim noktasında yer alır (Özdemir, 2012: 19). Bu haliyle söz konusu müzeler kültürün deneyimlendiği ve bu sayede yaşayarak öğrenildiği ve korunduğu, ürün haline gelerek dağıtımın ve tüketiminin gerçekleştiği kültürel mekânlardır.

Açık hava müzesi terimi ilk olarak 1892 yılında İsveç'te yayınlanan bir gazetede, Arthur Hazelius'un kurduğu halk müzesi Skansen'den söz edilirken kullanılmıştır. Açık hava müzeleri, sanayileşme ve uluslaşma hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış; özellikle ulus olmak isteyen toplumların tarihlerini somutlaştırmakta araç olmuştur (Demir, 2013: 1113). Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) açık hava müzesini, "halk kültürünün kaybolmak üzere olan değerlerini kurtarmak için çeşitli yaşayış tarzlarını aksettiren otantik, karakteristik mimari eserlerin, kullanılan aletlerin, zirai faaliyetlerin, el sanatlarının vb. tipik unsurların seçilerek, taşınmazların yerlerinden sökülerek, aslına uygun şekilde belirlenen bir arazi üzerinde yeniden bir araya getirilmelerinden oluşan müzeler." şeklinde tanımlar (Santur, 2003: 17). Açık hava müzesinin tanımı detaylandırılacak olursa bu tür müzelerin ana elemanlarını halk mimarisi ile ilgili konutlar, değirmenler, ürün saklama yerleri, hayvan barınakları, ibadet yerleri, atölyeler, vb. oluşturmaktadır. Ancak bu yapılar tek başlarına yer almamakta, içlerinde olması gereken eşyalarla birlikte teşhir edilmektedir (Santur, 2003: 16).

Dünya müzecilik tarihinin ilk açık hava müzesi 1891 yılında Stockholm'de kurulan Skansen Müzesi'dir. İsveç'in değişik bölgelerinden derlenen köy, kasaba, şehir hayatına ait çok sayıda taşınabilir kültür varlığı Skansen Müzesi'nde sergilenmektedir. Yapı gruplarında sadece köy evleri değil, ortak kamu yapıları, kiliseler, değirmenler ve dükkânlar da yer alır. Oslo'da bulunan Folkemuseum ise bir köy manzarası arz etmektedir. Giriş bölümünde, geniş bir avlu etrafında idare ve kapalı sergileme salonlarına yer verilmiştir. Girişin doğusundaki bölümde şehirden getirilen kâgir büyük evler ve kenar mahalle evleri sergilenmektedir (Karpuz, 2003:181).

Şekil 23: Skansen Açık Hava Müzesi[69]

Şekil 24: Skansen Açık Hava Müzesi[70]

Amerika Birleşik Devletleri'nin açık hava müzeleriyle tanışması ise 1976 yılını bulur. 1976 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin hemen her yerinde "American Folklife Center" (Amerikan Halk Kültür ve Yaşam Merkezi) adı altında kurulan merkezler bir taraftan kendi bölgelerindeki halk bilgisi yaratmalarını

[69] http://www.skansen.se/en/welcome-to-skansen, Erişim Tarihi: 24.06.2017.
[70] http://www.skansen.se/en/welcome-to-skansen, Erişim Tarihi: 24.06.2017.

araştırıp derleyip incelerken bir taraftan bir tür 'Folklor Müzesi' haline gelmiştir. Bu müzelerden biri olan Wisconsin Folklore Museum (Wisconsin Halkbilim Müzesi), sadece Wisconsin eyaletinde yaşayan çeşitli etnik grupların el sanatı veya maddi kültür yaratmaların sergilendiği bir yer değil aynı zamanda sözlü gelenekten derlenmiş masal ve efsanelerin, fıkra ve anekdotların, türkü ve şarkıların dinlenip okunabildiği, incelenebildiği çok yönlü bir eğitim kurumu niteliğindedir. Müzede sergilenen maddi alana ait halk bilgisi ürünleri ise ait oldukları grup veya yörenin temel özellikleri ve bu sanatları devam ettiren sanatçıların kimlik ve biyografileri ile birlikte sergilenmektedir. Yine gerek halk müziği ustaları gerekse masal ve fıkra anlatıcıları zaman zaman bu merkezde kendi sanatlarını icra edip genç kuşaklara aktarmaktadır (Ekici, 2003: 240).

Dünyadaki örnekleriyle açık hava müzeleri, ziyaretçilerinin müzelerden kendi benzersiz özelliğini takdir ettiği ayrıldığı, yer ve köken bilincini kuvvetlendiren (J. Phillipson, 2008: 103) alanlar olarak işlev kazanır. Bu alanlar geçmişten günümüze kurulan bağ da ziyaretçileri de sürecin içine katan yaşayan birer kültür mekânlarıdır.

Türk halkbilimi müzeciliğinin fikir babası ise Hamit Zübeyr Koşay'dır. Koşay, *Etnografya, Folklor, Dil, Tarih ve diğer konularda Makaleler ve İncelemeler* adlı kitabında halk bilimi müzelerinin gerekliliği üzerinde durur. Türkiye'de ilk halkbilimi müzeciliği bilimsel toplantısı ise Türkiye dışındaki halkbilimi müzeciliği çalışmalarını da yakından izleyen Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal'ın fikri katkılarıyla 13- 15 Haziran 1985 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı ile Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'nün işbirliğinde 'Folklor Açık Hava Müzelerinin Türkiye'de Kurulma İmkânları Sempozyumu' adıyla gerçekleştirilmiştir (Oğuz, 2003: 11). Ardından halk bilimi müzelerinin çeşitlenmesi gerektiği ile ilgili Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ODTÜ işbirliği ile gerçekleştirilen Folklor Açık Hava Müzelerinin Kurulma İmkânları Sempozyumu (1985), Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezince (THBMER) organize edilen Türkiye'de Halk Bilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyumu (2002) ve son olarak Gazi Üniversitesi THBMER, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ile birlikte Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu (2004) düzenlenir (Demir, 2013: 1114).

Beypazarı Yaşayan Müze, Yaşayan Köy, Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi, Karagöz Müzesi, Türk Hamam Müzesi, Baksı Müzesi ve Samsun Kent Müzesi ve Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi üzerinde duracağımız müzelerdendir.

Türkiye'nin ilk uygulamalı halk bilimi müzesi ise Yaşayan Müze adıyla 2007 yılında Beypazarı'nda kurulmuştur. Kurucusu olan Sema Demir'e 2017 yılında Sabancı Vakfı'nın toplumsal gelişme için hayata geçirdiği "Fark Yaratanlar'' programına seçilen isimlerden olma, 2015 yılında Garanti Bankası ve KAGİDER'in düzenlediği Kadın Girişimci Ödülü-Sosyal Girişimci Kadın Birincisi ödülüne layık görülme ve 2008'de ise TOYP (Türkiye'nin On Başarılı Genci-The Outstanding Young Persons) Kültürel Başarı Alanında Birincilik ödülünü kazandıran müze[71], uygulamalarıyla "İşitirim, unuturum; görürüm, hatırlarım; yaparım, öğrenirim."[72] felsefesini kendine ilke edinmiştir. Yaşayan Müze, kurulduğu 2007 yılından bugüne "Orta Asya'dan Getirdiklerimiz: Keçe Sanatı", "Geleneksel Çocuk Oyunları ve Oyuncakları", "Hızır ve İlyas Buluşması: Hıdırellez", "Hayâl Perdesi: Karagöz ve Hacivat", "Masal Diyarına Yolculuk: Masal Geceleri", "Ihlamur Baskının Desenlerinde Kaybolmak", "Türk Yazı Kültürü: Göktürkçeden Osmanlıcaya", "Sudaki Hâyâl: Ebru Sanatı", "Atasözlerimiz, Deyimlerimiz ve Öyküleri", "Koç Boynuzu'ndan Eli Belinde'ye Türk Kültüründe Motifler", "Geç Osmanlı Döneminde İlân-ı Aşklar", "Gelin Kınan Kutlu Olsun", "Masal Masal İçinde, Masal Yaşayan Müze İçinde" , "Milli Mücadelenin Kadın Kahramanları ", "Mitolojiden Tarihe Tufan ve Aşure" başlıklarını taşıyan sergiler ve etkinlikler düzenlemiştir.[73]

[71] http://seibaanlatimerkezi.com/tr/sema-demir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.
[72] http://www.yasayanmuze.net/page2.aspx, Erişim Tarihi: 10.10. 2017.
[73] http://www.yasayanmuze.net/page2.aspx, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 25: Beypazarı Yaşayan Müze[74]

Sema Demir'in uygulamalı halk bilimi müzeciliğine dair bir diğer projesi 2016 yılında kurulan Anadolu Açık Hava Müzesi-Yaşayan Köy'dür. Yaşayan Köy'de Türkiye'nin değişik coğrafî bölgelerinden, 18. ve 20. yüzyıl arası mimarî örnekler arasından seçilen özel ve kamusal mekânlar bulunmaktadır. Söz gelimi, İç Anadolu Bölgesini temsilen Ankara Bağ Evi, Doğu Anadolu'yu temsilen Kerpiç Ev gibi yapıların yanı sıra geleneksel mesleklerin icra edildiği, sergilendiği bir çarşı da bulunmaktadır. Türkiye'nin farklı bölgelerinden seçilen mimarî yapılar, kültürler arasındaki fark ve benzerlikleri göstermesi bakımından önemlidir. Gündelik yaşamın kurgulandığı Anadolu Açık Hava Rekreasyon Alanı'nda sergilenmek üzere seçilen dönem bütün yönleri ile ele alınmıştır. Bu mekânlar, mutfak kültüründen, eğlence ve sağaltmaya kadim pek çok töre ve geleneğin sergilenmesine olanak sağlamaktadır. Bu bütünsel sergileme hizmet verilen arazinin olanakları nispetinde yerel bitkileri ve hayvan çeşitliliğini de kapsamaktadır.[75]

[74] http://www.yasayanmuze.net/resimGalerisi.aspx?id=9, Erişim Tarihi: 10.10.2017.
[75] http://www.yasayankoy.com/index.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 26: Yaşayan Köy[76]

Türkiye'deki halk bilimi müzeciliğinin bir diğer temsilcisi Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, Gazi Üniversitesi koordinatörlüğünde, Altındağ Belediyesinin ortaklığıyla ve Ankara Kalkınma Ajansının mali desteğiyle 2013 yılında Hamamönü'nde kurulmuştur. Üniversiteye bedelsiz olarak kullanım hakkı verilen bu konak, SOKÜM Müzesine dönüştürülmüş ve burada gösterime dayalı faaliyetler geliştirilmiştir. Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinde yeniden canlandırılan kültürel öğeler çoğunlukla proje sırasında Ankara'nın ilçe ve köylerine yapılan alan araştırmalarından elde edilen verilerden yararlanılarak gerçekleştirilmektedir. Alan araştırmasından elde edilen veriler geleneksel gölge tiyatrosu, masal, ebru ve ıhlamur baskı gibi tekniklerle harmanlanarak ziyaretçiye sunulmaktadır. Ayrıca, öğrenciler kendi Karagöz tasvirlerini ya da kuklalarını yapabilme imkânı da bulmaktadırlar. Müzede istihdam edilen geleneksel ustalar tarafından verilen bu atölye çalışmaları hem kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını teşvik etmekte hem de usta-çırak ilişkisini ortaya çıkartma potansiyeli taşımaktadırlar. Müzede ayrıca geleneksel çocuk oyunları, masal ve hikâye anlatıcılığı gibi alanlarda da eğitim ve atölye çalışmaları yapılmaktadır (Özünel, 2013a: 68).

[76]https://www.facebook.com/yasayankoy/photos/a.1508125049441415.1073741827.150811958277529 5/1953457248241524/?type=3&theater, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 27: Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi[77]

Ordu bulunan Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi, müzede yapı değişikliğine gidildiği Haziran 2016 tarihinden itibaren 11 binden fazla ziyaretçi ağırlayamıştır.[78]

Şekil 28: Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi[79]

[77] http://mmkd.org.tr/ankara-somut-olmayan-kulturel-miras-muzesi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[78] https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=849&Kategori=1001, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[79] https://www.unye.info/unye-muze-ev/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 29: Ünye Yaşayan Kültürel Miras Müzesi[80]

Bursa Karagöz Müzesi 14 Haziran 1997'de Karagöz Evi adıyla kurulmuştur. Binada Karagöz gösterimleri için bir salon, Karagöz – Hacivat galerisi, kukla galerisi, ihtisas kütüphanesi ve tasvir yapım atölyesi yer almaktadır. 2007 yılı itibariyle müzeye dönüştürülen Karagöz evi Karagöz sanatını yaşatmayı amaçlamaktadır.[81]

Şekil 30: Karagöz Müzesi[82]

[80] https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=964&Kategori=1013, Erişim Tarihi: 10.10.2017.
[81] http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.
[82] http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/foto-galeri/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

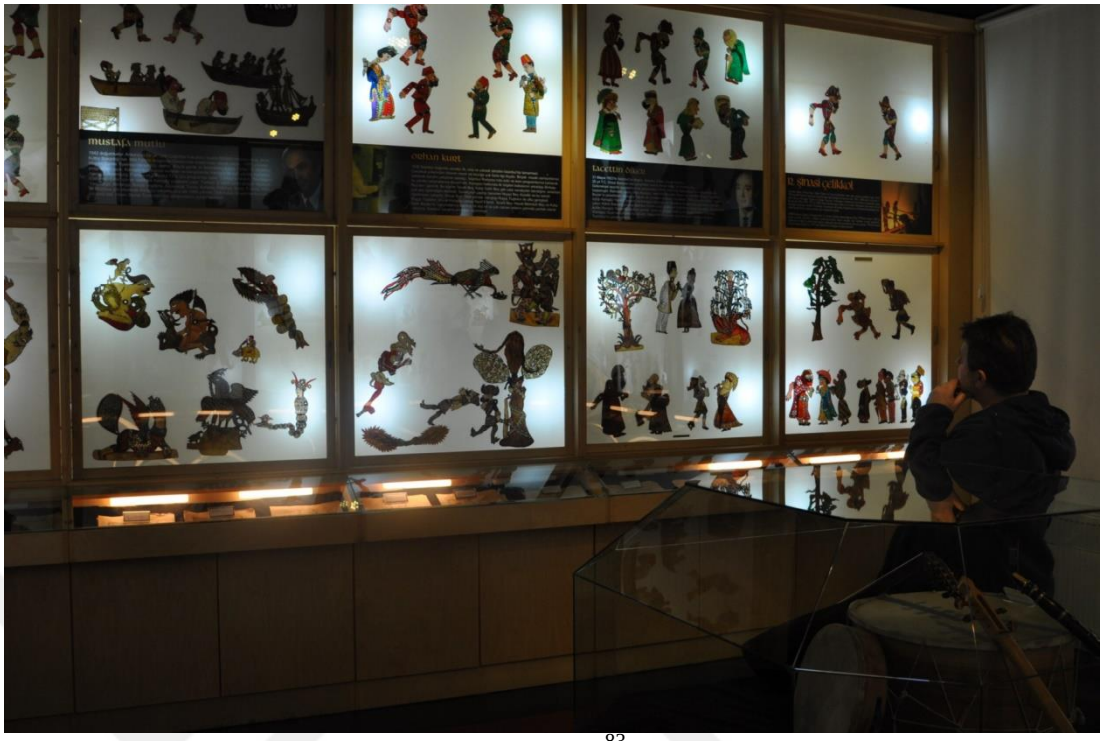

Şekil 31: Karagöz Müzesi[83]

Sema Demir'in "Sürdürülebilir Bir Turizm için Uygulamalı Hamam Müzesi" projesinin ürünü olan Türk Hamam Müzesi ise 2012 yılında Beypazarı'nda kurulmuştur. Klasik Türk hamamlarındaki "sıcaklık, ılıklık, halvet, külhan, şırvan, hazne ve tıraşlık" gibi mekânlar bulunduğu Türk Hamam Müzesi'nde ziyaretçilere hamam anası eşlik eder. Ziyaretçiler, hamam anasının kullandığı yüksek nalınların replikalarını deneme imkânı bulur. Hamamın soğukluk kısmında hamam anası ile başlayan anlatım, Külhanda Külhanbeyi'nin gösterisiyle devam eder. Külhanbeyi, kartal kanat yeleği, püsküllü fesi, arkasına basılmış yumurta topuk ayakkabısı, kaması ve "Heeeytt! Havada uçan, karada kaçan, var mı ulan bana yan bakan?" naralarıyla ziyaretçileri karşılar.[84]

[83] http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/foto-galeri/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

[84] http://www.ankaraka.org.tr/tr/tarihi-ilce-beypazarina-hamam-muzesi_1925.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Şekil 32: Türk Hamam Müzesi[85]

Geleneksel kültürle çağdaş yaşamı buluşturmayı amaçlayan Baksı Müzesi ise geleneğin yok olmasına, insanoğlunun öyküsünün kopuşlar yaşamasına direnecek bir kültürel odak noktası olarak yöresel seramik ve dokuma geleneklerin yeniden hayata geçirmek, insanların yaşamı sürdürecek maddi kaynağa kendi topraklarında ulaşabilmesini mümkün kılacak yolları araştırmakla yeni alanlar yaratmayı hedeflemektedir.[86] Baksı Müzesi Bayburt'un 45 km dışında, Çoruh Vadisi'ne bakan bir tepenin üzerine kuruludur. Müze, yoğun göç veren Bayburt'un Bayraktar köyünde; gurbetin, kaybolan geleneklerin, unutulan değerlerin neden olduğu sorunlara ve sonuçlara bir çözüm arayışıdır. Geleneksel kültürü koruyarak, gelecek kuşaklara aktarmak için araştırmalar yapan bir müzedir. Kültür turizmi aracılığıyla bulunduğu bölgeye istihdam sağlayan Baksı Müzesi, Baksı köyünü uzmanların önerileri doğrultusunda geleneksel yapısını koruyarak örnek bir köy olarak yeniden tasarlamayı planlamaktadır. Baksı Müzesi, diğer müzelerden farklı olarak gelenekselle çağdaşı aynı zeminde buluşturan, bünyesinde kurduğu üretim birimleriyle, ekonomik hedefler oluşturan özel bir kimliğe sahiptir.[87] Müze

[85]http://www.3boyutlumekanlar.com/ulke/turkiye/ankara/detay_turk_hamam_muzesi_(ankara-beypazari).htm, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[86] http://www.brandmaillive.com/2012/04/sayi_51/baksimuzesi.html, 10.10.2017.

[87] http://baksi.org/muze-hakkinda/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

hedeflerinin yanısıra tasarımıyla da dikkat çeker. Baksı Müzesi, 2010 yılında TÜYAP 20. İstanbul Sanat Fuarı kapsamında "Sanatsever Kurum" ve 2011'de ÇAĞSAV Onur Ödülü'ne değer görülmüştür. KUDAKA 2014'te 'Yılın Turizm Olayı' kategorisinde ödülün sahibi olmuştur. Aynı Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından "Yılın Müzesi" seçilmiştir.[88]

Şekil 33: Baksı Müzesi[89]

[88] http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/koyde-sanat-baksi-muzesi-10-yasinda-40103283, 10.10.2017.

[89] http://www.fotografturk.com/bayburt-baksi-muzesi-p339935, 10.10.2017.

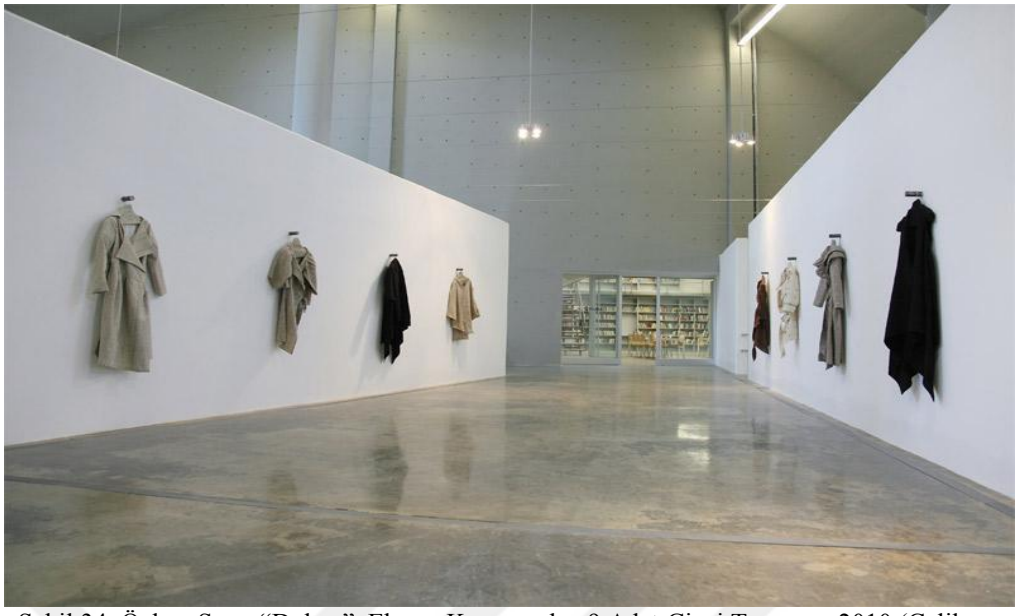

Şekil 34: Özlem Süer, "Dokuz", Ehram Kumaşından 9 Adet Giysi Tasarımı, 2010 (Çelik, 2012: 75)

Samsun'daki "Yaşayan Şehir, Yaşayan Müze" sloganı ile hayata geçen kentin geçmişiyle geleceği arasında köprü vazifesi gören Samsun Kent Müzesi uygulamalı halk bilimi müzesinin kimi unsurlarını barındırır. Müze, 13-15 Mayıs 2011 tarihleri arasında Samsun'da gerçekleşen "Her Kente Kent Müzesi" konulu Tarihi Kentler Birliği toplantısının ertesinde Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir. Müzenin yer tespiti, içeriği ve projelendirilmesi Prof. Dr. Metin Sözen ve ÇEKÜL'ün katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. TCDD'ye ait lojmanlar ve Demirspor Lokali binası 2011 yılında kamulaştırılmıştır. Sekiz ay içerisinde tamamlanan restorasyon çalışmasının ardından Kent Müzesi binalarının tasarım ve içerikleri oluşturulmuş, Samsunluların ve birçok kurumun desteği ile müze içerikleri kent belleği açısından değerli objelerle tamamlanmıştır.[90]

Samsun Kent Müzesi'nde yemek kültürü, Samsun'da çocukluk, düğün gelenekleri, kültür sanat bölümleri ve el sanatları çarşısı mevcuttur[91]. Müze, İtalya'nın Bressia kentinde yapılan 2015 yılının en iyi müzelerini seçildiği 'XX.

[90]http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=1308--samsun-kent-muzesi-yasatarak-ogretiyor#, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

[91] http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

Luigi Micheletti Award' Müze Yarışması'nda finale kalarak Avrupa'nın en prestijli altı müzesinden biri seçilmiştir.[92]

Şekil 35: Samsun Kent Müzesi[93]

Şekil 36: Samsun Kent Müzesi[94]

[92]http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=1597-samsun-kent-muzesi-avrupanin-en-prestijli-alti-muzesi-arasina-girdi#, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

[93] http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

[94] http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

Samsun'da sözünü etmemiz gereken bir diğer müze Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi'dir. Lâdik Ambar Köy Açık Hava Müzesi, 2010 yılında Lâdik Kaymakamlığı'nın öncülüğünde başlatılmış bir projedir. Müze yerleşkesinde 24 ambar, 1 cami, 4 su kuyusu, 2 sergen, 2 serender, 1 köy mektebi, 1 köy konağı, 1 köy fırını, 1 han, 6 köprü, 1 köy kahvesi, 1 su değirmeni, 1kapalı mekân müzesi, minyatür Lâdik Gölü, hediyelik eşya stantları, çocuk oyun parkı ve hayvanat bahçesinin yer alması planlanmıştır (Saraç, 2014: 258).

Müzenin benzerlerinden ayrılan özelliği yerleşke içinde kapalı mekân müzesinin bulunmasıdır. Hüseyin Avni Lifij adlı müzenin dış cephesi Lâdik'ten çıkarılan taşlarla örülmüştür. Müzenin kapısı tamamen çamdır ve ahşap kilit ile açılmaktadır. Hiçbir yerinde ek olmayan, bütün halinde yapılmış hamur tahtası müzenin en değerli ürünlerinden biridir (Saraç, 2014: 261).

Müzenin yaşayan bir müze felsefesiyle kurulmasından hareketle köy yaşamında ne varsa birebir müzede örneklenir. Müzede yer alan su değirmeninde öğütülen buğday köy fırınında ekmek haline getirildikten sonra Ambarhan'da ziyaretçilere sunulacaktır (Saraç, 2014: 260).

Şekil 37: Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi[95]

[95] http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2736-baskan-yilmaz-ambarkoy-tum-dunyadan-turist-cekecek, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

Şekil 38: Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi[96]

Bu müzelere ilaveten Eskişehir Kent Belleği Müzesi, Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Şanlıurfa Geleneksel El Sanatları Müzesi ve Merkezi, Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Kapadokya Kültür Müzesi[97] gibi çoğaltılabilecek örnekler halk bilimi unsurlarının ziyaretçileriyle buluştuğu mekânlar olarak sıralanabilir.

Türkiye'de uygulama yaklaşımıyla ortaya çıkan bir diğer oluşum korku evleriyle ilgilidir. Müzeden ziyade bir tema park olarak değerlendirilebilecek korku evi ve evden kaçış oyunları diyerek tanıtılan oyunlar, ilk olarak sanal ortamda oynanmaya başlamış ardından Japonya'da gerçek bir evde oynanması ile tüm dünyayı saran grup halinde oynanan bir oyun haline gelmiştir.[98] Oyunu adlandırmada kaçış oyunu ve korku evi kullanımları tercih edilmektedir. Korku evi; en az iki kişilik bir ekiple birlikte gerçek bir mekânda korku ve heyecan yaşatan bir aktivitedir. Oyun başladığında kurulan ekip kapatıldığı evden çıkmaya çalışır. Evden kaçış oyunu ile

[96] http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2736-baskan-yilmaz-ambarkoy-tum-dunyadan-turist-cekecek, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

[97] http://www.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=377&cat_icerik=1&menu_id=24 , http://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/aksehir-nasreddin-hoca-ark-ve-etnografya-muzesi, http://www.urfagesem.com/sayfa.php?id=2.php, http://eminegogusmutfakmuzesi.org/galeri.html, http://www.culturemuseum.com/home.php?Sayfa=muzedetay&Id=4, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[98] https://www.kacismerkezi.com/evden-kacis-oyunu-nedir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

bu noktada benzerlik gösteren korku evi daha çok aksiyon içermektedir. Çözülmesi gereken bulmacalar evden kaçış oyununda daha karışıkken, korku evlerinde hızlı hareket etmeye imkân tanıması için daha kolaydır.[99]

2013 yılında İstanbul'da oynanan İstrapped adlı oyunla Türklerin tanıştığı kaçış oyunu günümüzde pek çok şubesi bulunan bir yapı haline gelmiştir.[100] Ancak korku evleri ya da evden kaçış oyununun sayısıyla ilgili bir karmaşa söz konusudur. Oyuna ilişkin liste yayınlayan internet sitelerinden biri evden kaçış oyunu sayısını 2016 yılı Eylül ayı itibariyle 583[101] olarak belirtirken bir diğer internet sitesinde evden kaçış oyunu ve korku evi olarak iki ayrı kategoride toplam 276[102] yerin adı geçer. Korku evleri/evden kaçış oyunları; Cannibal House, Demon İstanbul Korku Evi, Frankenstein Korku Evi, Kadıköy Tımarhanesi Evden Kaçış Oyunu, Karanlık Köşk Korku Evi, Evdeki Düşman "Tamara'nın Ruhu" Korku Evi, Halloween Escape Room, Vampir Evi İstanbul Korku Evi, Kanlı Kontes Evden Kaçış Oyunu, Bloody House, Kanlı Zombi Korku Evi, Panic House Korku Evi, Nightmare Houses, The Testere Korku Evi, Gizemli Konak Evden Kaçış Oyunu, Haldun'u Kurtar Evden Kaçış Oyunu[103] vb. isimler taşımaktadır.

[99] https://yenigorev.com/korku-evi-nedir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[100] https://www.kacismerkezi.com/tarihce/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[101] https://www.kacismerkezi.com/tarihce/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[102] https://yenigorev.com/korku-evi-listesi/, https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

[103] https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, 10.10.2017.

Şekil 39: Kanlı Kontes Evden Kaçış Oyunu[104]

Atakum Körfez Mahallesi'nde bulunan Korku Evi, 2017 yılı Mayıs ayında açılmıştır. Girişimci Kübra Özatılgan kişisel görüşmemizde korku türüne meraklı olduğu için böyle bir yeri açtığını dile getimiştir. Korku evi, yoğun bir talep görmüş, yaz aylarında sabaha dek açık kalmıştır. Müze tasarımında karanlığın baskın unsur olarak kullanıldığı dikkati çeker. Bunun yanında kurukafalar, tabutlar, "Semud" adlı kız bebek, siyah giyimli mızraklı kişiler kullanılır.

Şekil 40: Samsun Korku Evi.

18.10.2017 tarihi itibariyle Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde faaliyet gösteren özel müze sayısının 238, bakanlığa bağlı müze sayısının ise 195'e[105] ulaştığı günümüzde müzeler, açık hava müzeleri kapsamında çok yönlü kültürel çalışmaların

[104] https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, 10.10.2017.
[105] http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html, Erişim Tarihi: 20.10. 2017.

bir üretim ve uygulama merkezi konumundadır. Halkbilimi müzelerinin sürdürülebilir bir kültür eğitimi ve kültür üretimi merkezi olması; hem formel hem de informel alanda uygulama imkanının bulunması itibariyle de UNESCO'nun yukarıda sözü edilen maddelerine uygun düşmektedir. Zira UNESCO, sürdürülebilir kalkınma süreçlerine eklemlenmeyen bir korumayı gerçekçi görmemektedir (Oğuz, 2007: 32).

4.1.3.1. Kırk Odalı Masal Müzesi

Türk Halk Bilimi müzeciliğinde fark yaratacağını düşündüğümüz müze önerisi ise çalışmamızdan hareketle kurulabilecek bir masal müzesidir. Danimarka Kopenhag'da H. C. Andersen Fairy Tale House (H. C. Andersen Masal Evi)[106], Kıbrıs'ta Fairytale Museum (Masal Müzesi)[107] adlarıyla kimi örneklerini gördüğümüz bu müzelerin Türkiye'de kurulacak olanı Türk masal geleneğinden hareketle yerel ve ulusal kültüre has bir nitelikte olmalıdır. Tarafımızca önerilen masal müzesinin genel özellikleri şunlardır:

1. Türk masal geleneğinde sıklıkla karşılaşılan bir mekân unsuru olmasından mütevellit kırk odadan oluşan bir bölümlendirmeyle şekillenecek müze aynı zamanda bir kültürel tasarım araştırma ve uygulama merkezi özelliği göstermelidir. Hem masal örnekleri hem de masala dair çalışmaların bulunacağı masal araştırmaları kütüphanesi, masal anlatıcılığı atölyeleri, kültürel belleğin referans alındığı masal kitabı ve yazarlığı, masal kitabı çizimi eğitimleri, masallardan hareketle karakter oluşturma projeleri, bu bağlamda örneğin masal kıyafetleri tasarımı, masal mekânından hareketle çeşitli mekânların yeniden kurgulanması, yapılan tasarımların değişen üretim/tüketim bağlamlarında ürüne dönüştürme gibi pazarlama stratejileri masal müzesinin dikkat çeken diğer yönleri olacaktır.

2. Müze kapsamında kurulan atölyelerin çeşitlenmesiyle kaynağını masaldan alan görsellerin, yaygın tüketim ortamlarında etkili bir şekilde yer alması için yeni çizimlerin yapılması; bunların örneğin sinema/bilgisayar oyunları/çizgi film, giyim/aksesuar ya da kırtasiye veya dekoratif tasarım sektörlerine dâhil edilmesi yolunda yeni üretimlerin elde edilmesi sağlanabilir. Hologram teknolojisi, masal müzesi için önerilebilecek yöntemlerdendir. Daha önce bilgisayar ortamında kaydedilmiş görüntüler, müzenin uygun yerlerine kurulacak düzeneklerle

[106] http://www.visitcopenhagen.com/copenhagen/h-c-andersen-fairy-tale-house-gdk591356, Erişim Tarihi: 201.10.2017.

[107] http://www.cyprusalive.com/en/fairytale-museum, Erişim Tarihi: 201.10.2017.

ziyaretçileri şaşırtabilir. Örneğin masal anasının anlattığı bir masal önceden kaydedilir. Daha sonra müze gezilirken bir yandan da holografik olarak daha önce kaydedilmiş masal anlatma performansı sergilenebilir.

3. Hareketli masal kitapları köşesi, müzenin bir diğer ilgi çekici alanı olabilir. Hareketli kitaplar, okuyucu tarafından elle hareket ettirilen ya da sayfalar açıldığında kendiliğinden otomatik hareket edebilen sayfalardan bağımsız parçalara sahip kitaplardır**.** Bu kitaplar iki boyutlu yüzeysel malzemelerin çeşitli birleştirme ya da katlama yöntemleri ile üç boyutlu ve hareketli mekanizmalara dönüştürülmesi ile elde edilir (Akt. Sarı, 2015: 13). Hareketli kitaplar sayesinde özellikle masal mekânları daha akılda kalıcı bir hale gelebilir.

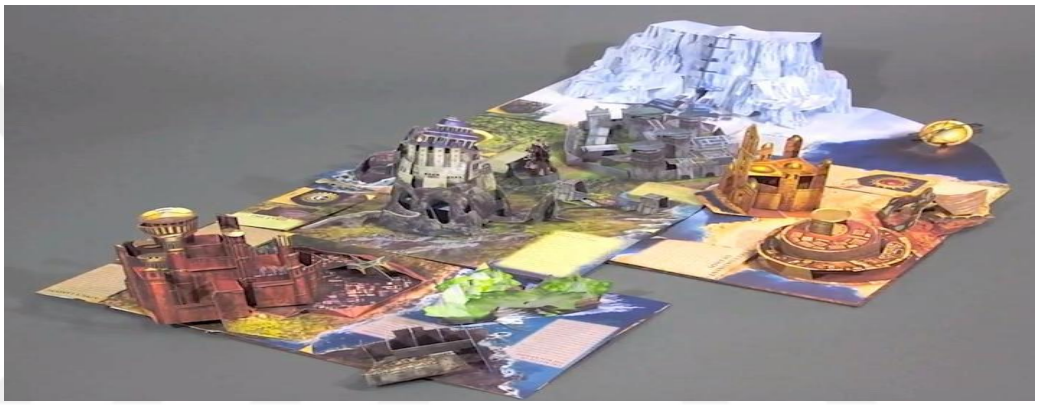

Şekil 41: "Game of Thrones: A pop-up guide to westeros" pop-up kitap sahne görüntüsü (Sarı, 2015: 49)

4. Masalı referans alan çizim/tasarım ve edebi ürünlerle ilgili yarışmalar düzenlenebilir. Dereceye giren tasarımlar/ürünler maket ya da kitap haline getirilebilir. Tüm bu uygulamalardaki kilit nokta geleneksel bilgilerin güncellenerek günümüz kuşağının ilgisini çekecek formlara sokularak sunulmasıdır. Nebi Özdemir'in de dikkat çektiği üzere somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması dijital teknoloji gibi yeni nesillerin kullandıkları araç ve ortamlardan etkili bir şekilde yararlanılmasıyla mümkün olabilecektir (2013: 63).

5. İlaveten masallar canlandırılabilir. İki ya da üç kuşağın biraraya gelip masal anlattığı masal geceleri düzenlenebilir. Bu bağlamda masalı icra edecek masal anlatıcıları; masal formellerini iyi bilmeli, kendini masalla bütünleştirip olayın içerisinde yaşıyormuş hissi vermelidir. İçinde yaşadığı toplumun değer ve kültürünü iyi bilmelidir (Özdemir ve Saraç, 2015: 1095). Terminolojide "masal anası" olarak karşılığını bulan masal anlatıcılarının Samsun özelinde "masal dedesi" vardır. Cemalettin Kavaklıgil kendisini "masal dedesi" olarak adlandırır (Özdemir ve Saraç,

2015: 1094). Bekir Şişman "Çocukların Eğitilmesi ve Yönlendirilmesinde Masallardan Yararlanma" başlıklı çalışmasında çocuklara anlatılacak masalların nitelikleri arasında saydığı masalın dilinin sade, akıcı ve anlaşılır olması, masaldaki olayların algılamayı zorlaştıracak biçimde karışık, uzun ve ayrıntılı olmaması; çocukları neşelendiren, güldüren, eğlendiren aynı zamanda düşündüren özellikte olması, çocukları korkutacak kahraman ve tasvirlerden kaçınılması, benimsetilmek istenen değerlerin açıkça değil gizli iletilerle sezdirilmesi, masal anlatıcısı tarafından İstanbul Türkçesi'nin tercih edilmesi (2003: 16) gibi unsurlar; müze bünyesinde düzenlenecek olan masal gecelerinde seçilecek masalların hangi içerikte olması gerektiğiyle ilgili bir yol haritası sunmaktadır.

Şekil 42: KumPir Dede.

6. Müzedeki masal anlatımı icrasına dâhil edilebilecek kişilerden biri KumPir Dede'dir. İncelediğimiz masallarda aksakallı dede, öğüt verir, iyi dileklerde bulunur, yardım eder. Kabak, testi, elma, kâğıt gibi sihirli hediyeler verir. "Of!" deyince , "Ah!" deyince, üç yol ağzında ortaya çıkar ve aniden ortadan kaybolur. Erzurum masallarındaki dedenin adı Of'tur (Seyidoğlu, 2006: 188). Taşeli Masalları'nda derenin dibinden çıkan Ak Sakallı Koca kahramana yardım edip yol gösterir (Sakaoğlu, 2002: 425). Yukarıçukurova Masalları'nda bahçeye gelen dede, oğlana gideceği yolu tarif eder. Sakınması ve yapması gereken şeyleri öğütler (Şimşek, 2001(II): 81).

Müzede aktif olarak masal anlatım icrasının gerçekleştiği odalarda masal anasının yanısıra masallarda sıkça karşılaştığımız "ak sakallı" dan hareketle "bilgisi kum gibi olan pir" olarak tasarladığımız "KumPir Dede" de var olacaktır. Özellikle çocuklara yönelik olarak anlatılan masallarda "Bilgelerden bir bilge, onun adı KumPir Dede; bakalım şimdi, neler anlatacak bize." türünden bir girişle sırayı alacak olan Kumpir Dede yol gösterici/öğüt verici/kıssadan hisse çıkarıcı yönüyle anlatıma dâhil olarak işlev kazanacaktır.

Şekil 43: Narkız.

7. Masalın olağanüstü kadrosunda yer alan peri kızları marka haline getirilebilecek özellikler taşımaktadır. Sözü edilen periler, portakaldan /nardan/limondan/yumurtadan çıkarlar, "Su!" diyerek feryat ederler. Suyun yanında ortaya çıkmadıkları için yaşayamazlar. Sonuncu portakal/nar/limon/yumurta suyun yanında kesilir/kırılır ve kızın su içerek yaşaması sağlanır. Erzurum masallarında turunç, narın ve karpuzun içinden çıkan kızlara rastlanır (Seyidoğlu, 2006: 182, 188,

192). Taşeli Masalları'nda ise güzel kız hıyardan çıkar. Adı Şemşem Güzeli'dir (Alptekin, 2002: 453). Yukarıçukurova Masalları'nda ise limondan çıkan kız örneğine rastlanır (Şimşek, 2001(II): 82). Söz konusu çeşitlenmeler motifin yaygınlığını ortaya koyar.

"Narkız" ismiyle markalaştırabilecek bu masal kişisi kıyafetlerden takılara not defterlerinden defter kapaklarına, dekoratif ürün tasarımdan duvar panolarına, oyuncak ya da keçe bebeklerden ve benzerine kadar çeşitlenebilecek pek çok ekonomik alanda yeniden işlenebilir. İlaveten müzede "Peri Kızları Gibi Olmak İster misiniz?" diye bir girişin ardından geçilecek odada, peri kıyafetleri içinde fotoğraf çektirilebilir.

Şekil 44: Gülperi.

Aynı bağlamlarda değerlendirilebilecek bir diğer peri kızı "Gülperi" adıyla markalaştırılabilecek peri kızlarıdır. Bu türden peri kızlarının yürüdükçe ayağının altında çimen biter, güldükçe yüzünde güller açar, ağladıkça gözünden inci dökülür,

tepesine attıkça su altın olur, kolundaki pazubent çıkarılırsa ölür. Kızın adı Gülperi ya da Muradına Nail Olmayan Kız'dır. Erzurum Masalları'ndaki peri kızı gülünce güller açar, yıkanırken suyu altın kesilir, ağlayınca inci mercan saçılır, parmağındaki yüzük çıkınca baygın gibi olur (Seyidoğlu, 2006: 166). Taşeli Masalları'nda da peri kızının bastığı yerlerde çayır çimen biter, gülünce yanaklarında gül biter, ağlayınca gözünden inci mercan dökülür. Bileziğini başkası koluna takarsa ruhu daralır, düşer bayılır (Alptekin, 2002: 332).

Peri kızları; Gülperi, Gülizar, Gülbahar; Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu gibi isimlerle anılırlar. Erzurum masallarındaki peri kızının adı Gülanber'dir (Seyidoğlu, 2006: 101). Taşeli Masalları'ndaki adları ise Kamer Beni, Şemsi Beni'dir (Alptekin, 2002: 373). Markalaştırmada "Gül" adını ön plana çıkaracak bir isimlendirmeyle perilerin özelliğine vurgu yapılmış olacaktır.

Şekil 45: Arap[108].

[108] Masallarda Arap siyah rengi çağrıştırmaktadır. Biz de karakteri isimlendirirken masalların bu verisini kullandık. İsimlendirmede herhangi bir milleti kastetme anlamı bulunmamaktadır. Pertev Naili Boratav "Türk Folklorunda Zenciler ve Türkiye'de Zenci Folkloru Üzerine" adlı makalesinde Türk konuşma dilinde "Zenci" anlamında "Arap" kelimesinin kullanıldığını, bu kullanıma en çok masal ve halk hikâyelerinde rastlanıldığını dile getirerek örnekler vermektedir (2017: 120).

8. Müzelerde güncellenebilecek masal kişilerinin bir diğeri "Arap"tır. Arap, çok fonksiyonlu ve nitelikli bir masal kahramanıdır. Ecinni padişahının oğludur, kedi şeklinde olup Arap Lala adındadır. Çoğu zaman bir dudağı yerde bir dudağı gökte olarak tasvir edilir. Genellikle kahramana yardımcı bir unsur olarak yer alır. Değişik kaynaklardan anlatıya dâhil olur: Pöstekiyi giyip kırbacı yere vurunca yerden, yalanıp avuca bastırılan mühürden, kara dirhem hokkasının içinden, tüyden, kayanın dibinden, taşın deliğinden, kabaktan, kuyu dibinden ve "Of" çekince ortaya çıkar. Şekil değiştirir, aniden ortadan kaybolur. "Vuralım mı, kıralım mı/Yapalım mı yıkalım mı/ Emret aslanım!" diyerek istekleri yerine getirir. Altın pisleyen eşek, çömlek, halı, mevsimsiz meyve, yeni doğmuş çocuk gibi hediyeler verir. Erzurum Masalları'nda da Arap bir dudağı yerde, bir dudağı gökte olarak tasvir edilir (Seyidoğlu, 2006: 158). Taşeli Masalları'nda aynayı yere atınca iki Arap çıkıp "Yıkalım mı, yapalım mı?" diye sorar (Alptekin, 2002: 250). Yukarıçukurova Masalları'nda ise Arap yüzükten çıkıp, dilek sorar (Şimşek, 2001(II): 30).

Kurulacak "Kırk Odalı Masal Müzesi"nde zeminin altında saklanan Arap, kırbaç yere vurulunca veya kavala üfleyince ortaya çıkar ve "Emret!" diyerek ziyaretçilerin karşısına dikilerek, onlara müzeyle ilgili bilgiler verir.

Şekil 46: Abbas /Deli Gücük.

9. Cüceler müzede kullanılabilecek figürlerden bir diğeridir. İncelediğimiz masallarda özel isimli cücelerin varlığı bu unsurların markalaşabileceğini akla getirmektedir: Deli Gücük bir karış boylu, bir arşın külahlıdır. "Efendim!" deyip duvardan çıkar. Abbas bir karış boylu, iki karış sakallıdır. Kâğıdın içinden çıkar. Çağrılınca "Emret!" diyerek cevap verir. Allah'ın Belâsı bir karıştır, bin batman çelikten çubuğu vardır. Talaz, Bıdıcık ve Köse diğer cüce kahramanlardır. Erzurum Masalları'nda kendi bir karış, sakalı iki karış olan cücenin adı Tahir'dir (Seyidoğlu, 2006: 263). Taşeli Masalları'ndaki cücenin ise yedi karış sakalı, beş karış boyu vardır. Adı Canpolat'tır (Alptekin, 2002: 402). Yukarıçukurova Masalları'nda ise boyu bir karış, sakalı iki karış cüce konuştukça padişah taş kesilir (Şimşek, 2001(II): 80).

Söz konusu cüceler, müzenin bilgisayar oyunu odasında oynanacak oyunlarda kullanılabilir. Örneğin kâğıdın içinden çıkan; boyu bir karış sakalı iki karış olan, Abbas diye çağırınca "Emret" cevabını veren, aynı isimle bir kardeşi olan "Abbas" bilgisayar oyunlarında bir ödül olarak yer alıp kahramanın işini kolaylaştırma işlevini üstlenebilir. "Emret" diyerek saklanan bir kâğıdı bulan oyuncunun karşısına çıkan Abbas istenileni getirir ya da yapar.

Şekil 47: Nohut Oğlan.

10. Müzede, masallardan hareketle günümüze kazandırabileceğimiz karakterlerden biri de "Nohut Oğlan"dır. Söz konusu masal kahramanları genellikle çocuğu olmayan bir kadının duasıyla meydana gelirler. Kadın, "Ah, şu nohutlar/mercimekler kadar çocuklarım olsaydı." der demez nohut/mercimek taneleri birer çocuk olur. Bu kadar çocukla baş edemeyeceğini düşünen kadın hepsini öldürmeye çalışır. Nohut/mercimek çocukların en açıkgözü kurtulur. Kurtulan çocuk; öküzün kulağına develerin karaciğerine, kadının vücuduna saklanır. Cinnet Ali, Nohut Ali, Nohut Mehmet, Cinbizik gibi isimlerle anılır. Yukarıçukurova Masalları'nda da hiç çocuğu olmayan adamın evine getirdiği dalda bulunan mercimekler, o büyüklükte çocuk olurlar (Şimşek, 2001(II): 252).

Nohut Oğlan muzip bir karakter olarak masallarda yer alır. Muzipliğinden hareketle bir oyuncak, karikatür ya çizgi film karakteri olarak müzenin ilgili atölyelerinde yeniden değerlendirilebilir. İlaveten müzenin mutfak bölümünde de kullanılabilir.

Şekil 48: Cadı.

11. Müzenin kırkıncı odası ise korku temalı olacaktır. Zira masallar açılması yasak olan kırkıncı odadaki korkunç varlıklarla ilgili örnekler barındırmaktadır. Kapısında "Buraya girmek yasaktır. Yasakları delerseniz, başına neler geleceğinden emin olamazsınız." türünden bir cümle olabilir. Bu bölümde korku labirenti, korku

tüneli/kuyusu gibi belli bir süre yol alınarak çıkışa ulaşılacak oyun düzenekleri kurulabilir. Bölümün dekorasyonunda alev ve zincirlerin ön plana çıkarılması, masallardaki kırkıncı oda tasvirleriyle benzeşecektir. İlaveten burada masalın kötü kişisi olarak beliren cadı da yer alabilir. Küpüne binip vız diyerek uçup giden; bir kırık leğen, bir kırık tas, bir kırık kazanla gezen cadı korku bölümünün gerilimi arttırıcı unsuru olabilir. Erzurum Masalları'nda da yeşil bir tespih alıp, küpüne binen üvey anne örneği mevcuttur (Seyidoğlu, 2006: 144). Başka bir örnekte de küpe binip yılanı kamçı eden cadı örneği vardır (Seyidoğlu, 2006: 180). Taşeli Masalları'nda cadı karısının kabağa ve küpe binip uçtuğu örnekler görülür (Alptekin, 2002: 333, 437).

Korku odasında ayrıca tehlikeli yolların sonunda elde edilen şemşırak taşlarını bulma oyunu oynanabilir. Açılır kapanır dağlar, usturalar, bıçaklar geçilerek yapılacak yolculuk bolca korku vaat etmektedir.

12. İçiçe geçmiş iki odanın bir bölümü oluşturacağı müze, bir yandan daha önce yapılan ürünlerin sergilendiği diğer yandan atölye çalışmalarının devam ettiği bir düzende inşa edilebilir. İki katlı olarak düşündüğümüz müzede, yetişkinler ve çocuklar için ayrı atölyeler ve etkinlikler düzenlenerek toplumun her kesiminin buluşması ve vakit geçirmesi sağlanabilir. Katlar arası geçişler Anka/halı/seccadeyi andıran tasarımlarla sağlanabilir.

13. Müzelerin tanıtımı günümüz koşullarında giderek önem kazanmaktadır. Bu tanıtımlarda çağın iletişim araçlarından faydalanılmalıdır. Müzelerin gerek web adresleri gerekse sosyal medya hesapları güncel tutulmalı, isteyenlere haber/etkinlik bülteni gönderebilir bir yapıda olmalıdır. Sayfa içerikleri geleneksel unsurlar kullanılarak tasarlanmalıdır. Müzenin tanıtımıyla ilgili gezici bavul müzesi uygulaması da yapılabilir. Gezici bavul müzeyi; müzeler tarafından bölgedeki okullara gönderilen küçük gezici sergiler olarak tanımlayan White (2005), çeşitli müze eseri, tıpkıbasım numune, fotoğraf gibi materyallerin, bölmeleri olan küçük sandık, bavul gibi taşıyıcıların içine yerleştirilerek oluşturulmasından dolayı bu uygulamanın "suitcase museum" yani "bavul müze" olarak adlandırıldığını ifade etmektedir (Külük, 2015: 16). Bu türden bir uygulamayla bir masal kitabı, masallardan hareketle tasarlanan masal karakterleri, birkaç kostüm ve masal nesnesi bavula konarak her yerde müzenin tanıtımı yapılabilir.

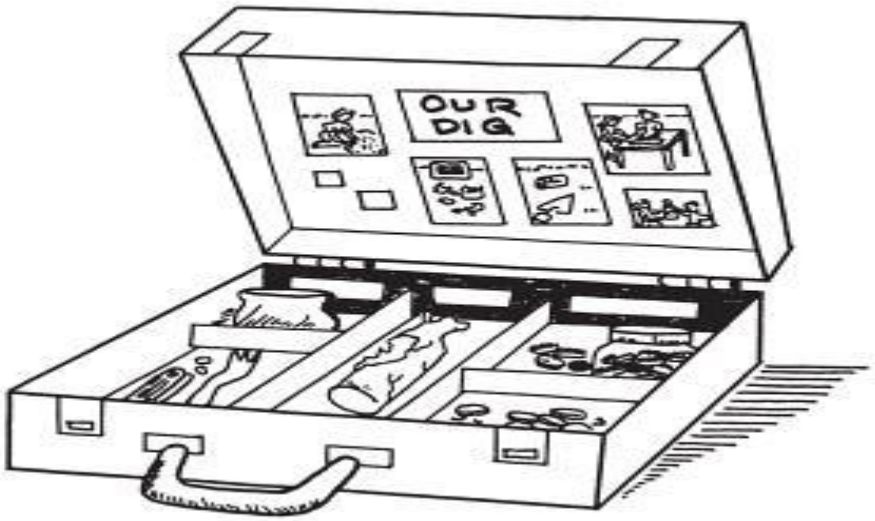

Şekil 49: Gezici Bavul Müze Çizimi (Külük, 2015: 16)

Faruk Pekin'in konuya dair öngörüsü sınırlı bir çevrede akademik muhatap bulan halk bilimi müzeciliği için yeni ve daha hızlı bir dönüşümün habercisi olabilir:

> Çağımızın başarılı müzeleri; araştırma merkezleri, atölyeleri, görsel-işitsel anlatımları, dokunmatik ekranları, geçici sergileri, eğitim programları, kursları, belgeselleri olan herkesin anlayabileceği ortak bir dille "Disneyleştirilmiş" ya da seçkinci olmayan bir yaklaşıma sahip, bazen objeye saygıyı kaybettirmeden obje ile insan arasında interaktif bir bağ sunan, engelli erişimi olan, içinde müze mağazaları, restoranlar, kafeler bulunan, eğitim olduğu kadar, pazarlama, tanıtım olanakları bulunan, konserlerin, galeri sohbetlerinin, özel gecelerin düzenlendiği, cıvıl cıvıl işleyen kültür merkezleridir. Geçmiş ile bugün arasında diyalog oluşturan 'yaşayan müze' kavramı geleceğe damgasını vuracaktır (Pekin, 2011: 170).

14. Masal müzelerinin içeriğinde korku tüneli, giyim odaları, canlandırma atölyeleri, tasarım atölyeleri, bilgisayar oyun odası gibi bölümleri barındırması koşuluyla yaşayan müzeler içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olacağı muhakkaktır. "Kırk Odalı Masal Müzesi" hem bir kültür eğitimi, hem bir kültür turizmi alanıdır. Masallardaki geleneksel bilginin çevre ve doğayla uyumu, kuşaktan kuşağa aktarılırken kimlik ve aidiyet duygusunu pekiştirmesi ve yeni edebi ya da görsel (roman, sinema, çizgi film, bilgisayar oyunu) bir türe evrilebilme potansiyeli sürdürülebilir kalkınmanın bütünsel kavrayışıyla da uyumludur (Özünel, 2013b: 23) ve bu bağlamda gerçekçi bir koruma yöntemi olacaktır.

SONUÇ

Bir toplumu diğerlerinden ayıran unsurların başında sahip oldukları kültürel miras gelir. Söz konusu miras; her şeyin giderek birbirine benzediği ya da küreselleşme etkisiyle baskın kültürlerin etkisinin kolaylıkla gözlemlenebileceği günümüzde sözü edilen meyli, milletlerin kendi lehine döndürmesinde anahtar bir rol oynar. Yaşadığımız çağda milletler önce ulusal sonra da küresele giden süreçte varlıklarını; kültürel miraslarının tespiti, korunması ve bu mirasın çağın gerektirdiği biçim ve ortamlarda yeniden işlenmesi aşamalarında gösterdikleri başarıdan almaktadırlar. Bu bağlamda milletler, "kültür vitrin"lerini ne kadar çok geçmişten hareketle geleceğe taşıdıkları kültürel miras unsurlarıyla dışarıya açarlarsa o denli görünür, bilinir ve etkin olurlar.

Kültürel mirasın en zengin alanlarından birini sözlü anlatımların bir türü olan masallar oluşturur. Atatürk Üniversitesi'nde 1970'li yıllardan itibaren hazırlanan tezlerle doğrudan akademinin inceleme alanına giren masallar, araştırmacıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu ilginin varlığı önceki bölümlerde hazırladığımız kaynakçalardan da anlaşılabilmektedir.

Daha önce bahsi geçtiği üzere Bilge Seyidoğlu'nun 1972 yılında tamamladığı "Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar" teziyle Türk halk bilimi incelemelerine dâhil olan motif, sıklıkla masallar üzerinde çalışılan konulardan biri olmaya devam etmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde tek bir motif yerine, seçilen saha ya da metin üzerinde bütüncül bir okumanın tercih edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

İl ve ilçe bazında hazırlanmış ve müstakil olarak masal türünü inceleyen tezleri esas aldığımızda ise Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve Marmara Bölgeleri'nin masal derlemeleri konusunda geride kaldığını görürüz. Müstakil olarak derlenmiş masallar üzerinde Motif İndeks'e göre yapılan çalışmalarda ise Doğu Anadolu Bölgesi başı çekmektedir. Hazırladığımız Türkiye Masal ve Motif Çalışmaları Haritaları durumun kolaylıkla değerlendirilmesine imkân vermektedir.

Stith Thompson'un Motif İndeksi'ne atfen diğer dünyalara seyahatler, olağanüstü yaratıklar, olağanüstü yerler ve eşyalar ile olağanüstü hadiseler kapsamında ele aldığımız olağanüstülük; tarihin her döneminde insan zihnini meşgul eden ve dolayısıyla onların hem metinlerine hem de uygulamalarına yansıyan bir

unsur olarak göze çarpmaktadır. Olağanüstülüğün, bir yandan geride durulan bir yandan da merak edilen yanı toplumların dünyayı ve etraflarındakileri anlamlandırma sistemlerine de yansımıştır. Şamanist ve mitolojik Türk anlatılarında dünya gökyüzü, yer ve yeraltı olarak üç katmanlı tasavvur edilir. Gökyüzü daha çok iyi/ak, yeraltı ise kötü/kara sıfatlarıyla değerlendirilir. Nitelendirmedeki bu farklılık, buralarda yaşayan varlıkları hem memnun etmek hem de onlardan sakınmak için farklı yorumlama ve uygulamaların gelişmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda özellikle yeraltı ile ilgili tasavvurların çeşitliliği dikkat çekicidir. Kötü ruhların başı olarak değerlendirebileceğimiz erlik, cin, bizden iyiler, al ruhuyla bağlantılı olarak albastı, alkarısı gibi isimler alan varlıklar, şeytan, cadı gibi varlıklar Şamanist mitolojiden günümüze Türk kültüründe kendine yer bulan olağanüstü unsurlar olmuşlardır.

Türk kültürünün temel metinlerinden Orhun Kitâbeleri'nde gökte yaşayan Tanrı, koruyucu ruh Umay ve yer-su ruhları; Altun Yaruk'ta gökyüzünden ilahi kokulu çiçeklerin yağması, rüya yoluyla haberdar edilme; Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde insanları yutan canavar balık, su rengindeki dağlar, sudaki şeytanlar, yol gösteren ihtiyar, altın dağlar, tehlikeli çiçekler, cinler; Kutadgu Bilig'de kara yer altı ve yedi kat yer ifadeleri olağanüstülüğü akla getirmektedir. Dîvanu Lügâti't-Türk'te ise daha çok cin kavramıyla ilgili madde başları tespit edilmiştir. Tespit edilen verilerden hareketle Türk kültürünün temel metinlerinde olağanüstülüğün belirleyici ve öne çıkan bir unsur olmadığı sonucu çıkmaktadır. Dede Korkut Kitabı'nda ise Boğaç Han'ın tek yumruğuyla boğayı alt etmesi, boz atlı Hızır'ın Boğaç Han'ın yardımına koşması, Karaçuk Çoban'ın taşı tükenince koyun, keçi demeden sapanına koyup fırlatması, Basat'ı bir aslanın bulup büyütmesi ve bir periden doğma Tepegöz gibi olağanüstü unsurlar mevcuttur. Bu yönüyle Dede Korkut' un destansı hikâyeleri olağanüstülüğe daha çok kucak açmış bir metin görünümündedir.

Sadece metinler değil minyatürler de olağanüstülüğün tespiti için kullanabileceğimiz kaynaklardandır. Acâibü'l Mahlûkat türündeki eserlerin minyatürlü yazmaları, olağanüstülüğün görselleştirildiği eserler olmaları bakımından önemlidir. Bu tür eserlerin bilinirliğin arttırılması görsel kültür mirasımızın korunması ve yaşatılması açısından da üzerinde durulması gereken bir husustur. Minyatürlü yazmalardaki olağanüstü kişi, yer ve diğer unsurlara ait tasvirler

güncellenebilecek ve kültür ekonomisine kazandırılabilecek figürlerle doludur. Bu figürler mekân tasarımından, obje tasarımına; giyim tasarımından, kültürel imge kurgulamalarına kadar uzanabilecek bir çeşitlilikte hem araştırmacı hem de ilgili sektör uzmanlarının ilgisini beklemektedir.

Olağanüstülük deyince akla ilk gelen tür masallar olmakla birlikte Türk kültüründe olağanüstülük süreklilik arz eden bir motif olarak anlatılara yansımaktadır. Her zaman bir yaratılışın öyküsü olan mitik anlatmaların motif tespiti yaptığımız örneklerinde kırk motifi, altın kapı, kırk çocuk, şeytan, yerin ve göğün çok katlı tasviri, ceza olarak yeraltına gönderilme, ışık diyarı, güçlü kahraman gibi unsurlar mitik metinlerden masallara devam eden olağanüstülük unsurlarıdır.

Olağanüstülük motifini tespit ettiğimiz örneklerde; taş kesilme hadisenin varlığı, pir, altın ve gümüş dolu kuyular, ağızdan çıkanın gerçekleşmesi/bedduanın tutması, ejderha, kuşa dönen kızlar gibi unsurlar hem efsaneler hem masallarda karşımıza çıkan iki anlatı arasında ortaklığı sağlayan motiflerdendir.

Olağanüstülük motifini tespit ettiğimiz destan örneklerinde perilerden daha güzel olarak tasvir edilen yeni doğan çocuklar, aksakallı Uluğ Türk, rüyanın gerçekleşmesi, değerli madenden gereç (altın yay, gümüş yay), hayvan ve insanın birleşmesi, hayvanlar etrafında oluşan olağanüstülükler gibi unsurlar masalla destanı benzeştirmektedir. Ancak masal ve destan kullandığı tasvirler açısından bazı farklılıklar göstermektedir.

Motif tespiti yaptığımız halk hikâyesi örneklerinde karşımıza çıkan kahramana yardımcı olan güçlü arkadaşlar, baş kesen kadın, inci dişli yedi kız, altın ve gümüşten yapılmış tepsiler, altın pencereler, saray kapısının nöbetçisi olan aslanlar, kale burcuna asılan gövdeler; öğüt verip kaybolan derviş, göğe ve yeraltına ulaşabilen kemend; yedi başlı olan ve uçabilen Ağ Dev, olağanüstü hızıyla kahramana yardımcı olan at, dağların arasını dolduran ejderha, insanın ayak basmadığı topraklar gibi unsurlar masallar ve halk hikâyeleri arasında olağanüstülük bağlamında bir alışverişin varlığını ortaya çıkarmaktadır.

Olağanüstülük motifi özelinde hazırladığımız katalog ise masalların adeta bir olağanüstülükler deryası olduğunu göstermiştir. Günümüz kültür endüstrisine yerel katkı sunacak unsurlar tam da bu motiflerdir. Türk kültür verimlerinin yerelden ulusala ulusaldan küresele kazandırma süreçlerine hizmet edecek biçimde

araştırılması çağrısına (Oğuz, 2013a: 24) çalışmamızın bir örnek oluşturacağını belirtebiliriz.

Hem Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi hem de Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesiyle kültürel mirasın kültür endüstrileri için bir tasarım belleği olarak değerlendirilmesi teşvik edilmektedir (Özdemir, 2012: 16). Tespit ettiğimiz motifler kültürel üretimler için bir veri deposu işlevi görecek ve popüler alanda gelenekselin varlığını genişletecektir. Çalışmamız ulusal ve küresel kültür endüstrisine Anadolu sahası Türk masalları kapsamında ve olağanüstülük özelinde pek çok figür/unsur önerisi sunmaktadır. Tespit edilen bu motifler ve öneriler dikkate alınarak yapılacak çalışmalar geçmişten hareketle bugüne ve yarına aktarılacak özgün kültürel üretimlerin yolunu açacaktır. "Yerli malı" masal motifleri tasvirden figüre dönüşerek geleneksel halk tiyatrosu, sinema, çizgi film, çizgi roman gibi çeşitlenecek kanallarla ilgililerine ulaşacaktır. Sıralanan unsurlar örneğin kültürel prestij mekânları olarak değerlendirilebilecek bakanlık binaları, müzeler, kültür ve sanat merkezleri, alışveriş merkezleri gibi iç mekânlar (örneğin tavan süslemeleri veya herhangi bir eşyaya uygulanması) ya da sokak veya dış cephe tasarımında (binanın dış cephesine figürün yerleştirilmesi, kültürel imgeleri sokağa yerleştiren peyzaj çalışmalarının yapılması, sokak levhalarının renklendirilmesi ve özgünleştirilmesi şeklinde) kullanılarak yaygın bir bilinirliğe kavuşacaktır. Sadece mekân tasarımında değil dekoratif tasarımlarda da (örneğin biblolar, tablolar, pano, duvar kâğıdı ve benzeri), günlük giyim ve aksesuar ürünlerinde (örneğin bez çanta/cüzdan ve kıyafetlerin üzerinde; bileklik, kolye gibi takılarda) ve kırtasiye ürünlerinde (ayraç, defter, takvim gibi) kültürel mirasın bir cevher olarak değerlendirilebileceği öngörülmektedir. Bu tür kullanımların artmasıyla kültürün öne çıkan unsurları kültürel imge olarak hafızalara kazınacaktır. "Kırk Odalı Masal Müzesi" ise başlı başına bir kültür turizmi merkezi olarak işlev kazanabilir. Müze bünyesinde kurulacak masal arşivi, düzenlenecek masal geceleri, masal giysileriyle fotoğraf çektirilebilecek bölüm, resim-çizim-minyatür-seramik-yaratıcı yazarlık ve benzeri gibi çoğaltılabilecek atölyelerle müze kültürel üretim merkezi olacaktır. Aynı zamanda korku türüne ilgi duyanlar için de açılması yasak olan ibaresiyle tasarlanacak kırkıncı oda, korku tüneli/labirenti ya da kuyusu içerecek ve yerel korkularla harmanlanan bir yapıda olacaktır.

Ayrıca bu müze; konferans salonu, sergi salonları, dinlenme ve yemek alanı, çocuk oyun alanları ve müzede tasarlanan ürünlerin satışının yapıldığı dükkân ile birlikte vakit geçirmek için tercih edilir çok işlevli bir seçenek haline gelecektir.

Tasarladığımız müze ve karakterlerin güncel üretimlerde somut olmayan kültürel mirastan yeterince yararlanılmaması, kültür endüstrisi alanında yerelin kaynak olarak kullanılamaması sorununa bir araştırma ve uygulama merkezi olarak üretim potansiyelini de dikkate alarak bir çözüm olabileceğini düşünmekteyiz. Bu sayede doğal yollardan aktarımı sekteye uğramış kültürün aktarım zinciri, çeşitlendirilecek yollarla yeniden kurulmuş olacaktır. Çalışmamız, söz konusu aktarım zincirini kuvvetlendirecek öneriler sunmakta; kültür aktörleri ve sektörlerine "neyi, nasıl" yeniden canlandırabilecekleri hususunda kılavuzluk etmeyi ummaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmet, Z. (2009). *Eski Uygurca AltunYaruk Sudur'dan "Aç Bars" öyküsü (metin-çeviri-açıklamalar-sözlük).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akaydın, H. (1972). *Ahmet Harâmî destanı.* Tercüman 100 Temel Eser.

Akçaalan, H. (2015). *İşlevsel kuram açısından masal ve günümüz Kütahya'sında masalların durumu ile ilgili bir değerlendirme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Akgün, Y. (2000). *Trabzon masalları üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Akın, H. (2011). *Ortaçağ Avrupası'nda cadılar ve cadı avı.* Ankara: Phoenix.

Aksak, B. (Yönetmen). (2015). *Bana masal anlatma* [Film]. İstanbul: BKM.

Aksoy, S. (2008). "Günümüzde kent müzeleri ne anlatıyor? Kentte diyalog ve işbirliğine doğru". *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik 1 Sempozyum (21- 22 Mayıs 2007) Bildirileri.* Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi, 163-169.

Aktekin, S. (2008). "Müze uzmanlarının okulların eğitim amaçlı müze ziyaretlerine ilişkin görüşleri". *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD*. S. 2, 103- 111.

Akyar, P. (2012). *2000 Sonrası Türk korku sinemasında yer alan dini göstergeler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Akyol, E. (2010). *Muğla masalları metin- inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Albayrak, N.(2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı terimleri sözlüğü.* İstanbul: L&M.

Algül, M. (2016). *Peri masallarının yakın dönem fantastik Hollywood sinemasındaki metinlerarası anlatı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Alptekin, A. B. (1999). *Kirmanşah hikâyesi.* Ankara: Akçağ.

Alptekin, A. B. (2005). *Türk halk hikâyelerinin motif yapısı.* Ankara: Akçağ.

Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve motifleri üzerine.* Ankara: Akçağ.

Alptekin, A.B. (2002). *Taşeli masalları.* Ankara: Akçağ.

And, M. (2015). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm mitologyası.* İstanbul: YKY.

Arifoğlu, G. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal kitaplarındaki görsellerin semantik açıdan analizi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Aslan, E. (1990). *Yaralı Mahmut hikâyesi üzerinde bir araştırma.* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Atlı, S. (2011). *Kastamonu masalları (araştırma-inceleme-metin).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Atnur, G. (2002). *Başkurt ve Tatar efsaneleri üzerine karşılaştırmalı motif çalışması.* Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ayar, P. A. (2015). *Türkçe edebiyatta varla yok arası bir tür fantastik roman (1876-1960).* İstanbul: İletişim.

Aydoğan, E. (2006). *Anadolu sahası Türk halk hikâyelerinde mitolojik unsurlar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aytekin, K. Ö. (2013). *Aile içi etkileşim ve masallar ile desteklenmiş beslenme eğitiminin 5-6 yaş çocukların beslenme biçimlerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

B. H. (2013). *Masalların dönüşü, masalların dönüşümü: çağdaş türk edebiyatında grimm masallarının metinlerarası kullanımları (Murathan Mungan örneği).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bakırcı, N. (2006). *Niğde masalları.* Niğde: Yüksek Öğrenim Vakfı.

Balık, M. (2014). "Korku edebiyatı ve 1002. gece masallarında tekinsiz mekânlar". E. G. Naskali (ed.). *Korku kitabı*. (s. 165-192). İstanbul: Kitabevi.

Balkan, H.Ö.(2011). *Dino Buzzati'de Fantastik öğeler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balkaya, A. (2015). *Halk anlatılarında kahramanın yardımcıları*. Erzurum: Fenomen.

Baron, R. (2014). "Amerikan kamusal halk bilimi tarihi, sorunları ve zorlukları". Öcal Oğuz vd. (haz.). *Uygulamalı halk bilimi.* (s. 177-196). Ankara: Geleneksel.

Bayat, F.(2012). *Türk mitolojik sistemi 2.* İstanbul: Ötüken.

Bayraktar, N. S. (2016). *Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde Türk masallarından yararlanılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Bekdik, M. (2014). *Ereğli masalları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Bekki, S. (2007). *Maaday-Kara destanı.* Elazığ: Manas.

Benli, T. (2015). *Karapapak Kuşkayası masallarının işlevselliğinin değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Beydili, C.(2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük.* Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Bilir, B. (2015). *Hayvan motifli Uygur halk masallarının linguistik ve metinbilimsel analizi: gramer - metin - aktarma – tahlil.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Boratav, P. N. (2003a). *Yüz soruda Türk folkloru.* İstanbul: K Kitaplığı.

Boratav, P. N. (2003b). *Yüz soruda Türk halk edebiyatı.* İstanbul: K Kitaplığı.

Boratav, P. N. (2009). *Zaman zaman içinde.* İstanbul: İmge.

Boratav, P. N. (2011). *Az gittik uz gittik.* Ankara: İmge.

Boratav, P. N. (2012). *Türk mitolojisi.* Ankara: Bilgesu.

Boratav, P. N. (2017). *Folklor ve edebiyat.* C.1. Ankara: Bilgesu.

Borges, J. L. (2015). *Düşsel varlıklar kitabı.* İstanbul: İletişim.

Boztilki, G. (2012). *Eğitim boyutuyla Türk edebiyatında fantastik ve masalsı öğeler.* Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Buch, Wilfried (2006), "Masal ve efsane üzerine". Öcal Oğuz vd. (Ed.). *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 1*. (s. 354-362). Ankara: Geleneksel.

Cemiloğlu, M. (1999). *Halk hikâyelerinde doğum motifi.* Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Cerit, E. (2015). *Türkiye'de yayınlanan Türk masal kitaplarının grafik tasarım ögeleri açısından incelenmesi: Keloğlan masalları örneği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Cherry, B. (2014). *Korku.* İstanbul: Kolektif.

Çelik, Ş. (2012). *Türkiye'de özel müzecilik ve baksı müzesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çiftçi, K. (2015). *Aydın halk masalları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk dünyası epik destan geleneği.* Ankara: Akçağ.

Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş.* Ankara: Akçağ.

Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ.

Çoruhlu, Y. (2013). *Türk mitolojisinin ana hatları.* İstanbul: Kabalcı.

Demir, Z. S. (2013). "Halk bilimi müzeciliğinde deneysel yaklaşımlar: yaşayan müze". *Turkish Studies.* 8/9, 1111-1125.

Demirbilek, S. (2016). "Orhon Yazıtları'nda Geçen t(e)ŋri töp(ü)sinte tut(u)p yüg(e)rü kötürm(i)ş ibaresi üzerine". *Dede Korkut.* S. 11, 47-52.

Demirel, H. (1995). *Türk destanlarında: güzellik, destan, masal ve din unsurları ile yabancı destanlarda Türk kahramanları.* İstanbul: Ötüken.

Deniz, R. (1992). *Kayseri masalları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Dilçin, C.(1983). *Yeni tarama sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Dilek, İ. (2014). *Resimli Türk mitolojisi sözlüğü (Altay/Yakut).* Ankara: Grafiker.

Doğramacıoğlu, H. (2002). *Kilis masalları derleme ve tahlil çalışması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Dorson, R. (1994).“Folklorun babası ‘Stith Thompson (1885-1976)’”, Nebi Özdemir (çev.), *Milli Folklor*. S. 21, 20-23.

Duvarcı, A. (2005). “Türklerde tabiatüstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar, uygulamalar”. *Bilig*. S. 32, 125-144.

Duymaz, A. (2001). *Kerem ile Aslı hikâyesi üzerinde mukayeseli bir araştırma.* Ankara.

Duymaz, A. (2008). “Türk folklorunda dış ruh tasarımı”. *Milli Folklor,* S. 45, 1-22.

E. S. (2013). *Kırım Tatar masalları üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Eberhard, W.- Boratav, P. N. (1953). *Typen Türkischer volksmarchen.* Wiessbaden.

Eco, U. (1996). *Anlatı ormanlarında altı gezinti.* İstanbul: Can.

Ege, F. (2015). *Arketipsel Sembolizm bağlamında kuzeydoğu Anadolu masallarının analizi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.

Ekici, M. (2002). “Destan araştırma ve incelemelerinde kullanılan bazı terimler hakkında II”. *Milli Folklor*. S. 54, 11-18.

Ekici, M. (2003). “Amerika Birleşik Devletleri’nde halkbilimi müzeciliği”. *Türkiye’de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, 236-242

Ekici, M. (2004). “Somut olmayan kültürel miras neden ve nasıl korunmalı ve nasıl müzelenmeli: sorunlar, çözümler ve ülkelerden örnekler”. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, 57-66.

Ekici, M. (2007). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Ankara: Geleneksel.

Ekici, M. (2008). "Geleneksel kültürü güncellemek üzerine bir değerlendirme". *Milli Folklor*. S. 80, 33-38.

Eliade, M. (2016). *Mitlerin özellikleri*. İstanbul: Alfa.

Emmez, B.C. (2008). *Sözlü gelenekten modern masala: çocuk edebiyatında masal üzerine halkbilimsel bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erdemir, Z. E. (2016). *100 temel eser listesinde yer alan masallardaki bibliyoterapik unsurlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Ergin, M. (1989). *Dede Korkut kitabı.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Evcim, R. (2015). *Anadolu'da anlatılan masallarda, âdet ve inanmalar üzerine halkbilimsel bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Eyuboğlu, İ. Z.(2014). *Anadolu inançları.* İstanbul: Derin.

Fromm, E. (2014). *Rüyalar masallar mitler.* İstanbul: Say.

Göde, B. (2011). *Amasya masalları (araştırma-inceleme-metin).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Gömeç, S. (2009). *Türk destanlarına giriş.* Ankara: Akçağ.

Gültekin, M. (2010). *Tataristan masalları üzerinde bir araştırma.* Yayımlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gümüş, İ. (2015). *Türk masallarının Max Lüthi yaklaşımıyla çözümlenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gümüştepe, P. N. (2016). *İslamiyet sonrası Türk destanlarında masal motifleri üzerine bir değerlendirme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Günay, U.T.(2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu.* Ankara: Akçağ.

Günyaşar, K. vd. (2014). *Anadolu korku öyküleri 1.* Ankara: Bilgi.

Hamilton, J. S. (2015). *İyi ve kötü prens öyküsü.* Vedat Köken (çev.), Ankara: TDK.

Hançerlioğlu, O. (2013). *Dünya inançları sözlüğü.* İstanbul: Remzi.

Ibrayev, Ş.(1998). *Destanın yapısı.* Ankara: Atatürk Merkezi Başkanlığı.

İnal, U. (2015). *Türk korku sinemasında eski Türk inanışları ve İslamiyete dair ögeler: Hasan Karacadağ sineması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnan, A. (2015). *Tarihte ve bugün şamanizm.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnan, A. (2017). *Eski Türk dini tarihi.* Ankara: Altınordu.

İnayet, A. (2010). *Türk dünyası efsane ve masallarında bir dev tipi: Yalmavuz/Celmoğuz.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Karabey, A. (2015). *Çocuk masallarının plastik izdüşümleri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Karacadağ, H. (Yönetmen). (2016). *Dabbe6* [Film]. İstanbul: Mars Dağıtım.

Karadağ, M. (1984). *Erzurum ve çevresinden derlenen halk hikâyeleri üzerine araştırmalar.* Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karasu, C. (2002). *Bolu masalları üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Karpuz, H. (2003). "Dünyada ve Türkiye'de halkbilim müzeciliği üzerine genel bir değerlendirme". *Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, 180- 186.

Kartal, S. G. (2007). *Cumhuriyet dönemi Türk çocuk roman ve hikâyelerinde fantastik ögeler (1923–1960).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Dîvânu Lügati't-Türk.* Besim Atalay (çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaya, B. (2013). *Kazak hayvan masalları üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaya, D. (2014). *Türk dünyası ansiklopedik halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü.* Ankara: Akçağ.

Kaya, D. *Ahmet Harami destanı.* http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_ahmet_harami_destani.pdf.

Kinnes, T. *From the ıntroduction to the latest folktale catalogue*. ,http://oaks.nvg.org/uther.html, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2013.

Koç, Z. (2016). *Masal kitaplarının 5-6 yaş grubu okul öncesi eğitim çocuklarının gelişimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koçak, B. (2006). "Doğu- batı arasında Türk sineması: korku filmleri üzerine bir değerlendirme". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.* S. 26, 93-104.

Koçaslan, S.S. (2009). *Söylenlerde "cinler" ve Altın Pusula filmindeki "cin" kavramının çözümlenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Köksel, B. (1995). *Gaziantep masalları üzerine bir inceleme.* Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Köktürk, Ş. (2010). "Rüya ekseninde masallar", *Hece Öykü Dergisi,* S. 36, s. 105-111.

Kumartaşlıoğlu, S. (2006). *Balıkesir masallarında motif ve tip araştırması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kut, G. (2010). *Eski Türk edebiyatı araştırmaları II Acâibü'l-Mahlûkât.* İstanbul: Simurg.

Kutlu, T. (2014). *Osmanlı minyatürlerinde fantastik yaratıklar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Küçük, M. A. (2017). "Geleneksel Türk dini inanışlarından mitolojiye: 'ölüm/obur ruhlar'". *Gazi Türkiyat*. S. 20, 25-53

Küçük, M. A. (2013). "Geleneksel Türk dinindeki "ana/dişil ruhlar"a mitolojik açıdan bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* S. 1, 105-134

Külük, C. Ş. (2015). *Gezici bavul müze uygulamaları ve Türkiye için bir model önerisi (Çorum Müzesi örneği).* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Levy-Bruhl, L.(2006). *İlkel insanda ruh anlayışı.* İstanbul: DOĞUBATI.

Mert, A. (2014). *Eski Uygur Türkçesiyle Çaştanı Bey masalı (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin-tıpkıbasım).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yay., 2007, s. 134.Ekici, M. (1998). "Halk bilimi çalışmalarında metin (text), doku (texture), sosyal çevre ve şartlar (konteks) ilişkisinin önemi". *Milli Folklor*. S. 39, 25-34.

Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış 3*. İstanbul: İletişim.

Muhan, B. (1973). *Ercişli Emrah ve Selvi Han Hikâyesi varyantlarının tespiti ve halk hikâyeciliği bakımından önemi.* Ankara: Atatürk Üniversitesi.

Müstecaplıoğlu, B.(2013). *Keşifler zamanı (şamanlar diyarı II)* . İstanbul: İthaki.

Müstecaplıoğlu, B.(2014). *Özgürlük uğruna (şamanlar diyarı III)* . İstanbul: İthaki.

Müstecaplıoğlu, B.(2015). *Şamanlar diyarı.* İstanbul: İthaki.

Ocak, A. Y. (2012). *İslam-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü.* İstanbul: Kabalcı.

Oğuz, M. Ö. (2003). "Açılış bildirisi". *Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, 11-14.

Oğuz, M. Ö. (2007). "Folklor ve kültürel mekân". *Milli Folklor*. S. 76, 30-32.

Oğuz, M. Ö. (2013a). *Küreselleşme ve uygulamalı halkbilimi,* Ankara: Akçağ.

Oğuz, M. Ö. (2013b). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* Ankara: Geleneksel.

Onur, B.(2012). *Çağdaş müze eğitim ve gelişim.* İstanbul: İmge.

Ögel, B.(1998). *Türk mitolojisi.* II Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ölçer, M. (2016). *Türk ve Kore hayvan masallarının karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ölmez, E. (2014). *Domaniç masallarının Propp metoduna göre incelemesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Örnek, S. V. (2014). *100 soruda ilkellerde din, büyü, sanat, efsane.* Ankara: BilgeSu.

Özdemir, C. (2017). "Peygamber kıssalarının Türk masallarına yansımaları.", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları.* S. 15, 41-74.

Özdemir, C. ve Saraç, Ö. (2015). "Bir kültür aktarıcısı olarak Samsunlu masal dedesi Cemalettin Kavaklıgil." *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri II. Cilt*. Osman Köse (ed.). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 1093-1098.

Özdemir, N. (2012). *Kültür ekonomisi ve yönetimi.* Ankara: Hacettepe Yayıncılık.

Özdemir, N. (2013). "SOKÜM, medya ve yeni teknolojiler". Öcal Oğuz vd.(ed.). *Somut olmayan kültürel mirasın geleceği Türkiye deneyimi.* (s. 51-63). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Özdemir, N. (2015). "Türk halk kültürü". H. Beşirli ve İ. Çapçıoğlu (ed.). *Türk kültürü el kitabı.* (s. 215-266). Ankara: Grafiker.

Özdemir, S. D. (2014). *Anadolu masallarında su ve ateş.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Özervarlı, M.S. (1997). "Harikulâde". *İslam Ansiklopedisi.* C. 16, 182. http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=160182, Erişim Tarihi: 24 Şubat 2017.

Özkan, P. (2014). *Hatay (Antakya) masallarının çocuk eğitimi açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Özkaynak, E. M. (2013). *Masal formellerinin sembolik çözümlemesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Özlük, N. (2011). *Türk edebiyatında fantastik roman.* İstanbul: Hiperlink.

Özünel, E. Ö. (2006). *Masal mekânında kadın olmak.* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Özünel, E. Ö. (2012). "Peri bacalarına sihirli değnek: Nevşehir turizminin kültürel animasyon ve uygulamalı halkbilimi bağlamında değerlendirilmesi". *1. Uluslarası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri.* 93-102

Özünel, E. Ö. (2013a). "Camekândan canlı performansa somut olmayan kültürel miras ve müzeler". Öcal Oğuz vd.(ed.). *Somut olmayan kültürel mirasın geleceği Türkiye deneyimi.* (s. 65-71). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Özünel, E. Ö. (2013b). "'Yeni miras'lar ve uluslararası sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma stratejileri". *Milli Folklor.* S. 100, 14-30.

Pekin, F. (2011), *Çözüm: kültür turizmi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Phıllıpson, J. (2008), "Müzeler ve miras binaları". *Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik 1 Sempozyum (21- 22 Mayıs 2007) Bildirileri.* Ankara: Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi, 103-108.

Potapov, L.P. (2012). *Altay şamanizmi.* Konya: Kömen.

Propp, V.(2011). *Masalın biçimbilimi.* M. Rifat-S.Rifat (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Roux, J. P. (2012). *Eski Türk mitolojisi.* Ankara: BilgeSu.

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları.* Ankara: Akçağ.

Sakaoğlu, S. (2010). *Masal araştırmaları.* Ankara: Akçağ.

Sakaoğlu, S. (2013). *Efsane araştırmaları.* Konya: Kömen.

Sakaoğlu, S. (2015). *101 Anadolu efsanesi.* Ankara: Akçağ.

Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A.(2016). *İslamiyet öncesi Türk destanları.* İstanbul: Ötüken.

Saltık, O. (2016). *Derlenmiş masallar ile kurgulanmış masalların çocuğa göreliği,* Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Santur, A. (2003). "Açık hava müzeleri". *Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER, 15- 21.

Saraç, Ö. (2014). "Kültürel mirasımızın tanıtımı bağlamında Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi". *Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongresi Bildiri Kitabı.* C. 2, 255-263.

Sarı, A. ve Ercan C. A. (2008). *Masalların psikanalizi.* Ankara: Salkımsöğüt.

Sarı, M. (2015). *3-d (pop-up) kitap tekniği ile tarihi ağaçların yöre peyzajını genç nesillere anlatılması üzerine bir çalışma "hikâye anlatan tarihi ağaçlar".* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Sarıtaş, S. (2016). "Türk mitolojisinde ak iyeler". F.A. Turan ve M. Ozan (ed.). *Türk mitolojisine giriş.* (s.49-61). Ankara: Gazi Kitabevi.

Sarpkaya, S. (2014). *Türkiye sahası masal ve efsanelerinde demonolojik varlıklar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sarpkaya, S. (2015a). "Batı mitolojisine on dakika ara beyaz perdede Türk mitolojisi: 2004-2014 arası Türk korku filmlerinin halk bilimi açısından incelenmesi". *II. Genç Akademisyenler Sempozyumu Bildiri Kitabı.* Ankara: Gazi Üniversitesi, 215-231.

Sarpkaya, S. (2015b). "Dede Korkut Kitabı'nda olağanüstü tipler". *Milli Folklor,* S. 107, 97-107.

Scognamillo, G. (2014). "Kırsal alan dehşetleri (önsöz)". *Anadolu korku öyküleri 1.* Ankara: Bilgi.

Scognamillo, G. ve Demirhan, M. (2005). *Fantastik Türk sineması.* İstanbul: Kabalcı.

Seyidoğlu, B. (1975). *Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar.* Ankara: Atatürk Üniversitesi.

Seyidoğlu, B. (1986). *Motif.* Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (C. 6, 401-402). İstanbul: Dergâh.

Seyidoğlu, B. (2006). *Erzurum masalları.* İstanbul: Dergâh.

Seyidoğlu, B. (2015). *Mitoloji üzerine araştırmalar metinler ve tahliller.* İstanbul: Dergâh.

Sipahioğlu, B.(2006). *1980 sonrası fantastik Türk romanı.* Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Smolık, I. (2013). *Türk ve Rus halk masallarında kadın imgesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Steinmez, J.L. (2006). *Fantastik edebiyat.* Ankara: Dost.

Şahbaz, B. B. (2013). *Doğu Anadolu bölgesinden derlenen masalların 7-9 yaş çocuklarının dil gelişimi açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova masallarında motif ve tip araştırması.* 2 cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Şimşek, E. (2017). "Türk kültüründe "Alkarısı" inancı ve bu inanca bağlı olarak anlatılan efsaneler". Akra Uluslararası Kültür Sanat Edebiyat Ve Eğitim Bilimleri Dergisi. S. 12, 99-115.

Şişman, B. (1994). *Samsun yöresinde yaşayan halk inançları üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Şişman, B. (2003). "Çocukların eğitilmesi ve yönlendirilmesinde masallardan yararlanma". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* S.5, 11-17.

Şişman, B.-Kuzubaş, M. (2007). *Şehnâme'nin Türk kültür hayatına etkileri.* İstanbul: Ötüken.

Şişman, B. (2009a). *Cengiznâme (Haza kıssa-i Çingiz Han).* Samsun: Etüt.

Şişman, B. (2009b). *Kadın evliya menkıbeleri.* İstanbul: Şule.

Talianova, M. (2015). *Türk ve Rus halk masallarında kadın arketipinin karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Taş, İ. (2009). *1980- 2000 arası Türk hikâye kitaplarında fantastik unsurlar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Tekin, T. (2003). *Orhon yazıtları.* İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat.

Tetik, I. B. vd. (2013). *Anadolu korku öyküleri 2.* Ankara: Bilgi.

Tezel, C. Ö. (2007). "Ulusal kimliğin oluşumunda müze ve toplum ilişkisi: Singapur". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi.* S. 20, 133-155.

Thompson, S. (1955-1958). *Motif Index of folk literature.* Bloomington: Indiana University Press. (http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/)

Todorov, T. (2004). *Fantastik edebi türe yapısal bir yaklaşım.* İstanbul: Metis.

Topçu, Y. G. (2014). "Türk sinemasında geç doğan bir tür: korku". E.G.Naskali (ed.). *Korku kitabı.* (s. 326-365). İstanbul: Kitabevi.

Toprak, M. (2016). *Yücel Feyzioğlu'nun derlediği türk dünyası masallarında çocuklara yönelik istendik davranışların değerlendirilmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Tuğrul, M. (1969). *Mahmutgazi Köyü'nde halk edebiyatı.* İstanbul: Milli Eğitim.

Tuna, S. T. (2013). *Türk masallarının varoluşçuluk açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Tunç, T. (2008). *Manisa masalları üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Turan, F. A. (2004). Motif. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü.* (C. 4, 406-407). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Turan, G. (2014). "Korkunun soğuk eli". *Korkunun ve dehşetin kapıları* (Giovanni Scognamillo). İstanbul: Bilge Karınca.

Türker, R. (2008). *Anadolu ve Türk inanışlarına ait ögelerin son dönem Türk korku sineması'nda hikâye olarak kullanılması "alkarısı inancı".* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Uğur, V.(2010). "Türk edebiyatında fantastik roman". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi.* S.42, 133-154.

Uraz, M. (1994). *Türk mitolojisi.* İstanbul: Düşünen Adam.

Urhan, O. (2016). *Ortaokul 8. sınıf Türkçe derslerinde masalların yaratıcı yazma becerisine etkisi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Uther, H.J. (2009). *Classifyingtales: Remarks to ındexes and systems of ordering,* Nar.Umjet, 46/1.

Uysal, Y. (2014). *Hakas masalları (inceleme-metinler).* Yayımlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Ünlüer, P. (2013). *Masalların dini ve ahlaki değerler açısından incelenmesi: Billur Köşk masalları örneği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Üzer, M. (2015). *Yabancı dil olarak almanca dersinde masalların kullanımı.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Von Hees, S. (2014). "Şaşırtıcı: acâib edebiyatının bir eleştirisi ve yeniden okuması". Yeliz Özay (çev.). *Milli Folklor.* S. 103, 142-162.

Walker, S. W.- Uysal, A. E. (1966). *Tales alive in Turkey.* Cambridge.

Yakaryılmaz, N. (2009). *Türk mitolojisinin resmi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yılar, Ö. (2000). "Dede Korkut Kitabı'ndaki Bamsı Beyrek ile Anadolu'da anlatılan Bey Böyrek hikâyeleri ve masalları üzerine motif bakımından bir karşılaştırma denemesi". *Milli Folklor.* S. 48, 43-47.

Yılar, Ö. (2016). *Şahmaran.* Ankara: Pegem.

Yıldırım, A. (2016). *Masallarda büyü motifi ile gerçekleşen dönüşümler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Yıldız, N. (2008). "*Sibirya Türklerinin mitoloji ve inançlarında kötü ruhlar". Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* S. 4, 84-93.

Yıldız, N.A. (2015). *Türk dünyası destancılık geleneği ve destanlar.* Ankara: Akçağ.

Yılmaz, B. (2009). *Türk sinemasında müzikal filmlerin halk hikâye motifleri bakımından incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yuguşeva, N. (2001). "Altaylarda Türkler ve inançları". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* S. 11, 140-152.

Yusuf Has Hacib. (2016). *Kutadgu bilig.* İstanbul: İstanbul İş Bankası.

Yücesoy, V.Ö. (2007). *Korku edebiyatı (gotik edebiyat) ve Türk romanındaki örnekleri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

http://www.3boyutlumekanlar.com/ulke/turkiye/ankara/detay_turk_hamam_muzesi_(ankara-beypazari).htm, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.ankaraka.org.tr/tr/tarihi-ilce-beypazarina-hamam-muzesi_1925.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://avmdergi.com/masal-kuresi-senligi-palladium-atasehir/, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

http://avmdergi.com/masal-kuresi-senligi-palladium-atasehir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://baksi.org/muze-hakkinda/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

http://www.bayrampasa.bel.tr/icerik.asp?is=348q10q10q10q1348q149q13q1hmq10q1isqp, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

http://beyzaakyuz.com/sifahen-masallar, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://www.birgun.net/haber-detay/simurg-masal-yazarligi-ve-masal-anlaticiligi-atolyesi basliyor-186127.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://blog.milliyet.com.tr/turk-sinemasinda-korku-turleri/Blog/?BlogNo=54602

https://boxofficeturkiye.com/ adresinden alınmıştır. Erişim Tarihi: 24.02.2017.

https://boxofficeturkiye.com/, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

http://www.brandmaillive.com/2012/04/sayi_51/baksimuzesi.html, 10.10.2017.

https://www.cadirstudyo.com/hikayeanlaticiligi, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.culturemuseum.com/home.php?Sayfa=muzedetay&Id=4,Erim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.cyprusalive.com/en/fairytale-museum, Erişim Tarihi: 201.10.2017.

http://www.dusleratolyesidramasanat.com/masal-anlaticiligi.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.egitimpedia.com/etkinlik-onerisi-masal-senligi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://eminegogusmutfakmuzesi.org/galeri.html, Erişim Tarihi: 24.02.2017

http://www.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=377&cat_icerik=1&menu_id=24 ,

https://www.facebook.com/yasayankoy/photos/a.1508125049441415.1073741827.150811958277529 5/1953457248241524/?type=3&theater, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.fabisad.com/yayin-liste/, 20.05.2017.

http://www.islamansiklopedisi.info/, 24.02.2017.

http://ithakiakademi.com/egitim/hikaye-anlaticiligi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://www.kacismerkezi.com/evden-kacis-oyunu-nedir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://www.kacismerkezi.com/tarihce/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://www.kacismerkezi.com/tarihce/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/foto-galeri/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

http://karagozmuzesi.bursa.bel.tr/foto-galeri/, Erişim Tarihi: 29 Şubat 2016.

https://www.kidsnook.com.tr/kidsnook/55/MASAL-AKADEMI, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html, Erişim Tarihi: 20.10. 2017.

http://www.masalsatosu.com/, adresinden temin edilmiştir. Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.masalsatosu.com/, adresinden temin edilmiştir. Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.masalsatosu.com/sayfalar.php?sayfalar_id=1, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://media.sinematurk.com/film/0/0f/d4b4549a1094/satan-1973.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://media.sinematurk.com/film/0/42/338d46c20288/1240.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://media.sinematurk.com/film/2/62/afba4cd06f16/2729_3.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://media.sinematurk.com/film/2/fc/5bf1f52d8edd/B%C3%BCy%C3%BC.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://mmkd.org.tr/ankara-somut-olmayan-kulturel-miras-muzesi/, 10.10.2017.

http://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/aksehir-nasreddin-hoca-ark-ve-etnografya-muzesi, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

http://www.nilufer.bel.tr/haber-3239, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

https://www.ntv.com.tr/sanat/bir-varmis-bir-yokmus-masal-senligi4-5-haziranda-yapiliyor,73gObubcyEOo7GqnS3CBTg, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://resim.fullhdfilmizlesene.org/mdsresim_izle/fullhd-semum-filmini-full-hd-indirmeden-izle.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://www.ruthenia.ru/folklore/thompson/, Erişim Tarihi: 06.11.2014.

http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=1308--samsun-kent-muzesi-yasatarak-ogretiyor#, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=1597-samsun-kent-muzesi-avrupanin-en-prestijli-alti-muzesi-arasina-girdi#, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

http://www.samsun.bel.tr/haber-detay.asp?haber=2736-baskan-yilmaz-ambarkoy-tum-dunyadan-turist-cekecek, Erişim Tarihi: 10.11.2017.

http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 10.06.2017.

http://www.samsunkentmuzesi.com/, Erişim Tarihi: 14 Mart 2016.

http://seibaanlatimerkezi.com/tr/anasayfa/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://seibaanlatimerkezi.com/tr/sema-demir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://sinematikyesilcam.com/fantastik-turk-sinemasi- filmleri/, Erişim Tarihi: 24.02.2017

http://www.skansen.se/en/welcome-to-skansen, Erişim Tarihi: 24.06.2017.

http://www.storytellingturkiye.com/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://www.turkkozmolojisi.com/2015/09/sibirya-abakandaki-erlik-han-maskesi.html, Erişim Tarihi: 15.09.2017.

https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=849&Kategori=1001, 10.10.2017.

https://www.unye.bel.tr/icerik.php?icerik=964&Kategori=1013, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://www.unye.info/unye-muze-ev/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/1/16/Musallat_film.jpg., Erişim Tarihi: 24.02.2017.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/tr/thumb/5/5c/Dabbe_poster.jpg/220px-Dabbe_poster.jpg, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

http://www.urfagesem.com/sayfa.php?id=2.php, Erişim Tarihi: 24.02.2017

http://www.visitcopenhagen.com/copenhagen/h-c-andersen-fairy-tale-house-gdk591356, Erişim Tarihi: 201.10.2017.

https://tr.wikipedia.org/wiki/2015_yap%C4%B1m%C4%B1_T%C3%BCrk_filmleri, Erişim Tarihi: 24.02.2017

https://tr.wikipedia.org/wiki/2016_yap%C4%B1m%C4%B1_T%C3%BCrk_filmleri, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:T%C3%BCrk_fantastik_filmleri, Erişim Tarihi: 24.02.2017

http://www.yasayankoy.com/index.html, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.yasayanmuze.net/page2.aspx, Erişim Tarihi: 10.10. 2017.

http://www.yasayanmuze.net/page2.aspx, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.yasayanmuze.net/resimGalerisi.aspx?id=9, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

http://www.yenimesaj.com.tr/kultur/masal-karakterlerimiz-markalasmali-h13019486.html, Erişim Tarihi: 21.02.2016.

https://uhak.yildiz.edu.tr/2017/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, 10.10.2017.

https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, 10.10.2017.

https://yenigorev.com/evden-kacis-oyunu-listesi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://yenigorev.com/korku-evi-listesi/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://yenigorev.com/korku-evi-nedir/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

https://yesilgazete.org/blog/2017/03/07/muzeler-ve-masallar-bu-hafta-canakkalede-bulusuyor/, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

KİŞİ-VARLIK ADLARI SÖZLÜĞÜ

Abbas: Kâğıdın içinden çıkar; boyu bir karış, sakalı iki karıştır. "Abbas!" diyerek seslenince "Emret!" diyerek cevap verir. Bir kardeşi vardır, onun da adı Abbas'tır.

Ahmet: Deliğin altında yaşar, sıçan çocuk Mehmet'in istediği şeyleri temin eder.

Ahu Melek: Boyu çınar, saçları yılan, kaşları hilâl, gözleri ceylan, dudakları kiraz, ağzı burnu fındık, dişleri inci, gerdanı billur bir kızdır.

Aksakallı: Nur yüzlü, ak sakallıdır. Yolda, suyun yanında, kuyuda ortaya çıkar. Kahramanı içinde bulundukları güç durumdan kurtaracak öğütler verir. Kimileri felek denilen yerde yaşar, kaderi düzeltmekle görevlidir. Dervişle benzeşir.

Allah'ın Belası: Kendi bir karış, boyu iki karıştır. Bin batman ağırlığında çelik çubuğu vardır.

Arap: Bir dudağı yerde, bir dudağı göktedir. Kimi masallarda Ecinni padişahının oğlu, kimi masallarda peri padişahının oğludur. Kimi yerlerde kahramanın görevini yerine getiren yardımcı ruh işlevi üstlenir. Kara dirhem hokkası, yüzük, düdük, kaval, kamçı, saman çöpü, mühür gibi nesnelerin içinden; kaya dibinden ya da kuyunun içinden çıkar. "Of of!" deyince çıkanları da mevcuttur. Oflama neticesinde ortaya çıkanlar Oflala, Ofkoca gibi isimlerle anılırlar.

Arap Üzengi: Sağa ayrılan yolun sonunda yaşar, insan kanından pilav yapar. Dağarcığını giyince bir dudağı gökte, bir dudağı yerde olur.

Arif Yusuf: Kâğıda muska yazıp, padişahın savaştan galibiyetle ayrılmasını sağlar. Kırkıncı odada peri padişahının kızı ile kalır.

Ateşkâr Oğlan: Kırkıncı odadaki ateşten adamdır. Zincirini çekince ortalığa bir ateş yayılır. Canı balığın karnındaki kutunun içindeki serçeye bağlıdır.

Avcı Mehmet: Keskin nişancıdır. Sineğin sağ kanadından vurmak isterse sağ kanadını, sol kanadından vurmak isterse sol kanadını vurur.

Ayı Kulağı: Ayı ile kaçırdığı kızın oğludur. Yalnız kulakları ayı kulağıdır. Ağaçları kökünden söker.

Ayı Mehmet: Ayı ile ayının kaçırdığı kızın oğludur. Her tarafı kıllarla kaplıdır.

Ayıkulak: Ayı ile kaçırdığı kızın oğludur. Bir kulağı ayı kulağı, bir kulağı insan kulağıdır.

Bahtiyar: Perilerin kaçırdığı Hüsnü Yusuf şehzadenin oğludur. Başka bir örnekte ise kuşu yedi sene hapsettiği için kuşun da onu yedi sene kabristana koyduğu kişidir.

Benli Bahri: Peri padişahının oğludur. Kedi şeklindedir.

Bıdıcık: Yedi cücenin en akıllısıdır.

Bostancı Dede: Saçını, sakalını küçük sultanın aşkıyla ağartmıştır. Kanatlı bir küheylana dönen uyuz bir atı vardır. Saçını sakalını sevda uğruna ağartmıştır. Göğün yedi kat üzerinde yaşar. Başka bir örnekte ise Bostancı Dede derenin içinde kurulmuş bir çardakta yaşar.

Buzcu Ahmet: Kulaklarını burup, gözlerini belerterek suyu dondurur.

Cadı: Bir kırık leğen, bir kırık tas ve bir kırık kazan alıp küpüne biner; uçar gider.

Cevheri Firoş: Bezirgânın oğludur. Güzelliği herkesin dilindedir. Elmas karşılığı bir kadını öper.

Cevizden Çıkan Peri: Ceviz ağacından çıkar; sırma saçlı bir dilberdir.

Ceylan Hanım: Aslında bir ceylandır. Bir avcı eşini vurduğu için Allah'tan ceylan olmayı dilemiştir. Nerede bir erkek görse başını kestirir.

Cimcime Sultan: Dünyalara bir örneğinin daha gelmediği çok güzel bir kızı vardır.

Cinbizik: Ayakkabıya saklanıp öldürülmekten kurtulan buğday oğlandır.

Cinnet Ali: Saklanıp öldürülmekten kurtulan nohut oğlandır.

Cinpulat: Yıldırım şeklindedir, gökten iner. Üç ayaklı, demirden bir atı vardır. Canı geyiğin karnındaki tavşanın karnındaki üç yumurtadadır.

Cömert: Nasıh ile birlikte yola çıkar. İyiliğinden ötürü ödüllendirilir. Nasıh ise kötülüğünden dolayı cezalandırılır.

Curnalı Dev: Dillere destan güzellikte bir kızı vardır.

Cüdden: Devin torbasındaki kişidir.

Çam Deviren: Katıroğlu Mehmet'in yardımcılarındandır.

Çelaçengi: Cadı kadının, altın saçlı oğlandan bulup getirmesini istediği şenlikli bir kızdır.

Çember Tiyar: At donundaki peridir. Sırrı ortaya çıkınca güvercin olup kaybolur.

Çingene Kızı: Ağaçtaki kızın yerine geçerek hile yapar. Suçu ortaya çıkınca katıra bağlanıp cezalandırılır. Aynı konum ve işlevle anlatıda beliren Arap kızı ve gurbet kızı ile benzeşir.

Çin-i Maçin padişahı: Ejderhanın kardeşidir.

Çömçe Gelin: Padişahın oğlunun canlı sanıp âşık olduğu kızdır. Suya atılınca bir kız olup çıkar.

Dacı: Hızır'ın verdiği elmayı yiyen köpeğin yavrusu olur. Hızır köpeğe Dacı adını verir.

Dağ Deviren: Bir dağı kaldırıp öbür dağın üzerine koyar.

Dağ Deviren Baba: Kemend atıp dağı diğer dağın üzerine koyar.

Danagöz Karısı: Ağanın karısıdır.

Değnekten Çıkan Peri: Saçı belinin ortasında, ayın on dördü gibi parlayan bir kızdır. Kütükten çıkan örneğinde beraberinde on dört kız daha vardır.

Deli Gücük: Bir karış boylu, bir arşın külahlıdır. Duvarın içinden çıkar.

Demir Yoğuran: Katıroğlu Mehmet'in yardımcılarındandır.

Deniz Buz Tutturan: Denizi buz tutturur. Uyuyunca yedi gün, sayıklayınca yedi saat uyur.

Deniz Sömüren: Denizi yutup geri üfler. Uyuyunca yedi gün, sayıklayınca yedi saat uyur.

Derviş: Çoğunlukla olumlu özellikleriyle işlev kazanan bir masal figürüdür. İyi dileklerde bulunur, iyilikler yapar, asa, kese, takke gibi sihirli hediyeler verir, yol gösterir, öğüt verir. Çocuksuzluğu giderir, doğan çocuklara isim koyar. Bir anda ortadan kaybolur.

Dilfirib: İlik Sultan'ın cariyesidir.

Dülgerin Kızı: Dülgerin ağaçtan yaptığı kocaman kız bebeği, ırmaktan ayın on dördü gibi bir kız olarak çıkar. Sırma saçlı bir peri kızıdır.

Dümbülkıle: Ölü yiyen devin adıdır. Türlü kılıklara girer.

Dünya Güzeli: Ulaşılması güç yolların sonunda yaşar. Kendisini görmeye gelenleri taşa döndürür. Sırma saçlıdır, gergef işler. Yedi deniz ötesindeki adada kısrakları vardır.

Ebemgarı: Dağda yaşar, konalı boyalı gelinleri yer.

Ecinniler: Islık çalınınca ortaya dökülürler. Ecinni padişahının sihirli kara dirhem hokkası vardır.

Elmadan/Portakaldan/Nardan/Limondan/Yumurtadan Çıkan Kızlar: Elma, portakal, nar ve limon kesilince içinden "Su!" diyen kızlar çıkar. Kızların susuzluktan ölmemesi içinde bulundukları yiyeceklerin suyun yanında kesilmesi gerekir. Türlü kılıklara girerler.

Eyvah: Peri padişahının oğlunun yardımcısıdır. Bir yanı var, bir yanı yoktur.

Fatma: İneğin yardımıyla hayatta kalır. Ağanın oğlunun yolda bulduğu terlik ayağına tam gelince ağayla evlenir. Padişahın kızını güldürdüğü için perilerin ellerinin güzelliğini, yeşil gözlerini, burnunu ve aklını verdiği örnekler de mevcuttur. İyilikle birlikte anılır ve bunun karşılığında ödüllendirilir.

Fatma Hanımcık: Ağanın karısının oyununa gelip kuyuya atılır. Kuyuda Şehit Ahmet denilen bir oğlan doğurur.

Filcan Ağa: Kırk birinci odada bir karyola içinde yatan babayiğit bir delikanlıdır. Başucunda iki bal şerbeti, ayakucunda şeker şerbeti durur. Başucunda balmumu yanar. Filcan Ağa'nın dokunduğu yer nakış olur.

Fisfis Ahmet: Kaç metrelik yerden çıkan fısıltıyı işitir.

Gagagub Padişahı: Kızını vermek için şartlar koşan padişahın biridir.

Gülbahar: Yılanlar padişahı Şahmeran'ın alıkoyduğu kardeşlerin en küçüğüdür. Diğer ikisi Gülizar ve Gülperi'dir.

Gülbani: Kal'a-yı Gövhernikin'de yaşayan peri kızıdır. Yanına gelenlerin başını kestiği örnekler de vardır.

Gülizar: Yılanlar padişahı Şahmeran'ın alıkoyduğu kardeşlerin ortancasıdır. Başka bir anlatıda ise Şah İsmail'in sevdiği kızdır.

Gülperi: Hamamda doğar. Perilerin iyi dilekleri sayesinde Gülperi yürüdükçe çayır çimen biter; ağladıkça gözünden inci mercan saçılır. Güldükçe yanağında güller açılır. Türlü şekillere girer. Kapısı "Muradına Nail Olmayan Dilber /Muradına Nail Olmayan Dilber" diyerek açılıp kapanan bir türbede durur. Yılanlar padişahı Şahmeran'ın alıkoyduğu kardeşlerin büyüğü olduğu ve fal bakıp Şah İsmail'e olacakları söylediği örnekler de bulunur.

Gülükan: Tehlikeli yolların sonunda yaşar. Yanına gelenleri taşa döndürür. Her şeyi önceden bilir.

Haramibaşı Ahmet: Herkesi uyutan kabristan toprağına sahiptir.

Harın Ahmet: Kırk gölet su içer, kırk fırın ekmek yer.

Hızır: Kahramana yol gösterir, onun sıkıntısını giderir. Bazen bir delikanlı bazen aksakallı şeklindedir. "Ah!" deyince belirir. Görevini tamamlayınca aniden ortadan kaybolur.

Hüsnü Yusuf: Perilerin yedi döşeğinde çaldığı çocuktur. Bahtiyar adında bir oğlu vardır.

Isırancık: Ay parçası gibi güzel bir kızdır. Erkek kardeşinin adı Maşacık'tır.

İdarem Cengiz Kızı: Uzun, sarı saçlı çok güzel bir kızdır. Tehlikeli yolların sonunda yaşar. Bahçesinde sihirli ağaç vardır. Yanına gelenleri taşa döndürür. Gülükan ve Mahnur Hanımla bu yönüyle benzeşir.

İğ Eğiren: Ağzı yüzü belirsiz, ormanda anadan üryan gezen, meşe ağaçlarından çekip iğ gibi eğirir, iplik gibi yapar.

İğci Baba: Saçından üç tüy çekilince kırk gün uyur. Parmaktan haber sorar. Kızları kesip duvara asar. Herkesi uyutan ölü toprağına sahiptir. Ölü yer.

İlik Sultan: Dervişin verdiği elmayı yiyen padişahın karısı hamile kalır. Doğan kızı sadece ilikle beslerler. Adı İlik Sultan kalır.

İnci Salkım: Babayiğit bir delikanlıdır, devdir. Altın kalede yaşar. Türlü şekillere girer.

İyilik: Kötülük'le birlikte yolculuk ederler. İyiliği sayesinde ödüllendirilir. Kötülük ise cezalandırılır.

Kamer Banu: Kırk birinci odadaki bahçedeki havuzda üç kuş yıkanıp üç kız olur. Bunların adı Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu'dur.

Kamertay: Hızır'ın Şah İsmail'in atına koyduğu addır.

Karabulut: Korkusundan ağaçtan inilmeyen, insanoğlunun kokusu kesilir kesilmez gürleye gürleye gelen devdir.

Katıroğlu Mehmet: Yer Dinleyen, Deniz Sömüren, Deniz Buz Tutturan, Dağ Deviren Baba, Çam Deviren ve Demir Yoğuran ile birlikte yolculuk eder. Avcı başının oğludur.

Keloğlan: Kimi örneklerde küçük oğlanın adıdır. Güçlü ve cesaretlidir. Olağanüstü yardımcılardan sihirli hediyeler alır. Kimi örneklerde aranan kişilerin nerde olduğunu bilir, habercidir. Cin padişahının kızı ile evlenir.

Kılkuyruk: Dünya güzelinin adıdır.

Kıllı Balak: Ayı Beyi'nin ağanın kızından olan üç çocuğundan biridir. Diğer ikisinin adı Tüğri Yimek ve Yüğri Yimek'tir.

Köpek Karo: Bir çocuğu olursa onu kim isterse ona vereceğini vaat eden kadının karşısına çıkan köpektir. Kayanın altında, güllük gülistanlık bir yerde yaşar. Kırkıncı odada yeni gömülmüş ölüleri çıkarıp yer. Bu yönüyle derviş ve İğci Baba'yla benzeşir. Çeşitli kılıklara girer.

Köse: Fıstık ağacının içinden çıkar. Boyu bir karış, sakalı iki karıştır. Padişahı taşa dönüştürdüğü örnekler de mevcuttur.

Leyli Kısrağı: Rüzgâr gibi bir mahlûktur. Saçı yanık, tayı yitiktir.

Mahnur Hanım: Kırk beliklidir. Devlerin kardeşidir. Yanına gelenleri taşa dönüştürür. Bu yönüyle Gülükan ve İdarem Cengiz Kızı'yla benzeşir.

Maşacık: Geyik izinden su içip geyik olur. Kız kardeşinin adı Isırancık'tır.

Mehpare: Köpeğin alıp götürdüğü kızın adıdır.

Melikşah: Adamın birinin verdiği elmayı yiyen padişahın çocuğu olur. Pir çocuk doğduktan sonra gelip adını Melikşah koyar.

Meymunu Şibani: Şimişah'ın selamının söylenip, istenileni vermesi beklenen masal kişisidir. Fıstık ağacının dibinden çıkar.

Milli Padişahı: Aygırı sayesinde sevdiği kızı kaçırır.

Muhsin: Peri padişahının kuş şeklindeki oğlunun adıdır.

Nalıncı Mehmet Ağa: Kütükten çıkan peri kızıyla evlidir.

Nardaniye Hanım: Ay güzelliğine şahittir ve en güzelin Nardaniye Hanım olduğunu dile getirir.

Nartanesi: Ayna güzelliğine şahittir. Ayna en güzelin Nartanesi olduğunu söyler. Dünyaca bilinen Pamuk Prenses'in yerli versiyonudur.

Nohut Ali: Nohuttan olan oğlandır.

Nohut Mehmet: Çocuğu olmayan ailenin evlât edindiği küçük mü küçük çocuktur.

Of: Musluktan çıkar, sihirbazdır. Türlü kılıklara girer.

Ofkoca: Ağacın altından "Of of of!" deyince çıkar. Türlü kılıklara girer.

Oflala: "Of" deyince denizden çıkar. Altı balık, üstü adamdır.

Oh: "Oh!" denince taşın altından çıkan bir kocakarıdır. Türlü kılıklara girer.

Okçu Ahmet: Keskin nişancıdır. Sineği isterse gözünden, isterse dizinden vurur.

Öksüz Kız: Olağanüstü yardımcısı inektir. Padişahın düğününe gider. Güzelliğiyle göz kamaştırır. Düğün dönüşü ayakkabısını çeşmeye düşürür. Padişah ayakkabının sahibinin peşine düşer. Öksüz Kız'la evlenir. Bu yönüyle Fatma ile benzerlik gösterir. Dünya masallarından aşina olunan Külkedisi Sindirella'nın yerli versiyonudur.

Pir Ahmet: Mermer taşa kılıç saplar, koca kazanı kaldırır, devi öldürür.

Sarı Dev: Kırkıncı odada zincirlenmiş bir devdir. Köyü bir yeraltı köyüdür.

Sedefkâre: Kara köpek donundaki peri oğlandır.

Silip Süpüren: Değirmen un öğütürken avuç avuç alıp yer.

Sinam: Bir âlimdir. Açılır kapanır kapısı olan bir memlekette yaşar. Hikayesini öğrenenin başının gittiği Gül-Sinam Hikâyesi örnekleri de mevcuttur.

Sinaver: Kuş dilinden anlar. Kuşun kafasını yediği için Hindistan'a padişah olur.

Sitti Nusret: Dervişin hikmetiyle dünyaya gelir. Yedi yaşına gelince derviş onu kaçırır. Dervişin açma dediği odaya giren Sitti Nusret, dervişi ölü yerken görür. Derviş onun peşini bırakmaz, türlü kılıklarda ona ulaşmaya çalışır, çocuklarını alıp kaçırır. Sabrından ötürü dervişin duasıyla çocuklarına kavuşur.

Siyah Zülüflü: Masalın kadın kişilerinden biridir. Elde edilmesi için çeşitli şartları yerine getirmek gerekir.

Şad Banu: Kırk birinci odadaki bahçedeki havuzda üç kuş yıkanıp üç kız olur. Bunların adı Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu'dur.

Şah İsmail: Dervişin verdiği elmayı yiyen kadının bir oğlu, atında bir tayı olur. Derviş elini oğlanın beline sürüp senin adını Şah İsmail koyar. "Arkan sıra gelen sana kavuşmasın, önün sıra giden kurtulmasın." der.

Şah Mehmet: Yılan donundaki babayiğit delikanlıdır. Sırrı açığa çıkınca ortadan kaybolur. Türlü kılıklara girer.

Şah Meran: Yılanların padişahıdır. Bin sene yaşar. Vücudunun orta yerini yiyen iyileşir ya da zengin olur. Şah Meran'ı görenin vücudu pul pul olur. Şahmeran/Şahmaran şekillerinde de kullanılır.

Şah Muhammed: Balığın karnında doğar. Padişah neslinden olduğu için göbeğinde anahtar vardır.

Şahmaymun Kadın: Terslik tepesinde yaşayan kedi gibi bir peri kızıdır. Sihirli hediyelere sahiptir.

Şahmerdan: Eşek başı şeklindeki peri oğlandır. Sırrı ortaya çıkınca ortadan kaybolur. Karyolası altındandır.

Şehit Ahmet: Fatma Hanımcık'ın kuyu içinde doğurduğu oğlandır.

Şehriban: Yaşlı bir kadın olan Şehriban, hileyle prensi genç olduğuna inandırır. Foyası ortaya çıkınca prens, onu evden atar. Bu sırada padişahın hiç gülmeyen kızını

güldürdüğü için, padişah dileğini yerine getirir. Şehriban ayın on dördü gibi bir kıza dönüşür.

Şemse Banu: Kırk birinci odadaki bahçedeki havuzda üç kuş yıkanıp üç kız olur. Bunların adı Şad Banu, Kamer Banu, Şemse Banu'dur. Şemse Banu kılıfını, evin temelinden bulup çıkarır. Uçarak dolaşır.

Şimişah: Fıstık ağacının altından çıkan peri kızının adıdır. Altın kalede yaşar.

Talaz: Bir cücedir. Üç k.çlı atından haber alır.

Taş Yoğuran: Kayalıkta anadan üryan yaşar. Ağzı, yüzü belirsizdir. Kayaları hamur gibi yoğurur.

Tekir: Kuyu dibindeki kedi diyarının padişahıdır.

Tembel: Olağanüstü yardımcıları sayesinde yerinden kıpırdaman verlen görevleri yerine getirir.

Tilki Ahmet: Üç günlük yolu, üç saatte alır.

Tufil: Çok güzel bir çocuktur. Bakan bir daha bakamaz.

Tüylüce: Tüyden elbise diktiren kızın adıdır.

Uyuz Padişahı: Kırk gün süren uyuz uykusu vardır.

Üşengeç: Boz bir yılana dokunmadığı için olağanüstü bir yardımcıya sahip olur. İsteklerini boz yılan yerine getirir.

Yahudi: Gördüğü rüyadaki kıymetli balığın peşine düşer.

Yakası Çalar Kendi Oynar: Tehlikeli yolların sonunda bulunan Arap kızıdır. Yasemin değneğiyle dövülünce vücudu beyazlar. Yanına gelenleri taşa dönüştürür.

Yarımca: Kadının biri bir üsküreye bulgur koyar. Üstüne beş tam, bir soğan koyar. Bundan dolayı beş çocuk tam, biri yarım olur. Adı Yarımca'dır, çok güçlüdür.

Yedi Zincirli Köpek: Zincirleri çekilince köpek haline gelir. Çocuğun göbeğinden kalan parçayı yiyince insan şeklinde sabit kalır.

Yer Dinleyen: Kulağını yere koyup yeri dinler.

Yıldırım Padişahı: Kırk birinci odadaki bir tahtın üzerindeki padişahtır. Dokunduğu yere izini bırakır. Toz, dumana karışarak gelir.

Zülfü Mavi: Her bir teli ayrı saz çalar. Bahçesinde taş kesilmiş insanlar vardır. Serptiği suyla taşları canlandırır.

Zümrüdüanka: Bir batman et, bir batman su ve benzeri gibi yükler yüklenip kahramanı yerin yedi kat dibinden, kuyunun dibinden kurtarır. Kuşların en büyüğüdür. Yuvası kavak ağacındadır.

KİŞİ-VARLIK ADLARI DİZİNİ

Abbas, 9, 56, 200, 201, 202, 203, 277, 306, 325, 363, 364, 393
Ahu Melek, 287
Aksakallı, 9, 12, 80, 85, 88, 125, 194, 199, 324, 359, 370, 371, 397
Allah'ın Belası, 129, 200, 202, 203, 294, 306, 325, 393
Anka, 52, 54, 61, 95, 113, 114, 120, 121, 130, 138, 283, 284, 306, 315, 325
Arap, 9, 12, 14, 69, 105, 107, 115, 117, 118, 119, 126, 128, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 147, 148, 150, 155, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 185, 187, 188, 192, 193, 194, 198, 199, 200, 207, 209, 211, 212, 217, 223, 227, 231, 232, 233, 234, 241, 244, 247, 252, 253, 255, 258, 261, 266, 279, 291, 294, 299, 305, 306, 322, 337, 338, 362, 363, 371, 393, 395, 401
Arap Üzengi, 209
Arif Yusuf, 160, 165, 175, 224, 259, 268, 273, 277, 306, 393
Ateşkâr Oğlan, 130, 258, 288, 338, 393
Avcı Mehmet, 230, 241, 243, 279, 393
Ayı Kulağı, 119, 223, 230, 236, 237, 243, 277, 393
Ayı Kulak, 210, 306
Ayı Mehmet, 119, 201, 236, 306, 393
Ayıkulak, 113, 119, 120, 197, 237, 244, 283, 394
Bahtiyar, 180, 262, 324, 394, 397
Benli Bahri, 155, 166, 221, 265, 291, 306, 324, 394
Beyoğlu, 140, 165, 172, 216, 217, 227, 249, 252, 266, 280, 283, 324
Bıdıcık, 201, 202, 203, 306, 364, 394
Bostancı Dede, 114, 129, 137, 175, 176, 177, 186, 240, 293, 306, 338, 394
Cadı, 7, 35, 50, 63, 65, 125, 139, 169, 171, 176, 215, 219, 254, 263, 265, 272, 274, 305, 315, 326, 365, 395
Cevheri Firoş, 226, 324, 394
Ceylan Hanım, 138, 249, 251, 394
Cimcime Sultan, 222, 394
Cin, 7, 75, 76, 79, 80, 81, 87, 89, 92, 96, 144, 173, 186, 187, 188, 229, 239, 242, 315, 316, 317, 320, 327, 329, 334, 335, 337, 369, 380
Cinbizik, 213, 365, 394
Cinler, 48, 111, 112, 131, 137, 141, 185, 186, 187, 188, 284, 337
Cinnet Ali, 212, 365, 394
Cinpulat, 129, 176, 186, 199, 277, 294, 306, 338, 394
Cömert, 248, 282, 394
Curnalı Dev, 207, 224, 394
Çam Deviren, 231, 324, 395, 398
Çelaçengi, 190, 254, 305, 338, 395
Çember Tiyar, 144, 147, 151, 166, 269, 301, 306, 324, 395
Çingene, 139, 154, 290, 395
Dacı, 185, 395
Dağ Adamı, 205
Dağ Deviren, 219, 230, 231, 237, 306, 324, 395, 398
Dağ Deviren Baba, 219, 231, 237, 324, 395, 398
Danagöz Karısı, 244, 282, 395
Dede, 7, 9, 39, 41, 42, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 65, 66, 67, 82, 90,

91, 92, 101, 107, 114, 129, 135, 137, 156, 176, 185, 219, 228, 229, 253, 280, 359, 360, 369, 376, 378, 384, 387, 394, 409
Deli Gücük, 9, 131, 140, 200, 201, 202, 203, 306, 325, 363, 364, 395
Demir Yoğuran, 231, 324, 395, 398
Deniz Buz Tutturan, 219, 231, 324, 395, 398
Deniz Sömüren, 219, 231, 306, 324, 395, 398
Denizadamı, 197
Derviş, 80, 85, 106, 107, 128, 131, 136, 148, 167, 175, 184, 189, 199, 207, 228, 232, 293, 302, 317, 330, 370, 398, 400
Dülger Kızı, 161, 163, 178
Dümbülkıle, 136, 177, 255, 305, 396
Dünya Güzeli, 115, 119, 148, 149, 150, 153, 154, 156, 164, 170, 188, 195, 196, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 244, 246, 257, 288, 299, 323
Ebemgarı, 138, 396
Ecel Ecayip, 198
Ecinni, 7, 76, 186, 187, 188, 363, 393, 396
Ejderha, 71, 85, 88, 94, 102, 107, 128, 150, 235, 278, 316, 370
Eyvah, 141, 161, 192, 194, 196, 325, 396
Fatma, 42, 44, 170, 171, 222, 244, 264, 275, 282, 293, 296, 297, 305, 323, 396, 399, 400
Filcan Ağa, 179, 219, 260, 265, 306, 396
Fisfis Ahmet, 324
Gurbet kızı, 138
Gül Sinan, 129
Gülbahar, 124, 305, 323, 362, 396
Gülbani, 128, 146, 153, 177, 191, 251, 305, 396
Gülizar, 124, 219, 305, 323, 362, 396, 397
Gülperi, 9, 124, 139, 167, 224, 286, 293, 299, 305, 323, 361, 362, 396, 397
Gülükan, 128, 133, 145, 235, 248, 253, 305, 338, 397, 398
Güro, 177, 281
Harın Ahmet, 230, 324
Hızır, 51, 56, 64, 71, 75, 79, 85, 90, 92, 103, 107, 108, 141, 183, 184, 185, 189, 190, 192, 195, 248, 264, 277, 317, 324, 330, 338, 343, 369, 381, 395, 397, 398
Hüsnü Yusuf, 169, 179, 394, 397
Isırancık, 120, 224, 288, 297, 302, 304, 397, 398
İdarem Cengiz Kızı, 216, 217, 224, 254, 265, 305, 397, 398
İğ Eğiren, 115, 230, 397
İğci Baba, 137, 176, 216, 219, 259, 305, 306, 337, 397, 398
İhtiyar, 80, 85, 103, 105, 125, 127, 177, 183, 188, 190, 191, 207, 254, 258, 276, 280, 287, 369
İlik Sultan, 133, 162, 222, 262, 269, 270, 278, 323, 395, 397
İnci Salkım, 175, 191, 207, 250, 269, 287, 303, 304, 397
İsmail, 41, 185, 214, 233, 241, 286, 400
İyilik, 171, 186, 213, 214, 281, 282, 285, 398
Kamer- Banu, 144, 153
Karabulut, 136, 297, 398
Katırcıoğlu Mehmet, 120
Katıroğlu Mehmet, 115, 119, 192, 224, 231, 245, 395, 398
Kazcı Mehmet, 198, 246, 266

Keloğlan, 29, 49, 52, 58, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 129, 135, 136, 144, 152, 160, 163, 166, 167, 172, 173, 174, 180, 181, 184, 186, 187, 192, 193, 195, 197, 199, 210, 212, 215, 217, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 267, 282, 283, 294, 296, 301, 310, 320, 322, 376, 398
Kemlik, 112, 131, 137, 185, 213
Kıl Torba, 170
Kılkuyruk, 223, 323, 398
Köpek Karo, 112, 117, 176, 260, 337, 398
Kösten Göl, 113, 243, 306
Küçük Kız, 134, 150, 152, 158, 162, 170, 215, 217, 227, 234, 242, 244, 269, 304
Küçük Oğlan, 119, 120, 122, 124, 125, 132, 148, 156, 157, 159, 174, 192, 222, 229, 232, 234, 235, 237, 238, 242, 244, 246, 247, 251, 266, 267, 277, 278, 287, 293, 304
Kütükten çıkan kız, 147
Leyli Kısrağı, 129, 186, 306, 325, 398
Limon kız, 142, 190
Mahnur Hanım, 127, 129, 235, 254, 305, 338, 398
Maşacık, 120, 288, 297, 302, 304, 397, 398
Mehpare, 132, 147, 165, 173, 176, 178, 256, 276, 398
Melikşah, 112, 123, 126, 130, 141, 144, 146, 159, 166, 184, 225, 248, 252, 258, 265, 398
Meymunu Şibani, 157, 399
Milli Padişahı, 129, 176, 306, 399
Muhsin, 154, 164, 306
Muradına Nail Olmayan Dilber, 140, 179, 260, 261, 270, 397
Muradına Nail Olmayan Kız, 168, 214, 260, 272, 362
Nalıncı Mehmet Ağa, 146, 158, 165, 212, 221, 261, 399
Namert, 137, 248
Nardan çıkan kız, 142
Nardaniye Hanım, 165, 272, 290, 305, 323, 399
Nartanesi, 263, 399
Nene Kadın, 138, 142, 170
Nohut Ali, 212, 365, 399
Nohut Mehmet, 213, 365, 399
Nohut Oğlan, 212
Of, 50, 65, 66, 67, 191, 192, 194, 196, 198, 199, 200, 209, 322, 359, 363, 393, 399
Of Koca, 194, 200, 322
Ofkoca, 199, 393, 399
Oflala, 196, 197, 393, 399
Oh, 193, 199, 228, 399
Peri, 12, 69, 76, 79, 89, 91, 95, 131, 132, 133, 141, 142, 144, 146, 147, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 189, 222, 224, 225, 234, 245, 250, 251, 258, 263, 269, 270, 273, 278, 294, 299, 302, 303, 305, 306, 315, 316, 317, 323, 324, 325, 329, 330, 360, 361, 362, 371, 393, 396, 399, 400, 401
Pir, 107, 108, 190, 192, 235, 239, 398, 399
Portakaldan çıkan kız, 141
Sarı Dev, 126, 210, 224, 259, 399
Sedefkâre, 173, 174, 276, 399

Silip Süpüren, 230, 239, 306, 324, 399
Sinaver, 133, 234, 249, 270, 400
Sitti Nusret, 128, 131, 175, 257, 264, 293, 400
Su kızı, 143
Şad-Banu, 144, 153, 258
Şah İsmail, 137, 145, 213, 219, 233, 241, 251, 271, 284, 286, 300, 397, 398, 400
Şah Mehmet, 112, 114, 121, 154, 163, 204, 247, 252, 257, 284, 303, 400
Şah Meran, 118, 400
Şah Muhammed, 129, 181, 193, 280, 400
Şahmaran, 40, 95, 206, 289, 400
Şahmaymun Kadın, 132, 155, 159, 160, 198, 273, 400
Şahmeran, 44, 53, 117, 118, 122, 124, 206, 289, 305, 396, 397, 400
Şahmerdan, 179, 226, 262, 324, 400
Şehriban, 172, 228, 400
Şehzade, 112, 113, 122, 129, 131, 134, 146, 178, 188, 191, 203, 221, 225, 270, 294, 321
Şemse- Banu, 144, 153
Şeytan, 7, 18, 21, 61, 63, 75, 76, 80, 98, 99, 185, 186, 315, 331, 332, 335
Talas, 141
Talaz, 200, 203, 240, 306, 325, 364, 401
Taş Yoğuran, 115, 230, 401
Tekir, 116, 123, 134, 139, 401
Tembel, 24, 202, 277, 401
Terzi Güzeli, 228, 232
Tilki Ahmet, 229, 241, 324
Tufıl, 226, 401
Tüylüce, 221, 267, 269, 270
Uyuz Padişahı, 219, 289
Üç Yumurta, 126, 132
Üşengeç, 140, 182, 401
Yahudi, 138, 142, 275, 299, 401
Yakası Çalar Kendi Oynar, 124, 189, 253, 305, 338, 401
Yarımca, 202, 203, 236, 238, 325, 401
Yedi Zincirli Köpek, 152, 401
Yer Dinleyen, 219, 230, 231, 324, 398, 401
Yıldırım Padişahı, 140, 166, 175, 218, 258, 270, 271, 306, 338, 401
Zülfü Mavi, 86, 215, 253, 265, 305, 402
Zümrüdüanka, 120, 130, 306, 325, 402

ÖZ GEÇMİŞ

Fadime Tikbaş Apak, 05.03.1986 tarihinde Rize'de dünyaya gelmiştir. Rize/Pazar 75. Yıl İMKB Anadolu Lisesi'ni bitirdikten Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2008 yılında mezun olmuştur. 2011 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi anabilim dalında yüksek lisansını tamamlamıştır. Yüksek lisans tezi "Kültür, Eğitim ve Kültür Ekonomisi Kapsamında Bulmacaların İşlevleri" adını taşımaktadır. 2011 yılı Mart ayı itibariyle Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Tikbaş Apak, İngilizce bilmektedir.

Temel ilgi alanları somut olmayan kültürel miras, kültür eğitimi, kültür ekonomisi ve uygulamalı halk bilimidir.

İletişim Bilgileri:

E-posta: fadime.tikbasapak@omu.edu.tr

Kazanılan Ödüller, Teşvikler ve Burslar:

YÖK Akademik Teşvik Ödeneği, 2015

Bildiriler/Yayınlar:

Makaleler:

Tikbaş Apak, F. (2013). "Rize- Çamlıhemşin- Yazlık Köyü örneğiyle mevsimlere ilişkin inanç, bayram ve ritüeller". Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, S.1, 1-15.

Tikbaş Apak, F. (2015). "Elma Ağacı masalı üzerinde mitolojik bir çözümleme denemesi". Studies of the Ottoman Domain. 5 (9), 53-67.

Tikbaş Apak, F. (2016). "Kültür eğitimi ve bulmacalar". Dede Korkut Dergisi. S.11, 110-115.

Bildiriler:

Tikbaş Apak, F. (2013). "Şehirlerin markalaşması ve Samsun". Uluslararası Samsun Sempozyumu (13-16 Ekim 2011). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Tikbaş Apak, F. (2016). "Şehirler ve somut olmayan kültürel mirası koruma uygulamaları". V. Uluslararası Canik Sempozyumu (Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın) (1-3 Nisan 2016). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 1261-1271.

Ansiklopedi Maddeleri:

Tikbaş Apak, F. (2014). Canoğlu Ali. TEİS (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü), Destekleyici Kurum: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Tikbaş Apak, F. (2014). Celal Muhibbi. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2014). Garip Süleyman. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2014). Meşrebi-i Kalender. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2015). Bükâî. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2015). Hasan Rumi. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2015). Hasan Semai Dede. TEİS

Tikbaş Apak, F. (2015). Karani. TEİS

Kitap Tanıtım Yazıları:

Tikbaş Apak, F. (2013). "Seda Uyanık-Osmanlı bilim kurgusu: fenni edebiyat". Studies of The Ottoman Domain. 3 (5), 1-4.

Tikbaş Apak, F. (2014), "Lucy M. J. Garnett-Türkiye'nin kadınları ve folklorik özellikleri". Studies of The Ottoman Domain. 4 (6), C.4, 31-34.